

Міністерство освіти і науки України
Чернігівський національний технологічний університет

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПОЛІССЯ

Науковий економічний журнал

Випуск 2(6)

ЧЕРНІГІВ

2016

Державна реєстраційна служба України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21188-10988ПР від 03.02.2015 р.

Науковий журнал «Науковий вісник Полісся» включено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ (Наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015 р.)

Журнал зареєстровано, реферується та індексується у наступних міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах: індекс цитування ESCI у Web of Science (Thomson Reuters), Міжнародний центр періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), Ulrichsweb™ Global Serials Directory, Google Scholar, PИHC, Index Copernicus, Українська науково-освітня мережа УРАН, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, реферативна база даних «Україніка наукова».

Випуск рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ЧНТУ
Від 29.06.2016 р., Протокол № 4

Редакційна колегія:

О. І. Гонта	доктор економічних наук, професор (головний редактор);
Л. О. Коваленко	кандидат економічних наук, професор (відповідальний редактор);
С. М. Шкарлет	доктор економічних наук, професор;
О. В. Абакуменко	доктор економічних наук, професор;
Ж. В. Дерій	доктор економічних наук, доцент;
В. П. Ільчук	доктор економічних наук, професор;
В. Ф. Савченко	доктор економічних наук, професор;
В. Г. Маргасова	доктор економічних наук, професор;
С. М. Вдовенко	доктор наук з державного управління, доцент;
А. І. Мельник	доктор філософських наук, професор;
О. В. Тополь	доктор філософських наук, доцент;
Ю. В. Кирилюк	кандидат економічних наук, доцент;
Р. Дьякон	доктор економічних наук, професор (Рига, Латвія);
М. Живитере	доктор економічних наук, професор(Рига, Латвія);
А. С. Саркісян	кандидат економічних наук, доцент (Свіщов, Болгарія);
Л. Л. Антонюк	доктор економічних наук, професор;
О. А. Грішнова	доктор економічних наук, професор;
З. Б. Живко	доктор економічних наук, доцент;
І. С. Каленюк	доктор економічних наук, професор;
В. М. Левківський	доктор економічних наук, професор;
Л. О. Петкова	доктор економічних наук, професор;
Ю. Півоварські	доктор філософських наук, професор;
В. І. Сорвиров	доктор економічних наук, професор (Гомель, Білорусь);
В. Б. Тропіна	доктор економічних наук, професор;
К. В. Корсак	доктор філософських наук, професор;
Н. В. Мороз	відповідальний секретар.

Н 34 Науковий вісник Полісся [Текст]. – Чернігів : ЧНТУ, 2016. – № 2(6). – 200, [2] с.

Висвітлюються актуальні проблеми розвитку сучасної економіки, функціонування та розвитку підприємств різних форм власності, інвестиційно-інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, регіонального розвитку.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів, практиків.

Ліцензія Creative Commons «Attribution-NonCommercial»
(«Із зазначенням авторства – Некомерційна») 4.0 Всесвітня

ISSN 2410-9576 (Print)
ISSN 2412-2394 (Online)

Ministry of Education and Science of Ukraine
Chernihiv National University of Technology

SCIENTIFIC BULLETIN OF POLISSIA

Scientific journal on Economics

Issue 2(6)

CHERNIHIV
2016

The *Scientific Bulletin of Polissia* has been included in the list of scientific professional publications of Ukraine, where the results of dissertations for the degree of Doctor and Candidate of Economics (established by the decree of Ministry of Education and Science of Ukraine from July 13, 2015, № 747) can be published.

The journal is registered, being reviewed and indexed in the following international scientometric databases, repositories and search engines: citation index ESCI in Web of Science (Thomson Reuters), international Centre for periodicals (ISSN international Centre, Paris), Ulrichsweb™ Global Serials Directory, Google Scholar, RINTS, Index Copernicus, Ukrainian Research and Academic Network URAN, Vernadsky National Library of Ukraine, abstract database "Ukrainika science".

The issue is recommended to be sent to the press by Chernihiv National University of Technology Academic Senate decision
From 29.06.2016, Proceeding № 4

Editorial Board:

O. I. Honta	Doctor of Economic Sciences, Professor (<i>chief editor</i>);
L. O. Kovalenko	candidate of Economic Sciences, Professor (<i>managing editor</i>);
C. M. Shkarlet	Doctor of Economic Sciences, Professor;
O.V. Abakumenko	Doctor of Economic Sciences, Professor;
Zh.V. Derii	Doctor of Economic Sciences, associate professor;
V. P. Ilchuk	Doctor of Economic Sciences, Professor;
V. Ph. Savchenko	Doctor of Economic Sciences, Professor;
S. M. Vdovenko	Doctor of Public administration Sciences, associate professor;
A. I. Melnyk	Doctor of Philosophy, Professor;
O. V. Topol	Doctor of Philosophy, associate professor;
Yu. V. Kyrlyuk	Candidate of Economic Sciences, associate professor;
V. H. Marhasova	Doctor of Economic Sciences, Professor;
R. Djakons	Doctor of Economic Sciences, Professor (Riga, Latvia);
M. Živitere	Doctor of Economic Sciences, Professor (Riga, Latvia);
A. S. Sarkisian	Doctor of Economic Sciences, associate professor (Svishtov, Bulgaria);
L. L. Antoniuk	Doctor of Economic Sciences, Professor;
O. A. Hrishnova	Doctor of Economic Sciences, Professor;
Z. B. Zhyvko	Doctor of Economic Sciences, associate professor;
I. S. Kaleniuk	Doctor of Economic Sciences, Professor;
V. M. Levkivskiy	Doctor of Economic Sciences, Professor;
L. O. Pietkova	Doctor of Economic Sciences, Professor;
J. Piwowarski	Doctor of Philosophy, Professor;
B. I. Sorvyrov	Doctor of Economic Sciences, Professor (Hemel, Belarus);
V. B. Tropina	Doctor of Economic Sciences, Professor;
K. V. Korsak	Doctor of Philosophy, Professor;
N. V. Moroz	managing secretary

Scientific bulletin of Polissia [Text]. – Chernihiv : ChNUT, 2016. - № 2(6). – 200, [2] p.

Urgent problems of present-day economics' development, different ownership enterprises operation and development, investment and innovative activity, increasing national economy's competitiveness, regional development are reported.

It is intended for scientists, lecturers, postgraduate students, students and practitioners.

Creative Commons License "Attribution-NonCommercial"
4.0 International (CCBY-NC 4.0).

ISSN 2410-9576 (Print)
ISSN 2412-2394 (Online)

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

<i>Левківський В. М.</i> Злиття та поглинання в стратегії зарубіжної експансії ТНК	9-15
<i>Ющенко Н. Л.</i> Математичні моделі визначення резерву часу для збалансованого розподілу трудових, матеріальних і фінансових ресурсів при модернізації комунальної теплоенергетики України	16-25
<i>Iurchenko M. E., Yurchenko-Tytarenko A. Yu.</i> Assessment of the insurance company with Laplace transform	26-30
<i>Виговська В. В.</i> Економічна раціональність як критерій забезпечення безпеки страхового ринку	31-37
<i>Гвоздецька І. В.</i> Науково-теоретичні основи дефініції економічний розвиток	38-44
<i>Perminova V. A., Sikaliuk A. I., Lytvyn S. V.</i> Vocational training of future economists as the potential of the development of the country: problems, solutions	45-50
<i>Напрошвілі Г. Р.</i> Розвиток системи вищої освіти України в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій	51-55

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

<i>Захарін С. В.</i> Формування стратегічних орієнтирів інвестиційного розвитку регіонів	56-60
--	-------

ІННОВАЦІЇ

<i>Бабіна Н. О.</i> Формування та використання інтелектуального капіталу	61-65
--	-------

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

<i>Derii Zh. V, Zosyenko T. I., Skyba S. A.</i> Extended reproduction of human potential in today's environment	66-72
---	-------

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

<i>Бурова Т. А.</i> Інформаційні основи облікової політики та шляхи їх удосконалення	73-78
<i>Гончар О. І.</i> Мотиваційні аспекти адаптивного управління потенціалом підприємства	79-84
<i>Gryshova I. U., Mityay O. V., Stoyanova - Koval S. S.</i> The estimation of the enterprise trade name competitiveness	85-91
<i>Бондаренко О.С.</i> Аутсорсинг та рециклінг як елементи механізму управління фінансами промислового підприємства	92-96
<i>Поліщук І. І.</i> Фактори розвитку маркетингового потенціалу підприємства	97-102
<i>Царенко О. В., Кармазіна Н.В.</i> Умови забезпечення керованого впливу міжнародних стандартів аудиту на ефективність діяльності малого бізнесу в регіонах України	103-107
<i>Гончар М. В.</i> Обґрунтування структуризації ресурсного потенціалу підприємства	108-113

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

<i>Abakumenko O. V., Zabashtanskyi M. M., Rohovyi A. V.</i> The conceptualization of the theory of business cycles in the context of the Austrian school of economics	114-121
<i>Онишко С. В., Онишко С. В.</i> Фінансовий ринок в системі джерел фінансового забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку України	122-126
<i>Селіверстова Л. С.</i> Формування оптимального портфелю фінансових інвестицій корпорації	127-131

МЕНЕДЖМЕНТ

<i>Шкарлет С. М., Дубина М. В., Тунік М. В.</i> Сутність контролінгової інформації та основні вимоги до її формування	132-139
<i>Krasnorutskyi O. O., Rudenko S. V.</i> Methodological foundations of economic estimation of agricultural enterprises production capacity	140-145

<i>Garafonova O. I.</i> Changes in the enterprise: genesis approach to the definition and classification	146-151
<i>Іванова Л. Б.</i> Аналіз проблем нереального банкрутства в Україні - законодавчий аспект	152-158
<i>Ковалів В. М.</i> Ергономіка управлінських технологій	159-165
<i>Куліш Д. В.</i> Необхідність бюджетування на підприємстві агропромислового комплексу	166-173
<i>Ульченко Д. О.</i> Реінжиніринг бізнес-процесів в контексті розвитку процесу реструктуризації підприємства	174-181
<i>Реферати</i>	182-189
<i>Відомості про авторів</i>	190-196
<i>Правила оформлення та подання рукопису до журналу</i>	197-200

TABLE OF CONTENTS

NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT AND ECONOMICS	
<i>Levkivskyi V. M.</i> Mergers and acquisitions in foreign expansion strategies of TNCS	9-15
<i>Yushchenko N. L.</i> Mathematical model for determining the reserves of time to balance the distribution of labor, material and financial resources in the modernization of municipal power system in Ukraine	16-25
<i>Iurchenko M. E., Yurchenko-Tytarenko A. Yu.</i> Assessment of the insurance company with Laplace transform	26-30
<i>Vyhovska V. V.</i> Economic rationality as an insurance market security criterion	31-37
<i>Gvozdetska I. V.</i> Scientific and theoretical basis of the economic development	38-44
<i>Perminova V. A., Sikaliuk A. I., Lytvyn S. V.</i> Vocational training of future economists as the potential of the development of the country: problems, solutions	45-50
<i>Natroshevili H. R.</i> The development of higher education system under current Ukrainian socio-economic transformations	51-55
REGIONAL ECONOMICS	
<i>Zakharin S. V.</i> On formation of strategic guidelines for regions` investment development	56-60
INNOVATIONS	
<i>Babina N. O.</i> Formation and use of intellectual capital	61-65
LABOUR ECONOMICS	
<i>Derii Zh. V, Zosymenko T. I., Skyba S. A.</i> Extended reproduction of human potential in today's environment	66-72
ENTERPRISE MANAGEMENT	
<i>Burova T. A.</i> Information basis of accounting policies and ways of their improvement	73-78
<i>Gonchar O. I.</i> Motivational aspects of adaptive management potential of enterprise	79-84
<i>Gryshova I. U., Mityay O. V., Stoyanova-Koval S. S.</i> The estimation of the enterprise trade name competitiveness	85-91
<i>Bondarenko E. S.</i> Outsourcing and recycling as elements of the mechanism of financial management of industrial enterprises	92-96
<i>Polishchuk I. I.</i> Factors of enterprise marketing potential	97-102
<i>Tsarenko O.V., Karmazina N. V.</i> Terms of providing of the managed influence of international standards of audit on efficiency of activity of small business in regions of Ukraine	103-107
<i>Gonchar M. V.</i> Background structuring enterprise resource potential	108-113
FINANCE. BANKING	
<i>Abakumenko O. V., Zabashtanskyi M. M., Rohovyi A. V.</i> The conceptualization of the theory of business cycles in the context of the Austrian school of economics	114-121
<i>Onyshko S. V., Onyshko S. V.</i> Financial market under the source of financial support of Ukraine's innovation-oriented development	122-126
<i>Seliverstova L. S.</i> Creating the optimal portfolio of financial investments corporation	127-131
MANAGEMENT	
<i>Shkarlet S N., Dubyna M V., Tynyk M. V.</i> The essence of controlling information and the main requirements for its formation	132-139
<i>Krasnorutskyi O. O., Rudenko S. V.</i> Methodological foundations of economic estimation of agricultural enterprises production capacity	140-145
<i>Garafonova O. I.</i> Changes in the enterprise: genesis approach to the definition and classification	146-151

<i>Ivanova L. B.</i> The analysis of problems of deliberate bankruptcy in Ukraine. Legal aspects	152-158
<i>Kovaliv V. M.</i> Management technologies ergonomics	159-165
<i>Kulich D. V.</i> The need of budgeting in the agro-industrial companies	166-173
<i>Ulchenko D. O.</i> Business process reengineering in the context of enterprise restructuring	174-181
<i>Abstracts</i>	182-189
<i>Authors data</i>	190-196
<i>The rules of formatting and publishing the article in the journal</i>	197-200

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 339.97

В. М. Левківський, д. е. н., професор**ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ В СТРАТЕГІЇ ЗАРУБІЖНОЇ ЕКСПАНСІЇ ТНК**

Анотація. У статті розглянуто зміну стратегій транснаціональних корпорацій на сучасному етапі. Особливу увагу приділено розкриттю зарубіжної експансії ТНК через злиття та поглинання. Виокремлено основні мотиви злиття та поглинання, наведено динаміку їх вартості та кількості. Проаналізовано особливості галузевої та регіональної структури цих процесів та основні фактори, що впливають на них. Визначено місце і роль компаній країн, що розвиваються, в процесах злиття та поглинання.

Ключові слова: транснаціональні корпорації; злиття та поглинання; консолідація; країни, що розвиваються.

В. Н. Левковский, д. э. н., профессор**СЛИЯНИЯ И ПОГЛОЩЕНИЯ В СТРАТЕГИИ ЗАРУБЕЖНОЙ ЭКСПАНСИИ ТНК**

Аннотация. В статье рассмотрено изменение стратегий транснациональных корпораций на современном этапе. Особое внимание уделено раскрытию зарубежной экспансии ТНК через слияния и поглощения. Выделены основные мотивы слияния и поглощения, приведена динамика их стоимости и количества. Проанализированы особенности отраслевой и региональной структуры этих процессов и основные факторы, влияющие на них. Определено место и роль компаний развивающихся стран в процессах слияния и поглощения.

Ключевые слова: транснациональные корпорации; слияния и поглощения; консолидация; развивающиеся страны.

V. M. Levkivskyi, Doctor of Economic Sciences, Professor**MERGERS AND ACQUISITIONS IN FOREIGN EXPANSION STRATEGIES OF TNCs**

Abstract. The article considers the current changes in strategies of transnational corporations (TNCs). Particular attention is paid to the disclosure of foreign expansion of TNCs through mergers and acquisitions (M&A). The main motives for M&A are determined as well as the dynamics of their cost and volume is presented. The features of industrial and regional structures of these processes and key affecting factors are analyzed. The position and role of companies from developing countries in M&A processes are determined.

Keywords: transnational corporations; mergers and acquisitions; consolidation; developing countries.

Актуальність теми дослідження. Наразі транснаціональні корпорації займають особливе місце у світовому господарстві. В умовах глобалізації стратегія ТНК характеризується прагненням до розширення своєї діяльності. Останнім часом базою для розширення діяльності корпорацій, завоювання нових ринків, покращення їх конкурентних позицій у світовому масштабі в цілому є інвестиційна діяльність ТНК на основі укладення угод злиттів та поглинань.

Постановка проблеми. Транскордонні злиття та поглинання являють собою один із найшвидших шляхів забезпечення зростання компаній та створення передумов для нових організаційних форм транснаціональних корпорацій. Зростання динаміки злиттів та поглинань, що спостерігається в останні роки, їх суттєвий вплив на економіку країн-учасниць, залучення до цих процесів все більшої кількості країн, об'єктивно зумовлюють необхідність глибоких досліджень цього надзвичайно важливого явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо активної експансіоністської політи-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ки ТНК, яка проявляється насамперед через злиття та поглинання, стали об'єктом наукових досліджень таких вчених як І. Бураковський, О. Давидович, Д. Лук'яненко, А. Поручник, О. Рогач, Є. Савельєв, С. Сіденко, А. Філіпенко, Т. Фролова, О. Шнирков та ін. Але при цьому все ще недостатньо дослідженими залишаються питання щодо механізмів та структурних особливостей транскордонних злиттів та поглинань у сучасних умовах.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сучасних тенденцій розвитку злиттів та поглинань як фактора посилення зарубіжної експансії ТНК в світовій економіці.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний характер господарювання ТНК передбачає активну діяльність щодо вдосконалення форм організації міжнародного бізнесу. Гостра конкурентна боротьба, пошук шляхів доступу до дешевих ресурсів і факторів виробництва змушує ТНК урізноманітнювати форми організації зарубіжної діяльності. У стратегіях виходу виробництва за національні межі ТНК широко використовують міжнародні потоки прямих іноземних інвестицій, формування стратегічних альянсів, створення спільних підприємств. Важливе місце у стратегіях ТНК відіграють акціонерні форми розвитку їх діяльності, зокрема, через злиття та поглинання.

Історія розвитку процесів злиття та поглинання бере свій початок з кінця XIX століття, коли невеликі компанії, маючи незначну частку ринку, об'єднувалися шляхом утворення великих компаній, здатних конкурувати з ринковими доміноторами.

Звичайно, процеси злиття та поглинання, які мають місце в сучасних умовах, не порівнянні з минулими. Нині зростання вартості угод та їх кількості свідчать про те, що стратегії злиття та поглинання активно впроваджуються транснаціональними корпораціями для розвитку та розширення свого виробництва. Це найпоширеніша форма прямих іноземних інвестицій і водночас важлива стратегія розвитку ТНК, що гарантує їм успішне функціонування в умовах національної та міжнародної конкуренції, забезпечує захист інтересів компаній та зміцнення їх конкурентних позицій [6].

Формування тенденцій розвитку злиттів та поглинань у світовій економіці здійснюється при активній діяльності ТНК. Що сприяє активізації компаній до зростання таких угод? У наукових працях вітчизняних авторів виділяється цілий ряд мотивів, що спонукають компанії до нинішніх злиттів та поглинань [2; 7; 10]: серед головних мотивів слід виділити наступні:

- отримання синергетичного ефекту. Компанії після об'єднання стають більш конкурентоспроможними, їх активи дорожчають, особливо, коли компанії володіють взаємодоповнюючими ресурсами. Вартість консолідованих компаній стає більшою, ніж сума двох частин (відомий ефект «1+1=3»). Це виявляється в зменшенні витрат і збільшенні прибутковості та дозволяє підвищити ефективність функціонування нового бізнесу [3, с.120];

- диверсифікація діяльності компанії. Це дає можливість інвестувати надлишкові ресурси в інші види бізнесу, збільшувати обсяги виробництва;

- мотиви монополізації. З метою посилення свого монопольного становища на ринку, позбавлення участі на ньому свого конкурента компанії здійснюють транзакційні угоди;

- податкові мотиви. Компанії здійснюють процеси злиття та поглинання з метою отримати економію на податкових платежах. Створена нова корпорація використовує податкові пільги, що були характерні для цільової компанії;

- придбання недооціненого активу. Бажання компанії придбати активи за ціною, яка нижче ринкової вартості, пояснюється в першу чергу несприятливою кон'юнктурою на ринку капіталу, а також можливістю перепродати дані активи в майбутньому за більш вигідною ціною;

- використання результатів НДДКР інших компаній та реалізація спільних проектів. За допомогою злиттів та поглинань можуть бути об'єднані новітні наукові ідеї і грошові ресурси, необхідні для їх реалізації. Об'єднавшись, компанія отримує вигоди у зв'язку з економією на витратах з розробки нових технологій та створення нових видів продукції.

Статистичні дані свідчать про те, що реалізація цієї стратегії наразі є актуальною. Кількість угод та їх вартість в останні роки зростає. На рис. наведено основні тенденції щодо кількості та вартості транскордонних злиттів та поглинань. Їх динаміка цілком повно відображає стан глобальної економіки та настрої ринку в цілому.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

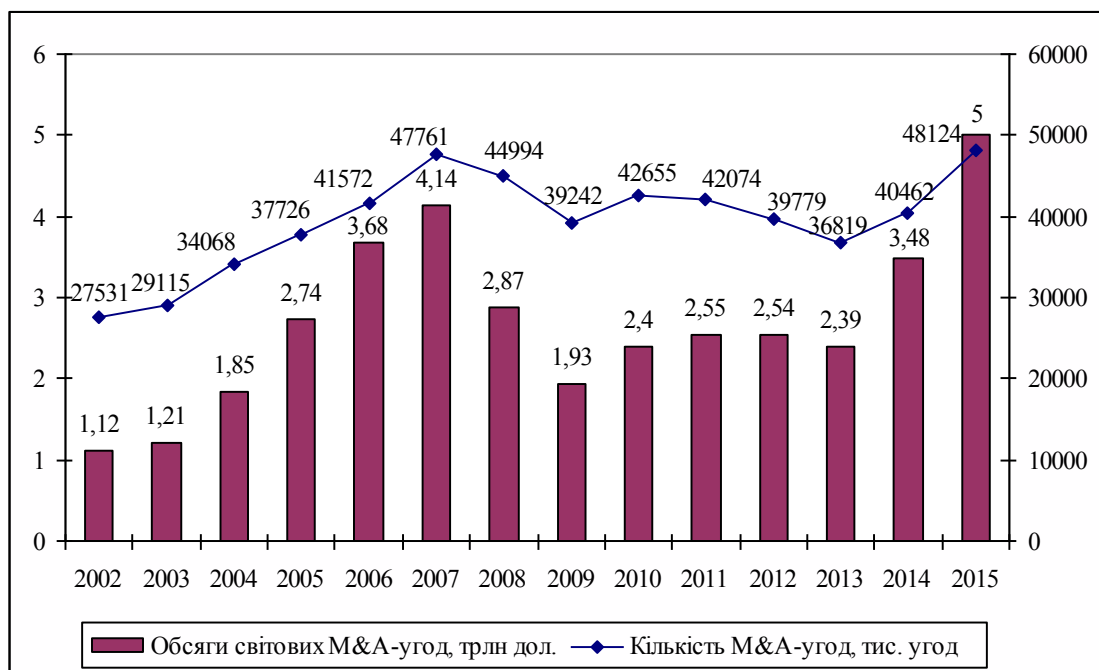

Рис.1. Динаміка обсягів злиттів та поглинань за 2005-2015 рр., трлн. дол. США
 Джерело: [4; 12].

Світові обсяги таких угод у 2015 році були на 43,6% вище, ніж у 2014 році, й наразі є найвищими з часів різкого зростання кількості угод, що спостерігалось перед глобальною фінансово-економічною кризою. За даними агентства Dealogic, кількість угод у 2015 р. склала 48124, сума яких за рік становила 5,0 трлн. дол. США [12]. Очевидним є той факт, що збільшення обсягу угод після кожного падіння завжди перевищує рівень, який спостерігався до падіння.

Світова фінансово-економічна криза негативно вплинула на процеси злиття та поглинання. Вже у 2009 р. їх вартість знизилась майже до рівня 2004 р. За період 2010-2013 рр. динаміка злиттів та поглинань мала стрибкоподібний характер, але все ж не досягла значень передкризового періоду розвитку світової економіки. Тривала криза Єврозони та загроза «фінансового обвалу» у США, а також спад у темпах зростання країн, що розвиваються, утримували компанії від активних дій щодо укладання угод зі злиття та поглинання [7]. Як наслідок, у 2013 році світова активність на ринку злиттів та поглинань знизилась проти попереднього року: операцій стало менше на 8%, їх загальна вартість зменшилась на 4%.

Лише у 2014 році починається активне нарощування злиттів та поглинань у світовій економіці, розширення інвестиційних вкладень у різні галузі. За оцінками окремих агентств обсяг угод у 2014 р. склав 3,5 трлн. дол. США. Наступний рік характеризувався ще вищими темпами зростання процесів злиття та поглинання.

Експансіоністська політика ТНК через злиття та поглинання на сучасному етапі стає все більш активною. Об'єднуючись і поглинаючи одна одну, компанії концентрують у своїх руках економічну владу, здійснюють вплив на розвиток окремих ринків та на економічну політику окремих держав. Зростання рівня транскордонної співпраці у 2015 році свідчить про явне пожвавлення світового ринку злиттів та поглинань. Як зазначається у звіті компанії Deloitte, транснаціональні корпорації як головні «гравці переглянули структуру інвестиційних портфелів і почали шукати вигідні можливості для зростання» [13]. Слід зазначити, що інтерес компаній до угод злиття та поглинання підвищили також поліпшення фінансового стану компаній, ліквідність боргового ринку і вигідні процентні ставки [9, с. 109]. Пожвавлення процесів злиття та поглинання можна пов'язати з поліпшенням економічної ситуації в розвинутих країнах, переорієнтацією ве-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ликих компаній на політику експансії, а також активізація діяльності компаній країн, що розвиваються.

Якщо аналізувати у галузевому розрізі, то найбільш активною галуззю з проведення угод злиттів та поглинань у 2015 році були угоди в сфері охорони здоров'я, кількість яких збільшилась на 50% у порівнянні з минулим роком. Серед основних чинників що підвищили інтерес до цієї галузі, були розробка нових препаратів та сучасних способів діагностики різних захворювань. За даними компанії Ernst&Young, сукупна вартість угод у 2015 році в цій галузі склала 340 млрд. дол. США. Водночас зросла привабливість і нафтогазової сфери, де кількість угод збільшилась вдвічі. Варто також зазначити, що зростання угод спостерігалось і у сфері техніки та телекомунікаційному секторі. Вартість угод тут зросла на 69% і 13% відповідно. Найбільші угоди, що були укладені у 2015 році представлені у табл. 1. Окремі дослідження щодо галузевих процесів злиття та поглиблення також відмічають підйом ринку та прогнозують подальше його зростання [11, с. 31].

Таблиця 1

Найбільші угоди злиття та поглинання у 2015 р.

№ з/п	Об'єкт угоди / покупець (ініціатор)	Обсяг угоди, млрд дол. США	Сфера
1	Pfizer Inc. (американська компанія) та Allergan Plc (ірландська компанія)	160	фармацевтика
2	Anheuser-Busch InBev (бельгійська) та SABMiller Plc (британська)	107	пивна
3	Royal Dutch Shell Plc та BG Group Plc (британські)	81,5	нафтогазова
4	Об'єднання Charter Communications та Time Warner Cable (США)	79,6	сфера послуг
5	Dow Chemical та DuPont (США)	68,6	хімічна

Джерело: [12].

Представляє інтерес територіальний аналіз діяльності ТНК на ринку злиттів та поглинань. Найбільше дані стратегії використовують компанії з Північної Америки та корпорації з європейських країн. Саме країни цього регіону є лідерами як серед «продавців» своїх компаній, так і серед «покупців» іноземних активів. Тенденційно найбільша кількість угод злиття та поглинання здійснюється компаніями США. Так, на частку американських компаній у 2015 році припадала половина загального обсягу угод – 2,5 трлн дол. США.

Найбільшими угодами злиття-поглинання в США в минулому році стали покупка компанією Charter кабельних компаній Time Warner Cable і Bright House за 90 млрд. дол. США і наймасштабніше злиття у високотехнологічному секторі, де виробник напівпровідників Avago придбав Broadcom за 37 млрд. дол. США. Можна зазначити, що такої активності зазнають ТНК США, оскільки їх компанії є найбільш капіталоємними та глобалізованими і раніше інших почали спеціалізуватись на інноваційних видах діяльності [8, с. 39].

На другому місці за масштабами укладання угод злиття-поглинання знаходяться компанії європейських країн, де частка таких угод становить 27% від загального обсягу злиття-поглинання компаній. Серед великих угод слід виділити придбання великобританської BG Group за 74 млрд. дол. США європейською Royal Dutch Shell. Однак досі слабка економіка Єврозони призводить до того, що ряд компаній віддають перевагу невеликим і менш ризикованим злиттям. За оцінками експертів, лідерами на ринку злиттів та поглинань є і залишатимуться в перспективі Німеччина та Великобританія. Пожвавлення на європейському ринку злиттів та поглинань буде відбуватись завдяки залученню великих приватних і державних компаній, які прагнуть до розширення, та іноземних інвесторів, які мають вільні кошти і бажають купити здорові активи. До чинників, що впливатимуть на зниження активності на європейському ринку злиттів та поглинань, слід віднести можливість залишити Великобританію Євросоюз.

Важливий внесок у розвиток ринку злиттів та поглинань роблять компанії з країн, що розвиваються. Особливо виділяється Азіатсько-Тихоокеанський регіон, де вартісна частка таких угод стабільно зростає і становить 19% від їх загального обсягу. У цьому регіоні найбільш поширеними стають злиття та поглинання в Китаї, Південній Кореї, Австралії, Японії. Найбільшу актив-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ність з проведення таких угод проявляють китайські компанії. Наразі Китай займає друге місце у світі за кількістю угод та їх вартістю. За оцінками експертів, у 2015 році кількість угод злиттів і поглинань за участю китайських компаній становила 5270, а їх вартість досягла 477,2 млрд. дол. США. Найбільш привабливим ринком для китайських інвесторів стають Європа, США і Австралія. На їх частку припадає 2/3 всіх угод. Найбільшим поглинанням є пропозиція китайською хімічною корпорацією на придбання швейцарського виробника гербіцидів на суму більше ніж 43 млрд. дол. США [5, с. 114]. Збільшенню числа угод злиття і поглинання сприяють привабливість китайського ринку та вигоди, які надає Китай іноземним інвесторам. Зазвичай, таке збільшення відбувається в основному завдяки зростанню інвестицій.

Найменшою популярністю стратегії злиття та поглинання користуються у ТНК, які працюють у країнах Африки та Латинської Америки. Їх частка у загальному обсязі злиттів та поглинань становить 6%.

Незважаючи на те, що ТНК країн, що розвиваються, постійно вдосконалюють свої стратегії, що дозволяє їм на рівні конкурувати зі світовими лідерами, найбільші прибутки від продажів зі злиття та поглинання мають компанії розвинутих країн. Наразі залучення компаній країн, що розвиваються, до процесів злиття та поглинання є важливим джерелом іноземних інвестицій, що сприяє як стабільності, так і відновленню економічної діяльності окремих компаній, посиленню економічного зростання національної економіки в цілому.

Компанії із країн, що розвиваються, у транскордонних трансакціях зазвичай не шукають традиційних переваг: синергії, а купують західні компанії з метою здобути додаткові компетенції в застосуванні таких активів як технології, нові бізнес-моделі, інноваційні навички, що дозволяють їм стати лідерами на окремих сегментах глобального ринку [4, с. 10]. Переважно злиття та поглинання мають місце в тих галузях, де лідируючі позиції належать компаніям розвинутих країн. Зазвичай, це галузь інформаційних технологій на телекомунікаційна галузь [1, с. 74].

Цілком зрозуміло, що для транснаціональних корпорацій найбільш привабливими стають відкриті, швидко зростаючі ринки. Оскільки, за прогнозами Світового банку, темпи приросту ВВП у країнах, що розвиваються, будуть приблизно вдвічі вищими за темпи розвинених країн, то найбільшого поширення процеси злиття та поглинання в майбутньому можуть отримати країни цієї групи [11, с. 32]. Наразі компанії розвинених країн хоч і віддають перевагу таким самим розвиненим країнам, але в останні роки має місце тенденція до зростання угод злиття-поглинання на ринках країн, що розвиваються, Азійсько-Тихоокеанського регіону та Латинської Америки. ТНК, що використовують злиття та поглинання як стратегію для виходу на ринки країн, що розвиваються, враховують не тільки саме зростання ринків, а й інші чинники, зокрема економічну та політичну стабільність в регіоні. Щоб активізувати значні придбання активів і диверсифікацію ринку, провідні компанії розвинених країн враховують також можливості зменшення ризиків при укладенні угоди злиття-поглинання.

Висновки. Діяльність транснаціональних корпорацій на основі стратегій злиття-поглинання пояснюється різними причинами. Основою запровадження даної стратегії є бажання ТНК отримати доступ до стратегічних активів інших компаній, розширення асортименту надаваних послуг, досягнення оптимального розміру компанії для отримання ефекту масштабу, забезпечити диверсифікацію діяльності для мінімізації ризику.

Динаміка і структура транскордонних злиттів та поглинань засвідчує, що основними лідерами є компанії найбільш розвинутих країн. Однак останнім часом поступово збільшується кількість операцій злиття та поглинання у країнах, що розвиваються. Даний вид угод стає важливим джерелом іноземних інвестицій та дає можливість побачити подальше зростання транснаціоналізації економіки цих країн.

Виокремлення галузевого аналізу свідчить про зростання кількості угод злиття та поглинання в таких секторах як фармацевтика і енергетика. Також спостерігається активність у сфері послуг, хімічної промисловості, телекомунікаційному секторі. Галузеві особливості злиттів та поглинань визначають напрям діяльності ТНК, їх стратегічне позиціонування в цих галузях.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Література

1. Безверха, О. С. Злиття та поглинання як фактор посилення конкурентоспроможності ТНК країн БРІКС на глобальних ринках / О. С. Безверха // *Економіка та підприємництво* : зб. наук. праць молодих учених та аспірантів / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. ред. С. І. Дем'яненко. – 2012. – Вип. 28. – С. 71-82.
2. Вовк, С. Стратегія ТНК: слияние и поглощение / С. Вовк // *Журнал европейской экономики*. – 2013. – Т. 12, № 1. – С. 31-45.
3. Давидович, О. Світовий ринок злиттів і поглинань : економічний вимір та специфіка регулювання [Електронний ресурс] / О. Давидович. – Режим доступу : http://iejjournal.com/journals/6/2007_05_Davydovych.pdf.
4. Кір'яков, Д. І. Управління процесом міжнародних злиттів та поглинань у глобальному бізнесі : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.02 / Д. І. Кір'яков; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – К., 2015. – 22 с.
5. Левківський, В. В. Китайська модель економічного розвитку та можливості її адаптивного використання в Україні / В. В. Левківський // Чотирирівневе забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах євроінтеграційних процесів (держава, регіон, галузь, підприємство) : монографія / за заг. ред. В. Ф. Савченка, Т. Л. Шестаковської. – Чернігів : ЧНТУ, 2016. – С. 103-119.
6. Лимонова, Е. М. Моніторинг сучасних тенденцій процесів злиття та поглинання ТНК / Е. М. Лимонова // *Економічний нобелівський вісник*. – 2014. – № 1 (7). – С. 306-313.
7. Максименко, А. В. Тенденції та стратегічні мотиви злиття і поглинання міжнародних корпорацій / А. В. Максименко // *Економічний часопис-XXI*. – 2013. – № 9-10 (1). – С. 11-14.
8. Марченко, К. В. Тенденції трансферу та злиття фінансових і капітальних активів ТНК в межах глобальної економіки / К. В. Марченко // *Інвестиції : практика та досвід*. – 2014. – № 11. – С. 37-42.
9. Пирець, Н. М. Сучасні тенденції розвитку процесу злиття та поглинання на світовому ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи / Н. М. Пирець // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. – 2015. – Вип. 4. – С. 108-112.
10. Рудник, Д. І. Практика запровадження сучасних стратегій злиття та поглинання ТНК / Д. І. Рудник // *Економіка Крима*. – 2013. – № 1. – С. 411-415.
11. Фролова, Т. О. Глобалізаційні тенденції розвитку процесів злиття та поглинання у світовій економіці / Т. О. Фролова, К. Г. Отченаш // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2014. – № 18. – С. 29-35.
12. 2015 побив рекорди за обсягом угод у сфері злиттів і поглинань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.lawyers.ua/2015-pobiv-rekordi-za-obsyagom-ugod-u-sferi-zlittiv-i-poglinan.html>
13. 2015 Global chemical industry mergers and acquisitions outlook. The momentum continues / Deloitte Touche Tohmatsu Limited's (DTTL). – January 2015. – 16 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ru/>.

References

1. Bezverkha, O. S. (2012). Zlyttia ta pohlynannia iak faktor posylennia konkurentospromozhnosti TNK krain BRICS na hlobalnykh rynkakh [Mergers and acquisitions as a factor of strengthening the competitiveness of TNCs from BRICS countries in global markets]. *Ekonomika ta pidpriemnytstvo: zb. nauk. prats molodykh uchenykh ta aspirantiv*. – *Economics and entrepreneurship: collection of studies of young scientists and graduate students*, no. 28, pp. 71-82 [in Ukrainian].
2. Vovk, S. (2013). Stratehiia TNK: sliianie i pohloshchenie [Strategies of TNCs: mergers and acquisitions]. *Zhurnal evropeiskoi ekonomiky*. – *Journal of European economy*, T. 12, no.1, pp. 31-45 [in Ukrainian].
3. Davydovych, O. (2007). Svitovyi rynek zlyttiv i pohlynann' : ekonomichniy vymir ta spetsyfika rehuliuвання [Global market of mergers and acquisitions: economic dimension and regulation features]. Retrieved from: http://iejjournal.com/journals/6/2007_05_Davydovych.pdf [in Ukrainian].
4. Kiriakov, D. I. (2015). Upravlinnia protsesom mizhnarodnykh zlyttiv ta pohlynan u hlobalnomu biznesi [Management of the processes of international mergers and acquisitions in global business environment]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Levkivskiy, V. V. (2016). Kytayska model ekonomichnoho rozvytku ta mozhlyvosti ii adaptivnoho vykorystannia v Ukraini [Chinese model of economic development and possibilities for its adaptive use in Ukraine]. *Chotyrokhrivneve zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku v umovakh ievrointehratsiinykh protsesiv (derzhava, rehion, haluz, pidpriemstvo): [monohrafiia kafedry ekonomichnoi teorii] / za zah. red. V.F.Savchenka, T.L.Shestakovskoi*. – *Four-level securing of socio-economic development in terms of European integration processes (government, region, industry, enterprise)*. Chernihiv: ChNTU, pp. 103-119. [in Ukrainian].
6. Lymonova, E. M. (2014). Monitorynh suchasnykh tendentsij protsesiv zlyttia ta pohlynannia TNK [Monitoring of modern trends of mergers and acquisitions processes of TNCs]. *Ekonomichnyi nobelivskiy visnyk*. – *Economic Nobel Herald*, no.1(7), pp.306-313 [in Ukrainian].
7. Maksymenko, A. V. (2013). Tendentsii ta stratehichni motyvy zlyttia i pohlynannia mizhnarodnykh korporatsii [Trends and strategic motives of mergers and acquisitions of international corporations]. *Ekonomichnyj chasopys-XXI*. – *Economic Annals-XXI*, no. 9-10 (1), pp. 11-14 [in Ukrainian].
8. Marchenko, K. V. (2014). Tendentsii transferu ta zlyttia finansovykh i kapital'nykh aktyviv TNK v mezhakh hlobal'noi ekonomiky [Trends of transfer and merger of financial and capital assets of TNCs within global economy]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. – *Investments: practice and experience*, no.11, pp. 37-42 [in Ukrainian].
9. Pyrets, N. M. (2015). Suchasni tendentsii rozvytku protsesu zlyttia ta pohlynannia na svitovomu rynku khimichnoi produktsii v umovakh hlobalnoi kryzy [Modern trends in the development of M&A process in world chemicals market in global crisis conditions]. *Naukoviy visnyk Uzhorodskoho natsionalnogo universytetu Serii A, Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo*. – *Uzhorod National University herald. Series International economic relations and world economy*, Vypusk 4, pp. 108-112 [in Ukrainian].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

10. Rudnyk, D. I. (2013). Praktyka zaprovadzhennia suchasnykh stratehij zlyttia ta pohlynannia TNK [Practice of implementation of modern strategies of mergers and acquisitions of TNCs]. *Ekonomyka Kryma. – Economy of Crimea*, no. 1, pp. 411-415 [in Ukrainian].

11. Frolova, T. O., Otche nash, K. H. (2014). Hlobalizatsiini tendentsii rozvytku protsesiv zlyttia ta pohlynannia u svitovii ekonomitsi [Globalization trends in the development of M&A processes in world economy]. *Investytsii: praktyka ta dosvid. – Investments: practice and experience*, no.18, pp. 29-35 [in Ukrainian].

12. 2015 pobyv rekordy za obsiahom uhod u sferi zlyttiv i pohlynan' [2015 has broken records with respect to the volume of M&A transactions]. Retrieved from : <http://ua.lawyers.ua/2015-pobiv-rekordi-za-obsyagom-uhod-u-sferi-zlyttiv-i-poglynan.html>.

13. 2015 Global chemical industry mergers and acquisitions outlook. The momentum continues / Deloitte Touche Tohmatsu Limited's (DTTL) Retrieved from : <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ru/>.

Надійшла 21.06.2016

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 519.876.3:658.264

Н. Л. Ющенко, к. е. н., доцент

МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ВИЗНАЧЕННЯ РЕЗЕРВУ ЧАСУ ДЛЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗПОДІЛУ ТРУДОВИХ, МАТЕРІАЛЬНИХ І ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОМУНАЛЬНОЇ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

Анотація. У зв'язку з необхідністю вирішення завдань енергозабезпечення (де головним є безперервність енергопостачання та надання якісної енергії й послуг), енергодоступності (за ціною та енергоощадністю) та енергоприйнятності (за мінімальним впливом на навколишнє середовище і пом'якшення змін клімату) у світлі проголошення світовою спільнотою енергетичної стратегії XXI століття, у статті ставиться мета адаптації ефективних методів аналізу для прийняття рішень щодо модернізації комунальної теплоенергетики в Україні і виконується систематизація та порівняльний аналіз існуючих у теорії планування та управління мережами математичних моделей визначення резерву часу, за допомогою яких можна раціонально і збалансовано розподіляти трудові, матеріальні і фінансові ресурси по кожному виду взаємопов'язаних робіт, виконання яких вимагає дотримання певної технологічної послідовності.

Ключові слова: мережеві моделі; метод критичного шляху; метод оцінки і перегляду планів; резерв часу; управління проектами.

Н. Л. Ющенко, к. э. н., доцент

МАТЕМАТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ РЕЗЕРВА ВРЕМЕНИ С ЦЕЛЬЮ СБАЛАНСИРОВАННОГО РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ТРУДОВЫХ, МАТЕРИАЛЬНЫХ И ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ В ПРОЦЕССЕ МОДЕРНИЗАЦИИ КОММУНАЛЬНОЙ ТЕПЛОЭНЕРГЕТИКИ В УКРАИНЕ

Аннотация. В связи с необходимостью решения задач энергообеспечения (когда главным является бесперебойность энергоснабжения и предоставление качественной энергии и услуг), энергодоступности (по цене и энергосбережению) и энергоприемлемости (по минимизации влияния на окружающую среду и изменения климата) в свете провозглашения мировым сообществом энергетической стратегии XXI века, в статье поставлена цель адаптировать эффективные методы анализа в процессе принятия решений относительно модернизации коммунальной теплоэнергетики в Украине и выполняется систематизация и сравнительный анализ существующих в теории планирования и управления сетями математических моделей расчета резерва времени, позволяющих рационально и сбалансировано распределять трудовые, материальные и финансовые ресурсы по каждому из видов взаимосвязанных работ, которые должны выполняться в определенной технологической последовательности.

Ключевые слова: сетевые модели; метод критического пути; метод оценки и просмотра планов; резерв времени; управление проектами.

N. L. Yushchenko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**MATHEMATICAL MODEL FOR DETERMINING THE RESERVES OF TIME TO BALANCE THE DISTRIBUTION OF LABOR, MATERIAL AND FINANCIAL RESOURCES IN THE MODERNIZATION OF MUNICIPAL POWER SYSTEM IN UKRAINE**

Abstract. Due to the need of managing the energy supply issues (when the main thing is the continuity of energy supply and the provision of high-quality energy and services), energy availability (in

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

price and energy saving) and the acceptability of energy (to minimize the impact on the environment and climate change) in the light of the energy strategy of the XXI century proclaimed by the world community, the objective of the paper is to adapt effective methods of analysis in the decision-making process concerning the modernization of municipal power system in Ukraine. Moreover a systematization and comparative analysis is made regarding the existing theories of planning and management of networks of mathematical models for calculating the reserve time to allow rational and balanced way to distribute labour, material and financial resources of each type of interrelated activities that must be performed in a certain technological sequence.

Keywords: *network models; critical path method; plans; evaluation and revision of the method; the time allowance; project management.*

Актуальність теми дослідження. Виробництво теплової енергії у безпосередній близькості до об'єктів її реалізації та неможливість її накопичення роблять теплоенергетику як галузь житлово-комунального господарства, у якій навіть короткострокове припинення енергопостачання з будь-яких причин може призвести до соціальної напруги чи непередбачуваних наслідків і яка має величезний потенціал енергозбереження, однією з визначальних у системі національної енергетичної безпеки України.

Забезпечення енергетичної безпеки і перехід до енергоефективного та енергоощадного використання та споживання енергоресурсів із впровадженням інноваційних технологій, модернізація інфраструктури паливно-енергетичного комплексу і провадження сучасного енергоефективного та екологічно ефективного обладнання та технологій для зменшення втрат паливно-енергетичних ресурсів Стратегією сталого розвитку „Україна – 2020” [1] за пріоритетністю визначені першочерговими у рамках реалізації реформи енергетики й програми енергоефективності за вектором розвитку та програм енергонезалежності й збереження навколишнього природного середовища за вектором безпеки.

Постановка проблеми. У зв'язку з цим важливим завданням сучасного менеджменту є розробка ефективних методів аналізу із застосуванням сучасних інформаційних технологій при прийнятті рішень щодо модернізації комунальної теплоенергетики в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характерні для енергетики України монопольне становище централізованого теплопостачання, високий рівень зносу енергетичного устаткування та розподільчих мереж, низька надійність тепломереж і їх незадовільна теплоізоляція, що призводить до великих втрат тепла, суттєвих економічних збитків внаслідок частих аварій та значних обсягів ремонтних робіт, що приводить до значних перевитрат енергоносіїв, обумовили затвердження Кабінетом міністрів України Порядку розроблення регіональних програм модернізації систем теплопостачання [2], Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2016 роки [3], Програми модернізації систем теплопостачання на 2014-2015 роки [4], а також регіональних як, наприклад, [5; 6; 7] та міських [8; 9] програм проектування, будівництва і реконструкції у сфері теплопостачання з урахуванням запровадження енергозберігаючих технологій і принципу оптимального поєднання централізованих, помірно-централізованих, децентралізованих та автономних систем теплопостачання (відповідно до Закону [10]).

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. З метою оцінки капітальних вкладень потрібних, зокрема, для заміни теплових мереж, на практиці використовуються дані щодо протяжності трубопроводів, осередненої вартості труб різного діаметра і фасонних частин до них, встановлені за прайс-листами фірм-виробників, даними, наведеними в схемах розвитку окремих населених пунктів, науково-технічних публікаціях тощо. Кінцева вартість робіт з перекладання теплових мереж вдвічі перевищує сумарну вартість самих труб і їх укомплектування. Крім того, при встановленні економічного ефекту приймається до уваги вартість ремонтних робіт, що підприємство мало б виконувати протягом строку дії інвестиційного проекту в разі коли були б залишені старі трубопроводи без заміни (яка тісно пов'язана із середньою кількістю ремонтів на 1 км трас і з роками постійно зростає): за оцінками фахівців, витрати на проведення

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ремонтних робіт старих труб протягом строку життя нового трубопроводу практично дорівнюють вартості будівельно-монтажних робіт з прокладання нового трубопроводу. Оцінюється також вплив зменшення викидів в системах теплопостачання за рахунок зниження споживання електроенергії та ін. нюанси, передбачені відповідними методиками.

Проте досі не розроблено науково обґрунтованої системи економіко-математичних моделей і методів підтримки прийняття рішень щодо модернізації комунальної теплоенергетики.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є систематизація та порівняльний аналіз існуючих у теорії планування та управління мережами математичних моделей визначення резерву часу, за допомогою яких можна раціонально і збалансовано розподіляти як трудові й матеріальні, так і фінансові ресурси для кожного виду взаємопов'язаних робіт.

Виклад основного матеріалу. Регіональними програмами модернізації комунальної теплоенергетики, метою яких є суттєве зменшення обсягів споживання природного газу й інших традиційних видів палива та заміщення їх альтернативними видами, зниження енергоємності виробництва, впровадження енергоефективних технологій та обладнання; впровадження заходів з енергозбереження, сучасних енергозберігаючих та екологічно ефективних технологій, їх обліку, управління, контролю безпосередньо у споживачів; створення механізму економічного стимулювання споживачів до участі в процесі регулювання режимів мереж через впровадження ефективної системи тарифів на електричну та теплову енергію і воду, оптимізація енергоспоживання; підвищення ефективності і надійності функціонування комунальної енергетики шляхом реконструкції та модернізації як існуючого теплогенеруючого обладнання, так і магістральних та розподільчих мереж; реконструкція діючого та встановлення нового (на базі сучасних технологій) обладнання та приладів, індивідуальних теплових пунктів; зменшення обсягу шкідливих викидів і парникових газів у атмосферу та зниження екологічного навантаження на навколишнє природне середовище; впровадження широкої програми термосанації житлового фонду міст та перетворення житла на сучасне „розумне” житло [11] наряду з заміною та реконструкцією малоефективних котлів; встановленням нових ефективних пальників та утилізацією тепла викидів; реконструкцією центральних теплових пунктів та будівництвом індивідуальних теплових пунктів для кожного будинку; впровадженням когенераційних установок; встановленням утилізаторів тепла за котлами середньої потужності; впровадженням теплових насосів; впровадженням частотно-регулюючих електроприводів, а також іншими заходами по збільшенню ефективності систем теплопостачання міст України та зменшенню втрат палива передбачена і заміна зношених теплотрас.

Низька надійність теплотрас обумовлює великі втрати тепла, а через незадовільну якість теплоізоляції трубопроводів та розриви труб з витокami теплоносія маємо не тільки значні втрати теплоенергії, а й в умовах надзвичайно високого рівня централізації її генерації та транспортування зниження надійності теплопостачання споживачів.

Більшість теплотрас прокладено в непрохідних залізобетонних каналах з ізоляцією з мінеральної вати, яка часто пошкоджується з різних причин. Теплотраси не всюди захищені від проникнення ґрунтових й інших вод, які замочують теплоізоляцію, призводять до її пошкодження і, як наслідок, до корозії металу труб і появи свищів і розривів труб з витокami теплоносія. Теплопровідність пошкодженої та змоченої ізоляції надзвичайно висока.

За різними даними понад 80% замортизовано, а понад 40% теплових мереж перебувають у зношеному і аварійному стані. Втрати тепла через неякісну ізоляцію трубопроводів із витокami теплоносія при пошкодженні труб становлять до 20% від відпущеної теплової енергії проти 13%, які передбачені нормами.

Для підвищення ефективності планування зведення будівель і споруд, виконання істотних за обсягами, вартістю і часом ремонтних робіт, виготовлення великої одиниці продукції та управління іншими проектами, що складаються з великої кількості взаємопов'язаних робіт, які мають виконуватись у певній технологічній послідовності, потребують встановлення термінів і контролю з метою досягнення певної цілі, можуть використовуватись мережеві моделі і такі методи управління проектами як метод критичного шляху (МКП) або метод оцінки і перегляду планів (ПЕРТ) [12], що мають багато спільного, але розроблені незалежно один від одного,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

хоч і майже одночасно – наприкінці 50-х років ХХ ст. (табл. 1). При застосуванні сітьових методів мінімальна тривалість проекту визначається послідовністю робіт, що утворюють найдовший (так званий, критичний) шлях через мережу, а роботи, які його утворюють, називаються критичними роботами і будь-яке збільшення їх тривалості чи затримка виконання спричинюють збільшення часу реалізації проекту у цілому.

Таблиця 1

Характеристика мережевих методів аналізу при управлінні ресурсами і витратами

Найменування методу	Розроблений	Застосування	Особливості методу	Можливості
МКП	Фірмою „Дюпон де Немур”	Переважно у будівельних проектах, коли існує досвід виконання аналогічних робіт	Побудований на припущенні, що час виконання роботи точно відомий, не враховує випадкові коливання тривалості робіт. Натомість передбачається, що тривалість роботи пропорційна кількості ресурсів, що виділяються, і що змінюючи обсяги ресурсів можна впливати на тривалість виконання робіт і строки завершення проекту	При використанні МКП на основі наявного досвіду реалізації аналогічних проектів встановлюються співвідношення між наявними ресурсами і тривалістю робіт, після чого оцінюються компромісні співвідношення між витратами і тривалістю проекту
ПЕРТ	У військово-морських силах США з метою прискорення створення човнової балістичної ракети „Поларис”, що вимагало координування робіт кількох тисяч приватних підрядників та урядових організацій, і дозволило з успіхом завершити проект на два роки раніше запланованого терміну	В науково-дослідних і випробувально-конструкторських проектах, у програмах розробки зброї в ВМС, ВПС і сухопутних військах США, в промисловості, в обслуговуючих організаціях	Враховується невизначеність часу, необхідного для виконання робіт	Метод дозволяє оцінити ймовірність завершення різних етапів проекту у встановлений термін, вирахувати очікувану тривалість проекту, визначити „вузькі” місця проекту, т.б. роботи, що з високою ймовірністю можуть викликати затримку часу завершення проекту, що дозволяє своєчасно вжити необхідних запобіжних заходів.

У багатьох випадках гроші, обладнання або персонал певної кваліфікації, необхідні для виконання певної роботи, повинні призначатися з урахуванням потреби інших видів робіт у цих ресурсах. Існуючі в теорії планування та управління мережами різноманітні показники резерву часу (рис. 1) дозволяють збалансовано розподіляти наявні (можливі) трудові, матеріальні та фінансові ресурси для кожної роботи.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

		Строки завершення наступних робіт	
		Найбільш ранні	Найбільш пізні
Строки завершення попередніх робіт	Найбільш ранні можливі	Вільний резерв часу (FF_j) – вимірює наявний час, що не впливатиме на виконання наступних робіт	Загальний (сумарний) резерв часу (TF_j)
	Найбільш пізні допустимі	Незалежний резерв часу (IF_j) – показник можливого ступеня порушення зв'язку між роботами проекту та наявного часу за умови, що при виконанні попередніх робіт виникнуть найгірші з можливих обставин	Гарантований резерв часу (SF_j) – допускає затримку тільки наступних робіт, але не всього проекту

Рис. 1. Систематизація чотирьох показників резерву часу при плануванні методом критичного шляху (модель „вузол-подія”) [13, с. 297-309].

$$TF_{ij} = LS_j - ES_{ij}$$

або

$$TF_{ij} = LF_j - EF_{ij}$$

де TF_{ij} – сумарний резерв часу для роботи (i, j) – максимальна тривалість затримки роботи (i, j) , що не викликає затримки реалізації усього проекту;

ES_{ij} – найбільш ранній можливий час початку роботи (i, j) за припущення, що всі попередні роботи будуть завершені якомога раніше (так як робота не може початися раніше за настання попередньої події, $ES_{ij} = T_i(E)$, де індекс i означає подію, що передує роботі (i, j));

EF_{ij} – найбільш ранній можливий час завершення роботи (i, j) :

$$EF_{ij} = T_i(E) + d_{ij} = ES_{ij} + d_{ij};$$

d_{ij} – тривалість роботи, що поєднує два вузли – i -тий та j -тий;

LF_j – найбільш пізній допустимий час закінчення роботи (i, j) без затримки терміну виконання усього проекту (оскільки робота може бути завершена не пізніше найбільшого припустимого часу настання наступної події j , $LF_j = T_j(L)$);

LS_j – найбільш пізній допустимий термін початку роботи (i, j) :

$$LS_j = LF_j - d_j.$$

$$S_i = T_i(L) - T_i(E),$$

S_i – резерв часу для i -тої події – максимальний час, на який можна затримати настання певної події без відповідної затримки строку завершення всього проекту. Якщо найбільш пізній допустимий і найбільш ранній можливий час настання події однакові ($S_i = 0$), затримка настання події неприпустима. Події (вузли) з нульовим резервом часу знаходяться на критичному шляху,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

що являє собою взаємопов'язану послідовність робіт і подій – від початкової до заключної. Роботи, що з'єднують події, розміщені на критичному шляху, називаються критичними.

$$FF_{ij} = T_j(E) - EF_{ij},$$

тут FF_{ij} – вільний резерв часу – показник максимальної затримки роботи (i, j) , що не впливає на початок наступних робіт (припускається, що всі попередні роботи завершуються як можна швидше);

$T_j(E)$ – найбільш ранній можливий термін завершення усіх робіт, що підходять до j -го вузла (події), т. б. моменту початку однієї або більшої кількості робіт, $j = \overline{1; n}$ (n – число вузлів у мережі):

$$T_j(E) = \begin{cases} 0, & \text{якщо } j = 1 \text{ (початковий вузол)}, \\ \max_{i < j} [T_i(E) + d_{ij}] & 2 \leq j \leq n, \end{cases}$$

де максимум береться по всіх роботах, що завершуються в j -му вузлі і виходять з будь-якого попереднього i -го вузла. Для мережі з n подіями, $j = \overline{1; n}$, розрахунок здійснюється доки не буде визначений найбільш ранній можливий строк настання завершальної n -ї події.

$$IF_{ij} = \max \begin{cases} 0, \\ T_j(E) - [T_i(L) + d_{ij}] \end{cases}$$

де IF_{ij} – незалежний резерв роботи (i, j) – максимальна тривалість затримки роботи (i, j) без затримки наступних робіт, коли всі попередні роботи закінчуються якомога із запізненням;

$T_i(L)$ – найбільш пізній термін завершення усіх робіт, що йдуть до i -го вузла:

$$T_i(L) = \begin{cases} T_n(E), & i = n, \\ \min_{j > i} [T_j(L) - d_{ij}] & 1 \leq i \leq n - 1, \end{cases}$$

мінімум береться по всіх j -х подіях, поєднаних з i -тою подією роботою (i, j) . Обчислення виконуються доки не буде встановлений найбільш пізній термін настання початкової події (подія 1).

$$SF_{ij} = LF_{ij} - [T_i(L) - d_{ij}]$$

або

$$SF_{ij} = T_j(L) - [T_i(L) + d_{ij}],$$

SF_{ij} – гарантований резерв часу – максимально можлива затримка роботи (i, j) , що не вплине на кінцевий термін завершення проекту, якщо попередні роботи виконуються із затримками.

При плануванні проектів з використанням комп'ютерної техніки більш актуальною є постановка завдання у вигляді моделі „вузол-робота”, що дає тотожний результат, але головною відмінністю якої від моделі „вузол-подія” є те, що поняття події не вводиться, у мережі роботи позначаються вузлами, а дуги тільки відображають відношення першочерговості, тобто час витрачається у вузлах, а не в дугах. Побудова мережі спрощується за рахунок введення лише двох умов-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

них робіт, кожна з яких має нульову тривалість: перша з них означає „початок”, передує усім іншим роботам, а друга – „закінчення” – слідує після усіх робіт. У математичній моделі немає необхідності використовувати позначення з подвійними підрядковими індексами, як у випадку позначення роботи дугою, бо всі роботи однозначно пов’язані з одним певним вузлом, достатньо одного індексу [13, с. 309-313]:

d_i – витрати часу на виконання i -тої роботи, $i = \overline{1; n}$;

$P_i = \{a \mid a \ll i\}$ – множина робіт, які виконуються безпосередньо до i -тої роботи (попередня множина робіт); символ „ \ll ” означає відношення безпосереднього передування (першочерговості), для прикладу, $i \ll j$ – i -та робота виконується безпосередньо перед j -тою роботою або j -та робота виконується безпосередньо за i -тою;

$S_i = \{a \mid i \ll a\}$ – множина робіт, що виконуються безпосередньо за i -тою роботою (наступна множина робіт);

ES_i – найбільш ранній можливий термін початку виконання i -тої роботи;

EF_i – найбільш ранній можливий термін завершення i -тої роботи;

LS_i – найбільш пізній допустимий строк початку i -тої роботи;

LF_i – найбільш пізній допустимий строк закінчення i -тої роботи;

T – плановий строк завершення проекту; потрібно $T \geq EF_{\text{закінчення}}$, зазвичай приймається

$T = EF_{\text{закінчення}}$;

$ES_{\text{початок}} = EF_{\text{початок}} = 0$ – для умовної роботи „початок”;

$ES_i = \max_{X \in P_i} [EF_X]$ і $EF_i = ES_i + d_i$ – для всіх наступних робіт, причому обчислення виконуються від більш ранніх до більш пізніх робіт таким чином, щоб кожна робота була розглянута до її появи у безпосередньо передуючій множині іншої роботи;

$LF_{\text{закінчення}} = LS_{\text{закінчення}} = T$ – для умовної роботи „закінчення”;

$LF_i = \min_{X \in S_i} [LS_X]$ і $LS_i = LF_i - d_i$ – для всієї решти робіт, причому, як і в попередньому методі,

рухаємось у зворотному напрямку, кожна робота розглядається до її появи у безпосередньо наступній множині іншої роботи.

Чотири показники резерву часу для кожної роботи розраховуються за допомогою наступних співвідношень:

$TF_i = LS_i - ES_i$ або $TF_i = LF_i - EF_i$ – сумарний резерв часу. Роботи з нульовим резервом часу знаходяться на критичному шляху;

$FF_i = \min_{X \in S_i} [ES_X - EF_i]$ – вільний резерв часу;

$IF_i = \max_{X \in S_i} \left\{ \begin{array}{l} 0, \\ \min_{X \in S_i} ES_X - \left[\max_{Z \in P_i} LF_Z + d_i \right] \end{array} \right.$ – незалежний резерв часу;

$SF_i = LF_i - \max_{Z \in P_i} [LF_Z + d_i]$ – гарантований резерв часу.

При використанні методу оцінки і перегляду планів (ПЕРТ) вводиться невизначеність у тривалість роботи. Для кожної роботи мережевої моделі проекту приймаються три оцінки тривалості виконання:

- 1) найбільш імовірний час виконання m – час виконання роботи за нормальних умов,
- 2) оптимістична оцінка часу a – мінімально необхідний час, коли все відбувається за планом,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

3) песимістична оцінка часу b – максимальна тривалість виконання роботи за несприятливого перебігу подій (перебої у постачанні, нехватка матеріалів, робочої сили, механічні поломки тощо) за винятком незвичних тривалих затримок або катастроф.

Тривалість проекту T дорівнює сумарному часу виконання всіх робіт, що знаходяться на критичному шляху і є випадковими величинами. В системі ПЕРТ припускається, що тривалості усіх робіт незалежні і розподілені за одним законом. Переважно у системі ПЕРТ приймається бета-розподіл тривалості робіт [13, с. 313-317], де μ залежне від того, як близько знаходяться значення a і b до m , означає – середня тривалість (математичне очікування) кожної роботи:

$$\mu = \frac{a + 4 \cdot m + b}{6}.$$

Оскільки фактична тривалість може відрізнятись від середнього значення, необхідна оцінка відхилення (варіації):

$R = 6 \cdot \sigma$ – варіаційний розмах в унімодальних розподілах (з одним максимумом),

$\sigma = \frac{b-a}{6}$ – середнє квадратичне (стандартне) відхилення,

$\sigma^2 = \left(\frac{b-a}{6}\right)^2$ – дисперсія (середній квадрат відхилень) тривалості роботи.

Може бути також обчислена ймовірність завершення проекту до певного строку.

Завдання розподілу і використання ресурсів, скорочення термінів виконання окремих робіт для зменшення загальної тривалості проекту та визначення допустимих затримок – резерву часу для подальшої координації здійснення проекту, тісно пов'язані з принципами, покладеними в основу мережевих методів [14, с. 153-224], [15, с. 172-202], [16, с. 254-318], і це дозволяє менеджерам проекту встановлювати послідовність і терміни використання обмежених ресурсів протягом усього періоду реалізації проекту; проводити динамічне регулювання строків початку кожної роботи; здійснювати оптимальний розподіл засобів, відведених на проект, за критерієм скорочення тривалості усього проекту; виконувати аналіз компромісних співвідношень між витратами і термінами виконання різноманітних робіт з урахуванням наявного резерву часу.

Висновки. Управління проектами за допомогою економіко-математичного інструментарію методів оцінки і перегляду планів та критичного шляху надає можливості [13, с. 290-291]:

1) наперед планувати роботу над проектом и передбачати можливі джерела труднощів та затримки виконання його у строк;

2) планувати завершення робіт у потрібні терміни у відповідності з необхідною послідовністю виконання завдань з метою якнайшвидшої реалізації проекту;

3) координувати і контролювати виконання робіт для дотримання календарного графіку і завершення проекту в строк.

Застосування сучасних інформаційних технологій та мережевих моделей і методів, що дозволяють одночасно врахувати усі економічні та фізичні умови і знаходити найкращий варіант під час модернізації комунальної теплоенергетики, забезпечуватиме прийняття рішень на користь систем енергопостачання, які є найвигіднішими для забезпечення енергоспоживання з позицій безпеки, надійності (безперебійності), якості постачання енергії і надання енергетичних послуг, доступних за ціною та привабливих за екологічними наслідками.

Література

1. Стратегія сталого розвитку „Україна – 2020” : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

2. Про затвердження Порядку розроблення регіональних програм модернізації систем теплопостачання : постанова Кабінету Міністрів України № 401 від 02.04.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/401-2009-%D0%BF>.
3. Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2016 роки : постанова Кабінету Міністрів України № 243 від 01.03.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%BF>.
4. Про затвердження Програми модернізації систем теплопостачання на 2014-2015 роки : постанова Кабінету Міністрів України № 948 від 17.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/948-2013-%D0%BF>.
5. Програма модернізації комунальної теплоенергетики Хмельницької області на 2010-2014 роки : Рішення Хмельницької обласної Ради №13-28/2010 від 26.05.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : oblrada.km.ua/doc/rish28_13.rtf.
6. Регіональна програма модернізації систем теплопостачання Луганської області на 2012-2016 роки : Рішення обласної ради №14/28 від 17.08.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://loga.gov.ua/oda/about/depart/zkh/zkh-ddp/zkh-modern/>.
7. Проект регіональної програми модернізації систем теплопостачання Тернопільської області на 2013-2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.oda.te.gov.ua/data/.../proekt_gkqos2015.doc.
8. Інвестиційна програма модернізації системи теплопостачання міста Моршина на 2011-2015 роки : Рішення Моршинської обласної Ради Львівської області № 237 від 15.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://morshyn-rada.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=852.
9. Регіональна програма модернізації комунальної теплоенергетики та системи теплопостачання м. Києва на 2011-2015 роки : Рішення Київської міської Ради №1007/7243 від 29.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/I_docki2.nsf/alldocWWW/76C87BCAF0FDAECC22579D000686ABB?OpenDocument.
10. Про теплопостачання : Закон України № 2633-IV від 02.06.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2633-15>.
11. Ющенко, Н. Л. Досягнення нормативів якості життя, прийнятих у розвинених країнах, та досягнення орієнтирів національного споживання для всіх верств населення як один з пріоритетів трансформації політики у соціальній сфері з метою забезпечення сталого розвитку України / Н. Л. Ющенко, В. В. Кулик // Статистичне забезпечення управління сталим розвитком економіки та соціальної сфери : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 5 грудня 2015 року). – Чернівці : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – С. 192-194.
12. Ющенко, Н. Л. Можливості застосування моделей і методів аналізу та оптимізації мережевих графіків при модернізації комунальної теплоенергетики в Україні / Ющенко Н. Л. // International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization : Conference Proceedings. January 29, 2016. - Klaipeda : Baltija Publishing. - P. 331-334.
13. Филлиппс, Д. Методы анализа сетей / Д. Филлиппс, А. Гарсиа-Диас ; пер. с англ. – М. : Мир, 1984. – 496 с.
14. Исследование операций : [в 2 т.] : пер. с англ. / под ред. Дж. Муудера, С. Элмраби. – М. : Мир, 1981. – Т. 1. – 712 с.
15. Сакович, В. А. Исследование операций (детерминированные методы и модели) : справочное пособие / В. А. Сакович. – Мн. : Выш. шк., 1984. – 256 с.
16. Фомин, Г. П. Математические методы и модели в коммерческой деятельности : учебник / Г. П. Фомин. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 544 с.

References

1. Stratehiiia staloho rozvytku «Ukraina – 2020». Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 12.01.2015 roku za № 5/2015 [Decree of the President of Ukraine (2015), "Sustainable Development Strategy: Ukraine - 2020"]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia rehionalnykh prohramm modernizatsii system teplopostachannia : Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy #401 vid 02.04.2009 r. ["On Approval of the Procedure for Development of Regional Programs on Heating Systems' Modernization" . Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, from April 17 2009, № 401] Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/401-2009-%D0%BF> [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi ekonomichnoi prohramy enerhoefektyvnosti i rozvytku sfery vyrobnytstva enerhonosiiv z vidnovliuvanykh dzherel enerhii ta alternatyvnykh vydiv palyva na 2010-2016 roky : Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy # 243 vid 01.03.2010 r. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the State target economic program of the energy efficiency and development of the sphere of production of energy carriers from renewable energy resources and alternative types of fuel for the years of 2010-2016" No 243, from the 1st of October, 2013.] Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%BF> [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Prohramy modernizatsii system teplopostachannia na 2014-2015 roky: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy #948 vid 17.10.2013 r [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the modernization of heating systems for the years of 2014-2015: from the 17th of October, 2013, № 948] Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/948-2013-%D0%BF> [in Ukrainian].
5. Prohrama modernizatsii komunalnoi teploenerhetyky Khmelnytskoi oblasti na 2010-2014 roky :Rishennia Khmelnytskoi oblasnoi rady #13-28/2010 vid 26.05.2010 r. [Khmelnytsky Regional Council resolution on the modernization program of municipal power of Khmelnytsky region for the years of 2010-2014: from May 26, 2010, № 13-28]. Retrieved from : oblrada.km.ua/doc/rish28_13.rtf [in Ukrainian].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

6. Rehionalna prohramma modernizatsii system teplopostachannia Luhanskoi oblasti na 2012-2016 roky : Rishennia oblasnoi rady #14/28 vid 17.08.2013 r. [Regional Council resolution on the regional program of modernization of heating in Luhansk district for the years of 2012-2016: from August 17, 2013, № 14 / 28]. Retrieved from: <http://loga.gov.ua/oda/about/depart/zkh/zkh-ddp/zkh-modern/> [in Ukrainian].
7. Proekt rehionalnoi prohramy modernizatsii system teplopostachannia Ternopilskoi oblasti na 2013-2015 roky [The draft regional program of modernization of heating in Ternopil oblast for the years of 2013-2015]. Retrieved from: www.oda.te.gov.ua/data/.../proekt_gkgos2015.doc [in Ukrainian].
8. Investytsiina prohramma modernizatsii systemy teplopostachannia mista Morshyna na 2011-2015 roky : Rishennia Morshynskoi miskoi Rady Lvivskoi oblasti # 237 vid 15.12.2011 r. [The resolution of Morshynska city of Lviv region on the investment program of modernization of the heating system in Morshyn for the years of 2011-2015 : from December 15, 2011, № 237]. Retrieved from : http://morshyn-rada.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=852 [in Ukrainian].
9. Rehionalna prohramma modernizatsii komunalnoi teploenerhetyky ta systemy teplopostachannia m. Kyieva na 2011-2015 roky : Rishennia Kyivskoi miskoi Rady #1007/7243 vid 29.12.2011 r. [Resolution of the Kyiv City Council on the regional program of modernization of municipal power and heat supply systems in Kyiv for years of 2011-2015: from December 29, 2011, № 1007/7243]. Retrieved from: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/76C87BCAF0FDAAECC22579D000686ABB?OpenDocument [in Ukrainian].
10. Pro teplopostachannia : Zakon Ukrainy # 2633-IV vid 02.06.2005 r. [The Law of Ukraine "On heat supply" from June 2, 2005, №2633-IV]. Retrieved from : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2633-15> [in Ukrainian].
11. Yushchenko, N. L., Kulyk, V. V. Dosiahnennia normatyviv yakosti zhyttia, pryiniatykh u rozvynenykh krainakh, ta dosiahnennia oriientyriv ratsionalnoho spozhyvannia dlia vsikh verstv naselennia yak odyn z prioritytetiv transformatsii polityky u sotsialnii sferi z metoiu zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy (2015). [Achieving the standards of quality of life, adopted in developed countries, and obtaining sustainable consumption targets for all segments of the population as one of the priorities of the transformation of social policy in order to ensure the sustainable development of Ukraine]. *Statystychnе zabezpechennia upravlinnia stalym rozvytkom ekonomiky ta sotsialnoi sfery : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Statistical Support for sustainable management of economic and social spheres: Proceedings of the International Scientific Conference*. Chernihiv : Chernihiv National University of Technology (pp. 192-194) [in Ukrainian].
12. Yushchenko, N. L. (2016). Mozhyvosti zastosuvannia modelei i metodiv analizu ta optymizatsii merezhevykh hrafikov pry modernizatsii komunalnoi teploenerhetyky v Ukraini [Possibilities of implementing the models and methods of analysis and optimization of network schedules for modernization of municipal power system in Ukraine]. *International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings*. Klai-peda : Baltia Publishing. (pp. 331-334.) [in Ukrainian].
13. Filips, D., Garsiia-Diias, A. (1984). (Russian edition). Metody analiza setei [Ways of network analysis]. Moscow : Mir. [in Russian].
14. Moudar, Dzh., Elmagrabi, S. (1981). Issledovaniie operatsii [Operations research]. (Russian edition). Moscow : Mir. [in Russian].
15. Sakovich, V. A. (1984). Issledovaniie operatsii: determinirovannyye metody i modeli [Operations research: deterministic methods and models]. Minsk [in Russian].
16. Fomin, G. P. (2001). Matematicheskie metody i modeli v komercheskoi deiatelnosti [Mathematical methods and models in commercial activities]. Moscow : Finance and Statistics [in Russian].

Надійшла 25.04.2016

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 369.04:519.863

M. E. Iurchenko, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor,
A. Yu. Yurchenko-Tytarenko, Student

ASSESSMENT OF THE INSURANCE COMPANY WITH LAPLACE TRANSFORM

Abstract. A model of assessment of the solvency of the insurance company is designed in the paper. For a wide class of tasks it is shown that obtaining an analytical expression for the function of payment magnitude distribution is possible only with the use of numerical methods, including algorithm due to Dufresne and Gerber. It is indicated that if the value of payments has an exponential distribution, there is a possibility of obtaining an analytic solution of the problem by means of inverse Laplace transforms. The probability of stable operation of the insurance company is discovered, as well as a graphical representation of the results depending on the distribution parameters is achieved.

Keywords: insurance; the exponential distribution; probability; Laplace transform.

М. Є. Юрченко, к. ф.-м. н., доцент,
А. Ю. Юрченко-Титаренко, студент

ОЦІНКА РОБОТИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЛАПЛАСА

Анотація. Побудовано модель оцінки платоспроможності страхової компанії. Для широкого класу задач показано, що отримання аналітичного виразу для функції розподілу величини виплат можливе тільки з використанням чисельних методів, включаючи алгоритми Дюфресне та Гербера. Показано, що у випадку, коли величина виплат має експоненційний розподіл, можливе отримання аналітичного розв'язку поставленої задачі за допомогою перетворення Лапласа. Знайдено ймовірність стабільної роботи страхової компанії, а також отримано графічне представлення результатів у залежності від параметрів розподілу.

Ключові слова: страхування; експоненційний розподіл; ймовірність; перетворення Лапласа.

М. Е. Юрченко, к. ф.-м. н., доцент,
А. Ю. Юрченко-Титаренко, студент

ОЦЕНКА РАБОТЫ СТРАХОВОЙ КОМПАНИИ ПРИ ПОМОЩИ ОБРАТНОГО ПРЕОБРАЗОВАНИЯ ЛАПЛАСА

Аннотация. Построена модель оценки платежеспособности страховой компании. Для широкого класса задач показано, что получение аналитического выражения для функции распределения величины выплат возможно только с использованием численных методов, включая алгоритмы Дюфресне и Гербера. Показано, что в случае, если величина выплат имеет экспоненциальное распределение, возможно получение аналитического решения поставленной задачи при помощи обратных преобразований Лапласа. Найдена вероятность стабильной работы страховой компании, а также получено графическое представление результатов в зависимости от параметров распределения.

Ключевые слова: страхование; экспоненциальное распределение; вероятность; преобразование Лапласа.

Urgency of the research. Financial stability of the insurance sector is an important condition for a stable macro-economic development and welfare of society as a whole.

The ability of the insurance company to meet its obligations under various adverse changes in market conditions, that is, to be financially sustainable is important to maintain the efficiency of the

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

entire chain of economic relations in the society. On account of the problem of financial stability of insurance companies on the Ukrainian market has become particularly relevant today. The perfection of methods for evaluating the risks of the insurance company and the correct formation of the insurance premium largely determines its level of competitiveness. Thus, the justification of administrative decisions in the insurance companies plays special role simulation models, which are based on probabilistic and statistical methods. At the same time as a measure of insurance risk the probability of bankruptcy of the company is accepted. The study of the insurance activities on probabilistic and statistical models allows performing the calculation of indicators such as the size of the insurance premium, bankruptcy probability under various scenarios of occurrence of insurance cases, the value of the insurance reserve, which ultimately enables developing the optimal management of the insurance company.

Target setting. When considering the minimization of risks in insurance it is necessary to develop an efficient and simple probabilistic assessment method based on the achieving the analytical solution of the problem.

Actual scientific researches and issues analysis. Questions regarding the search of new approaches to the maintenance of financial stability of insurance companies and risk management has been covered in the scientific papers of recent years. It should be noted that at the moment there are two classic risk models of insurance companies: the model of individual risk (static) and the collective risk model (dynamic). As shown by A. N. Shiriaiev [1], in the framework of models of the first type the problem solving is limited to the calculation of the probability of exceeding the level of the sum of all payments for all claims of the insurance portfolio. The author suggests a mechanism for the iterative calculation for the bankruptcy probability for the model of Ya Gambosh. In contrast to the first type of models, the second model types are not comprehensively explored. The most interesting results in the framework of dynamic models are obtained by the authors from following references: [2; 3; 4], and the authors from [5; 6] use different methods of asymptotic theory, stochastic processes and queuing theory to solve the set tasks.

Uninvestigated parts of general matters defining. Obtaining the analytical solutions of dynamic problems and justification of its use for the evaluation of the insurance company's risk is complicated, from a mathematical point of view, and the correct formulation of which is quite difficult. For this reason, according to the actual scientific researches and issues, in modern actuarial mathematics there is no universal method for its determination.

The research objective. The objective of the paper is to develop an effective and simple method to produce a probabilistic assessment of the risk of the insurance company based on a study of the analytical model using mathematical tools of complex analysis.

The statement of basic materials. It is known that one of the basic mathematical models of risk theory is a classical insurance model of Lundberg - Cramer [1]. This model enables to analyze the bankruptcy and to determine the probability of the insurance company performing its obligations under insurance contracts in time, that is, at the moment of insurance cases where the u is an initial capital, with λ - the intensity of contributions, θ_k - sequence of independent identically distributed random variables that characterize the size of payments to the mathematical expectation m and the distribution function

Let the number of payments over a time interval $(0, t)$ is a Poisson process

$$N_t = \sum_k I(T_k \leq t), \quad (2)$$

where $I(T_k \leq t)$ the number of claims that are made of the insurance company in times T_k $I(T_k \leq t)$ can take the values 0 or 1. The times of receipt of requirements for payment $(T_{k+1} - T_k)_{k \geq 1}$ are independent random variables and have an exponential distribution law with parameter λ

$$P(T_{k+1} - T_k \leq t) = \begin{cases} 1 - e^{-\lambda t}, & t \geq 0 \\ 0, & t < 0 \end{cases} \quad (3)$$

By designating R_t a capital of the insurance company at time t , we obtain

$$MR_t = u + (c - \lambda m)t$$

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Taking into account the load factor $\gamma = \frac{c}{\lambda m} - 1$ expression for the rate of premium income will be as follows:

$$c = (1 + \gamma)\lambda m$$

Considering the total probability formula and properties of ordinary Poisson process for the function (4), we obtain the corresponding integral-differential equation

$$\lambda\Phi(\omega) = c\Phi'(\omega)\lambda + \int_0^\infty \Phi(\omega - x)f(x)dx, \tag{5}$$

where $f(x) = F'(x)$ corresponds to the density distribution of the value of payments. A number of authors [2, 3] state that if the payout values possess the arbitrary distribution law it is difficult to obtain an analytical expression for $\Phi(\omega)$. In this case, the solution is found numerically using Dufresne algorithm [1]. We show further that for some types of distribution $F(\omega)$ still it is quite possible to obtain an analytical solution. Employing the Laplace transform with the equation (5), we obtain

$$\lambda\Phi(\omega) = c(p\psi(p) - \Phi(0)) + \lambda\psi(p)Y(p), \tag{6}$$

where

$$\psi(p) = L(\Phi(\omega)) = \int_0^\infty \Phi(\omega)e^{-p\omega}d\omega,$$

$$Y(p) = L(f(x)) = \int_0^\infty f(x)e^{-px}dx$$

Taking into account the convolution theorem, we get

$$\psi(p)Y(p) = L\left(\int_0^\omega (\Phi(\omega - x)f(x))dx\right)$$

Expressing from (6) $\psi(p)$, we obtain

$$\psi(p) = \frac{(-c\Phi(0))}{(\lambda - c\beta - \lambda Y(p))}$$

Applying the inverse Laplace transform, we receive up to a constant factor

$$\Phi(\omega) = -c\Phi(0) \frac{1}{2\pi i} \int_{-i=R_c p}^{i=R_c p} (\lambda - cp - \lambda Y(p))e^{ip\omega}d\omega \tag{7}$$

where $the (i)^2 = -1$ is an imaginary unit.

We also note that, in practice, cannot restore the original can be restored without using the expression (7).

The practical application of the results. The proposed method will be illustrated for the exponential distribution case, where the distribution density has the following form:

$$f(x) = \begin{cases} \frac{1}{\beta} e^{-\frac{1}{\beta}x}, & x > 0 \\ 0, & x \leq 0 \end{cases} \tag{8}$$

In this case, the equation (5) is as follows:

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

$$\lambda\psi(\omega) = c\Phi'(\omega) + \lambda \int_0^\omega \Phi(\omega - x) \frac{1}{\beta} e^{-\frac{x}{\beta}} dx$$

Using the above procedure, we obtain

$$\lambda\psi(p) = c(p\psi(p) - \Phi(0)) + \frac{\lambda}{\beta} \psi(p) \frac{1}{\gamma + \frac{1}{\beta}},$$

where the

$$\psi(p) = \Phi(0) \left(\frac{c_1}{\gamma} + \frac{c_2}{\gamma - \left(\frac{\lambda}{c} - \frac{1}{\beta}\right)} \right),$$

$$c_1 = -\frac{\frac{1}{\beta}}{\frac{\lambda}{c} - \frac{1}{\beta}}, \quad c_2 = -\frac{\frac{\lambda}{c}}{\frac{\lambda}{c} - \frac{1}{\beta}}$$

Applying the method of inverse Laplace transform, we get up to a constant factor

$$\Phi(\omega) = \frac{\Phi(0)}{\frac{\lambda}{c} - \frac{1}{\beta}} \left(-\frac{1}{\beta} + \frac{\lambda}{c} e^{\left(\frac{\lambda}{c} - \frac{1}{\beta}\right)x} \right)$$

Given the fact that for the Laplace function $\Phi(\infty) = 1$, we get a formula for the assessment of insurance company’s paying capacity, depending on γ, ω, β :

$$\Phi(\omega) = 1 - \frac{\lambda\beta}{c} e^{\left(\frac{\lambda}{c} - \frac{1}{\beta}\right)x} = 1 - \frac{1}{1 + \gamma} e^{-\frac{\gamma x}{(1+\gamma)m}} \tag{9}$$

the analysis of the relation (9) implies that $\Phi(\omega)$ depends on the initial capital ω , the load factor γ and the parameter β that is included in the exponential distribution law.

If $m = \beta = 0,78, \lambda = 4$ million USD. The Fig. 1 demonstrates the dependence of $\Phi(\omega)$ for $0 \leq x \leq 20$ (months). As seen in Figure 1, the probability of non-bankruptcy 0.9 at a specified set of parameters is achieved in 20 months of operation of the insurance company. This demonstrates the rationality of optimization of investment options at the initial stage. In particular, one of the methods to maximize the probability of non-bankruptcy is to diversify investments.

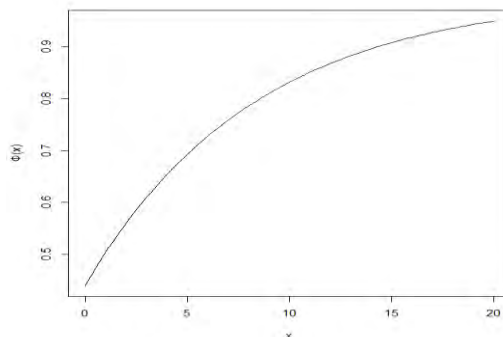

Fig. 1 Dependence of insurance company solvency on distribution parameters

Conclusions. The evaluation of the probability of non-bankruptcy of the insurance company with an initial capital ω is found in the assumption that the number of payments over a time interval $(0, t)$ is

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

presented as a Poisson distribution law. An analytical condition for the assessment of the company's solvency is achieved by employing the tools of complex analysis. It is shown that in the case of an arbitrary value of payments distribution law to obtain an analytical expression for $\Phi(\omega)$ is possible with the use of a classical inequality of Cramer - Lundberg. A graphical interpretation of the results is presented.

Література

1. Ширяев, А. Н. Основы стохастической финансовой математики / А. Н. Ширяев. – Москва : Фазис, 1998. – 512 с.
2. Мельников, А. В. Элементы страхового риск-менеджмента / А. В. Мельников, И. В. Бойков. – Москва : АФЦ, 2000. – 87 с.
3. Мак, Т. Элементы страхового риск-менеджмента / Т. Мак. – Москва : Олимп Бизнес, 2012. – 411 с.
4. Радюк, Л. Е. Теория вероятностей и случайных процессов / Л. Е. Радюк, А. Ф. Терпугов. – Москва : ЮФУ, 1988. – 174 с.
5. Юрченко, М. Е. Модель некомерційних фондів соціального страхування з експоненційним розподілом витрат / М. Е. Юрченко, Н. А. Марченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 21. – С. 136–138.
6. Юрченко, М. Е. Модель оцінки мовірності банкрутства підприємств у сучасних реаліях [Електронний ресурс] / М. Е. Юрченко, Н. А. Марченко // Ефективна економіка. – 2015. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua>.

References

1. Shyriaev, A. N. (1998). *Osnovy stokhasticheskoi finansovoi matematiki* [The foundations of stochastic financial mathematics]. Moscow : Fazys [in Russian].
2. Melnikov, A. V. (2000). *Elementy strakhovogo risk-menedzhmenta* [The elements of insurance and risk management]. Moscow : AFT [in Russian].
3. Mack, T. (2012). *Elementy strakhovogo risk-menedzhmenta* [The elements of insurance and risk management]. Moscow : Olymp Biznes [in Russian].
4. Radiuk, L. E., Terpugov, A. F. (1988). *Teoriia veroiatnostei i sluchainyh protsessov* [Theory of probabilities and stochastic processes]. Moscow : YuFU [in Russian].
5. Iurchenko, M. E., Marchenko, N. A. (2014). Model nekomertsiiynykh fondiv sotsialnogo strakhuvannia z eksponentsiinym rozpodilom vytrat [The model of noncommercial social insurance funds with exponential distribution of expences]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 21, 136-138 [in Ukrainian].
6. Iurchenko, M. E., Marchenko, N. A. (2015). Model otsinky imovirnosti bankrutstva pidpriemstv u suchasnykh realiakh [Model of evaluation of the enterprise bankruptcy probability in modern reality]. *Efektivna ekonomika*. Retrieved from : <http://www.economy.nayka.com.ua> [in Ukrainian].

Received for publication 22.06.2016

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 368

В. В. Виговська, к. е. н., доцент**ЕКОНОМІЧНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
СТРАХОВОГО РИНКУ**

Анотація. В даній статті проведено теоретичне дослідження сутності та структури економічної раціональності як базового критерію забезпечення безпеки страхового ринку. Визначено її роль в обґрунтуванні вибору траєкторії розвитку страхового ринку в умовах невизначеності. В статті розглянуто еволюцію економічної раціональності як основи економічної поведінки. Автором розкрито основні концептуальні положення теорії раціонального вибору та з'ясовано теоретико-методологічну специфіку в забезпеченні безпеки страхового ринку.

Ключові слова: економічна раціональність; раціональні очікування; раціональний вибір; страховий ринок; структура; середовище; система.

В. В. Выговская, к. э. н., доцент**ЕКОНОМИЧЕСКАЯ РАЦИОНАЛЬНОСТЬ КАК КРИТЕРИЙ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
БЕЗОПАСНОСТИ СТРАХОВОГО РЫНКА**

Аннотация. В данной статье проведено теоретическое исследование сущности и структуры экономической рациональности как базового критерия обеспечения безопасности страхового рынка. Определена ее роль в обосновании выбора траектории развития страхового рынка в условиях неопределенности. В статье рассмотрена эволюция экономической рациональности как основы экономического поведения. Автором раскрыты основные концептуальные положения теории рационального выбора и определена теоретико-методологическая специфика в обеспечении безопасности страхового рынка.

Ключевые слова: экономическая рациональность; рациональные ожидания; рациональный выбор; страховой рынок; структура; среда; система.

V. V. Vyhovska, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**ECONOMIC RATIONALITY AS AN INSURANCE MARKET SECURITY CRITERION**

Abstract. A theoretical study of the nature and structure of economic rationality as a basic criterion for the insurance market security is provided in the paper. Its role in the justification of the choice of development trajectory of the insurance market security under uncertainty is defined. The article deals with the evolution of economic rationality as the basis of economic behaviour. The author reveals the key conceptual principles of the rational choice theory and defines the theoretical and methodological peculiarity of the insurance market security.

Keywords: economic rationality; rational expectations; rational choice; the insurance market; structure; environment; system.

Постановка проблеми. Особливість сучасного періоду економіки України – це кардинальна зміна векторів розвитку та трансформативний стан суспільства. Обрана євроінтеграційна траєкторія поступу держави зумовила необхідність майже повного відкриття свого економічного простору для світового підприємництва. І таким чином, з одного боку, розпочала процес модернізації вітчизняної соціально-економічної системи відповідно до вимог європейського співтовариства, а з іншого боку, суттєво обмежила можливості захисту національних інтересів. Таким чином, осо-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

бливо гостро постає питання забезпечення національної безпеки, економічної безпеки та страхового ринку зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гостроту та важливість вивчення проблем забезпечення безпеки страхового ринку підтверджують ґрунтовні наукові праці вчених-економістів, серед яких О. Барановський, Р. Бачо, В. Гайдамашенко, О. Деркач, А. Єрмошенко, О. Папка, Н. Пойда-Носик, М. Тимчак, Н. Ткаченко та інші.

Теоретичні основи раціональності досліджували О. Анісов, О. Богомоллов, М. Вебер, І. Вінкельман, Л. Горбунова, Ю. Давидов, В. Додонова Г. Жданов, А. Новіков, М. Розов, Х. Патнем, С. Тулмін.

Проте, незважаючи на увагу науковців до проблем функціонування страхового ринку, до цього часу не вироблено єдиного підходу щодо обґрунтування критеріїв забезпечення безпеки його розвитку.

Мета статті полягає в обґрунтуванні економічної раціональності як головного критерію забезпечення безпеки страхового ринку.

Виклад основного матеріалу. Страховий ринок знаходиться в стадії загострення й необхідності приймати складні рішення, що визначають подальшу траєкторію його розвитку, а отже необхідно чітко усвідомлювати перспективи, що відкриваються та здійснити правильний вибір в рамках можливих сценаріїв. В цьому контексті особливого значення набуває поглиблення теорії прийняття економічних рішень. Важливою складовою економічного мислення є вміння робити економічний вибір. Доречним у такому контексті буде звернення до критерію раціональності.

Термін «раціональність» почав використовуватися у філософських концепціях, очинаючи з XIX ст. Він походить від французького *raison* – це „ідея, думка, судження, мисленева здібність у людини та її функціонування; те, що дозволяє людині пізнавати, виносити судження і діяти відповідно”. Це також „розум, розсудок, інтелект, здоровий глузд”, „підстава, мотив, міркування, причина”. Синонімами *raison* є такі слова як *compreânsin*-розуміння, *connaissance* -пізнання, *esprit* –розсудок, *intelligence* –розум, здібність мислення, *pensee*–думка, *raisonable* – розумовий, тверезий, обґрунтований. Останнє поняття тлумачиться також як „здібність мислити”, „розумові особливості в їх функціонуванні”, „природниче пізнання”. Прикметник „*rationnel*” означає „заснований на розумі, розумний, доцільний, теоретичний” [6, с. 1597].

У повсякденному тлумаченні раціональна поведінка означає помірковане ставлення до життя [7, с. 12].

У сучасній українській побутовій та науковій мові поняття «раціональність», «раціональний» співвідноситься із синонімами «розумний», «обґрунтований», «цілевідповідний». Зокрема, у Великому тлумачному словнику української мови наведені декілька понять: «раціональний», «раціоналізм», «раціоналістичний», «раціон», «рацея». При цьому «раціоналізм» тлумачиться, по-перше, як філософський напрям, що протиставляє містиці, теології, ірраціоналізму, переконання у здатності людського розуму пізнати закони розвитку природи і суспільства; по-друге, напрям у теорії пізнання, який на противагу емпіризмову вважає розум єдиним джерелом і критерієм пізнання; по-третє, розсудливе ставлення до життя, розсудливість у вчинках [1, с. 1017].

Вивчення і систематизація наукової думки щодо раціональності дозволить обґрунтувати можливість раціоналізації процесу забезпечення безпеки страхового ринку.

Як зазначає Горбунова Л. С. [2], класичний тип наукової раціональності, що виник у результаті першої в історії глобальної наукової революції в XVII ст. і появи класичного природознавства, акцентує увагу на об'єкті, прагне в процесі пізнання елімінувати все відносно суб'єкта, включаючи засоби, інструменти й операції його діяльності. Така елімінація розглядається як необхідна умова одержання об'єктивно-істинного знання про світ.

Некласичний тип наукової раціональності, що сформувався в результаті третьої глобальної наукової революції із середини 90-х років XIX століття до кінця 20-х років XX століття, характеризується особливим відношенням мислення до об'єкта й самого до себе, а саме: мислення відтворює об'єкт як вплетений у людську діяльність і будує образи об'єкта, співвідносячи їх з поданнями про історично сформовані засоби його освоєння [2].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Четверта глобальна наукова революція зумовила становлення постнекласичного типу раціональності, що розширює поле рефлексії над людською діяльністю. Дана рефлексія дозволяє враховувати співвіднесеність отримуваних знань про об'єкт не тільки з особливістю засобів й операцій діяльності, але й ціннісно-цільовими структурами [2].

В цьому контексті, доречним буде наведення існуючих в науковій літературі підходів до виокремлення типів раціональності, що дозволить детально дослідити роль раціональності в економіці та забезпеченні безпеки страхового ринку (табл.1). Дозволимо собі зробити припущення, що зміст терміну „раціональність” віддзеркалює історичний контекст та сферу пізнання до якої він застосовується.

Таблиця 1

Основні типи раціональності

Тип раціональності	Зміст
1	2
Формальна раціональність	строго раціональний метод, скорочений до формальних синтаксичних висновків без обов'язкової вимоги абсолютної істини передумов
Семантична раціональність	інтерпретує значення концепцій, розкриває зміст цих концепцій, слів тощо
Ієрархічно-систематизована раціональність	передбачає впорядкування знань у певний вид загальної «архітектури» всеосяжної системи
Раціональна реконструкція	застосовується для поглибленого розуміння теорій та передбачає аналіз методичних рекомендацій й «емпіричних правил»
Стратегічна раціональність	теоретична концепція дії, використовується в економіці щодо рішень в умовах визначеності, ризику або невизначеності
Раціоналізація як психологія	постфактичне обґрунтування міркувань для мінімізації невідповідності між очікуванням і прогнозованим успіхом
Теоретична раціональність ігр	оптимізація прийняття рішень в рамках стратегічних умов по відношенню до конкурентів (конкуруючих агентів й осіб, які приймають рішення)
Раціональність важелів	передбачає мінімізацію зусиль або вартості і максимізацію ступеня досягнення мети
Утилітарна раціональність правил	орієнтована не на дії в індивідуальних ситуаціях, але є видом концепції метадії для судження про критерії оцінки, домінуючого правила або загального результату як тенденції або довгострокових ефектів застосування правил
Етична раціональність	є деонтологічним розмежуванням формальних моральних принципів
Ціннісна раціональність	унікальне переконання, орієнтоване на судження та виправдане за допомогою (тільки або головним чином) судження на основі цінностей і фундаментальних переконань
Консенсуальна раціональність	матеріалізується в орієнтації рішень за критерієм принципово ідеального розуміння та комунікації
Конструктивістська раціональність	використовує конструктивні угоди для формування версій, що будуються відповідно конструктивних правил
Наукова раціональність	підхід на основі методологічного та натуралістичного сцієнтизму, що вимагає використання тільки наукових методів у гуманітарних і соціальних науках
Раціональність систем	взаємне і загальне поєднання системних компонентів, що веде до внутрішньої структури прийняття рішень без свідомого завдання, прагнення або досягнення цілей
Обмежена раціональність	передбачає, що суб'єкти в економіці прагнуть діяти раціонально, проте у дійсності мають таку можливість лише в обмеженому ступені
Саморефлексивна раціональність	трансцендентальне методологічне обґрунтування функціонально необхідних умов пізнання та дії
Локальна раціональність	відмова від пошуку глобального максимуму у вирішенні завдання на користь пошуку локальних максимумів та вибір найбільш прийняттого

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Продовження таблиці 1

1	2
Принципіальна раціональність	базується на традиційній концепції, що керується універсальними правилами, принципами міркування для обґрунтування дії або рішення
Матеріальна раціональність	формування концепцій, може бути представлена як відкриття, передбачає побудову та розвиток області знання за допомогою наукових теорій
Діалогічна раціональність	форма методологічної стратегії подачі конкуруючих інтересів, позицій, пропозицій в загальних або риторичних, а також наукових дискусіях між опонентами
Публічна раціональність	готовність публічно обґрунтувати власні рішення та продукти

Джерело: систематизовано автором

В економічній науці раціональність передбачає вибір найкращого результату, що є особливо важливим при виборі сценарію забезпечення безпеки страхового ринку. Навіть його очікування раціональні.

Страховий ринок України має подолати важку системну кризу, що зумовлена глибокими проблемами в економічній, політичній, соціальній та духовній сферах. Завдяки економічній раціоналізації можливий перехід від небезпечного стану страхового ринку до безпечного на основі вибору найкращої сукупності заходів серед можливих по його забезпеченню. Таким чином, економічна раціональність передбачає співвідносне вимірювання засобів досягнення мети, іншими словами передбачає прийняття рішень на основі оцінки наявних альтернатив вибору сценаріїв, програм, заходів та засобів, виходячи з критерію ефективності досягнення поставленої мети (безпека страхового ринку). При цьому кінцева мета встановлюється заздалегідь і не піддається оцінці. Вирішальним пунктом у дискусії про емпіричну значимість економічної раціональності є можливість передбачення наслідків прийнятих рішень.

Раціональна модель припускає, що вироблення рішення є раціональним процесом знаходження найкращого технічного рішення певної проблеми, основними елементами якого є: 1) цілі – знання про те, що бажаєш зробити; 2) альтернативи – засоби можливого досягнення цілей; 3) впливи – витрати та вигоди, що пов'язані з кожною альтернативою; 4) критерії, за якими альтернативи розміщуються у порядку бажаності; 5) моделі, які мають допомогти передбачити емпіричні наслідки обраної моделі. Раціональна модель включає декілька положень, а саме: 1) інформація має значення, оскільки рішення може бути ухваленим лише на її основі; 2) закони логіки та більша поінформованість гарантують «кращу політику»; 3) існує одна особа або найменша група осіб, яка ухвалює рішення [3].

Можна припустити, що забезпечення безпеки страхового ринку має характеризуватися більш опосередкованим та гнучким впливом на кінцевий об'єкт управління шляхом корегування реального стану страхового ринку в обраному напрямку. Економічна раціональність встановлює принцип функціонування страхових інститутів та узгоджує їх взаємодію задля становлення цілісного порядку та задоволення майнових інтересів. Економічна раціональність виступає характеризуючим критерієм адекватності, ефективності, логічності, цілевідповідності та рефлексивності економічних взаємозв'язків між учасниками страхового ринку.

Раціональність у фінансах базується на п'яти фундаментальних аксіомах кардинальної корисності, які вперше були обґрунтовані фон Нейманом і Моргенштерном [4]: порівнянність, послідовність, незалежність, вимірюваність та рейтинг. Наведені аксіоми визначають раціональність з позиції здатності зробити вибір в умовах ризику та наявності альтернатив.

Критерієм раціональності прийнятих рішень є принцип максимізації очікуваної корисності. Теорія Неймана-Моргенштерна є розвитком некласичної теорії вибору рішень на випадок ризику. Рішення суб'єкта полягає у виборі найкращої з доступних альтернатив, кожна з яких в умовах ризику може бути охарактеризована не єдиним значенням, а ймовірносним розподілом багатства, яке людина отримує при виборі даного рішення. Фон Нейман і Моргенштерн стверджували, що "практично визначили чисельну корисність як об'єкт, для якого підрахунок математичних очікувань є законним" [4]. У цьому сенсі теорія корисності може бути застосована до наслідків будь-якого роду, в тому числі й в процесі формування стратегії забезпечення безпеки

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

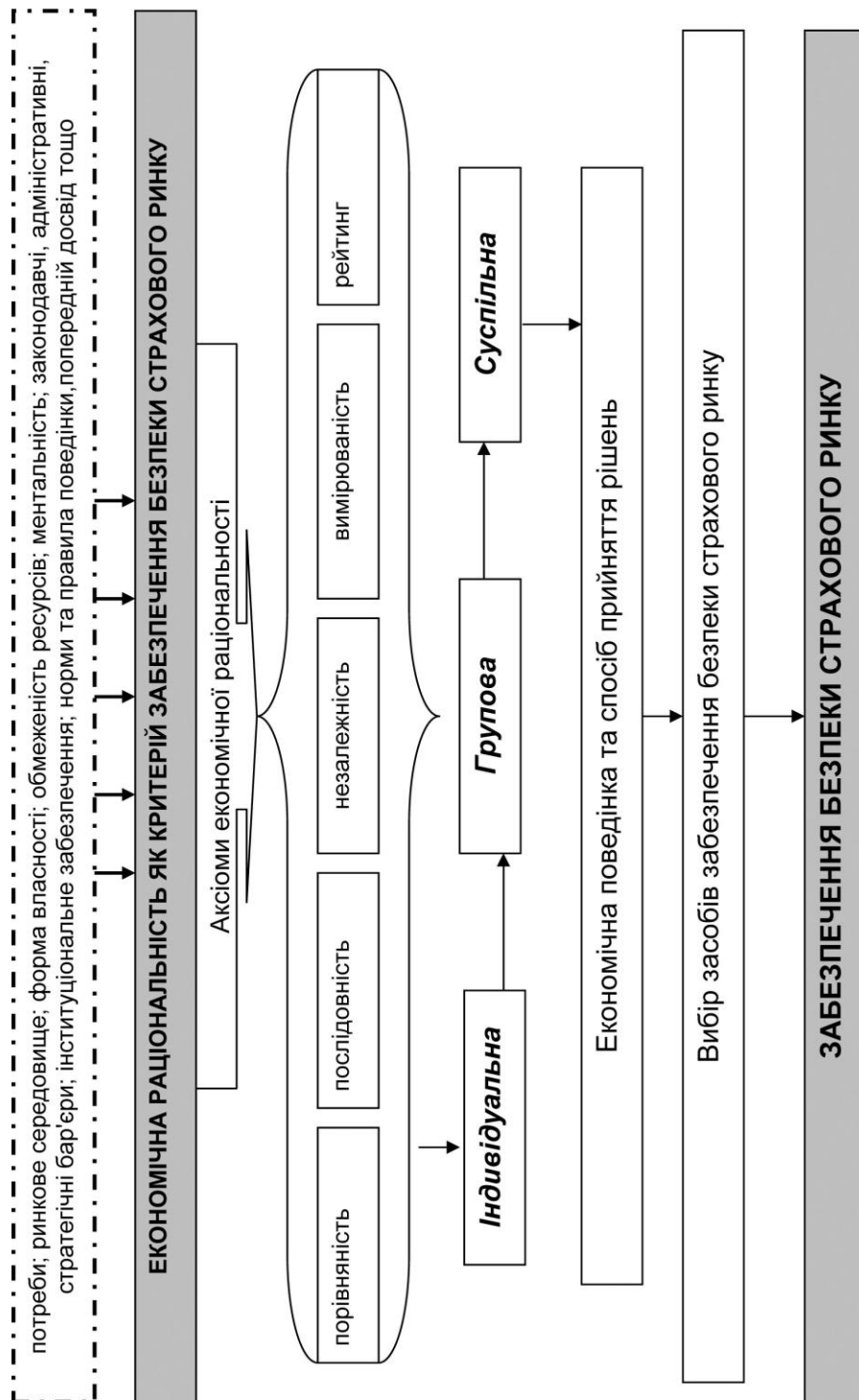

Рис. 1. Характеристика економічної раціональності як критерію забезпечення безпеки страхового ринку

Джерело: складено автором

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

страхового ринку. Теорія очікуваної корисності вивчає вибір між ризиковими перспективами як з одним варіантом рішення, так і в умовах поліальтернативності.

Наведена вище інформація дозволяє зробити висновок, що доцільність використання критерію економічної раціональності при розробці стратегії забезпечення безпеки страхового ринку зумовлена невизначеністю для якої характерними є наступні риси: ризик пов'язується з прийняттям рішення, спрямованого на досягнення конкретної мети; в умовах ризику можливо визначити ймовірність результатів і очікувані результати, але кінцевий результат передбачити не можливо; в умовах ризику, як мінімум один зі сценаріїв забезпечення безпеки страхового ринку передбачає невиконання поставлених завдань; імовірнісний характер подій, що впливає на кінцевий результат (безпеку страхового ринку).

Використання економічної раціональності в якості критерію забезпечення безпеки страхового ринку дозволить поєднати надбання економічної науки з повсякденним вирішенням проблем розвитку економічної системи. Характеристика економічної раціональності як критерію забезпечення безпеки страхового ринку наведено на рис.1.

Автор пропонує розглядати економічну раціональність як узагальнену якісну оцінку ефективності діяльності, спрямованої на досягнення мети при низці обмежень та за наявних ресурсів. Індивідуальна економічна раціональність є відправною точкою для формування наступних рівнів, оскільки індивідуальні рішення є первинними. Об'єднання індивідуальних рішень в одну групу створює підґрунтя для формування групової та суспільної економічної раціональності. Суспільна економічна раціональність передбачає узагальнення певних переваг індивідуумів і створення колективних мотивацій.

Процес уніфікації переваг базується на рівні індивідуальної економічної раціональності (страхові компанії, страхові посередники, споживачі страхових послуг), групової економічної раціональності (страхові об'єднання) та на рівні суспільної економічної раціональності (страховий ринок) задля встановлення спільних пріоритетів. Синхронізація потреби щодо забезпечення безпеки страхового ринку визначає його стійкість та здатність до ефективного функціонування.

Висновки. Науковий інтерес до проблематики забезпечення безпеки страхового ринку в сучасних умовах є цілком закономірним запитом на потреби висхідного поступу вітчизняної економіки. Наведені вище аргументи надають підстави вважати доцільним впровадження в практику критерію економічної раціональності як вихідної субстанції, що визначає дизайн системи забезпечення безпеки страхового ринку. Запропонований підхід дозволить створити теоретичну платформу для розробки стратегії розвитку страхового ринку на основі поєднання наступних принципів: однозначність і ясність завдань; цілеорієнтованість; проінформованість про варіанти вирішення визначених завдань; ясність переваг, їх сталість і стабільність. А отже, поставлені цілі забезпечення безпеки страхового ринку будуть конкретними, вимірюваними, досяжними, релевантними, обмеженими в часі.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 170 000 слів і словосполучень / уклад. и голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Горбунова, Л. С. Постнеокласична раціональність : трансдисциплінарний дискурс в науці і освіті / Л. С. Горбунова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2013. – Вип. 40 (1). – С. 137-152.
3. Додонова, В. І. Постнеокласичні обрії соціального управління [Електронний ресурс] / В. І. Додонова. – Режим доступу : <http://ispcjournal.org/journals/2014/dodonova.pdf>.
4. Дж. фон Нейман. Теория игр и экономическое поведение / Дж. фон Нейман, О. Моргенштерн. – М.: Наука, 1970. – 707 с.
5. Порус, В. Н. Системный смысл понятия "научная рациональность" / В. Н. Порус // Рациональность как предмет философского исследования. – М.: ИФ РАН, 1995. – С. 91-120.
6. Тлумачний словник французької мови Le Grand Robert = Dictionnaire alfabétique etanologique de la langue française. Petit Robert La Robert. – Paris, 1981. - 2171 p. - P. 1597.
7. Автономов, В. С. Модель человека в экономической науке / В. С. Автономов. – СПб.: Экон. шк., 1998. – 230 с.

References

1. Busel, V. T. (2004) .Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Dictionary of The Modern Ukrainian Language]. Kiev, Irpen, Perun Publ [in Ukrainian].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

2. Horbunova, L. S. Postneklasychna ratsionalnist: transdystyplinaryni dyskurs v nauksi i osviti [Postnonclassical Rationality: Transdisciplinary Discourse in Science and Education [in Ukrainian].
3. Dodonova, V. I. Postneklasychni obrii sotsialnoho upravlinnia [Postnonclassical Horizon of Social Management]. Retrieved from : <http://ispcjournal.org/journals/2014/dodonova.pdf> [in Ukrainian].
4. Neiman, Dzh. O. fon Morhenshtern (1970). Teoriia ihr i ekonomicheskoe povedenie. Moscow: Nauka [in Russian].
5. Porus, V. N. (1995). Sistemnyi smysl poniatia "nauchnaia ratsionalnost" [System Meaning of "Scientific Rationality"]. Ratsionalnost kak predmet filosofskoho issledovaniia – Rationality as an Object of Philosophical Studies. Moscow [in Russian].
6. Tlumachnyi slovnyk frantsuzkoi movy [Explanatory Dictionary of the French Language]. Dictionnaire alfabétique etanologique de la langue francaise. Petit Robert La Robert (1981). Paris [in French].
7. Avtonomov, V. S. Model chloveka v ekonomicheskoi nauke [Human Model in Economics]. Saint Petersburg : Ekon. shk. y dr [in Russian].

Надійшла 05.04.2016

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.1:338.12

І. В. Гвоздецька, к. е. н., доцент

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕФІНІЦІЇ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Анотація. У статті розкрито зміст поняття «економічний розвиток», «економічне зростання», «циклічність економічного зростання». Проаналізовано підходи до вивчення даних економічних категорій зарубіжними та українськими вченими, простежено еволюцію визначення дефініції «економічний розвиток». Узагальнено існуючі трактування економічного розвитку на основі використання загальноприйнятої інтерпретації. Розмежовано суть категорій «економічний розвиток» та «економічне зростання».

Ключові слова: розвиток; економічний розвиток; економічне зростання; циклічність; циклічність економічного зростання.

И. В. Гвоздецкая, к. э. н., доцент

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДЕФИНИЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

Аннотация. В статье раскрыто содержание понятия «экономическое развитие», «экономический рост», «цикличность экономического роста». Проанализированы подходы к изучению данных экономических категорий зарубежными и украинскими учеными, прослежена эволюция определения дефиниции «экономическое развитие». Обобщены существующие трактовки экономического развития на основе использования общепринятой интерпретации. Разграничены суть категорий «экономическое развитие» и «экономический рост».

Ключевые слова: развитие; экономическое развитие; экономический рост; цикличность; цикличность экономического роста.

I. V. Gvozdetska, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASIS OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT**

Abstract. The article reveals the concept of "economic development", "growth", "and cyclical economic growth." The approaches to the study of these economic categories of foreign and Ukrainian scientists and the evolution of defining the notion of "economic development." are analysed. The existing interpretation of economic development through the use of conventional interpretation is summarised. The points of the categories "economic development" and "growth" are distinguished. Development is a key phase in the continuous economic change and evolution.

Keywords: development; economic development; economic growth; cyclical; cyclical economic growth.

Постановка проблеми. Економічний розвиток відіграє важливу роль у добробуті та процвітання держави, окрім того дана дефініція займає вагомe місце в економічній науці. В свою чергу, динамічні явища охоплюють найважливіші процеси економічного розвитку та сприяють прискоренню економічного зростання. Останні десятиліття інтенсивно зростають масштаби світової торгівлі та інші процеси міжнародного обміну, світова економіка стає більш інтегрованою і відкритою. Виходячи з вище наведеного, дана проблематика є актуальною, так як економічний розвиток в сучасних умовах прямо-пропорційно залежить від рівня залучення країни до глобалізаційних процесів, а Україна не демонструє якісного економічного розвитку, хоч і декларує таке прагнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням поняття економічного розвитку через призму природи багатства, ефективного розподілу займалися А. Сміт, Д. Рікардо, У. Петті,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

К. Маркс, Л. Вальрас, А. Маршал, Ж. Б. Сей, Й. Шумпетер, Дж. М. Кейнс. У другій половині ХХ-го століття вченими Р. Солоу, Дж. Р. Хіксом, С. Кузнецом та В. Левісом, Є. Беллом, А. Турено, З. Бжезинським, А. Тоффлером було розроблено спеціалізовану теорію економічного зростання. Кінець минулого століття, для якого характерними є посилення глобалізаційних процесів ознаменувався здобутками таких вчених як І. Лукінов, В. Геєць, А. Чухно, А. Гальчинський, В. Дорогунцов, С. Кіреєв, А. Гриценко, Б. Кваснюк, на основі цих досліджень було розроблено теорію перехідної економіки в Україні. За останні роки вагомими науковими публікаціями з даної проблематики є праці Б. Данилишина, Л. Проданової, Ю. Пасічника, В. Попової, В. Хорса, Д. Медоуса, М. Жука, О. Гончар, С. Ковальчук.

Незважаючи на велику кількість наукових праць та значні досягнення в області трактування поняття розвиток, чіткого розмежування між розвитком та зростанням нами не було виявлено, тому в даній статті ми зробили спробу проаналізувати дані дефініції та викласти свою позицію щодо їх трактування.

Метою написання даної статті є дослідження науково-теоретичних позицій змісту поняття економічний розвиток, а також розмежування понять економічний розвиток та економічне зростання. Для досягнення даної мети було поставлено наступні **завдання**: з'ясувати історико-теоретичні основи виникнення поняття економічний розвиток, дослідити основні наслідки економічного розвитку, виявити взаємозв'язок між економічним розвитком та економічним зростанням.

Основні результати дослідження. Розвиток є основною фазою у процесі безперервних економічних змін та еволюції суспільства. Поняття економічний розвиток можна трактувати, з одного боку, на основі висвітлення різних аспектів даного процесу, а з іншого – за допомогою порівняння економічного розвитку з такими поняттями як прогрес, піднесення, модернізація, еволюція, зростання, процвітання тощо. Розвиток буває екстенсивним, інтенсивним, внутрішнім (джерело такого розвитку знаходиться в середині об'єкта) і зовнішнім (визначається лише зовнішніми чинниками). Розвиток тісно пов'язаний з функціонуванням різних об'єктів, проте функціонування може мати і зворотний характер [18]. Розвиток може проявлятися як у прогресі, так і в регресі, і виражатись в еволюційній або революційній формі. Прогрес забезпечує розвиток системи від нижчого рівня до вищого, вдосконалюючи систему, підвищуючи рівень організації системи. В економічному плані це проявляється в покращенні ефективності підприємства, перехід на більш якісний рівень технологій тощо. У випадку з регресом ситуація протилежна. Регрес – це тип розвитку, відповідно до якого система переходить від вищого рівня до нижчого, відбувається перехід до менш досконалого, ефективного виробництва.

Шведський економіст Г. Мюрдаль, аналізуючи у своїй трьохтомній праці «Азійська драма: дослідження бідності народів» (1968 р.) специфіку взаємовпливів традиційних економічних інститутів у країнах Азії та Африки прийшов до висновку, що головними причинами економічної відсталості країн, що розвиваються, є колосальна глибина нерівності у суспільстві, що заважає проведенню справжніх системних реформ, оскільки не забезпечує ефективних мотивів і мотивації до продуктивної праці [2]. Тому, розвиток, на його думку, слід розуміти як підвищення ступеню задоволення основних потреб усіх членів суспільства. Подібний погляд на сутність та залежності економічного розвитку поділяють і лауреати нобелівської премії (1979 р.) Т. Шульц та У. Льюїс в працях «Теорія економічного зростання» і «Заходи з економічного розвитку слаборозвинутих країн».

С. Кузнец був відзначений премією у 1971 р. за емпірично обґрунтовану інтерпретацію економічного зростання, яка дала нове і поглиблене розуміння соціально-економічної структури і процесу розвитку.

М. Алле удостоєний Нобелівської премії у 1988 р. за розробку теорії взаємозв'язків економічного зростання, інвестицій, відсоткових ставок.

Однією з перших значних спроб дослідити суть економічного розвитку стала праця К. Маркса «Капітал», за якою передбачалося відкриття економічного закону руху суспільства. Кілька десятків років ця спроба залишалася єдиною. Проте, більшість досліджень, які складали теорію роз-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

витку носили лінійний характер, тобто ґрунтувалися на уявленні про односпрямованість і зумовленість історії та мали систему обмежень статичного характеру [14].

Теж саме стосується і теорії економічного розвитку Й. Шумпетера, в якій «господарський кругообіг» передбачав рівноважний стан закритої економіки [21]. Тут і виникає питання, яким чином переходить із одного рівноважного стану в інший, економіка, в якій відсутній прибуток, де обсяг виробництва визначається з попереднього досвіду, а попит та пропозиція рівні. Ці протиріччя так і залишалися, допоки дослідники не відійшли від погляду на економіку як на статичну, закриту, рівноважну систему. Односпрямованого прогресу, лінійного розвитку в економіці не існує. Зміни відбуваються циклічно, хвилеподібно за схемою: прогрес-стагнація-регрес. Це засвідчують напрацювання великої кількості вчених [5; 11; 12; 13; 17; 19], які при розгляді поняття економічний розвиток зупиняються на теорії економічних циклів, що характеризується піднесенням та спадом протягом певного часу, в результаті чого відбувається «рух економіки». Економічний цикл є результатом коливань різних показників економічної активності – темпів зростання ВВП, загального обсягу продажу, загального рівня цін, рівня безробіття, завантаження виробничих потужностей тощо. Відносно циклічних властивостей макроекономічні показники можна поділити на проциклічні, ациклічні і антициклічні. Проциклічні показники – ті, які мають тенденцію до зростання в період піднесення та скорочення у фазі економічного спаду. Ациклічні показники – такі, які безпосередньо не пов'язані з діловим циклом (експорт). Антициклічні показники мають тенденцію до зростання у фазі економічного падіння та скорочення у фазі економічного піднесення (запаси готової продукції, факторів виробництва, рівень безробіття, рівень інфляції).

Першу спробу пояснити циклічний характер капіталістичного виробництва зробив англійський економіст В. Джевонс (1835-1882 рр.). Він пов'язав економічний цикл з 11-, 12-річним циклом сонячної активності, що спричиняє коливання врожайності сільськогосподарської продукції, а це, у свою чергу, впливає на циклічність промислового виробництва. Американський економіст Г. Мур у праці «Економічні цикли, закони і причини їх виникнення» (1914 р.) пов'язав циклічність з дією атмосферних факторів, що впливають на врожайність. Інші представники економічної теорії пояснюють циклічний розвиток окремими специфічними явищами, які порушують економічну рівновагу – між виробництвом і споживанням, попитом і пропозицією, заощадженнями і інвестиціями, доходом виробленим і спожитим (С. Сисмонді, Т. Мальтус, Дж. Гібсон, А. Афталъон, Дж. М. Кейнс та інші) [5].

К. Маркс, вважав, що економічний цикл охоплює такі фази: кризу, депресію, поживлення та піднесення, яке остаточно відображене у новій кризі. Тобто, будь-який цикл має свій пік, коли ділова активність найвища, виробництво працює на повну потужність, і найнижчу точку падіння, коли ділова активність та виробництво знижуються до найнижчого рівня. В період між цими полюсами цикл проходить певні фази, ознаками яких є стан ділової активності, який проявляється у вигляді: завантаженості виробничих потужностей, сукупних обсягів виробництва, загального рівня цін, зайнятості населення (безробіття) і рівня його доходів, прибутків та курсів акцій найбільших корпорацій, динаміки попиту на товари тривалого користування, інвестицій у нове будівництво тощо [14].

Визначальна роль в економічному циклі належить кризі, яка починає і завершує цикл. Така роль цієї фази циклу визначається тим, що в ній зосереджено основні ознаки й суперечності циклічності суспільного відтворення. К. Маркс вважав циклічність і глибокі кризи неодмінними супутниками ринкової економіки, невід'ємним елементом ринкового економічного механізму, через який відбувається насильницьке регулювання виробництва і споживання, попиту і пропозиції, тимчасово встановлюється економічна рівновага, яка неодмінно знову і знову порушується, викликаючи циклічні коливання економіки. У неминучості криз він вбачав неминучість краху ринкової капіталістичної економічної системи, її переходу у більш розвинену, з точки зору К. Маркса, соціалістичну систему [14].

Український економіст М. Туган-Барановський, вважав, що причиною кризових коливань є вищі темпи зростання виробництва, засобів виробництва у порівнянні з виробництвом предметів споживання [17]. Такої ж думки дотримувався шведський економіст Г. Кассель [12].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Наприкінці XIX- на початку XX ст. почала розвиватися кредитно-грошова теорія циклу. Її представники – американський економіст І. Фішер і англійський вчений Дж. Хоутрі. На їх думку, причиною криз є порушення співвідношення між попитом на гроші та їх пропозицією, а подолання таких криз можливе за зміни купівельної сили грошей у процесі регулювання їх кількості в обігу [5].

Поява нової концепції економічного циклу в 20-х роках XX ст. пов'язана з іменем російського вченого М. Кондратьєва, який обґрунтував теорію «довгих» циклічних коливань, які він назвав «хвилями кон'юнктури», тривалість яких дорівнює сорок-шістдесят років.

Доцільно визначити співвідношення між дефініціями економічний розвиток та економічне зростання, які тісно пов'язані між собою.

Категорії «економічне зростання» і «економічний розвиток» знаходяться у контексті змісту понять «зростання» і «розвиток». В тлумачному словнику української мови наведено визначення зростання як «... кількісне збільшення, досягнення вищого рівня розвитку» [16], майже подібне визначення дають автори Великого економічного словника: «зростання – збільшення в кількості, розмірах, існування в процесі розвитку» [7]. Таким чином, зростання – це категорія кількісна, розвиток означає «...процес росту, розвій, розмах, розквіт, процвітання; рух, хід, поступ» [16]. Широко тлумачення поняття «розвиток» міститься у Великому економічному словнику: «...процес закономірних змін, перехід з одного стану в інший більш досконалий; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого» [7]. Наведемо визначення змісту поняття «розвиток», яке зазначено в Філософському енциклопедичному словнику: «Розвиток – незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів; один із загальних видів зв'язку» [20]. При цьому розрізняється декілька трактувань цієї категорії: як збільшення або зменшення; як перехід можливості в дійсність (як розуміння руху взагалі) та як виникнення нового. Отже, розвиток – це складне за своєю природою поняття. Воно одночасно означає спрямований, незворотній рух об'єкту, зміну його якісного стану, зв'язок – перехід між станами, а також передумову зростання.

Всебічний розгляд проблеми подає відомий український економіст А. Філіпенко. Він, зокрема, розрізняє розвиток, економічний розвиток і зростання. «У загальноживаному значенні розвиток – це процес удосконалення тих або інших елементів суспільних відносин, матеріально-речових складників суспільства або соціально-економічних і матеріальних систем у цілому, перехід до принципово нових якісних характеристик». Отже, йдеться про багатовимірний процес модернізації соціально-економічної системи. «Економічний розвиток – це якісні зміни в господарській системі суспільства, що забезпечують кількісне нарощування його ресурсного потенціалу та якісне вдосконалення базових елементів формують структур» , а економічне зростання є простим збільшенням реального ВВП країни, «органічним складником економічного розвитку» [19].

Свою позицію щодо економічного зростання та розвитку розкрив В. Геєць у відомій монографії «Нестабільність та економічне зростання». Так, вчений підкреслює, що за умов еволюціонування економічне зростання може ототожнюватися з економічним розвитком. Тобто, якщо відбуваються стрибкоподібні зміни у народному господарстві, дані поняття не завжди співіснують разом [8]. Можна сказати, що серед двох зазначених ключових понять первинним для науковця є «економічне зростання», в якому він бачить джерело розвитку, його обов'язкову передумову. Більшість вчених вважають, що економічне зростання передбачає збільшення реального ВВП країни в одному періоді порівняно з іншим, вказує на зростаючі можливості країни в реалізації своїх виробничих можливостей. Економічний розвиток включає в себе поняття економічного зростання, тобто економічний розвиток неможливий без економічного зростання, в свою чергу, економічне зростання є складовим елементом економічного розвитку. Але, якщо економічне зростання – це кількісний господарський розвиток, то економічний розвиток передбачає саме якісне економічне зростання з глибокими структурними змінами. Економічне зростання є оборотним процесом, тобто після нього рано чи пізно настає спад. Про оборотність економічного розвитку не можна так однозначно стверджувати, так як технічний прогрес, поява нових економічних форм свідчать про настання якісних змін у господарському розвитку при кількісних витра-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

тах у виробництві товарів та послуг. Економічний розвиток залежить від економічного зростання (характеру використання продуктивних сил суспільства) і суспільного способу виробництва (еволюції економічної системи).

Що стосується безпосередньо економічного розвитку, то в літературі існує велика кількість тлумачень даної економічної категорії, зважаючи на широку вживаність даного терміна. Різні економічні школи по різному трактували сутність економічного розвитку, виділяли різні фактори, які мають вплив на процес економічного розвитку.

Економічний розвиток, за визначенням Д. Євдокимової, є динамічним багатоваріантним циклічним процесом, який має спіралеподібну форму та виявляється через кількісні та якісні зрушення у структурі системи при збереженні її цілісності, і стійкість якого забезпечується лише за умов його керованості з боку над системи [11].

У економічному енциклопедичному словнику за редакцією С. Мочерного, економічний розвиток трактується як незворотні, спрямовані, закономірні (кількісно-якісні та сутнісні) зміни економічної системи в довготерміновому періоді, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики, що не виходять за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи [9].

Н. Афанасьєва, В. Рогожин, В. Рудик виділяють три головних напрямів економічного розвитку: збільшення масштабів споживання економічних ресурсів – кількісний аспект, зміни в складі елементів і їхніх комбінацій – структурний аспект, зрушення в споживчих характеристиках елементів, у їхній індивідуальній і інтегральній корисності – якісний аспект [10].

На думку А. Гапоненка, економічний розвиток зумовлює різномірне і разом з тим розбіжне, несуперечливе існування процесів якісних і кількісних змін. Він розглядає розвиток як ієрархічний процес нагромадження якісних і кількісних змін у системі [20].

Оригінальним є трактування категорії економічний розвиток відомим ученим Р. Акоффом, згідно з яким розвиток – це не умова або стан, зумовлений рівнем наявності ресурсів, а процес, в якому збільшуються можливості і бажання виробничо-економічної системи задовольняти свої бажання, бажання інших систем та індивідів, пов'язаних з нею. Процес розвитку розглядається як висхідний, оскільки припускає приріст можливостей виробничо-економічної системи [1].

І. Богатирьов визначає під розвитком сукупність змін різної економічної природи, спрямованості, інтенсивності, що об'єктивно відбуваються в соціально-економічній системі підприємства під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, а також призводять до переходу та фіксації підприємства в різні організаційно-економічні стани (відносно стійкого характеру). З цього випливає, що розвиток – це зміни, які залежать від умов внутрішнього та зовнішнього середовища [17].

Л. Безчасний, Г. Мюрдаль, А. Кругер, Л. Бальцерович, Х. Томас у своїх працях писали, що економічний розвиток – це зростання добробуту, доходів на душу населення, поліпшення якості життя, підвищення ступеня задоволеності головних потреб усіх членів суспільства [3; 4; 13; 15].

Б. Габовіч, Г. Кларке, Д. Лук'яненко найбільшими загальними закономірностями економічного розвитку вважають його циклічний характер, зв'язок із прогресом і зростанням, еволюцією та експансією [13].

Р. Нурсєв, С. Енке, Г. Арндт схиляються до думки, що економічний розвиток має комплексний, багатовимірний характер перетворень, що охоплює глибокі зміни в технічній, економічній, соціальній, політичній, інституційній сферах, у галузі інфраструктури, технологій, освіти, а також у царині головних факторів виробництва: капіталу, природних ресурсів, праці [13].

Б. Шаванс, А. Назаретян, В. Бранський вважають, що економічний розвиток – закономірне й багаторазове повторення (чергування) порядку та хаосу еволюційних змін [13].

Узагальнюючи погляди вчених на поняття економічний розвиток, можна зробити висновок, що економічний розвиток передбачає кількісний ріст економіки і якісне поліпшення її структури, соціальний та економічний прогрес, пристосованість до зовнішніх умов. Окрім того, необхідно зазначити, що економічний розвиток є визначальною фазою в процесі неперервних економічних змін, господарської еволюції, що відбувається під впливом економічних потреб та інтересів суспільства.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**Література**

1. Аккофф, Р. Планирование будущего корпорации / Р. Аккофф. – М. : Прогресс. – 1985. – 328 с.
2. Бартнев, С. А. «Азиатская драма: исследование бедности народов» / С. А. Бартнев, Г. Мюрдаль // История экономических учений : учебник. – М. : Магистр, 2010. – Гл. 28. – С. 409–413.
3. Бальцеревич, Л. Социализм, капитализм, трансформация. Очерки на рубеже эпох : пер. с польск. / Л. Бальцеревич. – М. : Наука, Изд-во УРАО. – 1999. – 352 с.
4. Безчасний, Л. К. Формування інноваційної моделі економічного зростання в Україні / Л. К. Безчасний, В. П. Мельник // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 7. – С. 7-15.
5. Білецька, Л. В. Економічна теорія / Л. В. Білецька, О. В. Білецький, В. І. Савич. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 688 с.
6. Богатирьов, І. О. Ефективність розвитку підприємств / І. О. Богатирьов // Формування ринкових відносин в Україні. – № 7-8. – К. : НДЕІ. – 2003. – С. 73-79.
7. Большой экономический словарь / под. ред. А. Н. Азрина. – М. : Институт новой экономики. – 2004. – 881 с.
8. Геєць, В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геєць ; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К., 2000. – 344 с.
9. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Т. 1 / за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
10. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Т. 2 / за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.
11. Євдокимова, Д. М. Державне регулювання економічного розвитку : автореф... дис. канд. екон. наук : 08.01.01 / Д. М. Євдокимова. – К., 2002. – 20 с.
12. Кассель, Г. Инфляция и валютный курс : пер. со швед. / Г. Кассель. – М. : Эльф-пресс, 1995. – 104 с.
13. Климко, Г. Н. Основи економічної теорії: Політекономічний аспект : підручник / Г. Н. Климко, В. П. Нестеренко, Л. О. Канищенко ; за ред. Г. Н. Климка, В. П. Нестеренка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вища шк. – Знання. – 1997. – 239 с.
14. Маркс, К. Капитал: критика политической экономии. / К. Маркс. – Т. 2. Кн. 2 : Процесс обращения капитала. – М. : Политиздат. – 1984. – 650 с.
15. Мюрдаль Г. Мировая экономика: проблемы и перспективы / Г. Мюрдаль. – М. : МГУ. – 1958. – 424 с.
16. Новий тлумачний словник української мови в 4-х томах / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : «Аконіт». – 2001. – 911 с.
17. Туган-Барановский, М. И. Избранное. Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. Общая теория кризисов / М. И. Туган-Барановский. – М. : Директмедиа Паблшинг. – 2008. – 479 с.
18. Фатхутдинов, Р. А. Управление конкурентоспособностью организации: учебник / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Изд-во Эксмо. – 2005. – 544 с.
19. Філіпенко, А. С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку : монографія / А. С. Філіпенко. – К. : Знання України. – 2002. – 190 с.
20. Філософський енциклопедичний словник / гол. редакція : Л. Ф. Іллічов, П. Н. Федосєєв, С. М. Ковальов, В. Г. Панов. – М. : Енциклопедія. – 1983. – 840 с.
21. Шумпетер, Й. А. Теорія економічного розвитку / Й. А. Шумпетер. – М., Директ-Медіа. – 2007. – 400 с.

References

1. Akkoff, R. (1985). Planirovaniie budushcheho korporatsii [Planning the corporation future]. Moscow : Prohress [in Russian].
2. Bartenev, S. A., Miurdal, H. (2010). «Aziatskaia drama: issledovaniie bednosti narodov» ["Asian Drama: A Study of poverty of nations"]. Istoriya ekonomicheskikh uchenii - History of economic studies: a textbook. Moscow : Mahistr, Ch. 28., pp. 409–413 [in Russian].
3. Baltserovich, L. (1999). Sotsializm, kapitalizm, transformatsiia. Ocherki na rubezhe epokh [Socialism, Capitalism, Transformation. Essays on the turn of epochs]. L. Baltserovich (Trans.) Moscow: Nauka, URAO Edition [in Russian].
4. Bezchasnyi, L. K., Melnyk, V. P. (2002). Formuvannia innovatsiinoi modeli ekonomichnoho zrostannia v Ukraini [Formation of innovative model of economic growth in Ukraine]. Aktualni problemy ekonomiky - Actual problems of economy, № 7. P. 7-15 [in Ukrainian].
5. Biletska, L. V., Biletskyi, O. V., Savych, V. I. (2009). Ekonomichna teoriia [Economics]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury - Educational Literature Center [in Ukrainian].
6. Bohatyrov, I. O. (2003). Efektyvnist rozvytku pidpriemstv [Development Efficiency of Enterprises]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini - Formation of Market Relations in Ukraine, 7-8. P. 73-79. Kyiv: NDEI [in Ukrainian].
7. Azrin, A. N.(Ed.) (2004). Bolshoi ekonomicheskii slovar [Dictionary of Economics]. Institut novoi ekonomiki - Institute of The New Economics [in Russian].
8. Heiets, V. M. (2000). Nestabilnist ta ekonomichne zrostannia [Instability and the Economic Growth]. NAN Ukrainy, In-t ekon. Prohnozuvannia – NAN of Ukraine, Institute of Economic Forecasting. Kyiv [in Ukrainian].
9. Mochernii, S. V. (2005). Ekonomichni entsyklopedychnyi slovnyk [Encyclopedic Dictionary of Economics]. Vol. 1 Lviv: Svit [in Ukrainian].
10. Mochernii, S. V. (2006). Ekonomichni entsyklopedychnyi slovnyk [Encyclopedic Dictionary of Economics]. Vol. 1 Lviv: Svit [in Ukrainian].
11. Yevdokymova, D. M. (2002). Derzhavne rehuliuвання ekonomichnoho rozvytku [State regulation of economic development.]. Candidate of Economics Thesis Kyiv [in Ukrainian].
12. Kassel, H. (1995). Inflatsiia i valiutnyi kurs [Inflation and the Exchange Rate]. Moscow : Elf-press [in Russian].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

13. Klymko, H. N., Nesterenko, V. P., Kanishchenko, L. O. (1997). *Osnovy ekonomichnoi teorii: Politekonomichni aspekt* [Basics Of Economic Theory, Political Aspect]. V. P. Nesterenko, H. N. Klymko (Ed.) Kyiv : Vyscha shkola, Znannia. – High School, Knowledge [in Ukrainian].
14. Marks, K. (1984). *Kapital : kritika politicheskoi ekonomii* [Capital: Critique of Political Economy.]. Vol. 2. book 2 : *Protsess obrashcheniia kapitala - The process of capital circulation*. Moscow : Politizdat [in Russian].
15. Miurdal, H. (1958). *Mirovaia ekonomika: problemy i perspektivy* [World Economy: Problems and Prospects]. Moscow: MHU [in Russian].
16. Yaremenko, V. V., Slipushko, O. M. (2001). *Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi* [Dictionary of Ukrainian language]. Kyiv : «Akonit» [in Ukrainian].
17. Tuhon-Baranovskii, M. Y. (2008). *Periodicheskie promyshlennye krizisy. Istoriia anhliskikh krizisov. Obshchaia teoriia krizisov* [The periodic industrial crises. History of the English crises. The general theory of crises]. Moscow : Direktmedia Pablishinh [in Russian].
18. Fatkhutdinov, R. A. (2005). *Upravleniie konkurentosposobnostiu orhanizatsii* [Management of the organization competitiveness]. Moscow : Izd-vo Eksmo. [in Russian].
19. Filipenko, A. S. (2002). *Tsyvilizatsiini vymiry ekonomichnoho rozvytku* [Civilization dimensions of economic development]. Kyiv : Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
20. Illichov, L. F., Fedosieiev, P. N., Kovalov, S. M., Panov, V. H. (1983). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Encyclopedic Dictionary of Philosophy]. Moscow : Entsyklopediia [in Ukrainian].
21. Shumpeter, Y. A. (2007). *Teoriia ekonomichnoho rozvytku* . Moscow : Dyrekt-Media [in Ukrainian].

Надійшла 11.06.2016.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 37.013

V. A. Perminova, Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer,
A. I. Sikaliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer,
S. V. Lytvyn, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

VOCATIONAL TRAINING OF FUTURE ECONOMISTS AS THE POTENTIAL OF THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY: PROBLEMS, SOLUTIONS

Abstract. *The state of vocational training of the future economists in the context of their potential importance for the development of the country has been investigated. On the basis of the experience of training abroad and Ukraine there has been identified the main problems and suggested its possible solutions. The role of the State educational standard in compliance with the rules of social procurement and the real needs of society as well as economy has been analyzed. The attention on Human Resource Theory as a personal investment of the future specialist in education as an investment in the guarantee of personal well-being and prosperity of the country has been focused.*

Keywords: *vocational training; future economists; State educational standard; Human Resource Theory.*

В. А. Пермінова, к. пед. н., викладач,
А. І. Сікалюк, к. пед. н., викладач,
С. В. Литвин, к. пед. н., доцент

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ЯК ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ КРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. *Досліджено стан професійної підготовки майбутніх економістів в контексті їх потенційної значущості для розвитку країни. На основі аналізу досвіду професійної підготовки зарубіжних країн і України визначено основні проблеми та запропоновано можливі варіанти їх вирішення. Проаналізовано Державний освітній стандарт та відповідність норм державного замовлення реальним потребам суспільства і економіки. Акцентується увага на теорії людських ресурсів в якості особистого інвестування майбутнього фахівця в освіту, як запорука інвестування в особистий добробут і добробут країни в цілому.*

Ключові слова: *професійна підготовка; майбутні економісти; Державний освітній стандарт; теорія людських ресурсів.*

В. А. Перминова, к. пед. н., преподаватель,
А. И. Сикалюк, к. пед. н., преподаватель,
С. В. Литвин, к. пед. н., доцент

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ КАК ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ СТРАНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Аннотация. *Исследовано состояние профессиональной подготовки будущих экономистов в контексте их потенциальной значимости для развития страны. На основе анализа опыта профессиональной подготовки в зарубежных странах и в Украине определены основные проблемы и предложены возможные варианты их решения. Проанализированы Государственный образовательный стандарт и соответствие норм государственного заказа реальным потребностям общества и экономики. Акцентируется внимание на теории людских ресурсов в качестве личного инвестирования будущего специалиста в образование, как залог инвестирования в личное благосостояние и благосостояние страны в целом.*

Ключевые слова: *профессиональная подготовка; будущие экономисты; Государственный образовательный стандарт; теория людских ресурсов.*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Urgency of the research. European integration of Ukraine is accompanied by significant transformations. The formation of a competitive economy, structural and innovative transformation of production process has the impact on the structure of the labor market, especially on the requirements for vocational training.

A strong platform of theoretical knowledge must be complemented by the ability to adapt to the changing conditions of the operation of business, which increases the role of vocational training focused on mastering skills and effective problem solving.

Target setting. Today the system of Ukrainian higher education has hard times and the ongoing reforms in the education do not have considerable results yet. Most specialists are faced with the fact that vocational training largely corresponds to the trends of modern society. In the new life reality professional mobility plays a crucial role in improving the competitiveness of the economy that is especially urgent for vocational training in the field of economy, because future economists must be responsible for the timely adoption of reasonable, economically competent management decisions.

Actual scientific researches and issues analysis. The problem of vocational training of future economists is presented in the works of such Ukrainian scientists as N. Balovsyak M. Vachevskiy L. Dibkova, E. Ivanchenko. These scholars note that the factors of social economic growth play an important educational role, which determines the quality of human capital. Vocational training of the economists provides economic understanding of the patterns of reproduction and development of processes at the macro and micro levels, in light of political, cultural and social processes.

Matters of vocational education and professional training are revealed by such leading Ukrainian scientists as V. Andrushchenko, S. Honcharenko, I. Ziazyun, M. Evtukh, V. Madzihon, O. Naboka, I. Prokopenko.

Uninvestigated parts of general matters defining. Changing political and economic systems of Ukraine during the past decade find its natural reflection in the systems and structures of education. New requirements to be implemented in the vocational training of professionals have been put forward. The reorientation of the educational institutions towards the consumer takes place both in the world and in our country. Analysis of compliance of educational institutions to the needs of enterprises shows that our educational institutions, developing on the basis of the "traditional schools", are characterized by serious lag from the demands of life. Top managers of companies have noted the fact of isolation of curriculum from real life and its low level of practical orientation. The deepening gap between the level of education of specialists, who are badly needed by companies, and the real state of vocational training make it necessary to review current approaches to the educational process.

The research objective. The purpose of this article is to study the real condition of vocational training of future economists in Ukraine and in the leading countries of the world, define its problems and suggest possible solutions.

The statement of basic materials. In Ukraine, after the completion of the centralized distribution of specialists to work, there has emerged a problem to create a training system, which would allow to take into account the interests of customers. Nowadays, the state of higher education challenges the need for a new development of strategy, introduction of reforms in this sphere on the basis of new educational technologies with a view to improve its efficiency and quality, bringing higher school and higher educational system in line with the new external and internal economic conditions of its existence.

Higher education in different countries of the world has evolved in the face of fierce of competition in the labor market, which has an impact on its system and teaching methods [1].

In the system of US higher education the regulatory role belongs to society, not to the state. The labor market informs higher educational establishments about its demand and controls the level of knowledge. The prestige of the university depends on how its graduates are rated in the labor market and where they get a job.

Flexible American educational system enables students to chose their curriculum and the procedure for the study of specific courses, and the variety of courses provides interdisciplinary vocational training to enable graduates to feel more confident in the labor market. US universities' curricula list

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

full integrated disciplines, giving professional knowledge, and are built on a system that is clearly focused on professional success of graduates. There is a set of basic professional courses, which are compulsory.

All the best and modern things which are developed in the United States, firstly are sent to the universities, because graduates come to work in firms and corporations, and they need to know this information already, otherwise they will have to be retrained and it is inefficient and unprofitable.

In Great Britain there are no national standards, approved at the state level. Universities decide on the content of basic education programs independently. The content of the courses, even for the same specialty in different educational institutions may vary, depending on the demand of employers. Curriculum content is published, so there is a possibility for future specialists to make a choice, depending on the assumption of sphere of professional activity.

In Ukraine State Educational Standard is designed to ensure the preservation of the unity of educational space, the possibility of continuing education, rational expenditure of financial and technical resources, as well as to meet the needs of the individual and the state must take into account the nature of the educational program implemented by a specific agency. The standard should not limit the freedom of lectures, students, researchers, program variability and diversity of educational institutions.

It is necessary to conduct a series of reforms aimed at improving the quality of higher education:

- to bring professional and qualification structure of vocational training in accordance with practical needs, paying particular attention to the profession, providing a highly efficient development of the industries in which Ukraine could find its niche in the international division of labor;

- to make computerization of libraries of educational institutions, to implement new information technologies into the educational process;

- to ensure the knowledge of one of the European languages at the expense of new educational content and methods which graduate of higher educational establishment; to create information support system and grant system to encourage the future economists to learn two or three foreign languages;

- to ensure effective functioning of the system of life cycle education.

The problem of education of the individual is an essential component of moral student-centered approach in education and, above all, the raise of moral potential of the person, and not only the development of the students' intelligence.

The concept of social procurement includes two components: the demand for graduate at labor market and the demand of the society of his personality. Educational programs the minimum content of which is represented by the state standard of education is focused on the first component of the social procurement. Its implementation is associated with the concepts of training, intelligence, knowledge, abilities and skills.

The system of "knowledge, abilities and skills" for a long time has been defining the purpose of the educational system to transform the human world, and in the course of time the upbringing has disappeared and the standard has become the means of knowledge, abilities and skills actualization but not upbringing, spirituality and level of culture .

Modern schools are more focused on the implementation of the standard pedagogical tools. They do not consider the student himself as the bearer of the potential means to achieve professional performance. This creates a professional infantilism. It brings a specific standard to students.

The existing methods of rational structuring the content of vocational training in education have lost its moral and ethical guidelines and the essential interdisciplinary communication.

Implementation of the second component means the social matching of personality of graduate to the level of values of modern social system and it is associated with the concept of "self-education", "self-development", "self-realization".

XXI century brings new demands on the humanization of higher education, based on universal values. It is assumed as the humanization of conditions of training and education, and the humanization of the individual student, the formation of his intellect and the spiritual world.

Humanization of the education system determines the main content of the social procurement in a given period and it is a reflection of live problem as a whole. Humanized educational process in higher

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

education, primarily influences the life and education of future specialist potency, thus contributing to the development and self-development of his personality.

More and more universities are training future specialists in economics. The positive side of this fact is increasing attention to humanitarian issues. But on the other hand, a large amount of curricula are borrowed from other educational and socio-economic systems.

Currently, the industry is in dire need of professional specialists. But the "pure" professional is insensitive to others, who cannot work in a team, unable to share knowledge in creating more interference than benefits in the modern enterprise.

New socio-economic and political situation requires the implementation of foreign language education, designed to meet both social and personal needs of a foreign language in a society language policy.

The implementation of the new language policy is connected with creation of a flexible system of language selection and conditions of their study— optional system of forms and means of education, reflecting the current state of the theory and practice of teaching the subject. The variety of options for learning a foreign language and learning tools in higher education establishments has made demands to vocational training. No less significant is the fact that the new teaching "ideology", according to which foreign language learning is seen as a set of four spheres: the teacher (lecturer), training (teaching), student (trainee), learning (mastering). Learning a foreign language requires a new understanding of educational problems not only from the perspective of learning the subject, but also in terms of the process of mastering the language in various educational environments. It's about getting objective evidence of language acquisition, backed not only by empirical research on the material of a particular language, but by deep of the theoretical basis of all factors, influencing the process of learning a foreign language, regardless of the specific conditions of learning. It means contextual learning which helps students to transform knowledge into practice. This type of teaching is one of the efficient in vocational training. To implement this technique, methods of active teaching are used (case study, brainstorming, project methods) [3].

In our research we want to appeal to the dominant paradigm in economics education – the human capital theory, which suggests that education and training are investments which make a person really more productive. Individuals, who are more productive, according to this theory, may have higher incomes and are more competitive. The economic returning on investment in education or training will improve the standard of living of the individual that accumulate as a result of their investment in education or training [4].

In global policy the special significance is to provide the investments in education and vocational training, that is, investment in human capital, including vocational education and training as the means to economic growth and national prosperity. However, some economists argue that people who are more capable and productive also tend to invest in higher education. In other words, education does not necessarily make a person more productive, it just acts as a mechanism for the selection of personnel, and it allows employers to determine the most productive people. On the other hand it could lead to discrimination against certain social classes.

In implementing the vocational training, it is important to understand the potential economic benefits of education for the individual, organization and economy [5].

Understanding the economic value of education and training, which is measured by wage growth is important, but by itself is not sufficient to indicate the optimal policy type of vocational training. It is important technology of the experience during the life cycle – that is, the life-cycle education.

To obtain effective vocational training, we need to know how different types of people can effectively acquire skills at different stages of the life cycle, and the percentage of economic return on these skills education [6].

But wages does not always exactly reflect the level of job performance. We may consider wages of public sector workers - nurses and teachers.

Of course, vocational training has more leverage rather than an investment in the economy and provides many benefits for non-economic sphere. These advantages manifest themselves in the form of reducing crime, improving health. Taking into account these potential benefits of education and

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

training, we can also state about its crucial importance in the future health policy development, particularly in the field of vocational training [2].

Analysis of the current practices of professional orientation training of future professionals in economics in the study of fundamental disciplines highlighted a number of shortcomings, namely unjustified formalization of teaching material, lack of consideration of modern needs and specialization of production, poor skills of mathematical methods in the study of economic disciplines; lack of understanding of the importance of mathematical knowledge for professional practice etc. Therefore, there is the need of vocational training oriented on fundamental subjects, including theory of chances and mathematical statistics, in accordance with the goals and objectives of training. The possibility of strengthening the integration process disclosed didactic conditions for the implementation of integration: a common goal and objectives of the educational process, to overcome the fragmentation of economic and mathematical knowledge, comprehensive use of organizational, methodological and logistical support, unification of terminology systems.

Conclusions. Further development and improvement of vocational education is directly related to the impact of social conditions. In our research we have found that vocational training is the foundation of educational content. We may conclude that outstanding issues of modern vocational training practice the research, which include: professional orientation training, creating conditions for the formation of interest and needs for future professional activities; development of relevant vocational skills; introduction of pedagogical innovations aimed at implementing the goals and objectives of training. Given this, there is the urgent need to improve the efficiency of vocational training of modern economist under changing priorities in the content of his future work substantially. The research has revealed that the content of professional training in economics is seen as a reflection of the relationship between the demands of society and the labor market to professional knowledge, skills and economic education, which should lead specialist at the global level of accreditation and well-grounded vocational training – as preparedness for future economist to be ready for diverse and multifaceted professional activities.

Thus, the restructuring of higher education should be based on the use of internal resources, strengthening requirements for modern specialist, increasing quality standards aimed at efficiency education and to study international experience of the education system, the structure and content of the learning process.

Current trends of modernization of higher education reflect the requirements of social integration and economic system throughout the process of training in this sphere.

Taking into account the specificity of the current stage of economic development we may emphasize that it requires a high professional mobility of professionals, so it becomes possible for permanent alteration of direction which provides the ability to keep companies competitive positions of the modern market.

One of the most effective ways to succeed in vocational training of future economists is to combine traditional teaching methods with innovative ones, including the design and implementation of training techniques which involve mastering of stable foundation of theoretical knowledge, forming readiness for innovation, development of creative thinking and creativity, contributing to the solution of major production problems. In

References

1. Vachevskii, M. V., Madzhon, V. M., Prokopenko, I. F., Prymachenko, N. M. (2010). Promyslovi marketynh formuvannia profesiinyh kompetentsii u maibutnih marketolohiv : [industrial marketing of the formation of future marketers' professional competences]. Kyiv : Kondor, P. 371-425 [in Ukrainian].
2. Naboka, O. (2011). Profesiino-orientovani tehnolohii navchannia u pidhotovtsi maibutnih pedahohiv : [professionally-oriented technologies of learning in future teachers' training] *Ridna shkola. – Native School*, № 4. - P. 31 – 34 [in Ukrainian].
3. Perminova, V. A. (2013). Aktualni problemy vykorystannia profesiino-orientovanoho pidhodu v osviti : [actual problems of using the professionally-oriented approach in education]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova – Scientific Journal of M. P. Dragomanov National Pedagogical University* № 38, P. 169-172 [in Ukrainian].
4. Human Capital Investment: The Returns from Education and Training to the Individual, the Firm and the Economy / R. Blundell, L. Dearden, C. Meghir, B. Sianesi // *Fiscal Studies*. - Vol. 20. - No. 1, March. - 1999. - P. 1-23.
5. Cohn, E., Addison, J. (1998). The Economic Returns to Lifelong Learning in OECD Countries. *Education Economics*, № 6, P. 253-307.
6. Meghir, C., Palme, M. (2005). Educational Reform, Ability and Parental Background. *American Economic Review*. № 95 (1). - P. 414-424.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Література

1. Вачевський, М. В. Маркетинг формування професійної компетенції : підручник / М. Вачевський. – К.: Професіонал, 2007. – 612 с.
2. Набока, О. Професійно орієнтовані технології навчання у підготовці майбутніх педагогів / О. Набока // Рідна школа. – 2011. – № 4-5. – С. 31-35.
3. Пермінова, В. А. Актуальні проблеми використання професійно-орієнтованого підходу в освіті / В. А. Пермінова // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. праць / за ред. Д. Е. Кільдерова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2013. – Вип. 38. – С. 169-172.
4. Blundell, R., Dearden, L., Meghir, C., Sianesi, B. (1999). Human Capital Investment: The Returns from Education and Training to the Individual, the Firm and the Economy. *Fiscal Studies*, 20, 1–23.
5. Cohn, E., Addison, J. (1998). The Economic Returns to Lifelong Learning in OECD Countries. *Education Economics*, 6, 253-307.
6. Meghir, C., Palme, M. (2005). Educational Reform, Ability and Parental Background. *American Economic Review*, 95 (1), 414-424.

Received for publication 23.06.2016

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 378

Г. Р. Натрошвілі, к. е. н.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація. У науковій праці проаналізовано стан розвитку системи вищої освіти України. Визначені організаційно-економічні та фінансові умови функціонування системи вищої освіти. Обґрунтовано пропозиції щодо подальшої оптимізації розвитку системи вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта; вищий навчальний заклад; управління; освітня політика.

Г. Р. Натрошвили, к. э. н.

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Аннотация. В научном труде проанализировано состояние развития системы высшего образования Украины. Определены организационно-экономические и финансовые условия функционирования системы высшего образования. Обоснованы предложения относительно последующей оптимизации развития системы высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование; высшее учебное заведение; управление; образовательная политика.

H. R. Natroshvili, Candidate of Economic Sciences

THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION SYSTEM UNDER CURRENT UKRAINIAN SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATIONS

Abstract. The development of the higher education system of Ukraine is analysed in the paper. Its organizational, economic and financial conditions for the functioning of the higher education system are defined. The proposals for further optimization of higher education development are justified.

Keywords: higher education; higher educational establishment; management educational policy.

Актуальність теми дослідження. Система вищої освіти має забезпечити національну економіку висококваліфікованими та креативними фахівцями, які будуть здатні вирішувати складні завдання технологічного розвитку.

Відтак, держава має вживати заходи, спрямовані на оптимізацію організаційно-економічних та фінансових умов функціонування системи вищої освіти. Цим пояснюється актуальність дослідження.

Аналіз публікацій. З актуальних проблем розвитку системи вищої освіти України видається чимало наукових праць [1-6]. Науковці глибоко аналізують економічні умови розвитку системи вищої освіти з використанням апробованих наукових методів. Проте в сучасних умовах, які характеризуються виснаженням традиційних джерел фінансування діяльності вищих навчальних закладів, мають бути ідентифіковані та оцінені організаційно-економічні та фінансові умови функціонування системи вищої освіти, а також визначені перспективи зміцнення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів.

Мета статті – викласти результати досліджень щодо аналітичного оцінювання організаційно-економічних та фінансових умов розвитку вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта України – це сфера освітньої діяльності, яка представлена вищими навчальними закладами, що створені і діють на підставі вимог законодавства про освіту відповідно до виданої ліцензії. В той же час поняття “вища освіта” в контексті нашого дослідження може розумітися як сфера господарської (економічної) діяльності, яка

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

представлена закладами вищої освіти, що надають освітні послуги відповідно до статутних завдань за певну плату (за рахунок коштів бюджету або за рахунок інших джерел).

Вадою системи вищої освіти України є орієнтація вищих навчальних закладів на задоволення потреб споживачів, які бажають отримати так звані «модні» або «рейтингові» спеціальності (економіст, юрист, менеджер, психолог та ін.). Значна частка вищих навчальних закладів готують непрофільних для них фахівців, не маючи для цього належного кадрового, наукового та навчально-методичного забезпечення.

Одним із економічних факторів, що заважає переходу сфери вищої освіти на модель інноваційного розвитку, є недостатність фінансування. Вказане обумовлено кількома причинами: загальною економічною кризою, негативними демографічними тенденціями, відсутністю достатньої кількості конкурентоспроможних освітніх продуктів, слабкістю механізмів взаємодії навчальних закладів з роботодавцями, іноземними партнерами та міжнародними організаціями тощо [3; 4; 7].

У сфері вищої освіти основний обсяг асигнованих бюджетних коштів спрямовується на заробітну плату та нарахування на неї, а також на стипендії. Тобто, в основному фінансуються соціально захищені статті витрат («статті проїдання»). В той же час майже не фінансуються інвестиційні витрати на нове будівництво, впровадження нових освітніх технологій, закупівлю навчального обладнання, проведення перспективних наукових досліджень («статті розвитку»). Однією з основних причин зазначеного неблагополучного становища в Україні є велика кількість вищих навчальних закладів та їхніх поза базових структурних підрозділів. Фахівці неодноразово вказували на надмірне розростання системи вищої освіти України, яка продукує «непотрібних» суспільству та ринку фахівців. Парадоксально, що ліцензований обсяг прийому у 2012 р. на бакалаврські програми становив 1,2 млн. осіб, вдвічі перевищивши кількість осіб, які закінчили середню школу. Державне замовлення на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах різних форм власності проводиться не прозоро, без урахування якості освітніх послуг.

Тому нині актуальною і значущою проблемою сьогодення є вибір та обґрунтування перспективних напрямів фінансово-економічного забезпечення функціонування системи вищої освіти, що адекватні сучасним викликам соціально-економічної ситуації та відповідають довгостроковим прогнозам технологічного розвитку.

Серед значних втрат сфери вищої освіти України – суттєва девальвація науково-технічного та інноваційного потенціалу переважної більшості вищих навчальних закладів, що проявляється зокрема у низькій результативності їхньої наукової та інноваційної діяльності [2; 3; 4; 8].

Результативність наукової діяльності науково-педагогічних працівників в Україні оцінюється переважно за кількісними параметрами (кількість наукових праць, обсяг друківаних аркушів тощо), а майже всі наукові публікації оприлюднюються у виданнях, які не входять до світових наукометричних баз даних. В системі вищої освіти України немає ефективних механізмів стимулювання наукової творчості та високої результативності дослідницької діяльності науково-педагогічних працівників.

У більшості вищих навчальних закладів фундаментальні та прикладні науково-дослідні роботи і науково-технічні розробки взагалі не фінансуються, ані за кошти бюджету, ані за кошти з інших джерел. Обсяги фінансування наукової діяльності навіть провідних закладів є незначними.

Система вищої освіти України не може продемонструвати високу якість діяльності в системі міжнародних координат, що підтверджується зокрема результатами незалежного рейтингування вищих навчальних закладів, яке регулярно проводиться впливовими міжнародними організаціями.

Можемо також стверджувати, що розвиток вищої освіти відбувається у несприятливих макроекономічних умовах. Дається взнаки падіння платоспроможного попиту, через що окремі заклади змушені припинити діяльність, а окремі – знижують ціни (демпенгують), що неодмінно позначається на падінні якості навчання. Демографічна криза 1990-х рр. призвела до зниження кількості потенційних споживачів освітніх послуг. Відчувається недостатність бюджетної підтримки інвестиційного процесу у сфері вищої освіти.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Особливістю вищої освіти України як виду економічної діяльності є присутність у ринковому просторі освітніх установ (вищих навчальних закладів) державної та комунальної форм власності, які одночасно виступають і як бюджетні установи (тобто отримують кошти з бюджетів різних рівнів задля виробництва суспільних благ), і як суб'єкти економічної діяльності (орієнтовані на досягнення позитивних результатів господарювання шляхом вироблення освітніх послуг та їх продажу на конкурентному ринку).

При цьому у сфері вищої освіти, як показав проведений аналіз, основною інституцією, що замовляє і оплачує освітні послуги, є держава. Кошти державного та місцевих бюджетів є провідним джерелом доходу установ (інституцій) системи вищої освіти України.

В Україні існує досить багато відомств (центральної влади), в підпорядкуванні яких знаходяться вищі навчальні заклади. Якщо для окремих навчальних закладів відомча підпорядкованість видається виправданою (силові та правоохоронні відомства), то для інших – сумнівною. Вказане створює непотрібну відомчу роздробленість системи вищої освіти, розпорошує обмежені кадрові та фінансові ресурси. Найбільша кількість закладів знаходиться у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Причиною низької якості освітніх послуг, що їх надають вищі навчальні заклади України, є відсутність комплексного підходу до розробки управлінських рішень, які б враховували економічні аспекти розвитку вищої освіти в умовах ринку. У зв'язку з цим набуває актуальності теоретичне й концептуальне переосмислення ролі й місця сфери освіти та професійної підготовки у вітчизняній економіці.

Виділено основні виклики, що постають перед системою вищої освіти України з урахуванням необхідності здійснення системних трансформаційних перетворень у цій сфері, а саме: необхідність відмови від застарілих методів навчання студентів; подолання відірваності наукових праць української вищої освіти від здобутків світової науки та реальних потреб ринку; посилення кадрового складу викладачів ВНЗ, перекваліфікація тих, хто повною мірою не володіє комп'ютерною технікою, інтерактивними методами навчання та іноземними мовами (окремої уваги потребують викладачі пенсійного віку, що становлять понад 28% від загального професорсько-викладацького складу ВНЗ України); забезпечення комплексного розвитку освітньої інфраструктури; підвищення якості освітніх послуг; адаптація системи вищої освіти в Україні до демографічних викликів (зокрема, до зменшення кількості та до зміни віку учнів і студентів); досягнення балансу між ринком освітніх послуг вищої освіти та потребами динамічного розвитку ринку праці в Україні (з урахуванням тенденцій внутрішньої та зовнішньої трудової міграції); зорієнтованість вищої освіти на цільове (фахове) працевлаштування молодих спеціалістів; необхідність використання в Україні потенціалу системи безперервної освіти («освіта впродовж життя»), що відповідає меті розбудови інноваційного суспільства, становленню «економіки знань» тощо.

В результаті проведеного дослідження можемо зробити наступні **висновки і узагальнення**:

1. Державна політика розвитку вищої освіти має бути чітко визначена законодавчо та забезпечена належними фінансовими ресурсами (бюджетними та позабюджетними). Вказана політика має бути спрямована на підтримку дослідницького наукового потенціалу вищих навчальних закладів, збереження кращих університетських традицій та забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів.

2. Надзвичайно актуальним для розвитку ринку освітніх послуг є визначення потреб ринку праці та формування державного замовлення на підготовку кадрів у розрізі спеціальностей та рівнів освіти. Однак виконання цього завдання ускладнюється фактичною відсутністю досліджень і відповідних прогнозів щодо середньострокового та довгострокового попиту на фахівців. У той же час слід висловити застереження, що при визначенні показників держзамовлення небезпечно орієнтуватися лише на потреби поточного попиту спотвореного кризою вітчизняного ринку праці, що є вкрай небезпечним для вирішення завдань збереження науково-освітнього потенціалу держави в цілому. Тому ще одним невідкладним спільним завданням для держави, роботодавців і вищої школи є вирішення двоєдиної задачі – розвиток високотехнологічного ринку праці та його кадрове забезпечення.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

3. Збільшення обсягів фінансування вищої освіти є необхідною, але не достатньою умовою для отримання високоякісних освітніх послуг, і, відповідно, високого рівня конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів. Необхідно проводити низку кардинальних структурно-організаційних і фінансово-економічних заходів та змінювати методи управління.

Необхідне відновлення належної конкурентоспроможності рівня оплати праці науково-педагогічних працівників.

4. Доцільна розробка та ухвалення державної цільової комплексної програми, яка б передбачала виведення 2-3 українських університетів до списку провідних університетів світу (ТОП-500).

Необхідно сконцентрувати фінансові ресурси у вищій освіті шляхом скорочення кількості вищих навчальних закладів та їх укрупнення. Це має важливе значення з точки зору підвищення якості освіти і її ролі в забезпеченні розвитку і конкурентоспроможності України на світових ринках.

Доцільне проведення "інвентаризації" наявних вищих навчальних закладів та скорочення ліцензованих обсягів підготовки фахівців. Одним із основних критеріїв для видачі ліцензії на освітню діяльність має бути врахування профілю вищого навчального закладу.

5. Необхідно законодавчо визначити основні поняття вищої освіти як виду економічної діяльності, включаючи поняття "освітня послуга", "освітній продукт", "ринок освітніх послуг" та ін.

Доцільна розробка Методичних рекомендацій з питань визначення вартості освітніх послуг, що надаються вищими навчальними закладами.

У сфері фінансування підготовки фахівців мають бути налагоджені ефективні моделі державно-приватного партнерства.

6. Для підвищення якості освітніх послуг, підвищення конкурентоспроможності національних ВНЗ та впровадження в систему вищої освіти України кращих надбань європейського досвіду реформування системи вищої освіти, застосування дієвих механізмів формування і регулювання освітніх послуг, держава має радикально розширити інституціональну, академічну та фінансову автономію вузів. Нове українське законодавство з питань вищої освіти повинно змінити адміністративні методи регулювання діяльності ВНЗ та створити інституціональне підґрунтя для надання їм широкої автономії. Адаптація демократизація вищої освіти розглядається як чинник її інтеграції у європейський та світовий освітній простір.

7. Державна політика забезпечення якості освітніх послуг у системі вищої освіти в Україні потребує дієвого інституційно-правового та фінансового забезпечення, на основі якого необхідно задіяти ефективні економічні механізми формування та регулювання освітніх послуг. Вирішення цього питання потребує врахування світових тенденцій та стратегій модернізації світового освітнього простору; викликів глобалізації та конкурентних ризиків ХХІ ст. Оновлене законодавство про вищу освіту має врахувати загальну європейську стратегію; сприяти задіяню базових інструментів реформування, а не зосереджуватись на механічному копіюванні окремих зарубіжних зразків організації вищої школи.

Література

1. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні : монографія / І. М. Грищенко, М. Ф. Степко, М. Є. Скиба, О. А. Кириченко, С. В. Бутівченко; ред. : І. М. Грищенко; НАПН України, Ін-т вищ. освіти. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 478 с.
2. Економіка вищої освіти України : тенденції та механізм розвитку / за ред. акад. НАПНУ В. П. Андрущенка. – К. : Педагогічна преса, 2006. – 208 с.
3. Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України / за ред. акад. НАПНУ В. І. Лугового. – К. : Педагогічна преса, 2009. – 384 с.
4. Комарова, О. А. Освітній потенціал : теоретико-методологічні та практичні аспекти формування / О. А. Комарова. – Кіровоград : ДЛАУ, 2009. – 336 с.
5. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів на початок 2010/11 навчального року : статистичний бюлетень. – К.: Держстат, 2012. – 109 с.
6. Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Основа, 2006. – 592 с.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Referents

1. Hryshchenko, I. M., Stepko, M. F., Skyba, M. Ye., Kyrychenko, O. A., Butivshchenko, S. V., Hryshchenko, I. M. (Ed.) (2010). *Ekonomichni aspekty problem rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini* [Economic aspects of the of higher education issue in Ukraine]. NAPN Ukrainy, In-t vyshch. osvity. Khmelnytsky i: KhNU [in Ukrainian].
2. Andrushchenka, V. P. (2006). *Ekonomika vyshchoi osvity Ukrainy : tendentsii ta mekhanizm rozvytku* [The Economy of Ukraine's Higher Education : Trends and development mechanism]. Kyiv : Pedahohichna presa [in Ukrainian].
3. Luhovyi, V. I. (2009). *Ekonomichni osnovy innovatsiinoho rozvytku vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy* [The economic fundamentals of innovation development of higher education in Ukraine]. Kyiv: Pedahohichna presa [in Ukrainian].
4. Komarova, O. A. (2009) *Osvitnii potentsial : teoretyko-metodolohichni ta praktychni aspekty formuvannia* [The educational potential: theoretical, methodological and practical aspects of its development]. Kirovohrad : DLAU [in Ukrainian].
5. *Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv na pochatok 2010/11 navchalnoho roku : statystychnyi biuletyn* [Key indicators of higher education at the beginning of the 2010/11 school year: statistical bulletin.]. (2012). Kyiv : Derzhstat - State Statistics [in Ukrainian].
6. Heiets, V. M. (2006). *Ukraina u vymiri ekonomiky znan* [Ukraine in terms of the knowledge economy]. Kyiv : Osnova [in Ukrainian].

Надійшла 01.02.2016

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.14:330.322

С. В. Захарін, д. е. н.,
старший науковий співробітник**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ
ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**

Анотація. У статті проаналізовано напрями і механізми регіональної інвестиційної політики. Визначено основні проблеми організації інвестиційної діяльності в регіонах. Запропоновано напрями формування стратегічних орієнтирів інвестиційного розвитку регіонів.

Ключові слова: інвестиційна активність; регіональна інвестиційна політика; інвестиційний розвиток регіонів.

С. В. Захарин, д. э. н.,
старший научный сотрудник**ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ОРИЕНТИРОВ
ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ**

Аннотация. В статье проанализированы направления и механизмы региональной инвестиционной политики. Определены основные проблемы организации инвестиционной деятельности в регионах. Предложены направления формирования стратегических ориентиров инвестиционного развития регионов.

Ключевые слова: инвестиционная активность; региональная инвестиционная политика; инвестиционное развитие регионов.

S. V. Zakharin, Doctor of Economics Sciences,
Senior Research Officer**ON FORMATION OF STRATEGIC GUIDELINES FOR REGIONS`
INVESTMENT DEVELOPMENT**

Abstract. The directions and mechanisms of regional investment policy are analysed in the paper and the main problems of the organization of investment activity in the regions are defined. The ways of forming strategic guidelines for regional investment are proposed.

Keywords: investment activity; regional investment policy; investment development of regions.

Актуальність дослідження. Економічна реальність розвитку країн та їхніх регіонів, а також фактори, що її обумовлюють, спонукала до розробки теоретичних моделей формування регіональної інвестиційної політики, котра відповідала б поточній ситуації та давала змогу висувати конкретні рекомендації щодо поліпшення стану інвестиційного ринку.

Економічний розвиток регіону в значній мірі залежить від ефективності організації інвестиційного процесу. Особливо актуальною ця проблема є на регіональному рівні у зв'язку із нерівномірністю інвестиційного розвитку регіонів. Дослідження особливостей управління інвестиційним забезпеченням економічного розвитку на рівні регіону є значною комплексною проблемою, для вивчення якої бракує результатів фундаментальних, науково-практичних та методичних розвідок.

Аналіз літератури. З проблематики стратегічного планування інвестиційного розвитку в останні часи видається чимало наукових праць. Беленький П. Ю. досліджував проблематику інвестиційно-інноваційного забезпечення конкурентоспроможності регіону досліджував [1]. Артеменко В. Б. зробив внесок у розвиток методології оцінювання економічної та інвестиційної динаміки розвитку регіонів [2]. Черевко О. В. запропоновано засади формування стратегій соціа-

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

льно-економічного розвитку регіонів України з урахуванням інвестиційних чинників [4]. О. Веселовська внесла пропозиції щодо удосконалення системи управління інвестиційним та інноваційним розвитком регіонів [5]. Проте, мають бути розроблені методичні рекомендації з проблематики організації стратегічного планування інвестиційної діяльності регіонів, з урахуванням проблем інноваційно-технологічного забезпечення виробничих територіальних систем.

Мета роботи – виробити науково обґрунтовані рекомендації з питань методичного забезпечення стратегічного планування інвестиційного розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Вважається, що головною метою регіональної інвестиційної політики є стабільний соціально-економічний розвиток регіону на основі оптимального використання інвестиційних ресурсів. Досягнення цієї мети потребує не лише нарощування інвестиційних ресурсів, а й підвищення економічної і соціальної ефективності їх використання шляхом спрямування на інноваційний розвиток виробництва, на створення високопродуктивних робочих місць, розвиток інфраструктурного середовища. При цьому регіональна інвестиційна політика має бути синхронізованою з загальнонаціональною, сприяти їй на рівні регіону у досягненні спільних цілей та виконанні спільних завдань [1].

В умовах трансформаційної економіки основними напрямками регіональної інвестиційної політики на сучасному етапі є [1; 2]:

- контроль над інвестуванням в найважливіші об'єкти;
- зміна джерел фінансування інвестицій, заміщення бюджетних асигнувань ресурсами приватних інвесторів (корпоративних і індивідуальних);
- перехід на нові організаційні форми і економічні методи керування інвестиційними проектами;
- пріоритетність проектів, що мають високу значимість, швидку окупність, вигідність із погляду створення нових робочих місць і надходжень «швидких грошей» у місцевий бюджет.

В процесі формування та реалізації регіональної інвестиційної політики використовуються як адміністративні, так і ринкові методи регулювання. Причому набір методів і важелів такого регулювання залежить скоріше від конкретних економічних реалій та традицій управління економічним розвитком держави, а не від соціально-економічних інституціональних підвалів суспільства. Так, нині розвинуті країни з ринковою економікою (в тому числі країни «старого ЄС») використовують різні адміністративні обмеження, а країни колишнього соціалістичного табору (Китай, В'єтнам) використовують ринкові механізми. Зокрема, у Франції, Японії та Швеції сильними залишаються позиції прихильників активного державного регулювання, тоді як у Великій Британії та Італії перевагу віддають неоліберальним ідеям. Наприклад, у Франції та Японії, щороку розробляються плани державної інвестиційної стратегії, в яких чітко окреслюються напрямки державного інвестування. В той же час жоден з урядів країн Заходу не відмовився від здійснення структурної політики, були лише змінені її пріоритети та механізми. Для цього, як і раніше, використовуються бюджетно-податкові важелі. Відмовившись у 70-80-х рр. ХХ ст. від допомоги (іноді повного утримання) не завжди рентабельних і навіть збиткових підприємств, уряди отримали можливість використати бюджетні кошти на розвиток найновіших галузей економіки, фінансування НДДКР, де частка державних витрат становить від 40 до 55%.

Але необхідно взяти до уваги, що механізм управління інвестиційним розвитком на рівні регіону визначається, перш за все, сутністю та особливістю економічних відносин та ступенем розвитку виробничих сил у державі. Регіональна інвестиційна політика є похідною від державної. В методологічному плані в площині організації інвестиційної діяльності для характеристики економічних відносин з приводу інвестування доцільно виділити та проаналізувати окремі типи організації інвестиційного процесу, що сформувалися в різних країнах протягом останніх років.

На наш погляд, нині регіональні органи в країні з трансформаційною економікою можуть сприяти оздоровленню інвестиційного клімату головним чином шляхом розвитку й удосконалювання інфраструктури. У першу чергу необхідно домогтися прогресу в області комунікаційних технологій і транспортних систем. Взагалі підприємства інфраструктури мають забезпечити підприємства інших галузей необхідними послугами та, як наслідок, знизити рівень їхніх витрат. Крім того, підприємства інфраструктурних галузей можуть, за певних умов, суттєво поповнити

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

бюджети всіх рівнів за рахунок податкових та неподаткових платежів та стимулювати приплив в економіку країни нових іноземних інвестицій.

Зазвичай ринок інвестиційних товарів формується у межах певного регіону, оскільки ці об'єкти, як правило, прив'язані до місця їхнього споживання. Цей ринок тільки тоді добре виконує свої функції, коли на роль підрядника претендує не одна фірма (монополіст), а декілька. Чим більше в регіоні фірм, що спеціалізуються на виробництві того чи іншого інвестиційного товару, тим вище рівень конкуренції і нижче ціна реалізації.

Для проведення макроекономічної або макрорегіональної оцінки інвестиційної політики та системи регулювання інвестиційної діяльності використовують різні аналітичні підходи. По-перше, визначають рівень інвестування національної економіки (відношення валових інвестицій до ВВП, динаміка інвестицій на макрорівні, а також у галузевому і регіональному розрізі). По-друге, аналізують динаміку структури інвестицій, виділяючи в ній виробничу, технологічну і відтворювальну, а також на рівні макро- та мікрорегіонів. По-третє, аналізують результативність (ефективність) інвестицій, а також досліджують інвестиційний клімат [3].

Успішна реалізація завдань соціально-економічного розвитку регіонів значною мірою залежить від створення та функціонування ефективною системи активізації інвестиційної діяльності у регіоні. Як відомо, інвестиції — рушійна сила процесів економічного зростання, відновлення виробничого апарату та підвищення добробуту населення, а інвестування являє собою сукупність економічних відносин між суб'єктами економіки, тобто її секторами (нефінансових та фінансових корпорацій, сектором загальнодержавного управління, сектором домашніх господарств), що виникають на всіх стадіях впродовж повного циклу їх кругообігу. При цьому інвестиційна діяльність як сукупність цілеспрямованих дій в реалізації окремих інвестиційних проектів є лише механізмом інвестування. Реалізація інвестування і складових його механізмів здатна забезпечити ефективне відтворення економічного потенціалу регіону на якісно новій технічній та технологічній основі.

Можемо відзначити основні особливості управління інвестиційним забезпеченням економічного розвитку регіону в умовах перехідної економіки [1; 3; 4]:

- порівняно низька привабливість інвестиційного клімату у більшості регіонів, що викликано деформаціями та структурними диспропорціями регіонального розвитку;
- відсутність системного підходу при формуванні державної регіональної політики, недосконалість нормативно-правового регулювання регіонального економічного розвитку, недостатнє застосування інструментів державного стимулювання інвестиційного розвитку регіонів;
- недостатній вплив системи формування місцевих бюджетів та трансфертів на економічний розвиток регіонів;
- відтік трудових ресурсів та капіталу із одних місцевостей на користь інших (в основному великих міст);
- низька ефективність та результативність підтримки регіональної інвестиційної діяльності за рахунок централізованих ресурсів, гальмування та протидія процесам децентралізації бюджетного процесу, низький рівень бюджетної дисципліни;
- загострення інвестиційної конкуренції між регіонами.

Механізм управління інвестиційним розвитком регіонів як спосіб реалізації державної регіональної політики має передбачати залучення і активізацію усіх важелів, що здатні привести регіональну економіку до стану стабільного розвитку та економічного зростання на основі ефективного інвестування, сприяючи розширенню ринкових перетворень.

Механізми управління інвестиційним розвитком регіонів, з огляду на численність та системність наявних проблем, мають бути значно удосконалені в напрямку підвищення рівня наукового забезпечення такого управління. Одним із напрямів є впровадження та підтримка стратегічного планування інвестиційного розвитку (інвестиційного процесу) регіонів, яке б враховувало загальні макроекономічні тенденції та особливості стану інвестиційної діяльності на конкретній території [2; 4].

Досягти підвищення ефективності державного управління інвестиційним забезпеченням економічного розвитку регіонів можливо через здійснення ефективного централізованого державного та регіонального прогнозування, планування і регулювання інвестиційних процесів відповідно

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

до сучасних технологій управління, включаючи забезпечення їхнього збалансування та взаємоузгодженість, за умов державної підтримки [5].

Одним із найголовніших завдань стратегічного планування інвестиційного розвитку регіонів є організація науково обґрунтованого моделювання пропонованих сценаріїв (варіантів). Непродумані (необґрунтовані) економічні рішення можуть мати катастрофічні наслідки і викликати довгострокове погіршення інвестиційного клімату, що унеможливує швидке формування ефективного інвестиційного процесу.

Основними цілями реалізації таких стратегій можуть бути: розвиток людського потенціалу, раціональне використання природних ресурсів, трансформація доходів у капітал і залучення інвестицій в економіку області, розвиток малого бізнесу, формування високоефективного інноваційно-виробничого комплексу регіону та ін.

Серед чинників, що спричиняють необхідність впливу держави на інвестиційну діяльність на рівні регіонів, значним є нерівномірність показників інвестиційної діяльності у різних регіонах. Причинами, що зумовлюють концентрацію інвестиційних ресурсів та джерел інвестування в одних регіонах, а з іншого боку, слабкі позиції по інвестиційній діяльності та незначну інвестиційну привабливість в інших, є: високий податковий і адміністративний тиск на бізнес, який намагається конкурувати, а не отримувати ренту; зниження рівня фондоддачі, інфляція; вузькість внутрішнього ринку, викликана розподілом суспільного продукту; відсутність практично більшості ринкових інститутів - корпоративного сектора, ринку цінних паперів, ринку землі, ринку нерухомості; відтік трудових ресурсів та капіталу із одних місцевостей на користь інших (в основному великих міст); не опрацювання органами місцевої влади механізмів складання інвестиційного портрету території; нестача оперативної інформації і внаслідок цього нерозвиненість зв'язків між суб'єктами ринку.

Висновки і рекомендації. Механізми управління інвестиційним розвитком регіонів, з огляду на численність та системність наявних проблем, мають бути значно удосконалені в напрямку підвищення рівня наукового забезпечення такого управління. Одним із напрямів є впровадження та підтримка стратегічного планування інвестиційного розвитку (інвестиційного процесу) регіонів, яке б враховувало загальні макроекономічні тенденції та особливості стану інвестиційної діяльності на конкретній території.

Досягти підвищення ефективності управління інвестиційним забезпеченням економічного розвитку регіонів можливо через здійснення ефективного централізованого державного та регіонального прогнозування, планування і регулювання інвестиційних процесів відповідно до сучасних технологій управління, включаючи забезпечення їхнього збалансування та взаємоузгодженість, за умов державної підтримки.

Пропонуємо встановити, що основою реалізації цільових програм розвитку регіонів мають стати Стратегії економічного і соціального розвитку областей на період до 2020 року. Головною метою регіональних стратегій рекомендуємо визначити поліпшення якості життя населення за рахунок ефективних структурних змін економіки та підвищення конкурентоспроможності регіональної економічної системи на основі випереджаючого збільшення обсягів та удосконалення структури інвестицій, активізації інноваційної діяльності, переходу економіки на інноваційну модель розвитку та формування сучасних високотехнологічних виробництв.

Основними цілями реалізації таких стратегій можуть бути: розвиток людського потенціалу, раціональне використання природних ресурсів, трансформація доходів у капітал і залучення інвестицій в економіку області, розвиток малого бізнесу, формування високоефективного інноваційно-виробничого комплексу регіону та ін.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому необхідно виробити методики прогнозування інвестиційної активності в регіоні в залежності від зміни макроекономічної ситуації.

Література

1. Бельський, П. Ю. Інвестиційно-інноваційне забезпечення конкурентоспроможності регіону / П. Ю. Бельський, В. І. Шевченко-Марсель, О. О. Другов. – Львів : Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2006. – 129 с.
2. Артеменко, В. Б. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В. Б. Артеменко // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 90-98.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

3. Моніторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону : монографія / за ред. Я. О. Побурка. – Львів : Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2006. – 306 с.
4. Черевко, О. В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія / О. В. Черевко. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 424 с.
5. Веселовська, О. Удосконалення системи управління інвестиційним та інноваційним розвитком регіонів / О. Веселовська // Проблеми науки. – 2009. – № 5. – С. 15-20.

References

1. Bieliienkyi, P. Yu., Shevchenko-Marsel, V. I., Druhov, O. O. (2006). Investytsiino-innovatsiine zabezpechennia konkurentospromozhnosti rehionu [Investment And Innovation Ensuring Of Region's Competitiveness]. Lviv: In-t rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy – Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
2. Artemenko, V. B. [2006]. Indykatory stiikoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv [Indicators for Sustainable Socio-Economic Development of Regions]. Rehionalna ekonomika – Regional Economics, № 2, pp. 90-98. [in Ukrainian].
3. Poburka, Ya. O. (2006). Monitorynhovi otsiniuvannia skladnykh sotsialno-ekonomichnykh yavyschch rozvytku rehionu [Monitoring Evaluation of Complex Socio-Economic Phenomena of the Region]. Lviv : In-t rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy – Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
4. Cherevko, O. V. (2006). Stratehiia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Strategy for Socio-Economic Development of Ukraine'S Regions]. Cherkasy : Brahma-Ukraina [in Ukrainian].
5. Veselovska, O. (2009). Udoskonalennia systemy upravlinnia investytsiinym ta innovatsiinym rozvytkom rehioniv [Improving the Management of Regions' Investment and Innovative Development]. Problemy nauky – Problems in Science, № 5, pp. 15-20 [in Ukrainian].

Надійшла 01.06.2016

ІННОВАЦІЇ

УДК 330.341.1:339.166.5

Н. О. Бабіна, к. е. н.

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Анотація. У науковій праці інтелект розглядається як чинник економічного розвитку держави. Висвітлено поняття інтелектуального капіталу. Наведено аналітичні дані про тенденції інноваційної активності. Визначено перспективні напрями інноваційної та науково-технологічної діяльності.

Ключові слова: економічний розвиток; інтелектуальний капітал; інновації; інноваційна діяльність.

Н. А. Бабина, к. э. н.

ФОРМИРОВАНИЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА

Аннотация. В научной работе интеллект рассматривается как фактор экономического развития государства. Освещено понятие интеллектуального капитала. Приведены аналитические данные о тенденции инновационной активности. Определены перспективные направления инновационной и научно-технологической деятельности.

Ключевые слова: экономическое развитие; интеллектуальный капитал; инновации; инновационная деятельность.

N. O. Babina, Candidate of Economic Sciences

FORMATION AND USE OF INTELLECTUAL CAPITAL

Abstract. The paper concerns the intelligence and concept of intellectual capital a factor of state's economic development. The analytical data on innovation activity trends are revealed in the article and the prospective areas of innovation of scientific and technological activities are identified.

Keywords: economy development; intellectual capital; innovations; innovative activity.

Актуальність теми дослідження. Інтелектуальний капітал створюється завдяки дії складного механізму, який передбачає винайдення (формування) нового знання, доведення його до можливості практичного використання, вироблення перспективної технології виробництва відповідного економічного блага (товару або послуги), трансфер та дифузію технології, підтримку створення інновацій, практичне впровадження та комерціалізацію інновацій на підприємствах, захист інтелектуальної власності, створення економічних мотиваторів формування інтелектуального капіталу та ін.

Складною методологічною проблемою є оцінювання процесів формування та використання інтелектуального капіталу у національному господарстві, оскільки статистика відповідні дані не узагальнює та не оприлюднює. Ми виходимо з того, що уявлення про тенденції використання інтелектуального капіталу можна скласти на основі аналізу інноваційної активності.

Аналіз публікацій. Питанням формування та використання інтелектуального капіталу присвячується чимало наукових праць. Плідно працюють над цією проблематикою Ю. Бажал, В. Геєць, І. Грищенко, С. Захарін, О. Лапко, І. Одотюк, В. Семиноженко, Л. Федулова та інші науковці. Натомість в сучасних умовах мають бути визначені тенденції формування та використання інтелектуального капіталу з урахуванням особливостей посткризового розвитку.

Мета статті – викласти результати досліджень з проблем формування та використання інтелектуального капіталу суспільства.

Виклад основного матеріалу. Запорукою економічного (комерційного) успіху нині є ефективні інвестиції у розвиток людського капіталу, продукування нових знань, виробництво і впровадження ресурсозаощадливих технологій тощо. В таких умовах основним джерелом зростання

ІННОВАЦІЇ

вартості стає створення ефективної системи формування та використання інтелектуального капіталу [6].

Провідним “ядром” національної системи формування інтелектуального капіталу є наука (як сукупність наукових установ), освіта (як сукупність вищих навчальних закладів, що займаються науковою, інноваційною та впроваджувальною діяльністю), інноваційні підприємства (тобто підприємства, які реально виробляють та впроваджують інновації і на цій основі виробляють інноваційні товари та послуги) [3]. Розуміння у світі сутності і значимості інтелектуального капіталу призвело до швидкого розвитку ринку об’єктів інтелектуальної власності (які у випадку комерціалізації можуть брати участь у формуванні інтелектуального капіталу компанії) [2].

Сучасні науковці все частіше досліджують феномен інтелектуального капіталу, вбачаючи в ньому основне джерело розвитку в епоху постіндустріальної економіки [6]. Основне призначення інтелектуального капіталу – забезпечувати виробництво (масове або штучне) так званих інтелектуальних продуктів – тобто таких економічних благ, в яких основний обсяг доданої вартості формується завдяки інтелектуальній складовій [1; 4].

Організація аналітичного оцінювання формування та використання інтелектуального капіталу на макроекономічному рівні представляє собою певну методологічну складність, оскільки не розроблено показників, які б характеризували вказані економічні явища. Це пов’язано з тим, що немає єдиної методології моніторингу інтелектуального капіталу, як і немає єдиного визначення поняття “інтелектуальний капітал”. Ми вважаємо, що дати оцінку процесам формування та використання інтелектуального капіталу на макроекономічному рівні можна за допомогою аналізу опосередкованих процесів. Серед таких процесів можемо назвати інноваційну активність, результативність науково-технічної та інноваційної діяльності підприємств, стан використання нематеріальних активів, обсяг реалізації інноваційної продукції, трансфер технологій тощо. Найбільш узагальнюючими у цьому переліку є показники, які характеризують стан і динаміку інноваційної активності.

Інноваційна активність у промисловості України залишається традиційно низькою (при цьому вітчизняна статистика інноваційно активними вважає навіть підприємства, в яких частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягу реалізації становить менше 1%).

Падіння показників інноваційної активності до 2009 р. пояснюється відсутністю мотивацій до розробки та впровадження інновацій, а також фактичному ігноруванні менеджменту промислових підприємств вимог щодо обліку та моніторингу результатів інноваційної діяльності. Наявність або відсутність інновацій жодним чином не впливало на економічне становище підприємств. Відтак, менеджмент підприємств не ставив задачу здійснювати облік інноваційної діяльності.

Зростання показників інноваційної активності, яке зафіксоване у 2010-2012 рр. пояснюється, вочевидь, із створенням певних мотивацій до розробки та впровадження інновацій. У цей період, зокрема, було ініційовано кілька цільових програм, в рамках яких передбачається впровадження інновацій та нових технологій. В цьому контексті слід відмітити програми з енергозбереження, інформатизації, будівництва нових та реконструкції наявних інфраструктурних об’єктів тощо. Крім того, у податковому законодавстві України з’явилися приписи, що передбачають надання певних пільг підприємствам, що впроваджують інновації. Відтак, менеджмент підприємств отримав стимул для обліку результатів інноваційної діяльності.

За даними Держстату, серед видів економічної діяльності лідерами за кількістю інноваційно активних підприємств є виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів та машинобудування. В той же час машинобудування лідирує за кількістю підприємств, які займалися придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення.

Натомість підприємства добувної промисловості, меблевої та целюлозно-паперової промисловості, видавничої справи є інноваційно пасивними. Це пояснюється, насамперед, різними умовами господарювання у галузях, що викликано дією об’єктивних чинників (прибутковість, стан ресурсного забезпечення, наявність оборотних коштів, традиції господарювання та ін.).

Інноваційна активність вища на підприємствах з більшою кількістю працюючих. Крім того, саме у групах великих підприємств з кількістю працюючих понад 1000 осіб відбувалися най-

ІННОВАЦІЇ

більш помітні позитивні зміни інноваційної активності. Інноваційна активність малих промислових підприємств з кількістю працюючих до 50 осіб у 14 разів менша за інноваційну активність підприємств з кількістю працюючих понад 5000 осіб [5]. Іншими словами, великі підприємства демонструють порівняно більшу схильність до впровадження інновацій. Це і не дивно, адже такі суб'єкти, як правило, створені на базі збудованих за радянські часи високопотужних машинобудівних заводів, що випускають унікальну (у тому числі найкращу у світі) продукцію. Для багатьох таких підприємств розробка і впровадження інновацій є не лише умовою збереження конкурентоздатності, а й технологічною необхідністю.

Показники інноваційної активності в промисловості України не відповідають сучасним світовим тенденціям: якщо в Україні рівень інноваційної активності становить лише 10% (дані за 2014 р.) [5], то в розвинутих країнах (Японія, Німеччина) цей показник становить 65-80% (дані за 2010 р.), а в нових країнах ЄС (країни Центральної та Східної Європи) – не менше 30% (дані за 2011 р.) [4]. Але слід звернути увагу на дві особливості.

В той же час слід відзначити, що незважаючи на зниження інноваційної активності у період до 2009 р., обсяги реалізації інноваційної продукції протягом 2000-2014 рр. щорічно зростали. Причому на зростання цього показника впливав не лише цінний чинник (інфляція), а й зростання частки реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації [5]. Це говорить про те, що більші обсяги інноваційної продукції виробляються та реалізуються порівняно меншою кількістю підприємств. Вказана тенденція може свідчити про укрупнення інноваційного виробництва, про концентрацію інвестиційних ресурсів на виконання інноваційно-технологічних робіт і проектах в межах великих підприємств.

Протягом 2009-2014 рр. у промисловості, як і в цілому по економіці, зафіксоване поліпшення абсолютних показників інвестування наукових і науково-технічних робіт, продуктивних інновацій та процесових інновацій (в тому числі технологій) на фоні погіршення відносних показників [5]. Темпи зростання інвестицій на реалізацію інноваційно-технологічних робіт (проектів) у промисловості не відповідають сучасним викликам.

Аналіз структури джерел інвестування інноваційної діяльності та науково-технічних робіт показує наявність тенденції зростання частки іноземного інвестування та зменшення частки бюджетних асигнувань.

Більшість промислових підприємств (68,7% у 2014 р.) використовує власні кошти в якості основного джерела інвестування інновацій [5].

У середньому промислові підприємства України протягом 2005-2014 р. на одну гривню, витрачену на інноваційну діяльність, отримали 4,14 гривень доходу від реалізації інноваційної продукції [5]. У більш привабливому становищі опинилися підприємства добувної промисловості, машинобудування (які в цілому більше схильні до інновацій) і виробництва деревини (меблева промисловість). Аутсайдерами є підприємства з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, целюлозно-паперової промисловості та видавничої справи, які традиційно не демонструють високої інноваційної активності.

Держава, в рамках підтримки національної інноваційної системи, має створити привабливі умови для ефективного поєднання інвестицій та інновацій, активного залучення національних та іноземних інвестицій до сфери інтелектуального виробництва, прискореного розвитку галузей вищих технологічних укладів [3]. Досягнення високого (світового рівня) конкурентного статусу можливе лише за умов створення та ефективного функціонування національних інноваційних систем (НІС).

Оцінка результативності інноваційної політики провідних країн дає змогу визначити основну мету формування національних інноваційних систем як підвищення якості життя населення [6]. Вказана мета досягається через виконання наступних завдань: створення нових робочих місць у сфері науки, освіти, наукомісткого виробництва; використання новітніх технологій у вирішенні найбільш актуальних соціальних, екологічних, медичних та інших проблем; перенесення шкідливих виробництв до менш розвинутих країн; збільшення експортного потенціалу держави; удосконалення структури економіки та виробництва; зростання надходжень до бюджетів за рахунок

ІННОВАЦІЇ

підвищення обсягів виробництва наукомісткої продукції; зростання доходів корпоративного сектору та населення [1; 4; 7; 8].

Позитивними результатами створення та функціонування національної інноваційної системи виступають: активізація інноваційних процесів, усунення ізоляваності науки як самодостатньої сфери діяльності, удосконалення структури інвестицій, створення ефективних механізмів комерціалізації інновацій та трансферу технологій. Як наслідок, уможливлються позитивні структурні зрушення у національному господарстві, підвищується продуктивність праці, збільшується загальна ефективність економічної системи за рахунок випереджаючого розвитку високотехнологічних виробництв (які забезпечують генерування високого обсягу доданої вартості), підтримка процесу продукування нових знань та інтелектуальних продуктів з їхнім подальшим використанням у виробництві.

Формування цілісної системи підтримки відтворення інтелектуального капіталу має будуватися на базі можливостей національної інноваційної системи. В рамках реалізації державної інноваційної політики необхідно вживати заходів, спрямованих на досягнення високої ефективності національної інноваційної системи.

Одним із основних завдань сучасної державної економічної політики є розробка і здійснення заходів із прискорення розвитку високотехнологічних виробництв (видів економічної діяльності вищих технологічних укладів). Вказане завдання можна вирішити шляхом здійснення цілеспрямованих заходів з підтримки інвестиційної активності на реалізацію у вказаних галузях інноваційно-технологічних проектів. При цьому слід виходити з того, що позитивні тенденції промислового виробництва є фундаментом для становлення та розвитку інших секторів економіки країни (в першу чергу – виробнича інфраструктура, наука і наукове обслуговування, будівництво, транспорт та ін.).

Висновки. Головною причиною низької інноваційної активності підприємств слід визнати відсутність довгострокових мотивацій організації високопродуктивної інноваційної діяльності, а отже – і процесу відтворення інтелектуального капіталу.

Інноваційна діяльність є малоприбутковою (низькорентабельною) та більш ризикованою порівняно з іншими видами діяльності. Тому завданням державної макроекономічної політики є створення ефективної і адекватної вимогам сьогодення системи підтримки інноваторів, яка б давала змогу здійснювати високопродуктивну інноваційну діяльність хоча б у пріоритетних сферах економіки.

Сучасна державна макроекономічна політика має узгоджуватися з пріоритетами та напрямками розвитку інтелектуального виробництва, яка формується зокрема під впливом кон'юнктури світового ринку інтелектуальних продуктів. Формування цілісної системи підтримки відтворення інтелектуального капіталу має будуватися на базі можливостей національної інноваційної системи. В рамках реалізації державної інноваційної політики необхідно вживати заходів, спрямованих на досягнення високої ефективності національної інноваційної системи.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому мають бути розроблені методики програмно-цільового планування інтелектуальних проектів у корпоративному секторі, у тому числі із залученням наукових установ та закладів вищої освіти.

Література

1. Антонюк, Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л. Л. Антонюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 276 с.
2. Багрова, І. В. Національна інноваційна система України: характеристика та проблеми становлення / І. В. Багрова, О. Л. Черевко // Вісник ДДФА. – 2010. – № 2 (24). – С. 81-90.
3. Захарін, С. В. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки : монографія / С. В. Захарін. – К. : КНУТД, 2011. – 344 с.
4. Коровський, А. В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування : монографія / А. В. Коровський. – К.: КНЕУ, 2004. – 184 с.
5. Статистичний щорічник України за 2012 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна статистична служба України, 2013. – 567 с.
6. Україна у вимірі економіки знань / за ред. В. М. Гейця. – К.: Основа, 2006. – 592 с.
7. Федулова, Л. Розвиток національної інноваційної системи / Л. Федулова, М. Пашута // Економіка України. – 2005. – № 4. – С. 35-47.

ІННОВАЦІЇ

8. Фінанси підприємств станом на 1 вересня 2013 р. [Електронний ресурс] : [статистична доповідь] / Держстат України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

References

1. Antoniuk, L. L. (2004). Mizhnarodna konkurentospromozhnist krain: teoriia ta mekhanizm realizatsii [The international competitiveness of countries: theory and implementation mechanism]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
2. Bahrova, I. V., Cherevko, O. L. (2010). Natsionalna innovatsiina systema Ukrainy: kharakterystyka ta problemy stanovlennia [National innovation system of Ukraine: characteristics and problems of formation]. *Visnyk DDFA - The Bulletin of Dnipropetrovsk State Financial Academy*, № 2 (24), pp. 81-90 [in Ukrainian].
3. Zakharin, S. V. (2011). Investytsiine zabezpechennia innovatsiino-tekhnolohichnoho rozvytku ekonomiky: monohrafiia [Investment maintenance of innovative and technological development of the economy: a monograph]. Kyiv: *KNUTD - Kyiv National University of Technologies and Design* [in Ukrainian].
4. Korovskyi, A. V. (2004). Evoliutsiia liudskoho faktora ekonomiky ta problemy yoho formuvannia : monohrafiia [Evolution of the human factor of the economy and the problem of its formation: a monograph]. Kyiv : *KNEU - Kyiv National Economic University* [in Ukrainian].
5. Osaulenko, O. H. (2013). Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2012 rik [The Statistical Yearbook of Ukraine for the 2012]. Kyiv : *Derzhavna statystychna sluzhba Ukrainy - The State Statistical Service of Ukraine* [in Ukrainian].
6. Heits, V. M. (2006). Ukraina u vymiri ekonomiky znan [Ukraine within knowledge economy]. Kyiv: Osnova [in Ukrainian].
7. Fedulova, L., Pashuta, M. (2005). Rozvytok natsionalnoi innovatsiinoi systemy [The Development of National Innovation System]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine's Economy*, № 4, pp. 35-47 [in Ukrainian].
8. Finansy pidpriemstv stanom na 1 veresnia 2013 r. [Company Finances for September 1, 2013]. *Derzhstat Ukrainy.- State Statistics Committee of Ukraine*. Retrieved from : www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].

Надійшла 10.06.2016

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

UDC 331.101

Zh. V. Derii, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
T. I. Zosymenko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
S. A. Skyba, Degree Seeker

EXTENDED REPRODUCTION OF HUMAN POTENTIAL IN TODAY'S ENVIRONMENT

Abstract. *The article considered essential characteristics of the processes of reproduction of human potential as the continuous recovery of functional components of subject of certain level in unity, contradiction and steady development of vital, social and spiritual characteristics. Communications and relations, concentrated in the category "human capital" are observed. Such phases of its reproduction, as accumulation, capitalization and development are identified and analyzed. The ergodynamic model of human potential reproduction is proposed. It considers input and output scales of human potential and includes a clear focus on all possible vectors of changes of intensive and extensive recovery factors.*

Keywords: *human potential; extended reproduction; phases, types of reproduction; capitalization; ergodynamic model*

Ж. В. Дерій, д. е. н., доцент,
Т. І. Зосименко, к. е. н., доцент,
С. А. Скиба, аспірант

РОЗШИРЕНЕ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. *У статті розглянуто сутнісні характеристики процесів відтворення людського потенціалу як безперервного відновлення функціональних компонент суб'єкта певного рівня в єдності, протиріччі та невпинному розвитку вітальних, соціальних і духовних характеристик. Досліджено зв'язки та відносини, сконцентровані у категорії "людський потенціал", виділено й досліджено фази його відтворення: накопичення, капіталізація, розвиток. Запропонована ергодинамічна модель відтворення людського потенціалу, що враховує його вхідний та вихідний масштаби, а також формує уявлення щодо усіх можливих векторів змін чинників інтенсивного та екстенсивного відновлення.*

Ключові слова: *людський потенціал; розширене відтворення; фази, типи відтворення; капіталізація; ергодинамічна модель*

Ж. В. Дерей, д. э. н., доцент,
Т. И. Зосименко, к. э. н., доцент,
С. А. Скиба, аспирант

**РАСШИРЕННОЕ ВОСПРОИЗВОДСТВО ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА
В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

Аннотация. *В статье рассмотрены существенные характеристики процессов воспроизводства человеческого потенциала как непрерывного восстановления функциональных компонент субъекта определенного уровня в единстве, противоречии и непрерывном развитии витальных, социальных и духовных характеристик. Исследованы связи и отношения, сконцентрированные в категории "человеческий потенциал", выделены и исследованы фазы его воспроизводства: накопление, капитализация, развитие. Предложенная эргодинамическая модель воспроизводства человеческого потенциала, учитывающая его входной и выходной масштабы, а также формирующая представление обо всех возможных векторах изменений факторов интенсивного и экстенсивного восстановления.*

Ключевые слова: *человеческий потенциал; расширенное воспроизводство; фазы, типы*

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

воспроизводства; капитализация; эргодинамическая модель

Rationality of the research topic. Contemporary globalization transforms the knowledge of economy into the most prospective model of social and economic development, the basis of which involves the growing role of science and education for social progress. The key position is given to a human being, a person capable to effectively implement the accumulated potential, that is the accumulated reserve of health, creative skills and competencies, as well as different types of activities, which can be realized in various spheres of social and economic activities and are able to generate the income, to change the structure of needs and to influence the economic welfare. The system of national wealth factors includes productive forces, generated by the population, as the real asset for providing a high level of development and prosperity of the state, even in conditions of relative scarcity of its own natural resources. The following issue has been long time established and well known in contemporary economic researches. However, dynamic changes in the area of human existence cause the loss of rationality within the concepts of "human capital" and their traditional idea of a human being as a resource that may be "consumed" in a specific way for the processes of industrial or social nature.

Articulation of the problem. Despite the relevance and great practical value, the methodology for the research of human potential, including the processes of its reproduction, is not completely articulated and requires deeper scientific substantiation.

Analysis of recent researches and publications. The question of reproduction of human potential has been investigated by such leading scientists as V. Antoniuk, A. Grishnova, T. Zayats, E. Kataytseva, A. Kolot, E. Libanova and others. Still, further research on the given subject is urgent in view of the context of the modern stage of transformational changes.

Problem definition. The research goal is to identify specific features of extended reproduction of human potential in the national economy.

Summary of the main material. Today, human potential not only determines the capabilities of a country or a region to obtain creative and qualified personnel in future, but also affects the process of extended social reproduction, closely related to the issue of human capital, while being its basis and forming main principles of human development and economic prosperity (Figure 1).

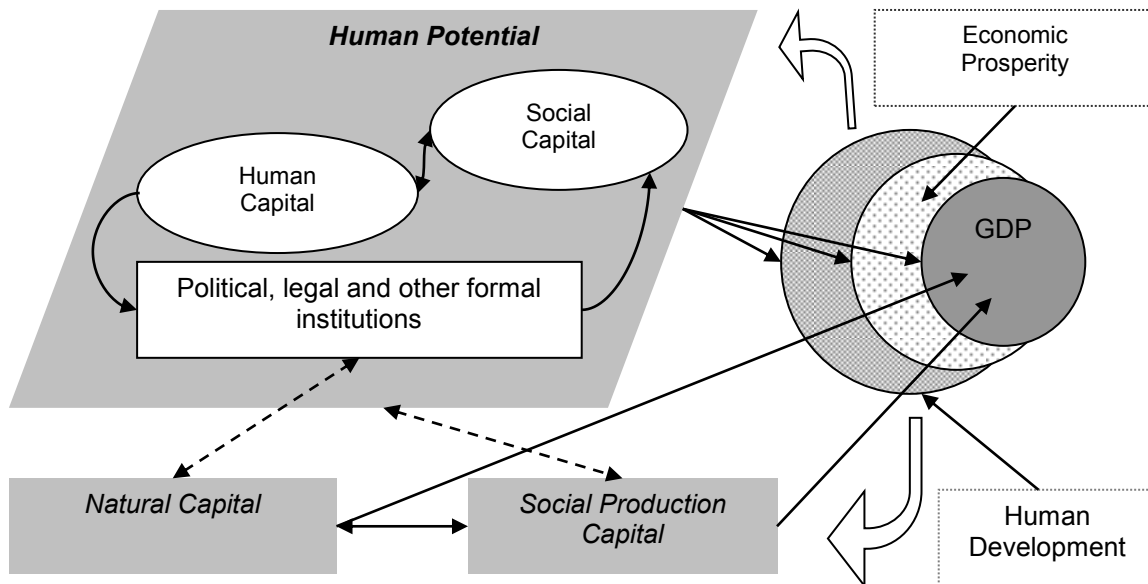

Figure. 1. Place of human potential within the system of social relations*
**worked out by the authors*

Investigation of theoretical foundations of human potential development made it possible to distinguish its theory, hypothesis and concept, to determine laws and regularities of its functioning, in par-

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

ticular main principles of its development, which are inertia, flexibility, continuity and stability, to describe component elements of human potential, such as: demographic element; education; qualification and professional element; health; informational element; migration; entrepreneurial and motivational potential, to establish levels at which the process of human potential extension and transformation into human capital takes place, as well as to identify methods of human potential evaluation [2].

In fact, generalization of scientific researches on human potential, human capital and human development allowed to reveal essential characteristics of the process of human potential capitalization, being considered as a positive factor in fostering economic growth onto various economic levels, and in today's environment is rendered as a system of economic relations concerning accumulation of human capital by directing incomes to the increase of its scales.

The process of human potential reproduction has a complicated nature, because, on the one hand, it is determined by biosocial resumption of quantitative and qualitative characteristics of the population, and, on the other hand, it depends upon the level of social and economic relations of national economic systems. Quantitative characteristics of human potential can be reproduced only through the constant change of generations (childbirth, death and mechanical motion of the population). Reproduction of qualitative characteristics of human potential appears because of social progress of the humankind (spread of literacy, increase of educational level, preservation of physical and mental health, enhancement of cultural level, spiritual upbringing, etc.). Since all the above-mentioned characteristics require efforts and resources from both the human and entire subjects of national economic system, together with the use of numerous formal and informal institutions, it could be argued that the human potential reproduction reflects the totality of social and economic relations, characterizing connections and relations concentrated in its conceptual structure.

Reproduction of human potential can be analysed in a similar manner, from the standpoint of indissoluble unity of social production, which consists of four phases existing at the same time: production, distribution, exchange and consumption. Although each of these phases is self-sufficient and proceeding through their own stages of development and improvement, all of them are combined by the complex system of direct and feedback connections within the limits of recovery process. It should be noted, that the use of such division for the investigation of processes of human potential reproduction is possible with a certain degree of conditionality, as it is quite difficult to make a clear analogy between the course of purely biosocial and social and economic phenomena.

In temporal dimension, there are three levels of connections and relations, which are concentrated in the category of "human potential" and can be used for highlighting and investigating its reproduction phases.

First of all, these are connections and relations reflecting the past. They are a combination of properties of human potential, accumulated and implemented during the entire history of human activity. In the first phase of reproductive cycle, associated with production, initial value of human potential is formed, as a result of either the work of nature on "designing" the carriers of potential [1], or, on the contrary, the return of investments conducted under various social institutions (family, educational institutions, social institutions, etc.) during the previous cycles of reproduction. It is necessary to notice that human potential, as well as any other potential, due to its economic nature, determines only the possibility of obtaining money incomes, rather than their guaranteed reserve. Bearing in mind that only human capital is able to generate the income; it can be argued that the phase of human potential accumulation corresponds to the first phase of social production – that is actual production. In this case, time and cost expenses are fully spent on the reproduction of human potential [7: 53]. Since accumulated human potential of the first phase (HP_1) also reflects its growth, it can be displayed as a formula:

$$HP_1 = VHP + FC_1 + t_1 = VHP + \Delta HP_1 \quad (1)$$

here VHP is a vital human potential,

FC_1 is financial capital spent in the first phase (looking after a child, upbringing, education and socialization of a child, etc.);

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

t_1 is time spent on creation of human potential in the first phase, that is looking after a child, his upbringing, education, socialization, etc.

ΔHP is accumulated human potential,

ΔHP_1 , in its turn, is the sum of social (relational) potential (SP_1) and spiritual (intellectual) potential (IP_1) accumulated during the following phase:

$$\Delta HP_1 = SP_1 + IP_1 \quad (2)$$

Type and nature of human potential, generated during this phase, determines the vectors of human capital, as well as peculiarities of other stages of movement of potential component elements.

Secondly, there are relations and connections that characterize the present. This type of connections and relations corresponds to the second phase of reproductive cycle, which is the phase of human potential capitalization, including the processes of transformation of human potential into the capital and its self-expansion. This phase involves distribution and exchange of capitalized human potential. Initially, accumulated and demanded human potential is focused on the labour market, which is the place of its distribution by industries and activity spheres, thus functioning in the process of social production and transforming into the capital. Consequently, there is a determination of specific gravity of individuals and various social groups – as the carriers of functional component of human potential – for the social product created by means of their resources. Capitalization of human potential is a process of growing market value of human resources at various levels – from individual (personal) to national level – at different stages, having its effect as the positive dynamics of indicators of human potential efficient use together with the increasing life quality, so performing as the basis for human capital development and implementation of framework conditions in the context of innovative regional economic growth [3].

Professional activities, as the part of labour force at particular enterprise, is a necessary condition, though this environment is not sufficient for the transformation of human potential into human capital. Indeed, from the perspective of economic theory, only capital can be the proper ground for the extraction of economic benefits. Therefore, it is not possible to return investments on human potential development or to gain profits from its use, until human potential is transformed into human capital.

Originally, at the stage of distribution, human potential capitalization opens real possibilities of getting money income, while at the stage of exchange there is a compensation of expenses during the phase of formation of high-quality human potential due to the process of inflow, when production participants receive those shares of social product that have been identified at the stage of distribution. Thus, functional components with the funds invested in them during the phase of accumulation, get their monetary value in the course of their use in industrial and business activities. Specific features of this process indicate that the money return to the carrier of human capital, instead of the direct investor (in this case it is the abstract category with a complex subject composition, where it is almost impossible to define a particular contribution of each of the entities into the value of human capital). The process of human potential capitalization in the second phase of reproductive cycle (HP_{II}) can be represented as follows:

$$HP_{II} = HP_1 - \Delta VHP + HC + FC_{II} + \Delta SP_{II} + \Delta IP_{II}, \quad (3)$$

here ΔVHP corresponds to a natural decrease of vital human potential,

FC_{II} is financial capital, which is returned to the subject as a part of the income received from capitalization of its potential;

ΔSP_{II} is the increase (decrease) of social potential in the second phase;

ΔIP_{II} is the increase (decrease) of intellectual (spiritual) potential in the second phase.

Thirdly, there are relations and connections focused on the future. Direction and nature of the accumulation and capitalization processes of human potential in the past and the present determine its future opportunities [5]. Correspondently, there is the last phase of the reproductive cycle – the phase of development. This stage, within its scope, involves the money received as the income out of imple-

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

mentation of accumulated functional components, which have been consumed and expended for the recovery of both physical and intellectual (spiritual) forces required during the labour activities, and this money is advanced into the further self-development and self-improvement of both the employee and his family. In the third phase, the process of human potential reproduction gets the following form:

$$HP_{III} = HP_{II} - \Delta VHP - FC_{III} + \Delta SP_{III} + \Delta IP_{III}, \quad (4)$$

here ΔVHP is a natural decrease of vital human potential,

FC_{III} is financial capital that has been spent on the recovery of both physical and intellectual forces;

ΔSP_{III} is the increase (decrease) of social potential in the second phase;

ΔIP_{III} is the increase (decrease) of intellectual (spiritual) potential in the second phase.

Evidently, the exchange and consumption are closely intertwined with each other. This connection reveals the fact that the amount of money, the employee gets for his work, depends respectfully on his ability to arrange his everyday life and the life of his family. The nature of the above-mentioned connection is as follows: upbringing and education, that a person receives in the process of primary socialization, has a great impact on the level of demand for his or her human potential, as well as the further human capital.

Judging upon the foregoing information, reproduction of human potential can be defined as a continuous process of restoring the functional components of the subject of a certain level (an individual, a group, community or population) as a kind of integrity, the main peculiarities of which are disclosed in the unity, contradiction and steady development of vital, social and intellectual (spiritual) characteristics.

However, there is no complete investigation of the process of human potential reproduction without the proper determination of its main types, which can be simple, narrow (shortened) and extended.

Simple reproduction of human potential suggests unchangeable level of keeping the qualitative and quantitative characteristics of its functional components.

Shortened reproduction of human potential foresees consecutive reduction of human potential scales. S. Kapitsa notes that the very fact of narrow reproduction is an indicator of social and economic incapability of human community [4].

Extended reproduction of human potential considers improvement and extension of its functional components.

The processes of human potential reproduction, independently of their types, are dynamic synergetic processes of reflecting the continuous adaptation of biologic determinations of demographic growth correspondently to the change of economic environment (this is mostly the recourse supply) and social relations generating upon the following ground.

Hence, an ergodynamic model of human potential reproduction shows that the simple reproductive cycle begins and ends with the stable scope of human potential HP^t . Moreover, there are various combinations of qualitative and quantitative factors: firstly, it is a stable correlation of both qualitative and quantitative factors; secondly, there is the same rate of increasing the qualitative factors and decreasing the quantitative ones; thirdly, when qualitative factors are decreasing, quantitative factors, in their turn, demonstrate a negative effect out of their reduction.

The procedure of shift from the simple type of reproduction to the narrow (shortened) reproduction is expected when the scope of human potential entering the current cycle of reproduction is smaller (HP^{n-1}) than the scope of human potential included into the previous cycle (HP^t). Narrow type of reproduction can be involved under the following conditions: firstly, qualitative factors are decreasing, while quantitative factors remain stable or demonstrate slower rates of increasing; secondly, qualitative factors remain unchanged, while quantitative factors are decreasing or having slower increase if to compare with the reduction of qualitative factors; thirdly, qualitative factors are decreasing simultaneously with quantitative factors.

Accordingly, extended cycle of reproduction is possible when the scope of human potential entering the current reproductive cycle is bigger (HP^{n+1}) than the scope of human potential included into the previous cycle (HP^n). As a result, such combinations of intensive and extensive recovery factors

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

can be generated: firstly, qualitative factors are increasing, while quantitative factors remain unchanged or demonstrate slower rates of decreasing; secondly, qualitative factors remain unchanged or get reduced, while quantitative factors are increasing faster in comparison with the reduction of qualitative factors; thirdly, both qualitative and quantitative factors are increasing simultaneously.

It is quite clear that extended reproduction of human potential must be a thoroughly organised process, by means of optimal combination of the scales of extensive and intensive impact. Extensive approach foresees the growth of population of the country in terms of increasing childbirth, as well as the reduction of death rate, decreasing migration outflow and enhancing of migrational attractiveness of the country. At the same time, the quality of created labour recourses is not so urgent. Intensive approach considers improvement of the quality of human recourses as the most important issue and the basis for the extension of labour productivity, while the entire objectives of economic development can be achieved with the help of less amount of labour recourses. In this regard, enlarging the absolute population quantity (that is the population in active economics) is an intended objective, rather than a key goal. Therefore, intensive approach to the human potential reproduction is determined as a more complicated technique, requiring more profound and reasonable administrative decisions aimed at the long time perspective, together with more coordinated activities of the state authorities, citizenship and business both at the labour market and in the social area. In view of such features of motion and changing, the search for the means of human potential development, as well as the methodology for its managing at every stage, becomes more complicated and relevant.

Now it is time for a new paradigm of managerial technologies, which is mostly based upon the prior role of a creative personality in the context of administrative subject, so that collective intellectual abilities of the society, apart from generalised institutions and administrative structures, will be the motive power of productive transformations. It is obvious, that intellectual systems of management and self-government, represented by creative and motivated personalities, are capable to achieve excellent results in administration and public affairs, to provide a proper environment and high level of organisation in the social sphere. The most important task of administrative authorities is to ensure total engagement of the most intelligent citizens into managerial and self-governmental activities, demanding the foundation of special administrative group, the representatives of which will be able to perform their main responsibility of creating a proper environment for self-development and self-expression of human potential and its entire forces [6, 23-24].

Conclusion. Therefore, dynamic nature of human potential, as well as numerous unrealized opportunities and hidden recourses demand the investigation, regarding the variability of conceptual structure of human potential within the time and space. That is why, reproduction of human potential depends upon the efficiency of social and economic innovations in the country, the quality of life for the population and current demographic processes. The most important thing is that modern stage of development involves the search for effective methods of governmental control of human potential in any phase, and directing the vector of its change to the extended reproduction.

References

1. Akopyan, A. S. (2002). Erhonomycheskaya model' cheloveka i chelovecheskii kapital [Ergonomic model of human and human capital]. *Obshchestvennyye nauki i sovremennost' – Social Sciences and Modernity*, no. 6, pp. 98-106 [in Russian].
2. Derii, Zh. V. (2012). Modifikatsiia metodiv otsinky lyudskoho potentsialu [Modification of human potential assessment methods]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu – Bulletin of Chernihiv State Technological University*, no. 4, pp.15-23 [in Ukrainian].
3. Derii, Zh. V. (2012). Mulyplikatyvni efekty kapitalizatsii liudskoho potentsialu [Multiplier effect of capitalization of the human potential]. *Formuvannia rynkovoï ekonomiyi: zb. nauk. prats – Formation of the market economy. Sat. sciences works*, pp. 121-132 [in Ukrainian].
4. Kapitsa, S. P. (2010). Paradoxy rosta: Zakony razvitiia chelovechestva [Paradoxes of growth: the laws of human development]. Moscow : Alpina non-fiction [in Russian].
5. Kataitseva, E. A. (2009). Suschnost ponyatiya "Chelovecheskiy potentsial" [The essence of the concept of "Human Potential"]. *Vestnik rossiyskoy akademii gosudarstvennoy sluzhby pri prezidente Rossiyskoy Federatsii – The Bulletin of the Russian Academy of Public Administration under the President of the Russian Federat*, no 6. pp. 30-35 [in Russian].
6. Gladyshev, A. G., Ivanov, V. N., Patrushev, V. I. (2001). Osnovy sotsialnogo upravleniia: Uchebnoe posobie [Fundamentals of social management: Textbook]. V. N. Ivanova. (Ed.). Moscow : Higher. Wk. [in Russian].

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ

7. Khabybullina, Z. R. (2015). Transformatsiia chelovecheskogo kapitala v usloviakh razvitiia innovatsyonnoi ekonomiki [The transformation of the human capital in the conditions of development of innovative economy]. Candidate's thesis. Kazan' (in Russian).

Література

1. Акопян, А. С. Эргономическая модель человека и человеческий капитал / А. С. Акопян, В. В. Бушуев, В. С. Голубев // Общественные науки и современность. – 2002. – № 6. – С. 98-106.
2. Дерій, Ж. В. Модифікація методів оцінки людського потенціалу / Ж. В. Дерій // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2012. – № 4 (60) – С. 15-23.
3. Дерій, Ж. В. Мультиплікативні ефекти капіталізації людського потенціалу / Ж. В. Дерій // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. Спец. вип. Економіка підприємства: теорія та практика. – К. : КНЕУ, 2012. – С. 121-132.
4. Капица, С. П. Парадоксы роста: Законы развития человечества / С. П. Капица. – М. : Альпина нон-фикшн, 2010. – 189 с.
5. Катайцева, Е. А. Сущность понятия "Человеческий потенциал" // Вестник российской академии государственной службы при президенте Российской Федерации. – 2009. – № 6. – С. 30-35.
6. Основы социального управления: учебное пособие / А. Г. Гладышев, В. Н. Иванов, В. И. Патрушев [и др.]; под ред. В. Н. Иванова. – М. : Высш. шк., 2001. – 271 с.
7. Хабибуллина, З. Р. Трансформация человеческого капитала в условиях развития инновационной экономики: дисс. ...канд. экон. наук / З. Р. Хабибуллина. – Казань, 2015. – 171 с.

Received for publication 14.06.2016

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 657.05

Т. А. Бурова, д. е. н., професор

ІНФОРМАЦІЙНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація. Стабільне функціонування сучасного підприємства в зовнішньому середовищі та його економічний розвиток багато в чому залежить від концепції організації обліку і внутрішньогосподарського контролю, функції яких є обмеженою частиною цілісної системи управління. При аналізі розробки облікової політики сучасного підприємства з точки зору інтересів системи управління, вирішені наступні питання: поєднання централізованого і децентралізованого підходів до організації облікового апарату; взаємозв'язок між фінансовим, управлінським і податковим видами обліку, основуючись на принципах оперативності, наступності, інформативності, багаторазового використання типових форм первинних і зведених документів для прийняття управлінських рішень, складанні звітності; делегування повноважень і відповідальності по організації обліку і контролю керівників структурних підрозділів, головних спеціалістів; взаємозв'язок функцій обліку з центрами прийняття управлінських рішень, наприклад, планування, контролю, аналізу, проведення моніторингу і діагностики ефективності діяльності підприємства.

Ключові слова: облікова політика; удосконалення; інформаційні основи; звітність; управління підприємством; податки і податкова система.

Т. А. Бурова, д. э. н., профессор

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ И ПУТИ ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Аннотация. Стабильное функционирование современного предприятия во внешней среде и его экономическое развитие во многом зависит от концепции организации учета и внутреннего контроля, функции которых являются ограниченной частью целостной системы управления. При анализе разработки учетной политики современного предприятия с точки зрения интересов системы управления, решены следующие вопросы: сочетание централизованного и децентрализованного подходов к организации учетного аппарата; взаимосвязь между финансовым, управленческим и налоговым видами учета, основываясь на принципах оперативности, преемственности, информативности, многократного использования типовых форм первичных и сводных документов для принятия управленческих решений, составлении отчетности; делегирование полномочий и ответственности по организации учета и контроля руководителей структурных подразделений, главных специалистов; взаимосвязь функций учета с центрами принятия управленческих решений, например, планирования, контроля, анализа, проведения мониторинга и диагностики эффективности деятельности предприятия.

Ключевые слова: учетная политика; совершенствование, информационные основы; отчетность; управление предприятием; налоги и налоговая система.

Т. А. Burova, Doctor of Economic Sciences, Professor

INFORMATION BASIS OF ACCOUNTING POLICIES AND WAYS OF THEIR IMPROVEMENT

Abstract. Stable operation of a modern enterprise in the environment and its economic development depends largely on the concept of accounting and internal control, the function of which is restricted part of an integrated management system. When analyzing the development of modern enterprise accounting policies with the perspective of management, the following issues have been clarified: combination of centralized and decentralized approaches to the organization of the accounting

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

unit; the relationship between the financial, managerial and tax accounting types, based on the principles of efficiency, continuity, informativeness, repeated use of standard forms of primary and summary documents for management decision-making, preparation of reports; delegation of authority and responsibility for the organization of accounting and control of department heads, chief specialists; the relationship of accounting functions with centers of managerial decision-making, such as planning, monitoring, analysis, monitoring and diagnosis of the enterprise efficiency

Keywords: *accounting policies; improvement; knowledge base; reporting, management; taxes and taxation system.*

В умовах інтеграції України до світових європейських структур та підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства виникає необхідність застосування сучасних підходів до оцінки макро і мікроекономічних показників їх діяльності згідно достовірних інформаційних основ облікової політики. Стабільне функціонування сучасного підприємства в зовнішньому середовищі та його економічний розвиток багато в чому залежить від концепції організації обліку і внутрішньогосподарського контролю, функції яких є обмеженою частиною цілісної системи управління.

Значний внесок у розробку проблем формування інформаційних основ облікової політики в управлінні діяльністю підприємств внесли вітчизняні та закордонні вчені-економісти: Н. В. Алексєєнко, І. І. Бєлий, Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, З. В. Гуцайлук, С. Ф. Голов, А. Г. Загородній, М. М. Коцупатрий, Ю. А. Кузьмінський, А. А. Мазаракі, О. І. Малишкін, Я. В. Соколов, В. В. Сопко, В. О. Шевчук, М. Г. Чумаченко та інші. Однак, не зменшуючи цінності одержаних результатів науковців при вивченні теоретичних аспектів організації обліку, доцільні розробки окремих об'єктів податкових платежів, гармонізації теорії і практики обліку, проблематики податкових платежів в інформаційних системах підприємств, установ, як підґрунтя для прийняття фінансово-економічних рішень.

Складність і недостатня розробленість проблеми та необхідність підвищення ефективності управління діяльністю підприємств на основі повної неупередженої облікової інформації викликає необхідність її вивчення і визначає вибір мети і постановку завдань дослідження.

Метою статті є розробка теоретико-методологічних аспектів формування облікової політики, орієнтованої на вирішення стратегічних, тактичних завдань розвитку підприємства.

При аналізі розробки облікової політики сучасного підприємства з точки зору інтересів системи управління, на наш погляд, доцільне вирішення наступних питань:

- поєднання централізованого і децентралізованого підходів в організації облікового апарату;
- взаємозв'язок між фінансовим, управлінським і податковим видами обліку, основується на принципах оперативності, наступності, інформаційності, багаторазового використання типових форм первинних і зведених документів для прийняття управлінських рішень, складанні звітності;
- делегування повноважень і відповідальності за організацію обліку і контролю керівників структурних підрозділів, головних спеціалістів;
- взаємозв'язок функцій обліку з центрами прийняття управлінських рішень, наприклад, планування, контролю, аналізу, проведення моніторингу і діагностики ефективності діяльності підприємства.

При розробці Наказу про облікову політику пропонуємо включати наступні розділи з елементами удосконалення, крім загальноприйнятих:

1. Організація податкового обліку, в якому описати:
 - а) систему оподаткування, види податків, які нараховує і сплачує підприємство;
 - б) спеціальні рахунки і субрахунки для кожного виду платежів і зборів (рах. 64, 70-75, 90-94 та інші). Наприклад, облік розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виходячи з практики їх нарахування та каналам сплати, на наш погляд, обліковувати на субрахунку 645 замість рахунку 65 «Розрахунки за страхуванням». Це буде відповідати призначенню, структурі даних зборів, а також дозволить спростити організацію фінансового і податкового обліку даних платежів;
 - в) облікові реєстри для складання управлінської і податкової звітності.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Одним з проблемних питань організації і фінансового, і податкового обліків є удосконалення форми облікового реєстру по нарахуванню амортизації основних засобів. Так як типові форми розрахунків (ОЗ № 14-16) не відповідають діючим методам нарахування зносу основних засобів згідно П(С)БО 7 і ПКУ [3, 1]: прямолінійному, зменшення залишкової вартості, прискореному зменшенню залишкової вартості, кумулятивному, виробничому (тільки в бухгалтерському обліку), ми пропонуємо скласти Відомість нарахування амортизації основних засобів, яку необхідно затвердити Наказом про облікову політику підприємства. Даний реєстр буде призначений для щомісячного нарахування зносу необоротних активів в розрізі прийнятих на підприємстві методів і також використовуватися для заповнення спеціальних показників в додатку до Декларації з податку на прибуток.

Проведене дослідження нормативних документів України з податків і систем оподаткування показує, що єдиним податком, до якого розроблено всі первинні документи (податкові накладні, розрахунки коригування податку), облікові реєстри (реєстри отриманих та виданих податкових накладних, єдиний реєстр), звітність, є податок на додану вартість (ПДВ) (рис. 1).

Практика організації податкового обліку показує, що зміст облікових реєстрів має залежати від системи оподаткування підприємства. Так, облік податкових платежів в умовах оподаткування підприємства за спрощеною системою має значно менше відмінностей від фінансового обліку, ніж облік інших податкових платежів.

г) Оцінка запасів – описання методів списання запасів, що використовуються на підприємстві (середньозваженої собівартості, ідентифікованої собівартості, нормативних витрат, ціни пролажу, ФІФО) згідно П(С)БО 9 «Запаси». При цьому, на наш погляд, необхідно повністю гармонізувати організацію фінансового і податкового обліку по вибуттю матеріалів, сировини, шляхом використання одних й тих же методів, і які доцільно звузити до мінімуму. Це дозволить також скоротити витрати по веденню бухгалтерського обліку.

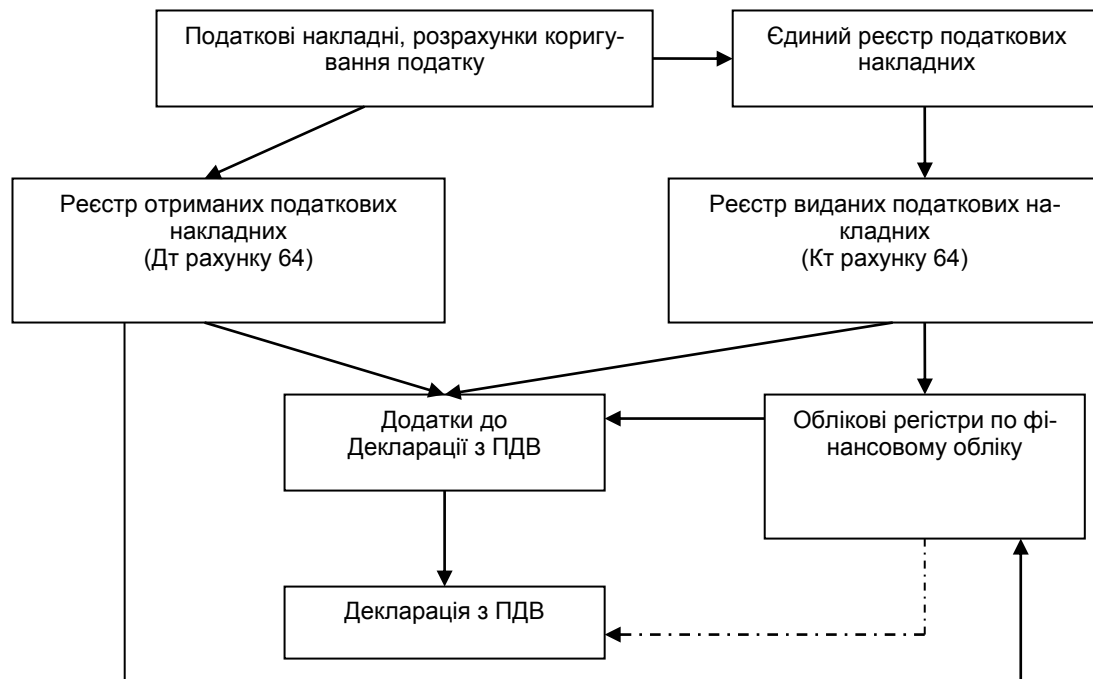

Рис 1. Інформаційні потоки обліку ПДВ

д) Момент виникнення доходів, витрат, податкового кредиту і зобов'язань з ПДВ на підприємстві коротко описати згідно з діючим податковим законодавством.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Нами розроблена і апробована в практичній діяльності десятків підприємств методика обліку і контролю суми податкових зобов'язань по ПДВ, яка повністю відрізняється від бази виникнення бухгалтерського і податкового доходу. Пропонується момент виникнення і розмір бази оподаткування по ПДВ розраховувати за формулою:

$$O_o = D_{об} - K_{с-до п/м} + K_{с-до к/м}, \quad (1)$$

де O_o – об'єкт оподаткування; $D_{об}$ – дебетовий оборот по рахунку 36; $K_{с-до п/м}$ – кредитове сальдо на початок місяця по рахунку 36; $K_{с-до к/м}$ – кредитове сальдо на кінець місяця (рах. 36).

Даний алгоритм доцільно використовувати на підприємствах, де складаються бухгалтерські записи згідно діючого Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції по його використанню № 291 від 30.11.1999р. [2]. Наприклад, рахунки сьомого класу по реалізації продукції, товарів (робіт, послуг) кореспондують з рахунком 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

Потім визначаємо суму податкових зобов'язань по ПДВ (Пз) :

$$Пз = O_o / 6. \quad (2)$$

Дана методика по обліку податкових платежів дасть змогу контролювати склад доходів, типові бухгалтерські записи, суму податкових зобов'язань з ПДВ, одночасно покращувати якість та інформаційне забезпечення показників, що відображаються у податковій звітності.

е) Амортизаційні нарахування необоротних активів - також доцільно як і при оцінці запасів використовувати одні і ті ж методи в податковому і фінансовому обліку, що значно скоротить людино- години роботи бухгалтерського апарату підприємства.

э) Облік податкових різниць - описати згідно діючих нормативних документів та з конкретизацією в робочому плані рахунків підприємства спеціальних субрахунків, розробити методичні рекомендації з обліку цих різниць відповідно до технологічних особливостей підприємства.

ж) Методика визнання безнадійної дебіторської і кредиторської заборгованостей — описати порядок списання безнадійної заборгованості з використанням бухгалтерських рахунків (36; 63; 68; 64) та корегування податкових доходів, витрат і податкового кредиту з ПДВ.

Зміст і структура облікової політики підприємства в розділі «Організація обліку податкових платежів» повинна в основному відповідати законодавчим і нормативним актам та висвітлювати ті моменти, які відсутні в ПКУ [1].

2. Графік документообігу документів – описати рух кожного первинного і зведеного документу, облікового реєстра до складання фінансової, податкової звітності.

Проведене дослідження свідчить, що складанню податкової звітності на підприємствах приділяється значно більша увага, в порівнянні з фінансовою та статистичною звітністю. Це пояснюється тим, що, по-перше, податковими органами перевіряється достовірність формування бази оподаткування в основному за даними податкового і фінансового обліку. Аналіз складу і структури податкової звітності показує, що інформація щодо більшості загальнодержавних і місцевих податків та зборів дублюється, зокрема, спочатку подається у спеціальних додатках, а потім відображається у податкових деклараціях по ПДВ, податку на прибуток підприємства та інших. Крім того, значна кількість додатків, що подаються одночасно з податковими деклараціями, не містять суттєвого інформаційного навантаження, а використовуються лише як допоміжні таблиці.

Для удосконалення складу та змісту форм податкової звітності запропоновано внести наступні зміни:

- спростити форми податкової звітності шляхом виключення даних, які дублюються у інших формах звітності;

- скоротити до мінімуму (1-2) окремі додатки до податкових Декларацій, оскільки вони не несуть суттєвої інформації при прийнятті економічних рішень в процесі контролю діяльності підприємства, нарахуванні та сплати податків і зборів.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

3. Комп'ютерне забезпечення (автоматизація обліку) — використання раціональної ефективної програми з бухгалтерського обліку, особливо по податковим платежам підприємства, складання звітності.

4. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку і внутрішньогосподарського контролю. Аналіз системи організації обліку на підприємствах Причорноморського регіону України показує відсутність чіткого визначення посадових обов'язків економіко-облікового апарату по веденню фінансового і податкового обліку. Окремі науковці пропонують структурувати різні відділи бухгалтерської служби (розрахунковий, фінансових результатів, грошових коштів, необоротних активів та інші) відособлюючи бухгалтера з податкового обліку. На нашу думку, це здійснювати нераціонально, так як практика ведення фінансового, управлінського і податкового обліку показує, що спеціаліст з обліку доходів по реалізації продукції, товарів, послуг або по обліку виробничих та інших витрат краще інших спеціалістів може в короткий термін і якісно визначити повний склад тієї чи іншої складової податку на прибуток. Тому розподіл обов'язків з обліку податкових платежів пропонуємо здійснити частково між працівниками бухгалтерської служби, що сприятиме складанню неупередженої і правдивої інформації про діяльність підприємства.

5. Моніторинг і діагностика ефективності діяльності підприємства. При проведенні моніторингу діяльності підприємства необхідно врахувати галузеві особливості підприємства, його стратегію. Нами пропонується впровадження збалансованої системи показників (ЗСП) при якісному застосуванні комплексу ключових показників ефективності і результативності, а також виробничих показників, що дає можливість реагувати на своєчасно виявлені негативні тенденції в діяльності підприємства.

Алгоритм моніторингу впровадження збалансованої системи показників в стратегічному управлінні підприємства можна представити в чотирьох аспектах: 1) підготовчий; 2) систематизація інформації; 3) моніторинг; 4) оцінка ефективності ЗСП. Система моніторингу розробляється з урахуванням того, щоб його результати використовувалися для формування взаємовідносин підприємств і управлінських структур.

Доцільно в умовах впровадження збалансованої системи показників на промисловому підприємстві проводити аналіз економічного та фінансового стану підприємства щомісячно і щокварталу. Це сприятиме можливості відслідковувати та формувати прогноз щодо динаміки та тенденцій фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, порівнювати їх з показниками на макроекономічному рівні по галузі і національній економіці.

Результати моніторингу впровадження збалансованої системи показників в діяльності підприємства сприяють: 1) формуванню необхідної інформаційної бази для вирішення практичних питань з позиції поліпшення фінансового стану підприємства; 2) проведенню контролю за процесом розробки і впровадження збалансованої системи показників, підвищення ступеня оперативності в оцінці економічних процесів; 3) розробці і реалізації стратегії розвитку, покращення якості стратегічного управління і планування на промислових підприємствах; 4) створенню необхідної основи для подальшого вдосконалення збалансованої системи показників стратегічного управління підприємства.

При проведенні етапів моніторингу і діагностики діяльності підприємств України виникає об'єктивна необхідність проведення аудиторського контролю, який сприяє достовірному і повному інформаційному забезпеченню в розрізі організаційних структур підприємств [4; 5].

На основі вищезазначеного можна зробити наступні висновки. Для підвищення ефективності управління підприємством пропонується шляхи удосконалення повної і своєчасної облікової інформації про його діяльність та вирішенні наступних питань:

- поєднання централізованого і децентралізованого підходів в організації облікового апарату;
- взаємозв'язок між фінансовим, управлінським і податковим видами обліку на основі принципів оперативності, наступності, інформаційності, багаторазового використання типових форм первинних і зведених документів для прийняття управлінських рішень, складанні звітності;
- делегування повноважень і відповідальності щодо організації обліку і контролю керівників структурних підрозділів, головних спеціалістів;

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

- взаємозв'язок функцій обліку з центрами прийняття управлінських рішень, наприклад, планування, контролю, аналізу, проведення моніторингу і діагностики ефективності діяльності підприємства.

В сучасних умовах розвитку підприємств доцільне отримання повної облікової інформації шляхом удосконалення розділів наказу про облікову політику (організація податкового обліку: введення спец рахунків, облікові реєстри, види оцінок; комп'ютерне забезпечення, проведення моніторингу і діагностики діяльності підприємства та інше).

При проведенні моніторингу і діагностики діяльності підприємства необхідно застосувати комплекс показників ефективності і результативності всіх стадій кругообігу засобів і джерел, шляхом безперервного спостереження, які своєчасно виявляють негативні тенденції в розвитку підприємства. В усіх умовах актуальне значення має проведений незалежний аудиторський контроль для отримання достовірного інформаційного забезпечення в розрізі структурних підрозділів підприємства.

Література

1. Податковий кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 2 груд. 2010 р. № 2755-VI : текст із змінами станом на 1 січ. 2012 р. – Офіц. вид. – К.: Укрправінформ, 2012. – 455 с.
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : [Наказ Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 року, зі змінами та доповненнями].
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : [Наказ Міністерства фінансів України № 92 від 27.02.2000 р., зі змінами та доповненнями].
4. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг : видання 2014 року, частина 1, 2 / пер. з англ. : О. Л. Ольховікова, О. В. Селезньов. – Київ : МФБ і АПУ, 2015. – 1016 с.
5. Алексеенко, Н. В. Концептуальная модель системы стратегического мониторинга в управлении финансово-хозяйственной деятельности предприятия / Н. В. Алексеенко // Экономика промышленности. – 2008. – № 2. – С. 416-426.

References

1. Podatkovyi kodeks Ukrainy, Verkhovna Rada Ukrainy: postanova № 2755-VI vid 02.12.2010 r., zi zminamy ta dopovnenniamy. [The Tax Code of Ukraine, The Verkhovna Rada of Ukraine: Decree № 2755-VI from 02.12.2010 year, (amended)]. [in Ukrainian].
2. Plan rakhunkiv bukhhalterskoho obliku aktyviv kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii : nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy № 291 vid 30.11.1999 roku, zi zminamy ta dopovnenniamy. [Plan of accounts assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations: approved by Order of the Finance Ministry of Ukraine dated November 30, 1999, № 291, amended] [in Ukrainian].
3. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 7 «Osnovni zasoby» : nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy № 92 vid 27.02.2000 r., zi zminamy ta dopovnenniamy [Regulations (standards) of Accounting 7 "Fixed assets" approved by the Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 27, 2000, № 92, amended]. [in Ukrainian].
4. Olkhovikova, O. L., Seleznov, O. V. (2015). Mizhnarodni standarty kontroliu yakosti, audytu, ohliadu, inshoho nadannia vpevnenosti ta suputnikh posluh [International Standard on Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services]. Kyiv : MFB i APU [in Ukrainian].
5. Alekseenko, N. V. (2008). Kontseptualnaia model systemy strategicheskogo monitoringa v upravlenii finansovokhoziaistvennoi deiatelnosti predpriatiia [Conceptual Model of Strategic Monitoring in the Management of Financial and Economic Activity of the Enterprise]. Ekonomika promyslovosti. – Industrial Economics, № 2, pp. 416-426 [in Ukrainian].

Надійшла 21.06.2016

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 658:331.101.3

О. І. Гончар, д. е. н., доцент

**МОТИВАЦІЙНІ АСПЕКТИ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА**

Анотація. Доведено необхідність застосування адаптивного підходу до управління економічним потенціалом промислових підприємств в сучасних умовах інтенсифікації міжнародної співпраці та євроінтеграції на засадах мотивації.

Виокремлено основні елементи ринкового потенціалу, як прояву його внутрішнього потенціалу на вітчизняному та міжнародному ринках. Розкрито аспекти рушійної взаємодії елементів потенціалу підприємства та акцентовано увагу на місці і ролі мотиваційної складової у взаємодії усіх інших елементів.

Сформовані основні підходи до обґрунтування мотиваційних елементів механізму адаптивного управління потенціалом підприємства.

Ключові слова: мотивація; потенціал підприємства; складові; система управління; оптимізація; розвиток.

О. И. Гончар, д. э. н., доцент

**МОТИВАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ АДАПТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ
ПОТЕНЦИАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Аннотация. Доказана необходимость применения адаптивного подхода к управлению экономическим потенциалом промышленных предприятий в современных условиях интенсификации международного сотрудничества и евроинтеграции на основе мотивации.

Выделены основные элементы рыночного потенциала, как проявления его внутреннего потенциала на отечественном и международном рынках. Раскрыты аспекты движущей взаимодействия элементов потенциала предприятия и акцентировано внимание на месте и роли мотивационной составляющей во взаимодействии всех элементов.

Сформированы основные подходы к обоснованию мотивационных элементов механизма адаптивного управления потенциалом предприятия.

Ключевые слова: мотивация; потенциал предприятия; составляющие; система управления; оптимизация; развитие.

O. I. Gonchar, Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor**MOTIVATIONAL ASPECTS OF ADAPTIVE MANAGEMENT POTENTIAL OF ENTERPRISE**

Abstract. The necessity of applying an adaptive approach to managing economic potential of industrial enterprises under current conditions of an intensification of international cooperation and European integration on the basis of motivation is justified in the paper. The basic elements of the market potential, as a manifestation of its inner potential in the national and international markets are outlined. The aspects of key mutually interacting elements of company building, and the place and role of the motivational component in the interaction of all the elements are emphasized.

The main approaches to the justification of the motivational elements of adaptive management of enterprise potential mechanism are developed.

Keywords: motivation; potential businesses; components; system management; optimization; development.

Актуальність теми дослідження. Інтенсивність сучасних прагнень українських підприємців до міжнародної інтеграції, інтернаціоналізації та євроінтеграції спрямовані на розширення дос-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

віду і можливостей для бізнесу. Одночасно пильну увагу слід приділяти дослідженню виникаючих нових ризиків, урізноманітненню їх спектру. У цьому контексті особлива увага має приділятися дослідженню питань управління економічним потенціалом промислових підприємств, забезпеченню його вдосконалення і розвитку. Це можливо здійснити лише на засадах належної мотивації як власників бізнесу, менеджерів, так і кожного працівника.

Постановка проблеми. Як свідчать наукові дослідження та практика діяльності українських підприємств, на сьогодні менеджмент значної частини великих вітчизняних організацій та підприємств виявився нездатним адекватно і усвідомлено реагувати на постійно мінливі умови зовнішнього і внутрішнього середовищ. Причому це стосується навіть підприємств з добре налагодженим механізмом управління виробничо-господарською діяльністю. Ця проблема обумовлена повною відсутністю гнучких ринкових інструментів адаптивного управління як підприємствами в цілому, так і їх потенціалом. Такий стан справ характерний для всіх галузей економіки України, включаючи і промислові підприємства. Зважаючи на внесок саме промисловості у загальний соціально-економічний розвиток держави, слід акцентувати увагу на дослідженнях і забезпеченню успішного управління потенційними можливостями промислових підприємств.

З іншого боку, однією з ключових проблем, що стоять перед сучасною теорією і практикою менеджменту, є пошук форм і методів управління підприємницькими структурами як складними відкритими нелінійними динамічними системами, до яких належить і потенціал підприємства.

За таких умов управління має будуватися на принципах і методах системно-синергійного підходу, концентруватися на цілісності, системності, не лінійності і хаотичності поведінки зазначених систем. Беззаперечною рушійною силою розвитку при цьому є мотивація керівників та виконавців.

Аналіз останніх досягнень та публікацій. Теоретико-методологічні аспекти управління економічним потенціалом підприємств досліджуються у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, дослідженню теорії потенціалу підприємства та різних аспектів управління присвячено наукові праці вітчизняних вчених: Є. А. Бельтюкова, А. Б. Брутмана, Е. Воронкової, І. М. Герасименко, І. З. Должанського, Т. О. Загорної, Є. В. Лапіна, О. О. Орлова, О. О. Удалих, О. С. Федоніна, А. В. Череп та інших. Питання його оцінювання досліджувались у працях О.Б. Альохіна, І. А. Ігнатєвої, І. М. Карапейчика, Н. С. Краснокутської, О. І. Олесюка, І. П. Отенко, І. М. Репіної.

Незважаючи на існування різних підходів до визначення категорії потенціалу підприємства, управління його складовими, особливості управління розвитком можливостей підприємства в умовах динамічного зовнішнього середовища, активізації міжнародної співпраці потребують подальших напрацювань.

Викладення основного матеріалу. Економічний потенціал підприємства належить до особливого класу систем – адаптивних систем, що можуть самоорганізуватися, тобто систем, які автоматично змінюють алгоритм свого функціонування і, за необхідності, структуру з метою збереження або досягнення оптимального стану при зміні зовнішніх умов. У зв'язку з цим, виникає потреба у проведенні низки досліджень, спрямованих на розробку механізмів управління, адекватних сформованим в країні та на підприємствах соціально-економічним і правовим умовам, пошуку вагомих інструментів активізації.

Однак, слід зауважити щодо рушійних сил розвитку потенціалу підприємства та управлінського впливу на їх розвиток. Саме здатності, компетентність та компетенції персоналу (сутність яких слід розмежовувати), на нашу думку, є силою, спроможною за умови достатньої мотивованості працівників, приводити в дію складові та реалізовувати певною мірою потенціал підприємства на різних рівнях [1, с. 19].

Базисом сукупного потенціалу підприємства є реалізація виробничого потенціалу на господарському рівні у вигляді ринкового потенціалу (рис. 1).

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

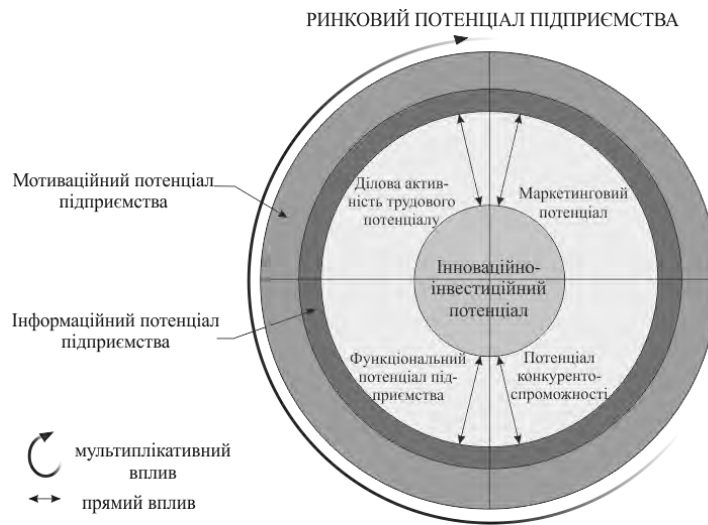

Рис. 1. Основні елементи ринкового потенціалу підприємства

Необхідність збалансування індивідуальних і групових інтересів учасників процесу реалізації потенціалу підприємства: власників, вищого керівництва та кожного із працюючих, акцентують увагу на потребі в обґрунтуванні виваженого підходу щодо забезпечення високої мотивації працівників до розкриття індивідуальних можливостей, інтелектуального потенціалу та високорезультативної праці у напрямі виконання посадових обов’язків, сприяння удосконаленню компетенцій, реалізації виробничих функцій і завдань та досягненню цілей підприємства загалом.

Схема рушійної взаємодії елементів потенціалу підприємства зображена на (рис. 2).

За інформацією, наведеною на (рис. 2), можна зробити висновок, що ресурси перетворюються на очікуваний результат внаслідок здійснення певної діяльності, шляхом реалізації відповідних можливостей та яка забезпечена необхідними здатностями і передбаченими компетенціями персоналу. На практиці реалізуються тільки ті можливості, для яких складаються внутрішні та зовнішні умови і для використання яких у персоналу підприємства є сформовані компетенції, що забезпечені достатніми здатностями.

Таким чином, здійснюючи управління потенціалом підприємства, потрібно враховувати систему взаємопов’язаних внутрішніх і зовнішніх можливостей, здатностей до їх реалізації, здійснення статутної діяльності, мобілізаційних компетенцій персоналу, які приводять в дію усі інші компоненти потенціалу і які необхідні для функціонування та розвитку підприємства як в поточній, так і в довгостроковій перспективі.

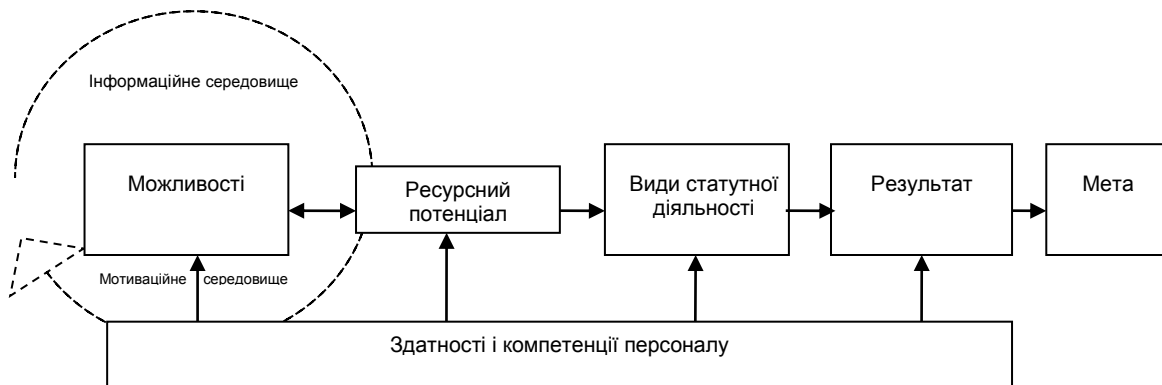

Рис. 2. Рушійна взаємодія елементів потенціалу підприємства

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Вважаємо, що розмір елементів потенціалу в загальній структурі та сила їх впливу є нерівнозначними, але, разом з тим, усі вони є необхідними і визначають загальну величину потенціалу підприємства. Слід підкреслити, що складові потенціалу взаємодіють за законом синергії, що істотно посилює або послаблює потенціал підприємства, генеруючи при цьому його нову якість. Сумарний ефект від дії елементів потенціалу підприємства може і повинен бути більшим суми ефектів від реалізації кожного із них зокрема, або послабити їх, виявляючи як позитивну, так і негативну взаємодію. Це пояснюється тим, що відповідно до закону цілісності системи в результаті взаємодії всіх ресурсів, що створюють цю систему, з'являються нові якості, яких не має кожний окремий вид ресурсу.

Закон синергії стверджує, що для будь-якої системи (підприємства, організації, фірми) існує такий набір елементів, при якому її потенціал завжди буде або значно більшим простої суми потенціалів окремих елементів, що до неї входять, або суттєво меншим. Інтегруючим та стимулюючим елементом такої взаємодії і є система мотивації персоналу підприємства та мотиваційні елементи механізму управління його потенціалом (рис. 3).

Рис. 3. Мотиваційні елементи механізму адаптивного управління потенціалом підприємства

Загалом мотиваційну складову механізму управління потенціалом підприємства слід розглядати як саморегулюючу систему мотивів і стимулів персоналу у структурі адаптивного управління потенціалом підприємства, сформованих на основі індивідуальних потреб, реалізованих через колективний (груповий) інтерес персоналу підприємства з урахуванням форм, принципів, методів і важелів управління, використовуючи запропоновані інструменти в процесі здійснення соціально-трудових відносин для отримання оптимальних результатів діяльності підприємства.

Для реалізації мотиваційного елементу механізму управління потенціалом підприємства потрібно створити умови для усвідомлення персоналом необхідності пошуку шляхів для задоволення потреби, стримування або ігнорування її. Визначившись з тим, що треба зробити для задоволення потреб, працівник визначає свою подальшу активність на підприємстві, продуктивність праці, результативність діяльності щодо формування та розвитку економічного потенціалу.

Досягнення результату можливе лише при формуванні і усвідомленні потреби та інтересу, що, в свою чергу, спонукає працівника до певних дій, і загалом, до прояву мотиву. Мотиви виникають, розвиваються та формуються на основі потреб, проте вони є відносно відокремленими, тому що потреби не завжди визначають мотиви. За однієї і тієї ж потреби у різних людей можуть

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

виникати різні мотиви. Отже, мотиви і стимули складають основу формування ефективної мотивації і вони повинні передбачатись у механізмі управління потенціалом підприємства.

Таким чином, формування ефективного механізму адаптивного управління потенціалом підприємства на мотиваційних засадах має базуватися на окремих принципах і методах, які спрямовані на підвищення результативності формування, оцінювання та розвитку потенціалу, забезпечення його конкурентоспроможності, використовуючи певний набір інструментів і методичних підходів.

Крім того, адаптивне управління потенціалом підприємства має використовувати методи сценарного аналізу, які базуються на імітації майбутніх станів досліджуваних явищ і процесів, виборі оптимальної траєкторії розвитку подій та, відповідно, формуванні стратегії діяльності суб'єкта господарювання на перспективу і розвитку його потенціалу [2, с. 158].

Необхідність побудови сценаріїв функціонування і розвитку в процесі управління потенціалом підприємства зумовлена рядом чинників: як уже зазначалось, – це постійна мінливість середовища, що обумовлює потребу передбачення ймовірно можливих подій за допомогою методів прогнозування і планування. З іншого боку, економічні явища і процеси на мікро- та макrorівні за останні роки набули динамічного розвитку, характеризуються глобалізацією виробничих відносин і їх ускладненням, що призвело до невизначеності ситуацій та потреби застосування нових методів прогнозування, які враховують багатовекторність майбутніх подій.

В цілому побудова сценаріїв є одним із способів аналізу і моніторингу досліджуваних явищ та процесів, які функціонують під дією вагомих факторів, що перебувають в причинно-наслідковому зв'язку. Такий підхід дозволяє імітувати ситуації з метою ідентифікації у майбутньому сприятливих і негативних подій для підприємства. З огляду на це, сценарний аналіз дає можливість оцінити, як можна і потрібно управляти діяльністю підприємства для мінімізації ризиків та можливих втрат і використання та формування нових можливостей.

Отже, сценарний аналіз слід розглядати як метод управління потенціалом підприємства. Він базується на моделюванні можливих ситуацій і, на основі сформованих висновків, передбачає проведення кількісного оцінювання ймовірних ризиків для прийняття ефективних рішень [3, с. 65].

Згідно з [4, с. 16] вважається, що першим вдало застосувала сценарний аналіз і планування на практиці компанія Royal Dutch Shell у 1971 році. Тоді аналітики вказаної компанії здійснювали побудову різних сценаріїв розвитку зовнішнього середовища, враховуючи можливості зростання цін на нафту країнами ОПЕК. Проведені дослідження дозволили компанії Shell передбачити першу світову кризу та, відповідно, підготуватись до неї. В результаті компанія, яка в той час не відносилась до великих нафтових підприємств світу, після кризових явищ виявилась у п'ятірці найсильніших операторів на світовому нафтовому ринку.

Таким чином, можна стверджувати, що застосування процесу побудови сценаріїв розвитку в системі адаптивного управління потенціалом підприємства дає можливість спрогнозувати і окреслити перспективу його діяльності, а також є ефективним інструментом організації використання і планування потенціалу підприємства в умовах мінливості середовища.

Вважаємо, що успішне проведення сценарного аналізу потребує здійснення низки взаємопов'язаних заходів і дій, обґрунтування етапів проведення робіт. Ключовими слід вважати: вибір найбільш суттєвих факторів, які зумовлюють зміну, та, на основі них, побудову сценаріїв розвитку досліджуваного об'єкта, побудову економіко-математичних моделей з метою формалізованого опису існуючих причинно-наслідкових зв'язків змінних і залежних ознак, а також – синтез отриманих результатів прогнозування шляхом узагальнення побудованих сценаріїв та формування оптимального вектора майбутньої діяльності підприємства і розвитку окремих складових його потенціалу.

Одержання сукупності різноманітних сценаріїв внаслідок їх побудови потребує узагальнення та вибору найбільш ймовірного варіанта розвитку подій. На цьому етапі необхідно комплексно і всебічно оцінити генеровану сукупність сценаріїв, логічно узагальнити їх та систематизувати за окремими напрямками. Такий підхід дозволить передбачити весь спектр (діапазон) можливих ситуацій в умовах невизначеності ринкового середовища, оцінити їх та сформувати відповідні

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

висновки. Однак тут виникають складності, які полягають у розрахунку ймовірності настання ситуації із сукупності обґрунтованих альтернатив. Наочне відображення послідовності процесу побудови сценаріїв щодо визначення перспектив розвитку потенціалу подано на рис. 4.

За результатами побудованих основних сценаріїв розвитку ситуацій складається управлінська інформація для обґрунтування рішень щодо формування та удосконалення його потенціалу на перспективу.

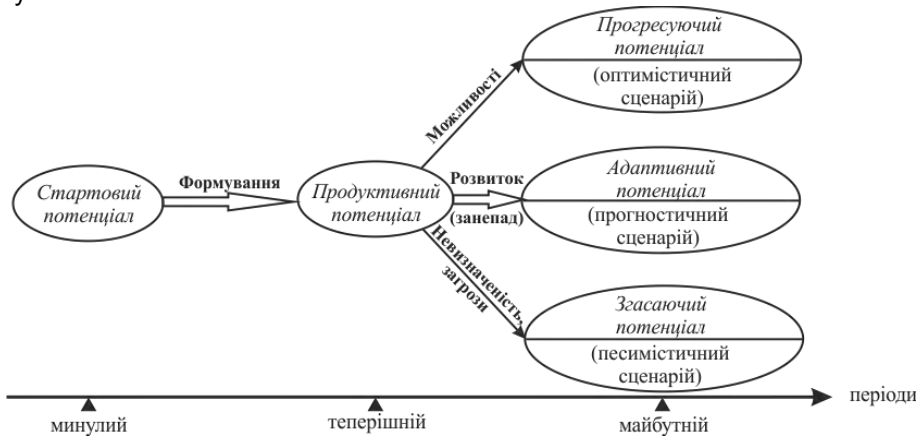

Рис. 4. Схема обґрунтування сценаріїв розвитку потенціалу підприємства

В цьому випадку, імітація сценаріїв дозволяє розробити найкращі стратегії, на основі яких можна досягнути найвищих результатів діяльності і розвитку підприємства. Одночасно, є можливість передбачити загрози, оминати негативні ситуації та запобігти їх появі у майбутньому.

Узагальнюючи та враховуючи наведене, вважаємо, що для досягнення успіху в бізнесі, забезпечення ефективності діяльності, стійкості процесів формування та розвитку потенціалу підприємства, необхідно ідентифікувати елементи потенціалу підприємства, вивчити їх причинно-наслідкові зв'язки та залежності, ідентифікувати ризики та загрози, виявляти невикористані резерви, управління потенціалом здійснювати на засадах адаптивності; управлінські рішення повинні базуватись на результатах об'єктивного оцінювання потенціалу в просторі і часі при цьому основний акцент має приділятися мотиваційним елементам механізму управління потенціалом.

Литература

1. Гончар, О. І. Актуалізація управління потенціалом підприємства за умов євроінтеграції : монографія / О. І. Гончар. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 333 с.
2. Орлов, О. О. Маржинальний підхід до оцінювання потенціалу підприємства / О. О. Орлов, О. І. Гончар // Прометей : регіон. зб. наук. пр. з економіки / Донецький держ. ун-т управління, Ін-т економіки промисловості НАНУ. – Дружківка: Юго-Восток, 2014. – Вип. 2 (44). – С. 156-162.
3. Ансофф, І. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф ; под ред. Л. И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
4. Струмилин, С. Г. Проблемы экономики труда / С. Г. Струмилин. – М.: Госполитиздат, 1982. – 471 с.

References

1. Gonchar, O. I. (2015). Aktualizatsiia upravlinnia potentsialom pidpriemstva za umov yevrointehratsii [Actualization of the enterprise management capabilities in terms of European integration]. Khmelnytskyi XNU [in Ukrainian].
2. Orlov, O. O., Gonchar, O. I. (2014). Marzhynalnyy pidkhyd do otsiniuvannia potentsialu pidpriemstva [Marginal approach to evaluating enterprise potential]. Druzhkivka : Yuho-Vostok. Donets'kyi derzh. un-t upravlinnya, In-t ekonomiky promyslovosti NANU.– Donetsk State University of Management, Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine, № 2 (44), pp. 156-162 [in Ukrainian].
3. Ansoff, I. (1989). Novaia korporativnaia strategii [The new corporate strategy]. Evenko, L. I. (Ed.). Moscow : Ekonomika [in Russian].
4. Strumilin, S. G. (1982). Problemy ekonomiki truda [The New Corporate Strategy]. Moscow : Gospolitizdat [in Russian].

Надійшла 27.05.2016

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

UDC 005.952

I. U. Gryshova, Doctor of Economic Sciences, Professor,
O. V. Mityay, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
S. S. Stoyanova-Koval, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

THE ESTIMATION OF THE ENTERPRISE TRADE NAME COMPETITIVENESS

Abstract. *The general evaluation of the enterprises' trade name competitiveness of the investigated allocation units has been outlined. The analysis of the scientific approaches to the characteristics of the trade name's evaluation has been conducted. The relative significance of the rates of trade name's power and devotion to the enterprise's trade name has been determined, taking into account their mutual influence. It has been proved, that the rates of the enterprise trade name power evaluation may indirectly influence the level of devotion to the enterprise trade name and vice versa.*

Keywords: *enterprise; trade name's competitiveness; trade name.*

I. Ю. Гришова, д. е. н., професор,
О. В. Митяй, к. е. н., доцент,
С. С. Стоянова-Коваль, к. е. н., доцент

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БРЕНДУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *Окреслено узагальнену оцінку конкурентоспроможності бренду підприємств досліджуваних кластерів. Проведено аналіз науковим підходам до характеристики показників оцінки бренду. Визначено відносну значущість показників сили бренду та прихильності до бренду підприємства з урахуванням їх взаємного впливу. Доведено, що показники оцінки сили бренду підприємства-роботодавця можуть опосередковано впливати на рівень прихильності до бренду підприємства-роботодавця, і навпаки.*

Ключові слова: *підприємство; конкурентоспроможність бренду; бренд.*

И. Ю. Гришова, д. э. н., профессор,
О. В. Митяй, к. э. н., доцент,
С. С. Стоянова-Коваль, к. э. н., доцент

ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БРЕНДА ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. *Определена обобщенная оценка конкурентоспособности бренда предприятий исследуемых кластеров. Проведен анализ научных подходов к характеристике показателей оценки бренда. Определена относительная значимость показателей силы бренда и приверженности к бренду предприятия с учетом их взаимного влияния. Доказано, что показатели оценки силы бренда предприятия-работодателя могут косвенно влиять на уровень приверженности к бренду предприятия-работодателя, и наоборот.*

Ключевые слова: *предприятие; конкурентоспособность бренда; бренд.*

Urgency of the research. The trade name is an important element of company's mission, which, as it is known, specifies the company's status, assures direction and target at different organizational levels and defines the reason of company's existence. Successful trade names create real devotion and loyalty, propose the level of quality, comfort, guarantee, trust and charm, for which the consumers are ready to pay more. The trade name's development (trade names' portfolio) as the source of competitive advantages assurance is already a stereotype for the successful enterprises both foreign countries and Ukraine. The specific features of the modern range of problems, which are connected with the products competitiveness assurance makes the issue of branding use for the development of additional advantages and enterprises' competitiveness level increase actual. That's why the issue of

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

trade name's management, the formation of the efficient strategy of its development is very relevant in the modern highly competitive environment.

Target setting. A strong enterprise trade name is an essential competitive enterprise's advantage on the labour market under current conditions. This causes the necessity of conduction of diagnostics of enterprise trade name competitiveness, which is a foundation for the formation of the necessary outfit for its capacity increase. It assures the substantiation of managerial decisions according to the influence on target audience on the labour market, the establishment of their priority and so on.

Actual scientific researches and issues analysis. The investigations of certain aspects of enterprise trade name evaluation and their influence on the competitiveness were covered in the works of such scientists as A. Kotliar, O. Malynka, V. Oberemchuk, O. Gevko, I. Grishova and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. At the same time the existing scientific approaches to the definition of the rates of the trade name's evaluation remain contradictory and refer mostly to the product's trade name. Herewith, the issues of methodology of evaluation of enterprises trade name competitiveness are not enough developed. So, the scientific and methodological fundamentals of enterprises trade name diagnostics require further development.

The purpose of the article. The purpose of the article is to investigate the scientific approaches for the formation of the rates of the trade name's evaluation, the determination of the generalizing rate for the analysis of enterprise trade name, clarification of the parameters of the trade name's power evaluation and devotion to the enterprise trade name, working out of the scientific and methodical approach for the diagnostics of the enterprise trade name competitiveness.

The statement of basic materials. Nowadays most of the scientific works in the trade name management sphere are dedicated to the enlightening of the approaches to the evaluation of such rates as "trade name's power", "trade name's position", "trade name's assets", "devotion to the trade name". In such a case, the denoted categories are viewed as usual in the context of issues, which refer to the product's trade name.

For example, O. Hevko considers that the trade name's strength is determined by such peculiarities as distinction and relevancy, and trade name's position is defined by respect and familiarity with the trade name. In his opinion, "distinction is the basis of consumer's choice of the product"; "relevancy is the basis of construction of any trade name"; "the trade name should prove to the consumer that his life won't be comfortable without trade name"; "respect is the result of trade name's efforts, which makes the consumers like it and refer to it with a great level of respect"; "knowledge is the result of all of the producer's marketing actions towards his trade name's development" [1, c. 187]. From the point of view of A. Kotliar the most important rates of trade name's evaluation are quality, trust for the trade name, importance and advantage [2].

O. Malynka views the term "the trade name's assets", defining it as "a commercial value of all (either positive or negative) associations and people's expectations towards certain organization, its products and services, which appeared due to the communication experience with it and its trade name's perception during a certain period" [3, c. 26]. Herewith, he evaluates the trade name's assets according to such characteristics as trade name's cost; pricing reward, which is assured by the trade name; long lasting consumers' devotion to the certain trade name or the part of market, which it empowers to conquer O. Malynka defines also the essence "trade name's devotion" as the highest level of its effects hierarchy.

There are several levels which have been defined in the trade name's effects hierarchy, introduced by the author. They are (from lower to higher): familiarity with the trade name, trade name's topicality; trade name's differentiation, trade name's value; trade name's availability; emotional connection with the trade name. According to the O. Malynka approach the devotion to the trade name is formed exactly on the highest level of the pyramid.

As maintained by V. Oberemchuk the trade name's assets are defined by such characteristics as: familiarity with the trade name, consumers' attitude, and trade name's ethics. According to it, the latter is reviewed as "the company's tendency to inform existing or eventual consumers about those trade name's and company's values, which coincide with consumers' values" [4, c. 20].

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Having estimated every scientist's contribution into the development of the theoretical and methodological basis of trade name's evaluation, it is worth noticing, that most of the scientific works are dedicated to the product's trade name, classical views according to the trade name's evaluation also refer to the product's trade name; the list of the proposed trade name's power definition rates is not enough full and rational; the attention is not paid to the methodology of trade name's devotion, which reflects the connection between labour market subjects and the enterprise. Besides, the generalizing rate, on the basis of which it is possible to make reasonable decisions towards the enterprise trade name management, is not exactly defined up to now. The analysis of the existing approaches, their critical evaluation allow to make a conclusion about the reasonability of application of such generalizing rate as "enterprise trade name competitiveness" in the process of enterprise trade name analysis.

We consider that the enterprise trade name competitiveness should be defined with the help of such rates as the level of enterprise trade name power and the level of devotion to enterprise's trade name.

We propose to refer to the measurements of the enterprise trade name power evaluation the next factors: the quality of enterprise trade name values; the level of realization of enterprise's staff and job applicants' expectations; trade name's leadership (position at the labour market, part of market); the level of awareness of the target audience on the enterprise trade name; the level of optimality of the complex of the enterprise trade name promotion; the level of society's interest in the enterprise trade name.

It is worth to consider the measures, which define the devotion to the enterprise trade name, the following: the level of the enterprise trade name relevance to the needs of its staff; the level of enterprise trade name relevance to the needs of job applicants; the level of the staff's aims system agreement with the conception of enterprise trade name; the level of the staff's value system agreement with the conception of enterprise trade name; the level of actual values realization, which were proposed by the enterprise trade name; sensibility to the enterprise trade name (that is the importance of the factor "enterprise trade name" for the existing and eventual employees in reference to other factors of decision making according to the employment); trade name's resistance (is defined by the competitive advantages of enterprise trade name, which assure the devotion maintenance for the trade name on the part of existing and eventual employees).

The relative weight of the rates of enterprise trade name power (W_x) and the rates of devotion evaluation to the enterprise trade name (W_y) may be accounted by means of their pairwise correlation according to the influence on the level of trade name's power or devotion to the enterprise trade name consequently: 2 points – the domination of "i" rate over "i+" rate, 1/2 points – the domination of the rate "i+" over "i" rate, 1 point is an equal importance of rates. On the basis of the constructed antisymmetric matrixes $\{X\}$, $\{Y\}$ (picture 1) the weight of corresponding rates is defined:

$$W_{xi} = \frac{\sum x_i}{\sum x}, W_{yi} = \frac{\sum y_i}{\sum y}, \quad (1)$$

where W_{xi} , W_{yi} is the weight of the "i" rate of the enterprise trade name power and the "i" rate of trade name's devotion evaluation consequently; $\sum x_i, \sum y_i$ is the sum of "i" parameters of antisymmetric matrixes $\{X\}$, $\{Y\}$, which reflect the importance of the rates to one another consequently; $\sum x, \sum y$ is the sum of all matrix parameters $\{X\}$, $\{Y\}$.

However, while determining the level of enterprise trade name competitiveness we shouldn't disregard the existence of connection between the rates of trade name's power evaluation and trade name's devotion, which is reflected in the matrix $\{XY\}$ (picture 1) [5]. This connection is evaluated in points from 1 (the connection is not seen) to 5 (the connection is full) in the matrix. Let's notice that the quality of the enterprise trade name values evaluation, which characterizes the level of trade name's power, is connected with such rates of trade name's devotion level evaluation as the level of relevance of the enterprise trade name to the needs of its staff, the level of relevance of enterprise trade name to the needs of job applicants; the level of actual values realization, which were proposed by the enterprise trade name; the sensibility to the enterprise trade name.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

At the same time, the level of the staff's and job applicants' expectations realization has the connection with the level of relevance of the enterprise trade name to the needs of job applicants; with the level of coordination of the staff's values and aims system to the enterprise trade name conception; with the level of actual values realization, which are proposed by the enterprise trade name etc. In such a way, the rates of enterprise trade name's power may indirectly influence the level of devotion to its trade name and vice versa. Thus the managerial efforts, aimed at the improvement of enterprise trade name power evaluation rates, are able to increase the devotion to the trade name and vice versa. In such a way, it is necessary to define the adjusted weight of the rates of trade name's power evaluation or devotion to the trade name, which may influence the level of these rates.

0,20	1	2	1	1/2	2	2	x1	The values quality of the enterprise-employer's trade name	x1	5	5	4	4	5	5	3
0,10	1/2	1	1/2	1/2	1/2	1	x2	The level of enterprise's staff and job applicants' expectation realization	x2	2	5	5	5	5	2	5
0,17	1	2	1	1/2	1/2	2	x3	Trade name's leadership	x3	3	5	4	4	5	4	5
0,24	2	2	2	1	1	2	x4	The level of target audience familiarity with the enterprise-employer's trade name	x4	4	5	4	4	5	2	2
0,20	1/2	2	2	1	1	2	x5	The level of optimality of enterprise-employer's trade name complex promotion	x5	5	2	2	2	2	5	3
0,10	1/2	1	1/2	1/2	1/2	1	x6	The level of society's interest in the enterprise-employer's trade name	x6	5	5	4	4	4	2	1
Wx	x1	x2	x3	x4	x5	x6		x: the level of enterprise-employer's trade name power		y1	y2	y3	y4	y5	y6	y7
The rates weight	The quality of values of enterprise-employer's trade name	The level of expectation realization of enterprise's staff and job applicants	Trade name's leadership	The level of target audience familiarity with enterprise-employer's trade name	The level of optimality of enterprise-employer's trade name complex promotion	The level of society's interest in the enterprise-employer's trade name	x: the level of enterprise-employer's trade name power	The matrix of pairwise comparisons according to the determination of the enterprise-employer's trade name power relative evaluation (X) The matrix of correlation of trade name's power and devotion to the enterprise-employer's trade name, adjusted according to their meaning (XY)short The matrix of correlation of trade name's power and devotion to the enterprise-employer's trade name (XV) The matrix of pairwise definition of the relative importance of the enterprise-employer's trade name rates (Y)	y: the level of devotion to the enterprise-employer's trade name	The level of enterprise-employer's trade name correspondence to the needs of its staff	The level of correspondence of enterprise-employer's trade name to the needs of job applicants	The level of coordination of the staff's aims system with the conception of the enterprise-employer's trade name	The level of coordination of the staff's values system with the conception of the enterprise-employer's trade name	The level of actual values realization, which were proposed by the enterprise-employer's trade name	Sensibility to the enterprise-employer's trade name	The enterprise-employer's trade name resistance
	Wyp	x1	x2	x3	x4	x5				x6		y1	y2	y3	y4	y5
0,14	0,13	0,02	0,06	0,12	0,13	0,06	y1	The level of relevance of enterprise-employer's trade name to the needs of its staff	y1	1	2	2	2	1	1/2	1/2
0,23	0,21	0,10	0,17	0,25	0,08	0,10	y2	The level of relevance of enterprise-employer's trade name to the needs of job applicants	y2	1/2	1	1/2	1/2	1	1/2	1/2
0,14	0,12	0,07	0,10	0,14	0,06	0,06	y3	The level of coordination of the staff's aims system with the conception of enterprise-employer's trade name	y3	1/2	2	1	2	2	1/2	1/2
0,17	0,15	0,09	0,12	0,17	0,07	0,07	y4	The level of coordination of the staff's values system with the conception of the enterprise-employer's trade name	y4	1/2	2	1/2	1	1	1/2	1/2
0,19	0,17	0,08	0,14	0,21	0,07	0,07	y5	The level of actual values realization, which were proposed by the enterprise-employer's trade name	y5	1	1	1/2	1	1	1/2	1/2
0,09	0,10	0,02	0,06	0,05	0,10	0,02	y6	Sensibility to the enterprise-employer's trade name	y6	2	2	2	2	2	1	1/2
0,05	0,04	0,03	0,06	0,03	0,04	0,01	y7	Стієність бренду підприємства-роботодавця	y7	2	2	2	2	2	2	1
	0,23	0,10	0,18	0,24	0,14	0,10	Wxp	The rates weight	Xy	0,13	0,21	0,15	0,18	0,17	0,09	0,07

Picture 1. The definition of the relative significance of the rates of trade name's power and devotion to the enterprise trade name taking into account their mutual influence

Resource: Author's development

To do that it is worth to construct the adjusted matrix $\{XY\} short$, in which every element is corrected due to the accounting of the weight of evaluation rates of trade name's power and devotion to the enterprise trade name

$$xy_{ijshort} = xy_{ij} \times W_{xi} \times W_{yj} \quad (2)$$

On the basis of matrix $\{XY\}short$ according to the formula (2) we may define the adjusted weight of the rates of trade name's power and devotion to the enterprise trade name, which may influence the level of these rates eventually.

The expert estimation of the trade name's power level and the level of devotion to the trade name of the investigated enterprises took into consideration the weight of the corresponding rates.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

The rates $Tnpl$ and $Tndl$ are accounted by the average-weighted formula and reflect the level of trade name's power and the level of devotion to the trade name consequently, which are common for these enterprises.

The rates $Tnplev$ and $Tndlev$, in their turn, take into account the existing connections between the rates of trade name's power and devotion to the enterprises trade names. So, they reflect their eventually possible level (they are defined with the help of the average-weighted formula according to the adjusted weight of the corresponding rates).

The conducted researches showed that taking into account the existing connections between the rates of trade name's power evaluation and devotion to the enterprise trade name increases their level eventually. It gives the possibility to define the capacity of the trade name's power and the capacity of the devotion to the trade name, which depends on the managerial efforts aimed at the improvement of one or another rates:

$$\Delta Tnpc = Tnpl_{ev} - Tnpl, \quad (3)$$

$$\Delta Tndc = Tndl_{ev} - Tndl, \quad (4)$$

where $\Delta Tnpc, \Delta Tndc$ the capacity of trade name's power and devotion to the enterprise trade name consequently; $Tnpl, Tndl$ is trade name's power level and enterprise trade name devotion level, which is common for the enterprise consequently; $Tnplev, Tndlev$ is an eventual level of trade name's power and devotion to the trade name consequently.

The competitiveness of the enterprise trade name (Ctn) is an integral rate from the trade name's power level rates ($Tnpl$) and devotion to the enterprise trade name ($Tndl$).

$$Ctn = \sqrt{Tnpl \times Tndl}. \quad (5)$$

Upon condition of 5 point scale use, we should consider the high rate of trade name's competitiveness the rate, which exceeds 3,67 points; the average rate is the rate of trade name's competitiveness, which is within the range from 2,33 to 3,67 points; the low rate is the competitiveness rate, which is lower than 2,33 points. The evaluation of the investigated enterprises' trade name competitiveness (chart 1) [5] allows to define that such enterprises' trade names of the allocation unit A1 as PAO group "Nord" (4,56 points), LLC "Foxtrot-Donetsk" (4,28 points), LLC BF "Amstor" (3,86 points) and also of the allocation unit A2 such as FS LLC "Coca-cola Beverages Ltd" (4,61 points) and LLC TC "Obzhora" (3,69 points) have high competitiveness. The competitiveness of the most enterprises of the allocation units B2 (on the average 2,25 points), A3 (2,30 points) and B3 (1,56 points) is low.

The trade name's eventual competitiveness of all of the investigated enterprises, which has been defined taking into account the existing connection between the rates of the trade name's power evaluation and devotion to the trade name, exceeds the rate of actual trade name's competitiveness. According to our evaluation, the capacity of the trade name's competitiveness varies from 0,01 point (PAO "Eco-Don") to 0,06 points (FS LLC "Coca-Cola Beverages Ltd"). This testifies the possibility of increase of enterprise trade name competitiveness by means of the most suitable redistribution of managerial efforts, which may cause the appearance of the effect of synergism.

Conclusions. The research of the scientific approaches to the definition of the trade mark evaluation showed that the list of the rates of trade name's power determination, which is proposed in the existing scientific approaches is not sufficient and reasonable [6]. Not enough attention has been paid up to the methodology of evaluation of trade name devotion, which reasonably reflects the connection of the labour market subjects with the enterprise. It is recommended to use such generalizing rate as "enterprise trade name competitiveness" in the process of the analysis of the enterprise trade name. It is defined by the level of trade name's power and by the level of devotion to it [7; 8].

It has been proved that the rates of the enterprise trade name power evaluation may influence indirectly the level of devotion to the enterprise trade name and vice versa. According to it, the managerial efforts, aimed at the improvement of the condition of the rates of enterprise trade name power evaluation, are able to increase the devotion to the trade name and vice versa. It is proposed to define the relative significance of the rates of trade name's power and devotion to the trade name taking into consideration their mutual influence. This allows revealing the capacity of the trade names

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Chart 1

The generalized evaluation of the enterprise-employer's trade name competitiveness of the investigated allocation units

Allocation unit	Enterprise	X: the level of enterprise-employer's trade name power			V: the level of devotion to the enterprise-employer's trade name			The enterprise-employer's trade name competitiveness			
		The trade name's power level	An eventual level of trade name's power	Trade name's power capacity	The enterprise-employer's trade name devotion level	An eventual level of devotion to the trade name	The trade name's devotion capacity	Actual	Eventual	Competitiveness capacity	Quality meaning
		Tnpl	Tnplev	ΔTnpc	Tndl	Tndlev	ΔTndc	Ctn	Ctnv	ΔCtn	
A1	PAO group "Nord"	4,70	4,75	0,05	4,42	4,45	0,03	4,56	4,60	0,04	high
	LLC "Foxrot-Donetz"	4,50	4,52	0,02	4,07	4,09	0,02	4,28	4,30	0,02	high
	LLC „DPA“	3,24	3,24	0,01	3,48	3,52	0,04	3,36	3,38	0,02	average
	LLC BF "Amstor"	3,70	3,75	0,05	4,03	4,05	0,02	3,86	3,90	0,04	high
	LLC „BUMCITY“	2,70	2,76	0,06	3,55	3,59	0,03	3,10	3,15	0,05	average
	The average meaning in the allocation unit	3,77	3,81	0,04	3,91	3,94	0,03	3,84	3,87	0,03	high
B1	PJSC „Winter“	3,80	3,86	0,06	3,42	3,45	0,03	3,61	3,65	0,04	average
	PAO „Firm „Furniture“	3,50	3,53	0,03	3,24	3,28	0,04	3,37	3,40	0,04	average
	MTC „Shachtar“	3,36	3,38	0,02	3,55	3,59	0,03	3,45	3,48	0,03	average
	Small enterprise LLC firm „LIYA“	2,50	2,53	0,03	3,17	3,23	0,05	2,82	2,86	0,04	average
	PAO „Donetsk TsUM“	2,50	2,53	0,03	2,57	2,59	0,02	2,53	2,56	0,03	average
	The average meaning in the allocation unit	3,13	3,17	0,04	3,19	3,23	0,03	3,16	3,20	0,04	average
A2	FS LLC "Coca-cola Beverages Ltd"	4,70	4,75	0,05	4,53	4,58	0,06	4,61	4,67	0,06	high
	LLC TC "Obzhora"	3,80	3,86	0,06	3,59	3,64	0,04	3,69	3,75	0,05	high
	Private small enterprise "Sarepta"	3,40	3,43	0,02	3,04	3,09	0,05	3,22	3,25	0,04	average
	LLC „Ajax LTD“	2,80	2,86	0,06	3,11	3,15	0,03	2,95	3,00	0,05	average
	Manufacturing and cooperative enterprise „Orgtech“	2,60	2,63	0,03	3,04	3,09	0,05	2,81	2,85	0,04	average
	The average meaning in the allocation unit	3,46	3,51	0,05	3,46	3,51	0,05	3,46	3,51	0,05	average
B2	LLC „Ukrteploservis“	2,50	2,53	0,03	2,41	2,47	0,06	2,46	2,50	0,04	average
	LLC «ADV»	2,17	2,19	0,03	1,91	1,91	0,01	2,03	2,05	0,02	low
	PAO „Eco-Don“	2,07	2,09	0,02	1,91	1,91	0,01	1,99	2,00	0,01	low
	LLC „Yug-Torg“	2,37	2,42	0,05	2,51	2,55	0,05	2,44	2,48	0,05	average
	LLC „Firm „VI-VA-LTD“	2,17	2,18	0,02	2,47	2,50	0,04	2,31	2,34	0,03	low
	The average meaning in the allocation unit	2,25	2,28	0,03	2,24	2,27	0,03	2,25	2,28	0,03	low
A3	LLC „Crystal“	1,80	1,86	0,06	2,22	2,26	0,04	2,00	2,05	0,05	low
	LLC „Ekvator LTD“	3,17	3,18	0,02	3,04	3,09	0,05	3,10	3,14	0,03	average
	LLC „NPK-DAK“	2,27	2,32	0,05	2,11	2,15	0,03	2,19	2,23	0,04	low
	PAO „The department store Progress“	2,20	2,23	0,03	2,51	2,55	0,05	2,35	2,39	0,04	average
	LLC „Avis“	1,70	1,76	0,06	1,93	1,98	0,04	1,81	1,87	0,05	low
	The average meaning in the allocation unit	2,23	2,27	0,04	2,36	2,41	0,04	2,30	2,34	0,04	low
B3	Manufacturing enterprise "Business concern "Mayak-Don"	1,96	2,04	0,08	1,85	1,88	0,03	1,91	1,96	0,05	low
	LLC „Tennis plus“	1,70	1,76	0,06	1,58	1,61	0,03	1,64	1,68	0,05	low
	PE „Colrabi“	1,26	1,29	0,03	1,59	1,61	0,01	1,42	1,44	0,02	low
	LLC „SOTA“	1,26	1,29	0,03	1,45	1,47	0,02	1,35	1,38	0,02	low
	LLC „Luvid-trade“	1,46	1,52	0,06	1,45	1,47	0,02	1,46	1,50	0,04	low
	The average meaning in the allocation unit	1,53	1,58	0,05	1,58	1,61	0,02	1,56	1,59	0,04	low

Resource: Author's development

power and devotion to the enterprise trade name, which is caused by the managerial efforts, aimed at the improvement of corresponding rates.

On the basis of the evaluation of the trade name's competitiveness of the investigated enterprises it has been found out that the trade names of three enterprises of the allocation unit A1 and two enterprises of the allocation unit A2 have a high competitiveness; the competitiveness of the most enterprises of the allocation units B2, A3 and B3 is low.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

References

1. Gevko, O. B. (2011). Etapy rozroblennia stratehii brendynhu [Stages of development branding strategies]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk - Galician Economic Journal*, 1 (30), 185-197 [in Ukrainian].
2. Kotliar, A. B. (2010). Brend-menedzhment u systemi stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom [Brand Management System in strategic management]. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Economics/73784.doc.htm [in Ukrainian].
3. Malynka, O. Ia. (2011). Kontseptualna model pobudovy brendu [Conceptual model of brand building] *Visnyk Volynskoho instytutu ekonomiky ta menedzhmentu - Bulletin of Volyn Institute of Economics and Management*, 1, 26-32 [in Ukrainian].
4. Oberemchuk, V. F. (2012). Formuvannia ta realizatsiia efektyvnykh stratehii rozvytku brenda yak zasib pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva [Formulation and implementation of effective strategies for brand development as a means of increasing the competitiveness of enterprises] *AhroSvit - Agrosvit*, 18, 17-21 [in Ukrainian].
5. UkrBrend-2015 «TOP-100 ukraïnskikh brendov» [UkrBrend 2015 "TOP-100 Ukrainian brands"]. Retrieved from: <http://mppconsulting.com.ua/ukrbrand/2015.html>.
6. Mityay, O., Gryshova, I., Kriukova, I. (2015). Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness. *Ekonomichnij Casopis-XXI - Economic Annals-XXI*, № 5-6, 24-27 [in Ukrainian].
7. Gryshova, I., Mityay, O., Kuzhel, V. Competitive position stability of agricultural sector of Ukraine at internal and external markets. *Aktualni problemy ekonomiky - Current Economic Issues*, 3 (177), 66-72 [in Ukrainian].
8. Mityay, O. (2016). Assessment of competitive capacity of agrarian sector branches. *Aktualni problemy ekonomiky - Current Economic Issues*, 4 (178), 213-220 [in Ukrainian].

Література

1. Гевко, О. Б. Етапи розроблення стратегії брендингу / О. Б. Гевко // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 1 (30). – С. 185-197.
2. Котляр, А. Б. Бренд-менеджмент у системі стратегічного управління підприємством [Електронний ресурс] / А. Б. Котляр. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Economics/73784.doc.htm.
3. Малинка, О. Я. Концептуальна модель побудови бренду / О. Я. Малинка // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – № 1. – С. 26-32.
4. Оберемчук, В. Ф. Формування та реалізація ефективних стратегій розвитку бренду як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства / В. Ф. Оберемчук // АгроСвіт. – 2012. – № 18. – С. 17-21.
5. УкрБренд-2015 «ТОП-100 українських брендів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mppconsulting.com.ua/ukrbrand/2015.html>.
6. Gryshova, I. Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness/ I. Gryshova, I. Kriukova, O. Mityay // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 5-6. – С. 24-27.
7. Gryshova, I. Competitive position stability of agricultural sector of Ukraine at internal and external markets/ I. Gryshova, O. Mityay, V. Kuzhel // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 3. – С. 66-72.
8. Mityay, O. Assessment of competitive capacity of agrarian sector branches / O. Mityay // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 4. – С. 213-220.

Received for publication 04.06.2016

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 658.15

О. С. Бондаренко, к. е. н., доцент**АУТСОРСИНГ ТА РЕЦИКЛІНГ ЯК ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Анотація. *Визначено особливості використання аутсорсингових та рециклінгових операцій на промислових підприємствах, обґрунтовано їх роль у зростанні обсягів чистих фінансових потоків та формуванні складових системи зовнішньої підтримки управління фінансами підприємств.*

Ключові слова: *аутсорсинг; рециклінг; фінанси промислових підприємств; фінансові потоки.*

Е. С. Бондаренко, к. э. н., доцент**АУТСОРСИНГ И РЕЦИКЛИНГ КАК ЭЛЕМЕНТЫ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСАМИ
ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ**

Аннотация. *Определены особенности использования аутсорсинговых и рециклинговых операций на промышленных предприятиях, обоснована их роль в увеличении объемов чистых финансовых потоков и формировании составляющих системы внешней поддержки управления финансами предприятий.*

Ключевые слова: *аутсорсинг; рециклинг; финансы промышленных предприятий; финансовые потоки.*

E. S. Bondarenko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**OUTSOURCING AND RECYCLING AS ELEMENTS OF THE MECHANISM OF FINANCIAL
MANAGEMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES**

Abstract. *The peculiarities of the use of outsourcing and of recycling operations at the industrial enterprises outlined in the paper and their role in increasing of net cash flow and the formation of the components of financial management of external support system of enterprises are substantiated by the author.*

Keywords: *outsourcing; recycling; finances of industrial enterprises; financial flows.*

Актуальність теми дослідження. Ефективне функціонування і розвиток промислових підприємств визначаються дієвістю інструментарію управління їх фінансами. В умовах логістизації економіки, яка супроводжується тісною взаємодією учасників логістичних ланцюгів, значну роль в процесі пошуку сучасних можливостей та раціональних способів формування та використання фінансових ресурсів відіграють аутсорсинг та рециклінг.

Постановка проблеми. У світовій практиці стрімко зростає кількість аутсорсингових операцій та постійно збільшується швидкість укладення договорів в межах реалізації програм з рециклінгу. На аутсорсинг передаються розробка, впровадження і підтримка систем інформаційних технологій, діяльність автопарків, call-центрів, бухгалтерський облік, фінансовий аналіз, інші окремі господарські та виробничі операції. Стосовно рециклінгу, то увага до нього також зростає по причині нагальної потреби вирішення проблем утилізації відходів промислового виробництва.

В Україні популярність аутсорсингових та рециклінгових операцій набагато нижча ніж в країнах з розвинутою ринковою економікою. До основних причин такої ситуації відноситься недостатнє розуміння механізмів їх функціонування та впливу на фінансові результати діяльності, нев-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

міння та небажання мінімізувати ризики при співробітництві з аутсорсинговими чи рециклінговими компаніями, негативний досвід їх використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання ефективної реалізації аутсорсингу та рециклінгу у напряму формування ринкових переваг підприємств вивчалось такими вітчизняними і зарубіжними дослідниками як Берлінг Р. З., Бабій М. А., Данилович Т. Б., Довга Т. М., Купалова Г. І., Міщенко В. С., Чухрай Н. І.

Найбільш повно окремі аспекти впливу аутсорсингових та рециклінгових операцій на витрати підприємств та фінансові результати висвітлено в працях Дідух О. В. [1], Загороднього А. Г. [2], Партин Г. О. [3], Романчук С. В. [4], Юр'єва С. В. [5].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Сучасними дослідниками особливості реалізації аутсорсингу та рециклінгу на підприємствах досліджуються відособлено, не враховуючи їх сукупний вплив на обсяги чистих фінансових потоків. Разом з цим, в сформульованих підходах комплексно не досліджено роль аутсорсингу та рециклінгу у формуванні дієвого механізму управління фінансами підприємств.

Постановка завдання. У зв'язку з цим, завданнями статті є визначення особливостей використання аутсорсингових та рециклінгових операцій на промислових підприємствах, обґрунтування їх ролі у зростанні обсягів чистих фінансових потоків та формуванні складових системи зовнішньої підтримки управління фінансами підприємств.

Виклад основного матеріалу. Розробка дієвих підходів до управління фінансами підприємств на основі логістизації та створення умов для узгодженого управління матеріальними, фінансовими, інформаційними потоками забезпечує достовірність, повноту, своєчасність фінансового обслуговування господарської діяльності, знижує рівень залежності від впливу факторів зовнішнього середовища. Відображаючи інтеграцію всіх складових підприємства в єдину систему наскрізного управління фінансовими потоками для досягнення бажаного результату з мінімальними витратами часу й ресурсів, логістизація спонукає шукати шляхи оптимізації господарських операцій та процесів. У цьому напрямку одним з ключових завдань в управлінні фінансовими потоками є обґрунтування раціональних способів використання рециклінгу та аутсорсингу.

В міжнародній практиці аутсорсинг визначає послідовність організаційних дій, які відображають передачу третій стороні окремих функцій або видів господарської діяльності. Термін «аутсорсинг» (outsourcing) походить від англійських слів «outside resource using» - «використання зовнішніх ресурсів». Він здійснюється у двох формах: виробничий аутсорсинг (передбачає передачу частини виробничих процесів або всього циклу виробництва іншому підприємству) та аутсорсинг бізнес-процесів (включає передачу бізнес-процесів, які не є для компанії основними чи бізнес-утворюючими). Дослідження Американської асоціації менеджменту (American Management Association) показали, що вже в 1997 р. більше половини промислових компаній передали на аутсорсинг хоча б один компонент свого виробничого процесу [5, с. 9]. На відміну від цього процеси логістизації у вітчизняній економіці характеризуються низьким рівнем логістичного аутсорсингу. Сьогодні 89% вітчизняного ринку охоплюють транспортні послуги, 8% – зберігання, і лише 3% – експедиція та управління ланцюгами поставок. Таке становище частково пояснюється відсутністю в Україні 4-PL провайдерів, які б надавали повний спектр логістичних послуг за прийнятну на внутрішньому ринку ціну.

Для підприємств легкої промисловості прикладом виробничого аутсорсингу є замовлення в іноземних виробників окремих деталей взуття, а прикладом аутсорсингу бізнес-процесів є замовлення в аутсорсерів маркетингових досліджень, ведення бухгалтерського обліку, оформлення або переоформлення статутних документів. На сьогоднішній день в Україні функціонують взуттєві підприємства, які замовляють союзки та берці в китайських чи індійських виробників, підпяточники - в українського, а на власному виробництві здійснюють зборку взуття шляхом застосування методу гарячої вулканізації. В шкіряній підгалузі вітчизняні підприємства часто виступають аутсорсерами, оскільки продають для подальшого оброблення напівфабрикат «вет блу».

Застосування промисловими підприємствами в умовах логістизації аутсорсингу дозволяє забезпечити ефективне функціонування логістичної системи шляхом скорочення витрат, прискорення адаптації до умов зовнішнього середовища, поліпшення якості продукції, зменшення ри-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

зиків. Використання аутсорсингу підприємствами легкої промисловості визначає можливості щодо:

- скорочення накладних витрат шляхом ліквідації нерентабельних підрозділів;
- зменшення витрат виробництва на основі передачі виготовлення комплектуючих виробів іншим підприємствам;
- використання спеціального виробничого, технологічного, випробувального, лабораторного обладнання, складських приміщень, транспортних засобів і будівельних механізмів;
- розміщення замовлень на виробництво продукції при нестачі власних потужностей;
- забезпечення виконання договірних зобов'язань на випадок ремонту власного обладнання.

Таким чином, в умовах логістизації економіки аутсорсинг слід визначати як методологію адаптації підприємств до умов ринку, яка дозволяє швидко входити в новий бізнес, використовуючи всі наявні можливості зовнішнього середовища, а в окремих випадках і ресурси конкурентів. Вважаємо, що використання аутсорсингу в управлінні фінансами підприємств в умовах логістизації економіки дозволить отримати ряд переваг. До них доцільно відносити такі:

- гнучкість політики управління фінансовими потоками. Так у випадку розширення господарської діяльності підприємство має можливість оцінити свою вигоду від співставлення двох варіантів вихідних фінансових потоків: 1) пов'язаних з додатковим залученням працівників, витратами на їх навчання, обладнання робочих місць, виплати податків, компенсацій; 2) пов'язаних із застосуванням аутсорсингу для виконання певних операцій;

- координування роботи фінансових менеджерів в управлінні фінансами на вирішенні стратегічно важливих для підприємства завдань. Передача неосновних господарських операцій на аутсорсинг забезпечує фокусування зусиль працівників за пріоритетними напрямками. Прикладом може бути виконання стороннім підприємством досліджень пов'язаних із процентними ставками за кредитами та депозитами. В такій ситуації аутсорсингу підлягають логістичні операції з дослідження ринку, а фінансові рішення про доцільність отримання кредиту та прогнозування майбутніх вхідних і вихідних фінансових потоків залишається в компетенції фінансового менеджера;

- набуття досвіду передових компаній в управлінні фінансами підприємств. Аутсорсингове підприємство, обслуговуючи різні підприємства, спеціалізується на певному виді господарської діяльності, що дозволяє йому розбиратися у всіх поточних питаннях і використовувати напрацьований досвід. В результаті співпраці працівників різних підприємств сприятиме обміну набутих знань;

- формування у підприємства нових фінансових можливостей. Виникають ситуації коли різні підприємства передають на аутсорсинг логістичні операції, пов'язані із проведенням маркетингових досліджень ринків споживачів одному аутсорсеру. Працюючи з одним аутсорсером та будучи в одній сфері економічної діяльності, підприємства можуть формувати взаємовигідні схеми руху фінансових потоків. Наприклад, підприємства легкої промисловості за різними КВЕД можуть максимізувати вхідні фінансові потоки, реалізуючи продукцію в однакових торгових мережах та оптимізувати вихідні фінансові потоки, плануючи спільну доставку;

- можливість отримати підприємством в майбутньому додаткові фінансові потоки шляхом створення власного аутсорсингового підприємства.

Поряд з аутсорсингом конкурентні переваги підприємства на ринку можуть бути забезпечені завдяки добре організованій системі рециклінгу. Застосування промисловими підприємствами рециклінгу являється одним з напрямів логістизації господарської діяльності, який дозволяє зменшити навантаження на навколишнє середовище, збільшити ресурсні можливості та обсяги виробництва. Використання відходів в якості вторинної сировини дозволяє зекономити первинну сировину і матеріали. Наприклад, використання 1 тонни макулатури економить 3,5 м³ деревини; 1 тонна вторинної полімерної сировини - 0,7 тонн первинної полімерної сировини; 1 тонна зношених шин - 0,33 тонни синтетичного каучуку; 1 тонна вторинної текстильної сировини - 0,7 тонн натуральних або синтетичних волокон [6].

На промислових підприємствах можуть використовуватися два види рециклінгу: матеріальний (механічний) і сировинний (хімічний). Перший вид відображає процес, під час якого відходи

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

переробляються лише механічно, передовсім внаслідок подрібнення, просіювання і перемелювання. Цей вид переробки використовує фізичні властивості речовини без істотного порушення його хімічної будови. Продукт рециклінгу можна використовувати для нового виробництва. Сировинний (хімічний) рециклінг – це процес переробки відходів, під час якого, використовуючи реактивність хімічної сполуки, здійснюються відповідні реакції, які провокують деградацію речовини до низькомолекулярних вихідних сполук. Для підприємств швейної підгалузі механічний рециклінг буде включати переробку традиційних вовняних відходів на ватин чи меблеві наповнювачі, синтетичних – на геотекстильний матеріал для транспортного будівництва. Для шкіряної підгалузі механічний рециклінг включає подрібнення стружки хромової на удобрювальне борошно, хімічний – переробку міздри сировинної на міздряний клей. Підприємства текстильної підгалузі у складі механічного рециклінгу будуть включати відходи, призначені для переробки в бавовняну пряжу. В цілому для переробки відходів швейного та трикотажного виробництва застосовують подрібнення розволокненням (використовують дискові розривні подрібнювачі). Подрібнені відходи швейного та трикотажного виробництва використовують в якості наповнювачів для полімерних композицій, для виробництва вати та нетканних матеріалів.

Слід зазначити, що в умовах логістизації економіки текстильна промисловість стає однією з підгалузей легкої промисловості, де все більше уваги приділяється раціональному використанню відходів. Управління текстильними відходами є важливим напрямом у сфері захисту навколишнього середовища. Першим його напрямом є запобігання утворенню відходів шляхом використання низько відхідних технологій виробництва та введення в експлуатацію більш чистого виробництва (cleaner production); другим – є розвиток методів рециклінгу, які сприяють отриманню вторинної сировини для повторного використання.

В управлінні фінансами промислових підприємств вплив рециклінгу може носити позитивний та негативний характер. Позитивним є отримання додаткових вхідних фінансових потоків в майбутньому як результат вторинного використання сировинної продукції або зменшення обсягів вихідних фінансових потоків, пов'язаних з придбанням виробничих запасів, форму яких набуває перероблена сировина. Негативний вплив проявляється у зростанні витрат у разі транспортування відходів до місць їх сортування та переробки, чи організації процесу рециклінгу, що призводить до зростання обсягів вихідних фінансових потоків. При цьому необхідно враховувати те, що в стратегічному періоді за умови раціонального управління вхідні фінансові потоки перевищать вихідні.

З метою отримання вигод для промислових підприємств в перспективі важливим є створення регіональних логістичних систем рециклінгу, які забезпечать розміщення необхідних логістичних об'єктів з переробки відходів, посилення відповідальності за порушення у сфері обігу відходів та залучення в неї інвестицій, стимулювання зростання обсягів виробництва із вторинної сировини. Для забезпечення цього важливим є відведення належного місця аутсорсингу та рециклінгу в механізмі управління фінансами підприємств, який розкриває сукупність елементів впливу на процес розробки та реалізації управлінських рішень у сфері фінансової діяльності підприємства та забезпечує досягнення поставлених цілей та завдань.

Висновки. Таким чином, результати проведених досліджень дозволяють робити висновок про те, що аутсорсингові та рециклінгові операції доцільно визначити як нові елементи системи зовнішньої підтримки механізму управління фінансами підприємств. У цьому напрямку подальші дослідження мають включати розробку теоретичних, методологічних та методичних аспектів їх раціонального використання та оцінки впливу на систему управління фінансами промислових підприємств.

Література

1. Дідух, О. В. Управління ризиками аутсорсингу на основі розроблення механізму розподілу сподіваних витрат між підприємством-замовником і аутсорсером / О. В. Дідух // Бізнес-Інформ. – № 10. – Харків, 2013. – С. 379-383.
2. Загородній, А. Г. Аутсорсинг та його вплив на витрати підприємства / А. Г. Загородній, Г. О. Партин // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 87-97.
3. Партин, Г. О. Система показників оцінювання ефективності впровадження і реалізації аутсорсингових операцій / Г. О. Партин, О. В. Дідух // Економіка сьогодення: актуальні питання та перспективи. – 2013. – № 2. – С. 11-22.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

4. Романчук, С. В. Фінансові інструменти стимулювання рециклінгу відходів цукрового виробництва [Електронний ресурс] / С. В. Романчук // Ефективна економіка. – 2014. – № 10. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3414>.
5. Юрьев, С. В. Аутсорсинг как элемент современных экономических отношений в РФ : монография / С. В. Юрьев. – Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский государственный университет сервиса и экономики, 2012. – 165 с.
6. Букринская, Э. М. Реверсивная логистика : учебное пособие / Э. М. Букринская. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 79 с.
7. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент / И. А. Бланк. – К.: Эльга Ника-Центр, 2004. – 656 с.

References

1. Didukh, O. V. (2013) Upravlinnia ryzykamy outsorsynhu na osnovi rozroblennia mekhanizmu rozpodilu spodivanykh vytrat mizh pidpriumstvom-zamovnykom i outsorserom [Outsourcing Risk Management Based on The Development of the Mechanism Of Distribution of the Expected Expenditure Between the Customer Enterprise And the Outsourcer]. *Biznes-Inform*, 10, 379-383 [in Ukrainian].
2. Zahorodnii, A. H. Partyn, H. O. (2009) Outsorsynh ta yoho vplyv na vytraty pidpriumstva [Outsourcing and its impact on company costs]. *Finansy Ukrainy - Ukraine's Finances*, 9 (166), 87–97. [in Ukrainian].
3. Partyn, H. O. (2013) Systema pokaznykiv otsiniuvannia efektyvnosti vprovadzhennia i realizatsii outsorsynhovykh operatsii [The system of indicators of evaluating the effectiveness of implementation and realization of outsourcing operations]. *Ekonomika siohodennia aktualni pytannia ta perspektyvy - The economy today: current issues and prospects*, 2, 11-22 [in Ukrainian].
4. Romanchuk, S. V. (2014) Finansovi instrumenty stymuliuvannia retsyklinhu vidkhodiv tsukrovoho vyrobnytstva [Financial tools in stimulating the sugar production waste recycling]. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*, 10. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3414> [in Ukrainian].
5. Yurev, S. V. (2012) .Autsorsing kak element sovremennykh ekonomicheskikh otnoshenii v RF [Outsourcing as an element of modern economic relations in Russia]. Saint-Peterburg [in Russian].
6. Bukrynskaia, E. M. Reversivnaia logistyka: uchebnoe posobie.[Reverse Logistics]. Saint-Peterburg, Russia.
7. Blank, I. A. (2004). *Finansovy menedzhment* / Kyiv : Elha Nika-Tsentr [in Russian].

Надійшла 23.05.2016

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 658.8

І. І. Поліщук, к. е. н., доцент

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. *Висвітлено основні підходи до трактування сутності маркетингового потенціалу підприємства, категорії розвитку промислових підприємств і їх сукупного потенціалу.*

Акцентовано увагу на тому, що в сучасних умовах неможливо забезпечити результативність діяльності на засадах орієнтації лише на ефективне використання наявних потужностей. Одним з ключових ресурсів підвищення ефективності діяльності підприємств є використання маркетингового підходу, формування та розвитку маркетингового потенціалу.

Обґрунтовано алгоритм взаємодії стратегічного управління маркетинговим потенціалом підприємства та його розвитком.

Зроблено висновок про те, що результати дослідження маркетингового потенціалу дозволяють підприємству зрозуміти, який рівень використання його можливостей на ринку, виявити слабкі місця, що не дозволяють в достатній мірі реалізувати прийняті стратегічні і тактичні рішення щодо розвитку діяльності.

Ключові слова: *маркетинговий потенціал; сукупний потенціал; розвиток підприємства; стратегія; ефективність діяльності.*

І. І. Полищук, к. э. н., доцент

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ МАРКЕТИНГОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. *Освещены основные подходы к трактовке сущности маркетингового потенциала предприятия, категории развития промышленных предприятий и их совокупного потенциала.*

Акцентируется внимание на том, что в современных условиях невозможно обеспечить результативность деятельности на основе ориентации только на эффективное использование имеющихся сил. Доказано, что одним из ключевых ресурсов для повышения эффективности деятельности предприятий является использование маркетингового подхода, формирования и развития маркетингового потенциала.

Обоснован алгоритм взаимодействия стратегического управления маркетинговым потенциалом предприятия и его развитием.

Сделан вывод о том, что результаты исследования маркетингового потенциала позволяют предприятию понять, какой уровень использования его возможностей на рынке, выявляют слабые места, которые не позволяют в достаточной мере реализовать принятые стратегические и тактические решения по развитию деятельности.

Ключевые слова: *маркетинговый потенциал; совокупный потенциал; развитие предприятия; стратегия; эффективность деятельности.*

I. I. Polishchuk, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**FACTORS OF ENTERPRISE MARKETING POTENTIAL**

Abstract. *It is emphasised that under current conditions it is impossible to ensure the effectiveness of the work by focusing solely on the effective utilization of the available capacity. The author substantiates one of the key resources to improve the business operations efficiency is employing the marketing sub-course, formation and development of marketing potential.*

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

The algorithm of interaction of strategic management of the enterprise marketing potential and its development is justified in the paper.

It is concluded that the results of the study of the marketing potential enables the company to see the level of use of its opportunities on the market, identify weaknesses that do not allow sufficiently realize the strategic and tactical decisions on development activities.

Keywords: *marketing potential; the total potential development of the company; strategy; efficiency.*

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах діяльність вітчизняних підприємств суттєво змінилася ряд істотних умов зовнішнього середовища, що вплинуло на ефективність їх діяльності: загострюється конкуренція, актуалізуються процеси інноваційної діяльності, ринок насичується товарами-замінниками, мають місце тенденції глобалізації та міжнародної інтеграції, що призводять до насичення національних ринків закордонною продукцією яка часто витісняє вітчизняну в силу переваг за ціною і маркетинговим технологіям.

Постановка проблеми. Поглиблення міжнародної інтеграції приводить до необхідності змістовних змін господарської діяльності вітчизняних підприємств, підходить щодо формування, управління та розвитку їх потенціалу. Традиційна політика поведінки підприємств на ринку швидко втрачає свою ефективність і призводить до падіння продажів і втрати частки ринку. В сучасних умовах неможливо забезпечити результативність діяльності на засадах орієнтації лише на ефективне використання наявних потужностей. Одним з ключових ресурсів підвищення ефективності діяльності підприємств є використання маркетингового підходу, формування та розвитку маркетингового потенціалу.

Аналіз останніх досягнень та публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів сутності, структуризації та управління маркетинговим потенціалом сучасних підприємств мають місце у працях багатьох науковців: Л. В. Балабанова, В. М. Божко, Ф. Котлера, Р. В. Марушкова, Е. В. Попова, Є. Сандей, О. С. Федоніна та багатьох інших. Однак у сучасних наукових публікаціях трактування сутності маркетингового потенціалу, його ролі в економічному розвитку підприємства, дослідження факторів розвитку безпосередньо розвитку самого маркетингового потенціалу за умови інтернаціоналізації залишаються недостатньо висвітленими і не існує єдиної думки щодо змісту їх розкриття.

Викладення основного матеріалу. Діяльність підприємств у нинішніх умовах розвитку ринку та актуалізація питань управління маркетинговою діяльністю і маркетинговим потенціалом пов'язані із рядом сучасних тенденцій. По-перше, це підвищення невизначеності та ризиків зовнішнього середовища, необхідність систематичного збору і аналізу необхідної інформації, що можливо подолати завдяки застосуванню маркетингового підходу до управління підприємством. Другою суттєвою перевагою маркетингового підходу є можливість контролю над ключовими позиціями діяльності підприємства, починаючи із пропагування прогресивних характеристик виробленої продукції і закінчуючи особливостями її просування на ринку. Комплекс маркетингових інструментів - товар, ціна, система збуту і просування - дозволяє привести в єдину систему всі напрямки діяльності підприємства і сконцентрувати їх на виконанні певних завдань. По-третє, цілеспрямоване управління маркетинговим потенціалом дозволяє підприємству побудувати довгострокові і ефективні відносини із споживачами і сформуванню лояльну цільову аудиторію компанії.

Таким чином маркетинговий потенціал підприємства - є невід'ємною частиною його загального економічного потенціалу. Його сутність слід визначати як здатність маркетингової системи (підприємства) забезпечувати постійну конкурентоспроможність підприємства, економічну і соціальну кон'юнктуру його товару або послуги на ринку, шляхом ефективних маркетингових заходів в області дослідження попиту, товарної, цінової, комунікативної і збутової політики та ринку в цілому, організації стратегічного планування і контролю за поведінкою товару, конкурентів і споживачів на ринку. Маркетинговий потенціал визначає ключові напрями діяльності підприємства як на ринку, так і формування внутрішнього потенціалу і забезпечує можливість здійснення господарських видів діяльності.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Результати дослідження маркетингового потенціалу дозволяють підприємству зрозуміти, який рівень використання його можливостей на ринку, виявити слабкі місця, що не дозволяють в достатній мірі реалізувати прийняті стратегічні і тактичні рішення щодо розвитку діяльності. Актуальність питань оцінки та розвитку маркетингового потенціалу обумовлена також і тим, що для багатьох українських підприємств є характерною ситуація, коли володіючи значним виробничим, технологічним, трудовим потенціалом, вони не можуть адаптувати свої внутрішньовиробничі можливості, внутрішній потенціал до мінливих ринкових умов, нових вимог, які виникають у зв'язку із розвитком міжнародної співпраці і в підсумку програють у конкурентній боротьбі. Тому формування і розвиток маркетингового потенціалу підприємств - це один із шляхів стабілізації виробництва та подальшого збуту виробленої продукції, з іншої сторони – розвитку сукупного потенціалу і підприємства в цілому.

З іншої сторони розвиток є неодмінною умовою існування будь-якої системи, в тому числі і соціально-економічної, якою є потенціал підприємства, маркетинговий потенціал і підприємство в цілому. У Великому економічному словнику поняття «розвиток» трактується як процес закономірного зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконале; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого.

У філософському словнику категорія «розвиток» трактується як характеристика якісних змін об'єктів, появи нових форм буття, інновацій та нововведень, сполучена з перетворенням їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Б. Карлофф вважає, що організаційний розвиток відноситься до розвитку індивідумів, груп, сфер відповідальності, систем управління, ініціативи і т.п. [1, с. 77].

Е. Фрезе, Л. Тойфсен, Т. Беек, П. Леманн, Г. Мінцберг під організаційним розвитком розглядають структурну реорганізацію підприємства [2, с. 116-121].

Р. Х. Холл визначає організаційне зміна як переробку і перетворення фірми з тим, щоб вона краще виживала в навколишньому середовищі [3, с. 299].

Дж. Стоунхаус говорить про організаційному розвитку як про здатність організацій до навчання і розумного управління своїм знанням. На його думку, тільки ті організації, які навчаються найбільш швидко, здатні вижити і пережити своїх конкурентів [4, с. 14].

В. С. Єфремов під організаційним розвитком розуміє організаційні зміни, які в будь-якій організації є об'єктивною реальністю [5, с. 3].

С. Е. Пивоваров, Д. І. Баркан, Л. С. Тарасевич розуміють організаційний розвиток як перебудову компанії внаслідок динамічного зміни зовнішнього і внутрішнього середовища [6, с. 569].

Ми підтримуємо визначення категорії «розвиток», зроблене В. С. Єфремовим, С. Е. Пивоваровим, Д. І. Варканом, Л. С. Тарасевичем, і розуміємо під організаційним розвитком будь-які організаційні зміни, внаслідок зміни внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, а під розвитком його маркетингового потенціалу – якісні та кількісні зміни його загальної величини та структурних елементів.

Так, розвиток маркетингового потенціалу, як і сукупного потенціалу підприємства – це процес кількісних і якісних перетворень, здійснених його високопрофесійним мотивованим персоналом, пов'язаних з перетворенням внутрішніх і зовнішніх зв'язків підприємства, протягом усього його життєвого циклу.

Стратегічне управління маркетинговим потенціалом є стимулюючим фактором розвитку підприємства в цілому, так як переводить на більш якісний рівень всі функції підсистем підприємства. З іншого боку, на ефективність стратегічного управління підприємством має найбезпосередніший вплив стан функцій підсистем підприємства і, у першу чергу в сучасних умовах господарювання - маркетингової. Таким чином можна сформулювати алгоритм взаємодії стратегічної складової, розвитку підприємства і маркетингового потенціалу (рис. 1).

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

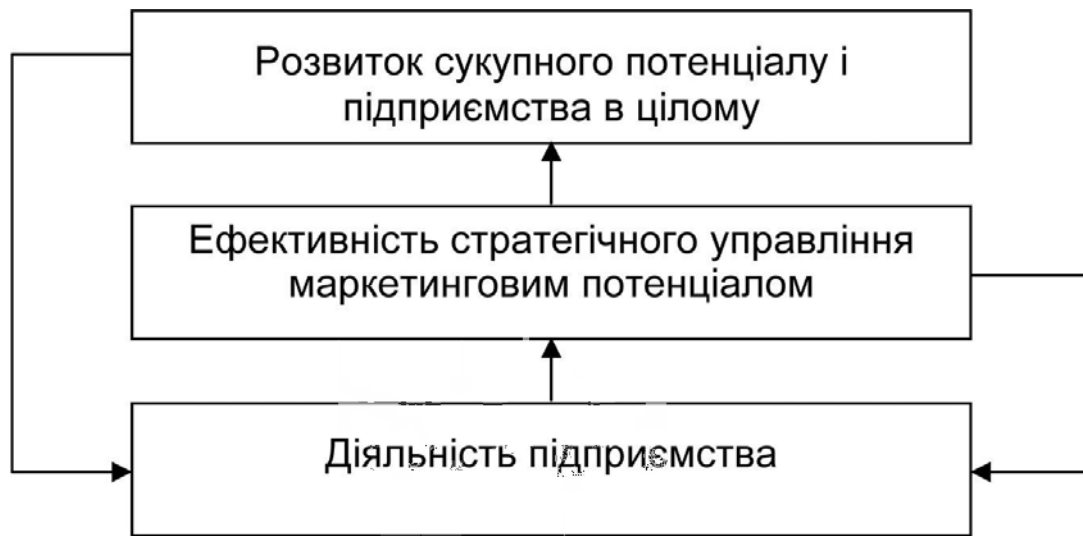

Рис. 1. Алгоритм взаємодії стратегічного управління маркетинговим потенціалом підприємства та його розвитком

Сучасні умови розвитку підприємства пов'язані із орієнтацією на споживчу цінність продукції та потреби споживачів. Проблема полягає в тому, що орієнтація виробництва на споживчу цінність часто вступає в протиріччя з вимогами ефективного використання ресурсів. Звідси, орієнтація на максимальну ефективність наявного потенціалу підприємства змінилася орієнтацією на ефективність розвитку, яке розглядається як напрямок ефективного використання ресурсів, їх «міграцією» в ті галузі, де вони можуть забезпечити максимально високу конкурентоспроможність протягом тривалого періоду.

Розвиток підприємства та його сукупного потенціалу це динамічний процес вирішення проблем взаємодії підприємства як соціально-економічної системи із зовнішнім і внутрішнім середовищами для забезпечення його відповідності мінливості попиту і різним ринковим можливостям з метою підвищення конкурентоспроможності (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристики параметрів розвитку промислового підприємства та його маркетингового потенціалу

Параметри	Характеристики параметрів
1	2
1. Характер процесу розвитку	Пасивний, як відповідь на різке скорочення обсягу продажів і посилення конкуренції Активний, як стратегічно орієнтовані дії з метою пристосування до нових умов і нових вимог споживача
2. Відношення до фактору часу	Підпорядкування обставинам в поточному режимі часу Орієнтація на випереджаючі, прогнозовані обставини Орієнтація на зміни зовнішнього середовища з метою пристосування до них і збереження цієї здатності на тривалий період
3. Прояв мінливості зовнішнього середовища	Нестабільність Непередбачуваність Невизначеність

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ*Продовження таблиці 1*

1	2
4. Ступінь гнучкості системи управління маркетинговим потенціалом	Визначається: - Адаптацією до реальних умов - Адаптацією до реальних умов і збереженням цієї здатності на тривалий період - Передбаченням прийдешніх змін і підготовкою до них
5. Схема управління	Централізована Децентралізована
6. Характер стратегій, використовуваних при вирішенні проблем розвитку потенціалу і підприємства в цілому	Еволюційний: стратегії націлені на використання внутрішнього потенціалу і зовнішніх можливостей для пристосування Революційний: стратегії націлені не тільки на пристосування до зовнішнього середовища, а й активне використання внутрішнього потенціалу для зміни зовнішнього оточення
4. Напрями розвитку підприємства	Техніко-технологічний розвиток Удосконалення і освоєння нових видів виробів Організаційний розвиток

Управління розвитком підприємства і його маркетингового потенціалу - це управління процесом кількісних і якісних перетворень (революційного або еволюційного типу), пов'язаних з перетворенням внутрішніх і зовнішніх зв'язків підприємства, протягом усього його життєвого циклу. Це управління має бути стратегічно орієнтоване і націлене на довгострокову перспективу. При цьому повинні бути задіяні не тільки менеджери вищої ланки, а й нижчий рівень менеджменту, усі фахівці з маркетингової діяльності і весь персонал в цілому. Це дозволить системно, цілісно охопити підприємство його сукупний потенціал і забезпечити розвиток.

Для створення передумов сталого розвитку маркетингового потенціалу підприємства необхідно розглянути групи основних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, які впливають на його стан і визначають особливості функціонування. Забезпечення сталого розвитку пов'язане з подоланням негативного впливу факторів, що дестабілізують діяльність та створюють перешкоди для реалізації і розвитку його потенціалу. На підставі виявлених факторів є можливість побудови моделі ефективного розвитку промислового підприємства, яке включає комплекс заходів технічного, організаційного та економічного характеру.

Узагальнюючи результати досліджень слід виділити системоутворюючі фактори конкурентоспроможності українських промислових підприємств, до яких відносяться:

- технічні фактори (наявність параметрів, що відповідають вимогам міжнародного стандарту ISO 9001, наявність сертифікатів, технологічна та екологічна безпека;
- техніко-економічні фактори (висока зносостійкість виробничих факторів, комутаційний ресурс, низькі експлуатаційні витрати);
- організаційно-комерційні чинники (мінімум обслуговування, гнучкі умови платежу і дієві системи знижок, навчання персоналу).

Таким чином, потенційної конкурентоспроможністю володіє та продукція і ті підприємства, у яких, разом із високим науково-технічним рівнем є сформований маркетинговий потенціал, розвитку якого приділяється належна увага на усіх рівнях управління.

Література

1. Карлофф, Б. Деловая стратегия. Концепция, содержание, символы : пер с англ. / Б. Карлофф; науч. ред. и авт. послесл. В. А., Приписнов. – М.: Экономика, 1991.
2. Минцберг, Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации / Г. Минцберг; пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 2001. – 512 с.
3. Реструктуризация предприятий: направления, цели, средства / Э. Фрезе, Л. Тойфсен, Т. Беекен, М. Энгельс, П. Леманн // Проблемы теории и практики управления. – 1996. – № 4. – С. 116-121.
4. Холл, Р. Х. Организация: структуры, процессы, результаты / Р. Х. Холл. – СПб.: Питер, 2001.
5. Стоунхаус, Дж. Управление организационным знанием / Дж. Стоунхаус // Менеджмент в России и за рубежом. - 1999. – № 1. – С. 14-16.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

6. Ефремов, В. С. Концепции и методы планирования / В. Ефремов // Маркетинг и менеджмент в России и за рубежом. – М.: Финпрес, 1998.

7. Международный менеджмент / под ред. С. Э. Пивоварова, Д. И. Баркана, Л. С. Тарасевича, А. И. Майзеля. – СПб.: Питер, 2000. – С. 569.

References

1. Karloff, B., Pripisnov, V. A. (Ed.) (1991). Delovaia stratehiia. Kontseptsii, sodержaniie, simvoly [Business Strategy. Concept, content, characters]. Moscow : Ekonomika [in Russian].

2. Mintsberg, H., Kapturevskii, Yu. N. (Ed.) (2001). Struktura v kulake: sozdaniie effektivnoi organizatsii Saint-Petersburg [in Russian].

3. Freze, E., Toifsen, L., Beeken, T., Engels, M., Lemann, P. (1996). Restrukturizatsiya predpriatii: napravleniia, tseli, sredstva [Restructuring of enterprises: the direction, goals, means]. Problemy teorii y praktiki upravleniia - Problems of the theory and practice of management, № 4, pp. 116-121 [in Russian].

4. Khol, R. Kh. (2001). Orhanizatsiia: struktury, protsessy, rezulyaty SSaintPetersburg [Organization: structure, processes, results] [in Russian].

5. Stounkhaus, Dzh. (1999). Upravleniie orhanizatsionnym znaniem [Managing organizational knowledge]. Menedzhment v Rossii i za rubezhom - Management in Russia and abroad, № 1. pp. 14-16 [in Russian].

6. Efremov, V. S. (1998). Kontseptsii i metody planirovaniia [Concepts and planning methods]. Marketing i menedzhment v Rossii i za rubezhom – Marketing and management in Russia and abroad. Moscow : Finpres [in Russian].

7. Pivovarov, S. E., Barkan, D. Y., Tarasevich, L. S., Maizel, A. Y. (2000). Mezhdunarodnyi menedzhment [International Management]. Saint-Petersburg [in Russian].

Надійшла 07.05.2016

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 657.6:334.012.64(477)

О. В. Царенко, д. е. н., професор,
Н. В. Кармазіна, д. е. н., доцент**УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КЕРОВАНОГО ВПЛИВУ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ АУДИТУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті розглянуто порядок застосування Міжнародних стандартів аудиту при здійсненні аудиту малих підприємств; вказані атрибутивні ознаки аудиту діяльності малого бізнесу в порівнянні зі звичайними підприємствами. Обґрунтовано домінанти та функціонали аудиту діяльності малого підприємства при синхронному застосуванні системного підходу до ідентифікації концептуальної основи фінансової звітності.

Ключові слова: міжнародні стандарти аудиту; малий бізнес, аудит, малі підприємства; бухгалтерський облік; діяльність; ефективність; аудиторський висновок.

О. В. Царенко, д. э. н., профессор,
Н. В. Кармазина, д. э. н., доцент**УСЛОВИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЯЕМОГО ВЛИЯНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ АУДИТА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАЛОГО БИЗНЕСА В РЕГИОНАХ УКРАИНЫ**

Аннотация. В статье рассмотрен порядок применения Международных стандартов аудита при осуществлении аудита малых предприятий; указаны атрибутивные признаки аудита деятельности малого бизнеса по сравнению с обычными предприятиями. Обоснованы доминанты и функционалы аудита деятельности малого предприятия при синхронном применении системного подхода к идентификации концептуальной основы финансовой отчетности.

Ключевые слова: международные стандарты аудита; малый бизнес; аудит, малые предприятия; бухгалтерский учет; деятельность, эффективность; аудиторское заключение.

O. V. Tsarenko, Doctor of Economic Sciences, Professor,
N. V. Karmazina, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor**TERMS OF PROVIDING THE MANAGED INFLUENCE OF INTERNATIONAL STANDARDS ON AUDITING ON EFFICIENCY OF SMALL BUSINESS ACTIVITY IN REGIONS OF UKRAINE**

Abstract. The article describes the procedure for the use of International Standards on Auditing in the implementation of small enterprises audit. The attribute signs of small businesses audit compared to common enterprises are specified and the dominant and functional of small business audit in the synchronous application of systematic approach to the identification of a conceptual framework of financial reporting are substantiated in the paper.

Keywords: International Standards on Auditing; small business; audit; small enterprises; record-keeping; activity; efficiency; audit report.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах в Україні малі підприємства виступають як наймасовіша, і найгнучкіша форма ділового життя. Малі підприємства не є суб'єктами обов'язкового аудиту, однак ряд питань, які виникають у ході їх фінансово-господарської діяльності, можна вирішити залучивши незалежних фахівців – аудиторів. При цьому методика аудиту малих підприємств має особливості, на яких аудитор з метою якісної роботи повинен акцентувати свою увагу.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Постановка проблеми. Необхідність і значимість використання міжнародних стандартів аудиту (надалі – МСА) визначається тим, що малі підприємства відіграють надзвичайно вагому роль у наповненні державного бюджету, створенні додаткових робочих місць, формуванні соціально-економічних умов органічності функціонування якісного управління об'єктами недержавної власності в регіонах України. Але проблеми і особливості аудиту на малому підприємстві не достатньо досліджені та у вітчизняних наукових видань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням методики аудиту присвячені праці таких вітчизняних вчених та економістів, як: М. Білухи, В. Бондар, Н. Дорош, Р. Костирко, О. Петрик, О. Редько, В. Рудницький, О. Царенко. Проблеми вдосконалення аудиту діяльності малих підприємств досліджували такі вчені і економісти, як: Л. Кулаковська, Ю. Піча, В. Сопко та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у обґрунтуванні особливостей, методичних та організаційних підходів до здійснення аудиту малого бізнесу у контексті ефективного застосування Міжнародних стандартів аудиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначено, що метою аудиту є підвищення ступеня довіри визначених користувачів до фінансової звітності. Її досягають через висловлення аудитором думки про те, чи складена фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності. Наголошено, що Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (в редакції 2014 р., надалі – МСА), не містять окремого стандарту або положення щодо особливостей проведення аудиту фінансової звітності малого підприємства (попередня редакція Міжнародних стандартів аудиту – 2007 р. – містила ПМПА 1005 «Особливості аудиту малих підприємств»). Крім того, на даний момент не розроблено жодного національного стандарту відносно аудиту на малому підприємстві [1]. Тому при проведенні аудиту малих підприємств необхідно керуватися Міжнародними стандартами аудиту та ряд МСА слід використовувати з урахуванням особливостей функціонування підприємств малого бізнесу.

Суб'єкти малого підприємництва часто пропонують обмежений асортимент товарів чи послуг та здійснюють свою діяльність на одному чи обмеженій кількості об'єктів, що дозволяє аудитору швидше розібратися в специфіці діяльності суб'єкта малого бізнесу і відобразити її в документах, ніж у випадку з великим підприємством [2]. Застосування широкого спектру аудиторських процедур може носити досить нескладний характер. Наприклад, при здійсненні аналітичних процедур можуть бути використані ефективні моделі прогнозування. Відповідно до МСА 210 «Узгодження умов завдань з аудиту» розглядає відповідальність аудитора під час узгодження умов завдання з аудиту з управлінським персоналом і за потреби з тими, кого наділено найвищими повноваженнями [3]. Згідно з МСА 250 «Розгляд законодавчих та нормативних актів при аудиті фінансової звітності» розглядає відповідальність аудитора за розгляд законодавчих та нормативних актів при аудиті фінансової звітності [1]. Аудитор повинен мати загальну уяву про нормативно-правову базу, яка застосовується до діяльності даного суб'єкта. Крім законодавства і нормативних актів, які безпосередньо торкаються підготовки фінансової звітності, деякі вимоги можуть передбачати правову основу діяльності суб'єкта малого підприємства, яка має великий вплив на його можливість вести бізнес. Так як діяльність більшості суб'єктів малого бізнесу не відрізняється складністю, правове і регулююче середовище, до якого вони належать, є менш складним в порівнянні з середовищем, в якому функціонують великі суб'єкти. Визначивши галузеве законодавство і нормативні акти, аудитор суб'єкта малого бізнесу повинен відобразити дану інформацію як частину його знання про суб'єкт малого бізнесу [4].

Відповідно до МСА 260 «Повідомлення інформації з питань аудиту тим, кого наділено найвищими повноваженнями» визнається важливість ефективного двостороннього повідомлення інформації під час аудиту фінансової звітності та надається комплексна концептуальна основа для повідомлення інформації аудитором тим, кого наділено найвищими повноваженнями для управління бізнесом, а також ідентифікуються деякі конкретні питання, інформацію про які слід повідомляти тим, кого наділено найвищими повноваженнями [1]. Структура управління суб'єкта малого бізнесу може бути визначена не дуже чітко, або ж в якості осіб, наділених керівними повноваженнями, можуть виступати ті ж особи, які керують підприємством. Аудит визначає коло

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

осіб, наділених повноваженнями здійснювати нагляд, контроль і ведення діяльності суб'єкта малого бізнесу. У випадку аудиту малих підприємств повідомлення інформації аудитором тим, кого наділено найвищими повноваженнями, може бути менш структурованим, ніж у випадку аудиту зареєстрованих на біржі суб'єктів господарювання або великих суб'єктів господарювання.

Згідно МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту» слід оцінити рівень суттєвості з якісної та кількісної точки зору. Одна з цілей цієї попередньої оцінки полягає у визначенні найбільш значимих статей фінансової звітності, на які повинен звернути увагу аудитор, виробляючи стратегію аудиту [5]. У зв'язку з відсутністю загальновизнаних стандартів з оцінки суттєвості за допомогою кількісних методів, аудитор в кожному випадку використовує своє професійне судження з урахуванням цих обставин. У відповідності з однією з методик при кількісній оцінці суттєвості використовується певна частка від базового показника фінансової звітності.

Для аудиту звітності малих підприємств актуальним є питання суттєвості, оскільки такі підприємства мають порівняно незначні показники об'єму виробництва та скорочені форми звітності. З метою зменшення аудиторського ризику та запобігання викривлення даних при перевірці необхідно враховувати всі показники, тобто проводити суцільну перевірку [4].

Суттєвість на рівні фінансової звітності в цілому (а також, якщо це застосовано, рівень або рівні суттєвості для окремих класів операцій, залишків на рахунках або розкриття інформації) може потребувати перегляду внаслідок змін в обставинах, що відбулися під час аудиту (наприклад, рішення ліквідувати більшу частину бізнесу суб'єкта господарювання), отримання нової інформації або змін у розумінні аудитором суб'єкта господарювання та його операцій внаслідок виконання подальших аудиторських процедур [3]. Наприклад, якщо під час аудиту здається, що реальні фінансові результати будуть швидше за все суттєво відрізнятись від тих, що очікувалися на кінець звітного періоду і використовувалися на початку для визначення суттєвості на рівні фінансової звітності в цілому, аудитор переглядає таку суттєвість.

Згідно МСА 520 «Аналітичні процедури» дані процедури включають розгляд і порівняння фінансової інформації суб'єкта господарювання з:

- порівняльною інформацією за попередні періоди;
- очікуваними результатами суб'єкта господарювання, зокрема бюджетом або прогнозами чи попередніми розрахунками аудитора, наприклад оцінкою амортизації;
- аналогічною інформацією для галузі, наприклад, порівняння відношення продажів і дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання із середніми показниками у цій галузі або в інших суб'єктів господарювання порівнянного розміру, що працюють у такій самій галузі [1].

Для виконання аналітичних процедур можуть використовуватися різні методи. Ці методи варіюються від виконання простих порівнянь до здійснення комплексного аналізу з використанням сучасних статистичних методів. Аналітичні процедури можна застосовувати до консолідованої фінансової звітності, компонентів і окремих елементів інформації [5].

Аналітичні процедури на стадії планування аудиту суб'єкта малого бізнесу можуть обмежуватися за характером і обсягом у зв'язку з встановленими суб'єктом строками обробки даних про господарські операції і відсутністю надійної фінансової інформації на момент планування [6]. Суб'єкти малого бізнесу можуть не мати проміжної або щомісячної фінансової інформації, яка використовується в аналітичних процедурах на стадії планування. Аудитор може в якості альтернативного варіанту провести коротку перевірку Головної книги або інших наданих бухгалтерських записів. В багатьох випадках, може бути відсутньою інформація і аудитор буде необхідно отримати дану інформацію при обговоренні з власником.

Згідно з МСА 530 «Аудиторська вибірка» існують різні методи вибірки статей обліку для тестування. Доступними засобами для аудитора є: відбір всіх об'єктів обліку; відбір конкретних об'єктів обліку; аудиторська вибірка.

Враховуючи незначний обсяг генеральної сукупності даних суб'єктів малого бізнесу, доцільно перевірити 100 % елементів генеральної сукупності або 100 % елементів певної частини генеральної сукупності (наприклад, 100 % всіх об'єктів, вартість яких вище вказаної суми). При цьому аналітичні процедури повинні застосовуватися до залишку сукупності у випадку його істотності [7].

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Аудиторська вибірка дає змогу аудитору отримати й оцінити аудиторські докази щодо деяких характеристик статей, відібраних для формулювання або допомоги в формулюванні висновку стосовно генеральної сукупності, з якої робилася вибірка. Аудиторську вибірку можна застосувати з використанням нестатистичного або статистичного підходу до неї.

Розроблюючи аудиторську вибірку, аудитор враховує конкретну мету, якої він хоче досягнути, та поєднання аудиторських процедур, яке, ймовірно, найкраще сприятиме досягненню цієї мети. Розгляд характеру аудиторських доказів, пошук яких проводиться, і можливих обставин відхилень або викривлень чи інших характеристик, що стосуються цих аудиторських доказів, допоможе аудитору визначити, що собою являє відхилення або викривлення та яку генеральну сукупність використати для вибірки.

Відповідно до МСА 550 «Пов'язані сторони» між суб'єктом малого бізнесу та власником, а також між суб'єктом малого бізнесу і суб'єктами, пов'язаними з власником, часто здійснюються суттєві операції [3]. Суб'єкти малого бізнесу рідко застосовують детально розроблену політику і етичні норми у відношенні операцій між пов'язаними сторонами. В дійсності операції з пов'язаними сторонами є характерною рисою багатьох суб'єктів господарювання, якими володіє і розпоряджається одна особа або сім'я.

Багато операцій з пов'язаними сторонами здійснюються у нормальної діяльності. За таких обставин вони можуть не являти собою більш високого ризику суттєвого викривлення фінансової звітності порівняно з аналогічними операціями з непов'язаними сторонами характер відносин і операцій з пов'язаними сторонами у деяких випадках може призводити до більш високого ризику суттєвого викривлення фінансової звітності порівняно з операціями з непов'язаними сторонами [8]. Наприклад:

- пов'язані сторони можуть діяти в рамках широкого і складного діапазону відносин і структур з відповідним збільшенням ступеня складності операцій з пов'язаними сторонами;
- інформаційні системи можуть бути неефективними при виявленні або узагальненні операцій і балансу заборгованості між суб'єктом господарювання та пов'язаними з ним сторонами;
- операції з пов'язаними сторонами можуть здійснюватися не на нормальних ринкових умовах; наприклад, окремі операції з пов'язаними сторонами можуть відбуватися без грошової винагороди.

Існуючі на малих підприємствах заходи внутрішнього контролю швидше за все будуть менш формальними, і на них можуть бути неформалізовані процеси відносин і операцій з пов'язаними сторонами. Власник-керівник може зменшити деякі ризики у зв'язку з операціями з пов'язаними сторонами або потенційно збільшити такі ризики через активну участь у всіх основних аспектах операції. Для таких суб'єктів господарювання аудитор може отримати розуміння відносин і операцій з пов'язаними сторонами, а також запровадити будь-які заходи внутрішнього контролю за ними, якщо вони існують, через запити до управлінського персоналу разом із виконанням інших процедур, зокрема спостереженням за заходами з нагляду і перевірки управлінським персоналом, а також перевіркою наявної відповідної документації.

Аудит звичайно здійснює процедури по суті для виявлення пов'язаних сторін і операцій між ними. Однак, якщо з оцінками аудитора, ризик нерозкриття інформації є низьким, то обсяг таких процедур по суті не обов'язково повинен бути значним.

В Міжнародному стандарті аудиту 720 «Відповідальність аудитора щодо іншої інформації в документах, що містять перевірену аудитором фінансову звітність» розглядається відповідальність аудитора щодо іншої інформації в документах, які місіям, перевірену аудитором фінансову звітність та аудиторський звіт щодо неї [1]. Якщо відсутні окремі вимоги за конкретних обставин завдання, аудиторська думка не стосується іншої інформації та аудитор не несе конкретної відповідальності за визначення того, чи належно подано іншу інформацію. Однак аудитор ознайомлюється з іншою інформацією, оскільки суттєві невідповідності між перевіреною аудитором фінансовою звітністю та іншою інформацією ставлять під сумнів достовірність перевіреної аудитором фінансової звітності.

Аудитор повинен ознайомитися з іншою інформацією для виявлення суттєвих невідповідностей з перевіреною фінансовою звітністю. Прикладами «іншої інформації», яка часто включаєть-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

ся до фінансової звітності суб'єкта малого бізнесу, може бути детальний звіт про доходи і витрати з метою оподаткування, звіт керівництва суб'єкта малого бізнесу тощо. Решта МСА застосовується без коригувань і врахувань особливостей суб'єктів малого бізнесу.

Висновки. Таким чином, використання МСА в процесі здійснення аудиторської перевірки підприємств малого бізнесу забезпечить отримання об'єктивних результатів, які відображають стан підприємства з усіх боків та будуть втілені у висновку аудитора. Також слід відзначити, що аудит малих підприємств не регламентується жодним стандартом чи положенням, а тому з метою зменшення аудиторського ризику та запобігання викривлення даних при перевірці необхідно проводити суцільну перевірку, а також рекомендовано перевіряти в процесі аудиту 100 % елементів генеральної сукупності або 100 % елементів певної її частини. Ці особливості потрібно враховувати при розробці методики аудиту малого підприємства.

Література

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2014 р. Частина 1 [Електронний ресурс] // Міжнародна Федерація Бухгалтерів, Аудиторська Палата України. – Режим доступу : http://www.apu.com.ua/attachments/article/290/Audit_2015_1_all.pdf.
2. Бойченко, Н. В. Особливості розвитку та побудови облікової політики підприємств малого бізнесу в Україні / Н. В. Бойченко // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі : зб. наук. пр. – Харків : ХДУХТ, 2010. – Т. 1. – С. 123-129.
3. Петрик, Е. А. Законодательно – нормативное регулирование аудиторской деятельности в Украине: реалии современности / Е. А. Петрик // Бухгалтерский учёт и аудит. – 2009. – № 8-9. – С. 70-77.
4. Царенко, О. В. Дю дилідженс як превентивний захід зниження ризиків при оптимізації бізнес-процесів у регіонах / О. В. Царенко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / [за ред. І. Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, 2013. – Вип. 7. – Т. 2. – С. 370-377.
5. Бутинець, Ф. Ф. Аудит: стан і тенденції розвитку в Україні та світі : монографія / Ф. Ф. Бутинець, Н. М. Малюга, Н. І. Петренко; за ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ЖДТУ, 2009. – 564 с.
6. Дорош, Н. І. Розвиток концепції та ефективність аудиту в Україні / Н. І. Дорош // Сучасний стан та перспективи розвитку державного контролю та аудиту в Україні : зб. праць всеукр. наук. – практ. конф. / за заг. ред. проф. В. Д. Базилевича. – К.: 2009. – С. 117-119.
7. Аудит (Основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту) : підручник / за ред. проф. Немченко, В. В., Редько, О. Ю. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 540 с.
8. Про аудиторську діяльність : Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-15>.

References

1. Mizhnarodni standarty kontroliu yakosti, audytu, ohliadu, inshoho nadannia vpevnenosti ta suputnikh posluh. [International standards on quality control, auditing, review, other assurance, and related services]. (2009). *Mizhnarodna Federatsiia Bukhhalteriv, Audytorska Palata Ukrainy. – International Federation of Accountants, Audit Chamber of Ukraine*. Retrieved from: <http://www.apu.com.ua> (Accessed 4 Jun. 2015).
2. Boichenko, N. V. (2010), Osoblyvosti rozvytku ta pobudovy oblikovoi polityky pidpriemstv maloho biznesu v Ukraini [Features of development and the accounting policy of the enterprises of small business in Ukraine]. *Prohresyvnii resursozberihaiuchi tekhnologii ta yikh ekonomichne obgruntuvannia u pidpriemstvakh kharchuvannia. Ekonomichni problemy torhivli – Progressive resource-saving technologies and economic justification in food industry. Economic issues of trade*. Kharkiv: GUPT, Ukraine, Vol. 1, pp. 123-129.
3. Petrik, E. A. (2009), Zakonodatelno – normativnoie regulirovaniie auditorskoi deiatelnosti v Ukraine: realii sovremenosti [Legal regulation of auditing in Ukraine: today's realities], *Accounting and audit*, vol. 8-9, pp. 70–77 [in Russian].
4. Tsarenko, O. V. (2013), Diu dylydzhen yak preventyvnyi zakhid znyzhennia ryzykiv pry optyimizatsii biznes–protsesiv u rehionakh [Due diligence as a preventive measure to reduce risks in the optimization of business processes in regions]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu: naukovyi zbirnyk – Relevant issues of economic development of the region*, Ivano-Frankivsk, Ukraine, Vol. 7, pp. 370-377 [in Ukrainian].
5. Efimova, F. F., Maluha, N. M., Petrenko, N. I. (2009), *Audyty: stan i tendentsii rozvytku v Ukraini ta sviti* [Audit: state and development trends in Ukraine and worldwide], JGTU, Zhitomir, Ukraine [in Ukrainian].
6. Dorosh, N. I. (2009). Rozvytok kontseptsii ta efektyvnist audytu v Ukraini [Development of the concept and the effectiveness of audit in Ukraine]. *Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku derzhavnoho kontroliu ta audytu v Ukraini – Current status and prospects of state control and audit in Ukraine*. Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
7. Nemchenko, V. V., Redko, A. Yu. (2012), *Audyty (Osnovy derzhavnoho, nezalezhnoho profesijnoho ta vnutrishn'oho audytu)* [Audit. Fundamentals of state, professional and independent internal audit], Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
8. Pro audytorську діяльність: Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII [the Law of Ukraine On auditing dated April 22, 1993] *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

Надійшла 26.05.2016

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 658

М. В. Гончар, аспірант**ОБҐРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИЗАЦІЇ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

Анотація. У статті узагальнено наукові підходи щодо визначення сутності ресурсного потенціалу підприємства та його структуризації. Звернуто увагу на те, всі його елементи функціонують одночасно і в сукупності. Тобто, визначено ресурсний потенціал як складну і динамічну систему.

Акцентовано увагу на тому, що умови сучасної ринкової конкуренції передбачають формування нового підходу до управління ресурсним потенціалом підприємства, який повинен бути спрямований на досягнення господарських цілей підприємства. Доведено що, ефективність управління ресурсним потенціалом буде досягатись лише за умови, одержання ефективного критерію результативності управління його окремими ресурсними елементами.

Ключові слова: ресурси; потенціал; ресурсний потенціал; структуризація; управління; ефективність.

М. В. Гончар, аспірант**ОБОСНОВАНИЕ СТРУКТУРИЗАЦИИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ**

Аннотация. В статье обобщены научные подходы к определению сущности ресурсного потенциала предприятия и его структуризации. Обращено внимание на то, что все его элементы функционируют одновременно и в совокупности. То есть, определено ресурсный потенциал как сложную и динамичную систему.

Акцентируется внимание на том, что условия современной рыночной конкуренции предусматривают формирование нового подхода к управлению ресурсным потенциалом предприятия, который должен быть направлен на достижение хозяйственных целей предприятия. Доказано, что эффективность управления ресурсным потенциалом будет достигаться только при условии получения эффективного критерия результативности управления его отдельными элементами.

Ключевые слова: ресурсы; потенциал; ресурсный потенциал; структурирование; управление; эффективность.

M. V. Gonchar, Postgraduate Student**BACKGROUND STRUCTURING ENTERPRISE RESOURCE POTENTIAL**

Abstract. The paper summarizes the scientific approaches to defining the essence of the resource potential of the enterprise and its structuring. Attention is drawn to the fact that all its elements operate simultaneously and collectively, that is, the resource potential defined as a complex and dynamic system.

The emphasis is put on the fact that the conditions of the modern market competition provide for the formation of a new approach to the management of enterprise resource potential, which should be aimed at achieving the economic objectives of the enterprise. It is proved that the effectiveness of resource potential management will be achieved only upon condition of getting the effective criterion of management performance of its individual elements.

Keywords: resources; potential; resource potential; structuring; management efficiency.

Актуальність теми дослідження. Перехід України до ринкових відносин, багато в чому, залежить від успішності функціонування матеріального базису економіки – підприємств та організацій. На рівні підприємств створюється суспільний продукт та надаються відповідні послуги, тобто фактично існування підприємств забезпечує існуванню усієї економічної системи держави як такої. Підприємства поєднують з виробничим процесом кваліфіковану робочу силу, викорис-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

товують високопродуктивну техніку та інші ресурси, здійснюють менеджмент та маркетинг. В умовах функціонування виробничих підприємств в системі ринкових відносин найбільш важливої ваги набуває питання здійснення ефективного управління підприємством та його ресурсним потенціалом.

Постановка проблеми. В умовах динамічного та швидко змінюваного ринкового середовища управління потенціалом підприємств та оптимізація його ресурсного складу, здатні зіграти виняткову роль у подальшому їх розвитку та функціонуванні. Зважаючи на це в умовах ринкових відносин та глобалізації ринку збільшилося значення досліджень потенціалу підприємства як наукової категорії, підходів до його структуризації, та призвело до формування теорії потенціалу як самостійного напрямку економічної науки.

Аналіз останніх досягнень та публікацій. В західній та вітчизняній економічній літературі значний вклад у дослідження потенціалу підприємства внесли А. М. Авідзба, І. М. Агєєва, Н. В. Гавва, О. І. Гончар, І. З. Должанський, Ю. Ю. Донец, П. Друкер, А. Є. Воронкова, Є. В. Лалін, О. І. Олексюк, І. М. Рєпіна, В. О. Рибінцев, С. П. Робинс, О. С. Федонін, Х. Фриман, та інші.

Аналіз позицій окремих авторів приводить до висновку, що економічний потенціал господарської системи - це сукупність ресурсів, які перебувають в її розпорядженні з метою відтворювальної діяльності, а також здатності підприємств, компетенції і можливості їх успішного використання. Кількісні і якісні параметри цих ресурсів, а також їх інтеграція визначають виробничу здатність кожної господарської ланки системи. Процес виробництва об'єднує окремі види виробничих ресурсів в єдине ціле. Лише при їх відповідній комбінації стає можливим процес виготовлення продукції. На цій стадії виробничі ресурси, які формують виробничий потенціал підприємств, стають дієвими елементами процесу виробництва і відтворення, тобто джерелами економічного розвитку і потребують поглибленого дослідження.

Викладення основного матеріалу. Елементами економічного потенціалу підприємства можна вважати всі ресурси, які тим чи іншим чином пов'язані з функціонуванням підприємства. Вибір найважливіших ресурсів із їх величезної кількості є досить складною проблемою, про що, зокрема, свідчить існування багатьох різних тверджень щодо складу виробничого потенціалу. До виробничого потенціалу промислових підприємств, доцільно включати матеріально-сировинні ресурси, які беруть безпосередню участь у процесах виготовлення продукції.

Основна проблема у дослідженні ресурсного потенціалу сучасних підприємств полягає в тому, що всі його елементи функціонують одночасно і в сукупності. Тобто ресурсний потенціал є системою, причому складною і динамічною, оскільки саме взаємозв'язки між окремими складовими потенціалу здійснюють безпосередній вплив на його елементи, модифікуючи вихідні властивості і закономірності їх функціонування, сприяючи тим самим переходу потенціалу у новий якісний стан як єдиного цілого, тобто системи вищого порядку. Таким чином, лише з відомих особливостей і закономірностей функціонування окремих елементів неможливо вивести особливості і закономірності функціонування економічного потенціалу як системи загалом. Динамізм ресурсного потенціалу промислових підприємств обумовлений впливом інновацій, нестабільністю зовнішніх чинників господарювання, кон'юнктурними умовами виробництва, глобалізацією економічних процесів. Внаслідок впливу цих чинників постійно відбуваються певні структурні зрушення всередині потенціалу, а також якісні та кількісні зміни техніко-економічних показників, які його характеризують.

Потенціал підприємства складається із багатьох елементів. Які поєднані і доповнюють один одного, і тому, повинні розглядатись і оцінюватись комплексно. В сучасних умовах досягнення високих техніко-економічних показників виробництва неможливо без збалансованого розвитку як основного виробництва, так і виробничої та соціальної інфраструктури. Щоб оцінити загалом ресурсний потенціал підприємства, необхідно здійснити загальний аналіз усіх його складових.

Суть процесу управління ресурсним потенціалом сучасного підприємства полягає в активному впливі на керований об'єкт із метою підвищення ефективності його функціонування і забезпечення умов для розвитку. Ефективність процесу управління визначається за допомогою обраних критеріїв: кожному варіанту системи управління відповідає певне значення критерію ефективності. Звідси, оптимальне управління ресурсним потенціалом полягає в тому, щоб знайти і

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

реалізувати такий варіант управління, при якому відповідний критерій досягне бажаного значення.

Умови сучасної ринкової конкуренції передбачають формування нового підходу до управління ресурсним потенціалом підприємства, який повинен бути спрямований на досягнення господарських цілей підприємства. Ринкові відносини відкрили великі можливості для підприємств, але й змусили підприємства будувати та здійснювати самим свою господарську діяльність, і цей аспект найболючіше позначився на сучасних підприємствах, на яких спостерігається часто скорочення темпів діяльності та зниження прибутковості.

Дослідження суті потенціалу підприємства, його характеристик, можливостей оцінки знайшло своє відображення у працях багатьох вчених-економістів. Їхні роботи представляють цілий напрям економічної науки, який присвячений потенціалу підприємства, що набуває ознак теорії.

Наприклад, на думку С. Г. Струмиліна: «Економічний потенціал – сукупна виробнича сила праці всіх працездатних членів суспільства». У 1967 році В. С. Немчинов [1, с. 87] дав визначення потенціалу з точки зору розширеного виробництва, він зазначив, що потенціал це – ресурсні можливості національної економіки для здійснення економічного зростання.

Вищенаведені поняття потенціалу свідчать, що на початку та у середині ХХ-го століття потенціал здебільшого розглядався на макроекономічному рівні, тобто ґрунтувався на загальних цілях суспільства та національної економіки.

У 1970-х, початку 1980-х рр. вийшло багато публікацій, які містять різні аспекти поняття «потенціал». У більшості робіт відзначається важливість вивчення проблем оцінки потенціалу та вказується на існування значних розходжень у визначенні самого поняття потенціалу, його сутності, складу та співвідношення з іншими категоріями. Так, у 1973 році А. І. Анчишкін [2, с. 93] визначив, що потенціал це – сукупність ресурсів, які в процесі виробництва приймають форми чинників виробництва, у 1981 році Л. І. Абалкін [3, с. 102] дав визначення потенціалу як суспільної характеристики ресурсів, відповідно території і часу, а у 1983 році В. М. Архангельський [4; с. 47] зазначив, що потенціал це – способи, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або рішення певної задачі.

У наведених двох періодах, спостерігається еволюція поняття потенціалу, від макроекономічного рівня, тобто країни, до рівня підприємства. Слід при цьому наголосити, що в умовах планової економіки підприємство було закритою виробничою системою, головна характеристика якої полягала в тому, що вона істотно ігнорувала ефект зовнішнього (економічного) впливу.

З переходом України до ринкових відносин поняття потенціал підприємства продовжує еволюціонувати. Науковці-економісти починають розглядати це поняття (потенціал підприємства) з урахуванням того, що само підприємство стає відкритою системою, яка має динамічний взаємозв'язок із зовнішнім економічним середовищем. Так, І. М. Рєпіна [5, с. 61] розглядає поняття потенціалу та дає таке його визначення: «Підприємницький потенціал – сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних і тому подібне), навиків і можливостей керівника, фахівців і інших категорій персоналу товарів, що стосуються виробництва, надання послуг, отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення постійного функціонування і розвитку підприємства».

А. Е. Воронкова [6, с. 67] розглядає поняття потенціалу з точки зору конкурентоспроможності та визначає, що конкурентоспроможний потенціал – це сукупність виробничо-фінансових, інтелектуальних і трудових можливостей підприємства, які забезпечують йому стійкі конкурентні позиції на ринку.

Таким чином, практично всі визначення тією чи іншою мірою спираються на ресурси підприємства, з одного боку, та досягнення з їхньою допомогою поставлених цілей, з іншої. Крім того, Гончар О. І. у своєму визначенні потенціалу підприємства акцентує увагу на тому, що «...потенціал підприємства – це здатність підприємства реалізовувати можливості щодо здійснення статутної діяльності, досягнення максимального результату та забезпечення розвитку» [7, с. 19].

Тому, ставлячи за мету управління ресурсним потенціалом підприємства його розвиток, слід обґрунтовувати відповідні зміни його величини, як існуючої ресурсної або економічної системи, досягнення необхідного її росту та оновлення окремих підсистем або їх складових.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Планування розвитку ресурсного потенціалу передбачає досягнення економічного росту та бажаного рівня розвитку підприємства на перспективу. Щоб підприємство могло встановити власний довгостроковий конкурентний цикл розвитку, воно повинне рости швидше, чим підвищується потенціал його основних конкурентів. Планування та управління розвитком потенціалу підприємства буде сприяти безперервному його економічному росту за рахунок найбільш раціонального використання всіх наявних і потенційних ресурсів.

До компонентів ресурсного потенціалу підприємства можна віднести все, що пов'язане з функціонуванням і розвитком підприємства, а правильне управління цими компонентами – є важливою метою підприємства. Найчастіше виділяють ряд основних компонентів потенціалу підприємства, які зображено на рисунку 1.

Рис. 1. Узагальнена структура потенціалу підприємства [за матеріалами 5, 6, 7]

Однак, не підтримуємо думку Н. С. Краснокутської, щодо того, що блок ресурсів підприємства повинен включати кадрову складову. В умовах дефіциту і високої значимості трудових ресурсів вважаємо, що слід враховувати управлінський вплив на трудовий потенціал, як елемент ресурсного потенціалу.

Кожен із зазначених видів ресурсів становить сукупність можливостей досягнення цілей підприємством. Це означає, що маючи у своєму розпорядженні ті чи інші засоби виробництва, персонал, виробничі приміщення з певними характеристиками, спорудження та інші ресурси, підприємство тією чи іншою мірою здатне задовольнити потреби та запити потенційних покупців.

На основі узагальнень існуючих літературних джерел за темою, можна зробити висновок про те, що суть управління потенціалом підприємства полягає в досягненні підприємством його мети при мінімальному використанні ресурсів і максимальному виході цільового продукту. Схематичне представлення процесу управління ресурсним потенціалом підприємства може бути представлено на рисунку 2.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Рис. 2 Процес управління ресурсним потенціалом підприємства

Обґрунтоване застосування принципів формування та реалізації ресурсного потенціалу підприємства обумовлюють широкую конкурентоспроможність його елементів і відіграють важливу роль у їхньому розвитку та додають йому високу надійність при функціонуванні. Взаємозамінність елементів потенціалу підприємства створює можливості вибору ефективних варіантів випуску продукції й економії різних видів ресурсів. Саме такий взаємозв'язок і створює системність ресурсного потенціалу.

У таблиці 1 наведено найважливіші принципи управління потенціалом підприємства в залежності від етапу дії.

Таблиця 1

Класифікація принципів управління ресурсним потенціалом підприємства*

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	
ЕТАП ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	ЕТАП РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА
1	2
<i>Альтернативність.</i> Потенціал підприємства є складною системою, що складається з елементів які можуть заміщати один одного.	<i>Збалансованість.</i> Елементи потенціалу підприємства функціонують у сукупності, тому що неможливо розкрити повністю можливості підприємства за його окремими елементами.
<i>Цілісність.</i> Забезпечується реалізацією у процесі формування та використання спільності й єдності цільової функції потенціалу та для кожного її елементу.	<i>Адаптивність.</i> Всі елементи потенціалу об'єктивно пов'язані з функціонуванням та розвитком підприємства.
<i>Комунікативність.</i> Пов'язана зі взаємодією і взаємозалежністю потенціалу та зовнішнього середовища.	<i>Ієрархічність.</i> Кожний його елемент може розглядатися як система (підсистема) більш глобальної системи.
<i>Взаємозамінність.</i> Дозволяє досягати збалансованої рівноваги елементів та формує індуктивність потенціалу: заміщення одного елемента у багатьох випадках створює можливість для ряду інших заміщень або навіть робить їх необхідними.	<i>Системність.</i> Виявляється у наявності різноманіття його елементів зв'язків між ними.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Продовження таблиці 1

<i>Трансформативність.</i> Потенціал підприємства може змінюватися, внаслідок чого з'являються нові складові елементи.
<i>Інтегративність.</i> Об'єднання різноякісних, але в цілому елементів однорідної діяльності. При цьому кожному окремому елементу не властиві якості, що характерні для системи.
<i>Гнучкість.</i> Свідчить про можливість переорієнтації виробничої системи на випуск нової продукції, використання інших видів матеріалів без істотної зміни її матеріально-технічної бази.
<i>Складність.</i> Наявність декількох компонентів, кожний з яких являє собою сукупність окремих частин, що включають, у свою чергу, ще більш дрібні частки потенціалу підприємства.
<i>Взаємозв'язок і взаємодія.</i> Між матеріальними, особистими і нематеріальними факторами виробництва існує об'єктивно обумовлений кількісний і якісний взаємозв'язок, який виражений мірою їхньої відповідності.

*Складено та узагальнено автором на основі [4, 5, 6, 7]

Особливість розвитку ресурсного потенціалу підприємства полягає в його пристосованості до удосконалення шляхом безпосереднього і систематичного використання наукових ідей і досягнень [8]. Здатність до сприйняття досягнень НТП є також значним структурним компонентом потенціалу підприємства та фактором розвитку його загальної величини.

Народження і впровадження нових процесів йде через подолання технологій, що використовуються. Тому винятково важливо забезпечити високу якість матеріальних, інформаційних і людських факторів виробництва – елементів ресурсного потенціалу до застосування можливостей нової і новітньої технології.

Прогресивні підприємства мають більш широкі перспективи розвитку. Чим нижче рівень прогресивності компонентів ресурсного потенціалу, тим він консервативніший, тим у більшій мірі його якісний ріст здійснюється екстенсивним шляхом за рахунок нарощування «силових зусиль» і завищених витрат виробничих факторів. Таким чином, важливим елементом системи у правління є кожен із ресурсних елементів потенціалу. Тому структуризація ресурсного потенціалу, оптимізація та збалансування його елементів повинні бути наріжним каменем щодо прийняття управлінських рішень по забезпеченню розвитку.

Література

1. Струмилин, С. Г. Проблемы экономики труда / С. Г. Струмилин. – М. : Госполитиздат, 1982. – 471 с.
2. Анчишкин, А. И. Наука, техника, экономика / А. И. Анчишкин. – М. : Экономика, 1979. – 383 с.
3. Абалкин, Л. М. Дialeктика социалистической экономики / Л. М. Абалкин. – М., 1981. – 351 с.
4. Архангельский, В. Н. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении / В. Н. Архангельский, Л. Е. Зиновьев. – М., 1983. – С. 248.
5. Рєпіна, І. М. Підприємницький потенціал: методологія оцінки та управління / І. М. Рєпіна // Вісн. Укр. акад. держ. управ. при Президентові України. – 1998. – № 2. – С. 262–271.
6. Воронкова, А. Е. Стратегічне управління конкурентоздатним потенціалом підприємства: діагностика і організація / А. Е. Воронкова. – Луганськ : Від-во Східноукраїнського національного ун-ту, 2004. – 252 с.
7. Гончар, О. І. Актуалізація управління потенціалом підприємства за умов євроінтеграції : монографія / О. І. Гончар. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 333 с.
8. Отенко, И. П. Методологические основы управления потенциалом предприятия / И. П. Отенко. – Х.: Изд. ХНЭУ, 2004. – 216 с.

References

1. Strumilin, S. H. (1982). Problemy ekonomiki truda [Labor Economics Issues]. Moscow : Gospolitizdat [in Russian].
2. Anchishin, A. Y. (1979). Nauka, tekhnika, ekonomika [Science, technology, economics]. Moscow : Ekonomika [in Russian].
3. Abalkin, L. M. (1981). Dialektika sotsialisticheskoi ekonomiki [Dialectics of socialist economics]. Moscow [in Russian].
4. Arkhanhelskii, V. N., Zinovev, L. Ye. (1983). Upravleniie nauchno-tekhnicheskim prohressom v mashinostroenii [Scientific And Technical Progress Management In Engineering]. Moscow [in Russian].
5. Riepina, I. M. (1998). Pidpriemnytskyi potentsial: metodolohiia otsinky ta upravlinnia [Entrepreneurial Capacity: Assessment Methodology and Management]. Visn. Ukr. akad. derzh. uprav. pry Prezydentovi Ukrainy. – [The Bulletin of the National Academy of State Administration of the President of Ukraine], № 2, pp. 262-271 [in Ukrainian].
6. Gonchar, O. I. (2015). Aktualizatsiia upravlinnia potentsialom pidpriemstva za umov yevrointehratsii [Actualization Of The Enterprise Management Capabilities In Terms Of European Integration]. Khmelnytskyi: KhNU [in Ukrainian].
7. Otenko, Y. P. (2004). Metodolohicheskie osnovy upravleniia potentsialom predpriatia [Methodological Basis of the Enterprise Management Capabilities]. Kharkiv : Izd. KhNEU [in Russian].

Надійшла 07.05.2016

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

UDC 330.33

O. V. Abakumenko, Doctor of Economic Sciences, Professor,
M. M. Zabashtanskyi, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
A. V. Rohovyi, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

THE CONCEPTUALIZATION OF THE THEORY OF BUSINESS CYCLES IN THE CONTEXT OF THE AUSTRIAN SCHOOL OF ECONOMICS

Abstract. *The main principles of the Austrian school of economics concerning the economic recurrence are defined in the article. The analysis of the causes and character of a typical business cycle conduct in accordance with the theory of the representatives of this school is carried out. The analysis of the effect of the increase of fiduciary money supply in circulation on the economic system is done. The role of state regulations in the formation of prerequisites of new cyclical fluctuations is determined.*

Keywords: *Austrian School of Economics; business cycles; government regulation; economic recurrence; production structure.*

О. В. Абакуменко, д. е. н., професор,
М. М. Забаштанський, к. е. н., доцент,
А. В. Роговий, к. е. н., доцент

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТЕОРІЇ БІЗНЕС-ЦИКЛІВ В КОНТЕКСТІ АВСТРІЙСЬКОЇ ШКОЛИ ЕКОНОМІКИ

Анотація. *У статті визначено основні положення Австрійської школи економіки, в частині економічної циклічності. Здійснено аналіз причин і характеру протікання типового бізнес-циклу відповідно до вчення представників цієї школи. Розглянуто наслідки впливу збільшення фідучіарної грошової маси в обігу на економічну систему. Встановлено роль державного регулювання у формуванні передумов виникнення нових циклічних коливань.*

Ключові слова: *Австрійська школа економіки; бізнес-цикли; державне регулювання; економічна циклічність; виробнича структура.*

О. В. Абакуменко, д. э. н., профессор,
М. Н. Забаштанський, к. э. н., доцент,
А. В. Роговой, к. э. н., доцент

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ТЕОРИИ БИЗНЕС-ЦИКЛОВ В КОНТЕКСТЕ АВСТРИЙСКОЙ ШКОЛЫ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. *В статье определены основные положения Австрийской школы экономики в части экономической цикличности. Осуществлен анализ причин и характера протекания типового бизнес-цикла согласно учению представителей этой школы. Рассмотрены последствия влияния увеличения фидуциарной денежной массы в обращении на экономическую систему. Определена роль государственного регулирования в формировании предпосылок возникновения новых циклических колебаний.*

Ключевые слова: *Австрийская школа экономики; бизнес-циклы; государственное регулирование; экономическая цикличность; производственная структура.*

Urgency of the research. The financial and economic crisis of 2007-2009 and its consequences during the next years revealed the disability of modern economic science to give a clear and understandable explanation of oscillatory processes in the economy. The main prerequisite of the crisis was a disability of the market system to perform its stable progress. The need of state intervention in the market mechanism is supported by mainstream of economic theory, and the state interventions them-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

selves have become a necessary condition of anti-crisis policy. However, despite the long period of time from the awareness of the need of the state intervention in the economy, the economic cycles have not become a rare issue but only changed their character. Among other things, it can lead to search and comprehension of alternative versions of cyclical economic development. One of these theories, which became actual during the crisis, is the Austrian theory of the business cycle (ATBC).

Target setting. The Austrian School of Economics (ASE), the formal beginning of which can be attributed to marginal revolution of the late XIX century, was forced out by mainstream of economic science during the rapid development of Keynesian and neo-Keynesian doctrines beginning from the 30's of the twentieth century. This fact significantly influenced the subsequent development of the whole economic science and contributed to the spread of its main torrent — "mainstream" — in business and political circles. The official "economics" in its present form for a long time has been promoting the idea of stimulating of consumption, advertising, credit expansion, speculation in the stock market and real estate market. This fact is a key to understanding the recent crisis. One of the few who blames the modern "economy of consumption" is the theory of the Austrian School of Economics, which offers an alternative way of economic development. However, its unpopularity in business, scientific and university community on the one hand and a clear interpretation model of economic cycles and crises, leads to a detailed study of its basic tenets and its opposition to official economic thought.

The purpose of the article. Is to define the main principles of ASE, concerning economic recurrence, which distinguish it from mainstream of economic science.

The statement of basic materials. The main difference of the Austrian theory of economic (business) cycle from most other modern theories, that attempt to describe the cyclical fluctuations in the economy, is its most complete integration in general economic theory [3, p. 43-44], [1, p. 6]. Therefore, before moving on to direct presentation of ATBC it is necessary to consider the assumptions of the Austrian School of Economics.

1. *The human activity.* The Austrian economic tradition considers the concept of "economic activity" as any deliberate activity aimed at achieving the objectives - consumer benefits. The term "first order economic benefits" traditionally stands for those consumer benefits that in personal, subjective sense of the individual are the ultimate goal pursued in the course of its activities¹. A series of intermediate stages - "economic benefits of a higher order" (second, third, fourth, fifth, etc.) inevitably precedes the achievement of such objectives (consumer benefits). Higher ordinal number of each stage indicates a distance of this benefit from the final consumer benefit. *Ceteris paribus*, economic agents will always try to achieve their goals in a faster way and will agree to defer their achievement only if they subjectively believe that it will contribute to more valuable results. From the above positions there comes a conclusion of "temporary advantage," according to which, *ceteris paribus*, "present benefits" are more attractive than the "future ones", in other words economic entities will give preference to benefits that are closest to them in time. According to the subjectivist concept, the temporary advantage is not only a psychological or physiological concept, but also stems from the inherent to the human mind logical structure of activity. The basics of human activity are described in details by Ludwig von Mises [2].

2. *Capital and capital benefits.* In terms of AET capital benefits can be regarded as an intermediate stage of any process of activity or as "economic benefits of higher orders", i.e. as a means of production that materialize themselves at each intermediate stage of the particular process and consist of three important elements: natural resources, labor and time, which are combined in business. A necessary condition for the production of capital benefits is saving, i.e. the refusal of immediate consumption or its transfer in the future. In the course of activity an economic entity can achieve the next stages of production only if at first he "donates" the ability to implement actions that would bring immediate instant results that is to give up present consumption, which meets the current needs².

¹ This classification and terminology was developed by Carl Menger, whose theory of economic benefits of different orders represents one of the most important logical consequences of subjectivist conception of economic theory. The latter is the theoretical foundation of the Austrian economic theory (AET), including ATBC.

² The process of saving and investment in capital benefits, performed by a separate economic agent in an isolated situation, was well illustrated by another representative of ASE Eugen von Böhm-Bawerk in an example of Robinson Crusoe. Böhm-Bawerk imagined Robinson Crusoe, being on a desert island without a livelihood factors and eating only berries from trees,

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

In each production process or in any number of successive stages (capital benefits) one can track the difference between the stages that are relatively close to the final consumer benefit, and stages that are further away from it. Typically, capital benefits are difficult to adapt to a different manufacturing process and therefore, the closer they are to the final stage of consumption, the more difficult such adaptation is. However, investors can provide some "mobility" to capital benefits by means of legal institutions of property and conventional law. I.e., the production structure allows the constant movement of capital benefits through their exchange and market sales. According to AET, the term "capital" is different from the concept of "capital benefits" and is the market value of capital benefits - the value which is determined by individual economic entities through their sale on the market. I.e., the capital is an abstract concept, a subjective evaluation, an opinion about the market value that business entities give to capital benefits.

3. *The initial interest rate.* The term "initial interest rate" (or natural rate of interest) is used in AET in a broad sense as the price of present benefits comparatively to the future ones, which is spontaneously established in the market by the interaction of economic agents with different temporary advantage. The market of the present and future benefits, which determines the initial interest rate, consists of the entire structure of production stages, where the savers give up current consumption and offer current benefits to the owners of primary factors of production (workers and owners of natural resources) and owners of capital benefits (other businessmen) in exchange for full ownership over consumer (capital) benefits of higher cost, which these benefits will receive in the production process. Excluding the positive (or negative) impact of net income (loss), one can assert that the difference in cost is close to the initial interest rate. Thus, loan capital market should make up a relatively small part of the total market in which the exchange of present benefits for future ones is carried out.

In observed economic relations the direct signs of the initial interest rate are gross (market) interest rate (interest rate on the credit market) and gross accounting profit (net income). However, regardless of external form, the interest rate plays an important role in the coordination of the behavior of consumers, investors, manufacturers and those who save. According to AET a greater amount of savings in the market (i.e. greater amount of current benefits), *ceteris paribus*, generates lower costs for them compared to the future ones and, accordingly, lower initial interest rate and consequently lower market interest rate. This indicates to businessmen on the sufficient amount of resource fund of current benefits, which will increase the duration and complexity of production processes, thus giving them greater productivity. Conversely, high interest rate on the credit market indicates on the relatively limited resource fund and is the unmistakable sign that a businessman should take into account to avoid excessive extension of the various stages of the manufacturing process, and hence the inconsistencies and imbalances that are dangerous for the sustainable and harmonious development of society.

4. *The production structure.* The stages of production structure, shown in (Fig. 1), are the production of capital and consumer benefits not in the physical sense, but their value in monetary units (m.u.) [2].

At the left side of the Fig. 1 there are five stages that make up the production structure, ordinal number of which according to the classical scheme of Menger increases with moving away from the final stage, that is consumption.

The first stage includes "first order economic benefits", that is consumer benefits, that are exchanged for 100 m.u. The second stage consists of "second-order economic benefits" - capital benefits which are closest to the consumer. The third, fourth and fifth stages continue this scheme, and the fifth stage is the most distant from consumption. In order to simplify the description, it is believed that each stage requires a time period of one year, thus the production process will last five years, beginning with the fifth stage. According to AET the main factor that causes changes (makes longer or

embodying the idea of making capital benefits – a special stick for more productive harvesting of berries. Böhm-Bawerk points out that the process of making a stick takes some time, making it impossible at that time to perform another action - picking berries by hand enough to provide subsistence. Therefore, to successfully complete the idea of making a stick a certain amount of berries is required to support the subsistence of Robinson Crusoe for a period during making a stick. This also implies that Robinson Crusoe will have to reduce his current consumption for some time, i.e. to "sacrifice" a part of present consumption in order to gain the required reserve of berries.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

shorter) to the production structure of the society is the change of temporary advantage, which shows up in the appropriate growth or increasing of the initial interest rate.

Reducing the temporary advantage, that is increasing savings, affects the production structure by means of any of these three ways:

Firstly, from a certain moment, the capitalists of different stages of production may decide to change the ratio of reinvestment of net profit.

Secondly, the owners of the primary factors of production (workers and owners of natural resources) may decide not to consume their social net income completely, as before, but to reduce their consumption, while investing savings into the production process.

Thirdly, the owners of the primary factors of production and capitalists beginning from the given point in time may cease to consume their income fully and loan a part of it to the capitalists that operate in various stages of production, allowing the latter to expand their activity through the acquisition of bigger amount of natural resources and recruitment of more workers. This method is implemented by means of the credit market, which being the most visible and observable, should take a subordinate place in real economic relations and play a secondary role in relation to the overall market, where the current benefits are exchanged for future ones through self-financing or direct reinvestment of current benefits done by capitalists in the production stages.

The growth of voluntary savings causes the following effects:

1. Enhancing the structure of capital benefits. This result shows up in a "vertical" extension of the production structure by adding new stages.

2. The expansion of the capital benefits structure, embodied in the expansion of existing stages (fourth and fifth stages). The relative narrowing of stages of capital benefits, which are closer to final consumption.

3. The growth of voluntary savings causes the initial reduction of consumption of the first stage (final consumption). However, the extension of the production structure is accompanied by a significant real increase in production of consumer goods and services and a sharp decline in market prices for these goods.

The above considerations can be set to turn in the opposite direction to follow the effects of a hypothetical reduction of voluntary savings in society.

The result of this phenomenon will appear in "shortening" of the industrial structure, which becomes similar to that, shown in Fig. 1: reflecting higher demand for goods and services, at the same time shows the impoverishment of society in real terms — this less capital-intensive structure as a result is able to produce less consumer goods and services in the last stage at a higher price³.

³ In his book "Capital and interest" Böhm-Bawerk explains in details that overall economic agents' decision to consume more and save less causes the phenomenon of "eating of capital", which ultimately reduces production capacity and production of consumer goods and services, causing the impoverishment of society in general. As an example of this one can take the historical fact described by John Hicks when Florentines, affected by the plague, rather than save, cultivate the land and look after the cattle (i.e. "extend" stages of the manufacturing process), increased current consumption waiting for death, "destroying ... in every way everything that was already gained ..." (Hicks, Capital and Time: A Neo-Austrian Theory, pp. 12-13).

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Two points of view		Primary factors of production (labor and natural resources)						
Successively	Simultaneously	18	16	14	12	10	30	100 m.u. of net income
1-st year	5-th stage	20					2	Profit or percentage at each stage of production (about 11.1% per annum)
							+	
2-nd year	4-th stage	40					4	
							+	
3-rd year	3-rd stage	60					6	
							+	
4-th year	2-nd stage	80					8	
							+	
5-th year	1-st stage	100					10	
Final consumption = 100 m.u. of net income								

Fig. 1. Scheme of the production structure according to ASE [4, p. 220]

Having reviewed the main principles of AET, let's proceed to the direct analysis of the causes and character of a typical business cycle in accordance with the doctrine of the representatives of this school. The emphasis of ATBC or the theory of economic cycles, based on the fiduciary credit, is put on the fact that the banking, based on the principle of partial reserving, is the main cause of periodic fluctuations in economic activity. Governmental legalization of the practice of bank's incomplete implementation of their obligations, as will be shown below, has a much more destructive impact than it might seem at a first glance. Despite the relatively infrequent usage of phrase "partial reserving" in the economic literature and media, the activity based on this practice is as old as banking itself. In the first chapter of his work "Money, bank credit and economic cycles" Huerta de Soto conducts a historical analysis of the emergence of the practice of partial reserve in banking. The author begins with the differentiation of two main economic agreements the existence of which was formed historically in the process of evolution of social relations: the loan agreement⁴ and the deposit agreement⁵. If the content of the first one does not cause much difficulty in understanding and the whole operation is to ensure the returning of the borrowed thing with a fee, the content of the irregular deposit agreement (lat. Depositum) even now causes a lot of confusion and ambiguities, mostly due to some formal resemblance to mutuum agreement, as things which shall be deposited are replaceable in both agreements. In this case, the custodian doesn't have to (and practically doesn't need to) return the same product that was deposited: it was enough to give to the receipt bearer the product of the same quantity and quality⁶. However, the main difference between the two agreements, which gradually has become ignored, is the duty of a custodian in irregular deposit agreement to return anytime (on demand) the deposited tantundem, whereas in mutuum agreement such an obligation arises only at the end of its validity⁷. Thus, it is clear that full compliance with obligations taken under the irregular deposit agree-

⁴ The loan agreement in practice took the form of one of the following agreements: Commodatum, where the lender trusts another person (the borrower) a specific thing to use for a certain period of time after which the thing must be returned to the owner (e.g., lend a car to a friend for a ride) and Mutuum. The latter played a more important economic role, as was an opportunity to borrow items and goods that are replaceable (oil, grains, and especially money) - tantundem.

⁵ The same principle can be applied to the deposit agreement: two types of which were formed historically: simple deposit agreement and irregular deposit agreement, the main difference between them was in the nature of deposited things. In case of the second agreement those things were replaceable.

⁶ For example, 20 kg of first grade grain.

⁷ At first glance such a difference may seem insignificant but important moral and economic aspects are hidden in it. Given the nature of the work, preference will be given to the second aspect, although it does not diminish in any way, in our opinion, the importance of compliance with moral principles when doing business.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

ment, requires having absolute stock of deposited goods all the time. However, as Huerta de Soto indicates in the second chapter of his book, having conducted a historical analysis of banking, these principles were repeatedly violated, particularly in banking.

The main economic consequence of the breach of traditional principle in irregular deposit agreement in banking is a huge increase of fiduciary⁸ money supply in circulation⁹, which has intense destructive impact on the economic system. In this case, the appearance of fiduciary means of circulation at first formally will be identical to the appearance of savings in a society which, as was shown above, has a positive economic impact on society. However, "a temporary euphoria" is seeming and it leads to results quite opposite from the consequences of the emergence of additional savings in society. Let's consider them in turn.

1. *The rise in prices of the initial production factors.* The first in time result of credit expansion is the increase of wages and costs of natural resources through:

- 1) the growth of businessmen's demand for production factors due to banks' credit resources;
- 2) unlike the processes that were in the process of increasing of the savings, under conditions of credit expansion these factors don't come out from the stages which are close to final consumption.

Due to the increase in relative prices of production factors the costs of investment projects are going up.

2. *The following rise of prices for consumer benefits.* Gradually, the prices for consumer goods and services begin to grow while the growth rate of wages and the costs of natural resources — to slow down, that is a relative drop of prices for production factors is happening, which is due to:

1) the rise of the incomes of the owners of production factors - so, if we assume that the level of temporary advantage of economic agents remains relatively unchanged (which is quite likely), they, while continuing to maintain the same proportion of their income, will be able to buy more consumer benefits, i.e. the demand and, therefore, the price of these benefits will increase. However, as Huerta de Soto points out, the following effect would explain only a limited price increase, if not viewed in complex with the following 2) and 3) [4, p. 276-277];

2) the slowdown of the production of new consumer goods and services in short and medium range perspective due to the increasing demand for production factors on stages which are far from final consumption;

3) the growth of monetary demand for consumer goods caused by artificial business profits. Businessmen usually calculate spending basing on historical prices, i.e. lower, due to inflation. But they calculate their profit in monetary units with less purchasing ability. These calculations show substantial but fictitious profits, which creates the illusion of prosperity and forces businessmen to spend more, which increases the pressure of monetary demand on consumer benefits.

Also, one should pay attention to another aspect. Due to the improvement of industrial structure (no matter how it happens: by investing savings or credit expansion) the processes of delivering goods and services to the end user are slowing down. In case when investments are financed by the savings, that is the previous decline in consumption, the unconsumed and unrealized benefits compensate for this effect, which prevents the increase of prices for these benefits. Otherwise, when the process of credit expansion is going on and there was no previous decrease in consumption, the supply of consumer benefits is missing, i.e. there is no factor of preventing the rise of prices for final benefits.

3. *A significant relative increase in the accounting profits of companies operating at close to final consumption stages.* The high demand and prices for final consumption goods and services is the cause of increasing of accounting profit of companies that produce these benefits. However, at stages far from final consumption, due to rising prices on production factors, relatively lower returns come out.

⁸ Such one, the existence of which is based on bank's client assurance that his money is on the account and the bank at any time can return them at the first request of the client.

⁹ The appearance of additional money supply as a result of the breach of irregular monetary deposit agreement is due to the fact that both parties of the agreement consider that they have full property right over the subject of the agreement. Thus, a bank's client, putting money on a deposit account, considers that he has a full and constant access to his money (and uses it by issuing checks, financial orders, using electronic payments), while the bank uses this money in its own purposes, e.g. in loans.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

These two factors together carry a combined effect: businessmen are considering again the ways of their investments and even doubt their rationality.

4. *The "Ricardo" effect.* In this case, the "Ricardo" effect operates in the opposite direction. This is due to the relative decrease in wage rates compared to the rising prices of consumer benefits, i.e. labor becomes relatively cheaper. This price reduction for labor encourages businessmen to replace capital benefits with the workforce, i.e. a decrease in demand for capital benefits is happening, which in turn leads to an aggravation of the main problem — the fall of the accounting profit (and even the appearance of losses), which the stages remote from final consumption begin to suffer.

5. *The raising of the interest rates on loans.* *The interest rates are above the level that was before the credit expansion.* This process occurs when the pace of unsecured credit expansion ceases to grow because of the following prerequisites:

- 1) inflation, caused by credit expansion, forces creditors that want to establish the real level of interest rates, to add "inflation" bonus to the rate;
- 2) businessmen are beginning to cause increased demand for credit resources in order to complete the projects.

6. *The process of credit's compression.* One of the main problems, raised by the process of credit expansion is that in market environment such banking activity inevitably leads to the opposite processes — that is, credit mass compression which is caused by the following factors: a decrease in deposits; intensifying of clients' decision to have money outside the banking system; a sharp increase in reserve ratio; a sharp increase in the amount of repaid loans; increase in the number of insolvent borrowers. Therefore, the banking system with partial reserve forms a highly elastic money supply. The process of compression of the money supply and economic recession that followed it, clearly confirm that in order to maintain sustainable development a real stock of public resources is required.

7. *The appearance of accounting losses in companies that are remote from the final consumption stage — a forerunner of the crisis.* Six of the above effects of credit expansion cause the following effect: the companies operating in remote stages of the production structure inevitably start suffering from accounting losses. In the comparison with profits of the companies which are closer to consumption stages, the fact of business errors becomes obvious as well as the need to correct them by stopping or eliminating unsuccessful investment projects and the necessity of withdrawal of productive resources from these stages to the stages which are more closer to consumption. Thus, Huerta de Soto summarizes ATBC in this way: "The crisis and the economic recession occurred only because of the lack of the really saved resources to complete investment projects which, apparently, were too ambitious. The crisis is caused by excessive investments in the most distant from the consumption stages, i.e. in capital benefits sectors of economy (computer hardware and software, high-tech communication devices, blast furnaces, shipbuilding, construction) and in other stages with the extended structure of capital benefits¹⁰" [4, с. 284-285].

Consequently, bank credit expansion, not secured by real savings, forces the businessman to believe in the availability of public resources that will allow to realize investment projects. However, such an illusion created by the banking system with partial reserve, has a short-term effect: the understanding that existing business and public resources are insufficient to complete the projects comes inevitably. In modern society, such savings deficiency leads to closing businesses, "paralyzing" of many wrongly initiated projects, the dismissal of a large number of employees, pessimism spreads in society.

It should be noted that this production structure, formed after the correction and reorganization, can not meet the production structure that existed before the credit expansion. Due to non-completion of many investment projects, rare resources and capital benefits that were invested in them are now fully

¹⁰ This situation is similar to the one which might have happened to Robinson Crusoe, who would have kept only a basket of berries to eat while making a stick. Due to a mistake in his calculations that he has no more need in berries and he has enough food for the period of manufacturing of a stick, after a while (when berries are over) he will have to stop the current work to search for food.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

or partially lost forever. It also causes the impoverishment of the society: lower capital intensity results in productivity fall and in further reduction of real wages rates.

Conclusions. Thus, describing the microeconomic basis of the spontaneous market reaction that occurs after the credit expansion of the banking system with partial reserve, ASE representatives gave the answer to the nature of successive economic cycles of raise and fall that have been regularly taking place in the economies of the western world for almost two centuries. It was refuted by representatives of this school that the increase of bank crediting, not secured by real savings, can allow the public to reduce the necessary economic sacrifices in the form of reduced consumption required for any economic growth and can facilitate the sustainable development of the economic system. Thus, ATBC challenges the modern "mainstream" theory of economic cycles, the main principles of which have become an integral part of the economic policy of most countries of the world. However, events of the last few decades have been clearly indicating the significant gaps in the "popular" economic theory and interventionist policy's inability to prevent the recurrence of development. The opposite is just and true - state interference in economic processes (first, legalization and favorable treatment to partial reserve banking) contributes not only to the formation of preconditions to new cyclical fluctuations, but also delays the approach of necessary market adjustments mechanisms which can correct the investment mistakes.

References

1. Kovalov, A. V. (2015). Avstriiskaia shkola : ot metodologii k obiasneniiu krizisov [The Austrian school: from methodology to explaining the crises]. Moscow : Institut ekonomiki RAN - Institute of Economics. Russian Academy of Sciences [in Russian].
2. Mizes, L. (2005). Chelovecheskia deiatelnost : Traktat po ekonomicheskoi teorii. 2-e ispr. izd. [The Austrian School: From Methodology to Explaining the Crises. A Treatise on Economic Theory]. (2 nd ed., rev.) Cheliabinsk : Sotsyum [in Russian].
3. Rotbard, M. (2012). Velikaia depressiia v Amerike [Great Depression in the United States]. (Russian Edition) - Moscow: IRISEN, Mysl [in Russian].
4. Khesus, U. S., Kuriaieva, A. V. (2008). Dengi, bankovskii kredit i ekonomicheskie tsikly. [Money, Bank Credit, and Economic Cycles]. (Russian Edition). (Uert de Soto Ed.) Khesus. - Cheliabynsk : Sotsyum [in Russian].

Література

1. Ковалёв, А. В. Австрийская школа : от методологии к объяснению кризисов / А. В. Ковалёв. – М. : Институт экономики РАН, 2015. – 49 с.
2. Мизес, Л. Человеческая деятельность : Трактат по экономической теории / Людвиг фон Мизес. – 2-е испр. изд. – Челябинск : Социум, 2005. – 878 с.
3. Ротбард, М. Великая депрессия в Америке : пер. с англ. / Мюррей Ротбард. – Москва : ИРИСЭН, Мысль, 2012. – 522 с.
4. Хесус, У. С. Деньги, банковский кредит и экономические циклы / Хесус Уэрта де Сото ; пер. с англ. под ред. А. В. Куряева. – Челябинск : Социум, 2008. – 663 с.

Received for publication 09.06.2016

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.76

С. В. Онишко, д. е. н., професор,
С. В. Онишко, к. е. н., доцент**ФІНАНСОВИЙ РИНОК В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті узагальнено чинники, що формують обмеження для розбудови інноваційно-орієнтованої економіки України, окреслено шляхи їх подолання та мінімізації на основі задіяння потенціалу вітчизняного фінансового ринку. Охарактеризовано рівень інноваційного розвитку економіки України. Розглянуто розвиток фінансового ринку як конкретного механізму концентрації капіталу і його спрямування у національну економіку.

Ключові слова: інноваційно-орієнтований розвиток; фінансовий ринок; банки; фінансові джерела; ризики.

С. В. Онишко, д. э. н., професор,
С. В. Онишко, к. э. н., доцент**ФИНАНСОВЫЙ РЫНОК В СИСТЕМЕ ИСТОЧНИКА ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ИННОВАЦИОННО-ОРИЕНТИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ**

Аннотация. В статье обобщены факторы, формирующие ограничения развития инновационно-ориентированной экономики Украины, намечены пути их преодоления и минимизации на основе использования потенциала отечественного финансового рынка. Охарактеризован уровень инновационного развития экономики Украины. Рассмотрено развитие финансового рынка как конкретного механизма концентрации капитала и его направления в национальную экономику.

Ключевые слова: инновационно-ориентированное развитие; финансовый рынок; банки; финансовые источники; риски.

S. V. Onyshko, Doctor of Economic Sciences, Professor,
S. V. Onyshko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor**FINANCIAL MARKET UNDER THE SOURCE OF FINANCIAL SUPPORT OF UKRAINE'S
INNOVATION-ORIENTED DEVELOPMENT**

Abstract. The paper summarizes the factors that shape limits the development of innovation economy of Ukraine, the ways of overcoming them and minimizing by using the potential of the national financial market. The level of innovation development of Ukrainian economy is characterized. The development of the financial market is considered as a specific mechanism of concentration of capital and its trend in the national economy.

Keywords: innovation development; financial market; banks; financial sources; risks.

Актуальність теми дослідження. Входження України у світове співтовариство при збереженні її економічної незалежності ставить перед нею завдання глибоких економічних перетворень. Забезпечення належного рівня конкурентоспроможності національної економіки як передумова підвищення її позицій у глобалізованому світі актуалізує необхідність поглибленого підходу до проблем інноваційного розвитку. Залишаючись переважно декларацією, це створює непереборні перешкоди досягнення очікуваних стандартів життєвого рівня населення України, навіть за умови позитивних кроків на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

Постановка проблеми. Зберігається один із ключових ризиків економічного розвитку України – структурні диспропорції: висока ресурсо- та енергоємність виробництва, надмірний екстен-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

сивний розвиток добувної промисловості, відсталість агропромислового сектору. Високий рівень інтеграції економіки України у сировинні ринки переважно на основі цінової конкуренції, а не конкурентної боротьби технологій та нововведень робить її вразливою до будь-яких цінових „шоків”. На думку фахівців, насамперед через динаміку виробництва сировини здійснюється суттєвий вплив на ВВП, адже Україна не визначає рівня світових цін, а сприймає їх в якості екзогенних факторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Деструктивні процеси, традиційно характерні економіці України, у 2014-2015 роках набули прогресуючого характеру за об'єктивних причин, пов'язаних, насамперед, із військовими діями на Сході України та анексією Криму. За даними Держкомстату України за цих причин втрачена п'ята частина її економіки; падіння ВВП становило 6,8% та 10,4% відповідно. За період 2013-2015 рр. власний капітал реального сектора економіки скоротився майже на 30%. До цього слід додати зростання більш ніж удвічі боргової залежності підприємств, що стало поштовхом до зупинки кредитних механізмів фінансового забезпечення [1]. У 2015 році суттєво впала інвестиційна активність, адже реальні обсяги капітальних інвестицій скоротилися порівняно з 2011 р. майже на 60%. Найбільшого спаду в періоди криз зазнавали галузі, орієнтовані на виробництво продукції виробничого та інвестиційного призначення, особливо машинобудування, що є ключовим джерелом модернізації економіки.

Звідси падіння світової кон'юнктури на сировину часто гальмує українську економіку й поповнення її бюджету. Саме з падінням світових цін на експортну продукцію пов'язує С. Кораблін валютно-фінансові кризи в Україні 1998-1999, 2008-2009, 2014-2015 років [2, с 88].

Аналіз зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС, свідчить, що в структурі її експорту у країни ЄС найбільші частки становлять чорні метали, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, руди, шлаки та зола. Водночас у країнах ЄС виробляється та екпортується в Україну переважно інвестиційна продукція. Вважається, що в розвинених країнах світу за рахунок високотехнологічних виробництв формується 70–85 % ВВП, а в Україні ця частка не досягає 6 %. Питома вага обсягу реалізації продукції видів економічної діяльності (ВЕД) 4-го технологічного укладу складає – 46,43 %, а обсяги реалізації продукції ВЕД 5-го та 6-го укладів відповідно 2,6 % та 0,69 %.

Оцінка стану товарообміну з країнами ЄС засвідчує також імпорт антропогенного навантаження з країн ЄС до України. Види економічної діяльності, експортоорієнтовані Україною, відносяться до найбільших забруднювачів атмосфери, ґрунту і повітря, в той час як країнами ЄС - до галузей, рівень забруднення яких помірний. Домінування у промисловості України низько технологічних, енергомістких та екологічно шкідливих підприємств є наслідком переважання в інноваційному розвитку низьких технологічних укладів. Так, на частку виробництв 3-го укладу припадає понад 85 % викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, майже 32 % скидання забруднених вод у водні об'єкти, та понад 90 % обсягів утворення відходів.

Виділення недослідженої частини загальної проблеми. Таким чином, стоїть завдання повної відмови відновлення промисловості в Україні за сценарієм відтворення попередньої структури виробництва та максимального задіяння потенціалу інноваційного розвитку - рушійної сили і найважливішого ресурсу соціально-економічного прогресу будь-якої країни.

Постановка завдання. На основі узагальнення чинників, що формують обмеження для розвитку інноваційно-орієнтованої економіки України, окреслити шляхи їх подолання та мінімізації на основі задіяння потенціалу фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу. Україна за показником „інноваційність економіки”, що трактується як міра впливу результатів науки та їх практичного застосування на економічне зростання, знаходиться у межах 10-12%, в той час як початкова межа інноваційної моделі розвитку економіки визначається на рівні 40%. Тобто, національна економіка розвивається без належного використання новітніх знань. Подібні процеси формуються під впливом сукупності факторів. Насамперед, кількості наукових кадрів та організацій, де створюються інновації. Ці показники мають сталу тенденцію до скорочення, хоча в окремі роки його темпи відрізняються. Особливо відчутними з 2000 року ці тенденції були у 2014 та 2015 роках. Їх наслідком стало скорочення чи-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

сельності науковців із 120773 до 63864 осіб та кількості організацій, що виконують наукові дослідження й розробки з 1490 до 978 відповідно. І хоча обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт у фактичних цінах у досліджуваному періоді зростали, їх частка у ВВП щорічно знижувалася: з майже з 1,2% ВВП у 2000 р. до 0,8% у 2015 р.

В Україні, яка за кількістю науковців продовжує перебувати на одному із провідних місць у світі, результати наукових досліджень суттєво не впливають на розвиток національного виробництва. Питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю у 2000-2015 рр. коливалася у межах 11-18% їх загальної кількості, а тих, що впроваджували інновації – лише у межах 8-15%.

У цьому контексті становлять інтерес дані, щодо структури витрат на інноваційну діяльність [3]. Відзначаючи нестабільність їх загальних обсягів, звертає увагу й значна їх частка на придбання за межами країни машин, обладнання та програмного забезпечення, при цьому частка технологій та інноваційних ідей є незначною. Так, у 2011 р. витрати на придбання зовнішніх знань становили третину витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. У 2015 р., при збільшенні останніх майже на 11% витрати на придбання зовнішніх знань зменшилися на 26%. Не спрямовується стратегія науково-дослідницької діяльності підприємств України на впровадження наукових результатів на зовнішні ринки. Наприклад, у 2015 р. співвідношення витрат на внутрішні і зовнішні наукові дослідження і розробки становило відповідно 89,9 і 10,1%. Водночас, подібні тенденції здатні свідчити й про відмову від придбання готового обладнання, технологій та ідей на зовнішніх ринках, що означатиме активізацію інноваційної діяльності в межах внутрішнього виробництва.

Серед критеріїв, за якими оцінюється можливість розвитку інноваційної діяльності завжди особливе місце займали фінансові [4], які в сучасних умовах набули особливого загострення, а тому мають стати пріоритетним завданням державної інноваційної політики. Те, що в структурі фінансового забезпечення інноваційної діяльності частка власних коштів підприємств у 2008-2015 рр. коливалася від 52,9 до 97,2% загальних обсягів фінансування, лише актуалізує завдання створення комплексної системи фінансової підтримки інноваційної діяльності, де мають бути активізовані всі можливі джерела фінансування. При цьому концептуального значення набуває їх активізація через задіяння засобів державного впливу. Найперше це стосується безпосередньо обсягів фінансування інноваційної діяльності: частка коштів державного бюджету у загальній структурі джерел фінансування у 2013 р. становила 1,9% ВВП, а фінансування НДДКР лише 0,81% ВВП. Проте для переорієнтації інвестиційних потоків в інноваційні сфери суттєвого цілеспрямованого покращення вимагає й опосередкована роль держави, особливо зважаючи на неможливість відновлення у короткі терміни повноцінного функціонування ринкових механізмів кругообігу капіталу й реанімації фінансового сектора [5].

У такому контексті мова йде, насамперед, про кредитні джерела. Механізми здешевлення кредитів та заохочення банків до кредитування інноваційних проектів мають стати об'єктом неухильної уваги держави. Не менш очевидно є й потреба активізації залучення іноземних інвестицій на основі максимального задіяння чинників, здатних приваблювати іноземних інвесторів, а саме наявність багатьох природних ресурсів, низька ціна робочої сили, сприятливі кліматичні умови та географічне положення тощо з одночасним усуненням причин безпрецедентного погіршення загального інвестиційного клімату. Серед них: невизначені перспективи зростання економіки, наростання рівня корупції, гальмування реформ, зниження дієздатності й прогнозованості державної політики.

Однак особливої уваги, на нашу думку, потребує розвиток фінансового ринку як конкретного механізму концентрації капіталу і його спрямування у національну економіку. Подібне твердження жодним чином не применшує ролі банків. Тут важливо враховувати, що банки як ключові суб'єкти кредитування економіки, є основним інституційним учасником усіх сегментів фінансового ринку, відіграючи найактивнішу роль в русі фінансових потоків на цьому ринку. Адже крім здійснення традиційних банківських операцій, банківські установи здатні та надають широкий спектр фінансових послуг небанківського характеру. Виділяють такі напрями як: роль в якості емітента цінних паперів, що свідчить про їх зацікавленість у ефективності фондового ринку;

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

здійснення операцій купівлі-продажу цінних паперів; надання послуг андеррайтингу на фондовому ринку; здатність бути ключовими суб'єктами ринку похідних цінних паперів, де перерозподіляються ризики та хеджування операцій; виконання операцій з державними цінними паперами. Слід зазначити, що саме банки входять до емітентів, які реєструють найбільші обсяги як акцій, так і облігацій. З іншого боку, фінансовий, зокрема, фондовий ринок відіграє особливу роль для капіталізації банківських установ. Для банківських установ з низьким рівнем капіталізації поширення операцій сек'юритизації постає вагомим інструментом перетворення активів з невисоким рівнем ліквідності на цінні папери, які при розміщенні на фінансових ринках забезпечать надходження додаткового капіталу. Це робить зв'язок між цими економічними суб'єктами вкрай необхідним.

Наведений перелік послуг, що надаються банківськими установами можна продовжувати. Однак в даному випадку існує очевидна необхідність екстраполювати окремі аспекти їх діяльності на рівень функціонування і завдань розвитку фінансового ринку і навпаки, а не розглядати їх спрощено, другорядними порівняно з традиційними методами досягнення власних інтересів. Не виключенням є зв'язок банків й з іншими сегментами фінансового ринку та їх роль в забезпеченні інтеграційних процесів на цьому ринку. За умови реалізації подібного поєднання та взаємного проникнення буде сформований потужний фінансовий потенціал та одночасно отримані й інструменти фінансового забезпечення поступального інноваційно-інвестиційного економічного розвитку, засновані на принципах об'єднання ресурсів усіх сегментів фінансового ринку, чіткій стратегії інноваційного розвитку і цілісній політиці держави.

В підсумку все це окреслює об'єктивно притаманні фінансовому ринку значні можливості впливати на інноваційно-інвестиційні процеси, що незважаючи на володіння ним значним потенціалом фінансування інноваційно-інвестиційних проектів, сьогодні реалізовані лише частково. Одна з причин такої невідповідності криється у гострій нестачі окремих інструментів на фінансовому ринку та необхідних темпів розвитку ринку цінних паперів у цілому. Спектр фінансових послуг, що надаються для досягнення інноваційно-інвестиційних цілей має бути надзвичайно широким. Це розвиток венчурних фондів, спеціальних механізмів для страхових компаній для компенсації збитків окремих емітентів фінансових інструментів, розміщення спеціалізованих випусків цінних паперів під фінансування інноваційних програм тощо. Кожна із перелічених послуг є складним фінансовим продуктом, а тому потребує створення необхідних законодавчих й організаційних передумов для активізації участі окремих інститутів у фінансуванні пріоритетних галузей економіки та реалізації інноваційних проектів і державних програм, з одного боку, та інформаційної прозорості і забезпечення захисту прав інвесторів у фінансові інструменти – з іншого. Тобто, існує тісний зв'язок: без дієвих заходів державного впливу на консолідацію зусиль досягнення позитивних змін буде обмеженим.

Одночасно важливо звернути увагу й на інший аспект проблеми: інноваційні підходи мають торкнутися й ринку фінансових послуг. Природно, що інноваційні потоки вимагають відповідних потоків фінансових ресурсів, але інновації не менш важлива умова ефективного функціонування фінансового ринку. Для забезпечення глобальної конкурентоспроможності останнього існує нагальна потреба розширення переліку нових фінансових інструментів на фінансовому ринку, здатних призвести до зростання його продуктивності. Водночас важливо враховувати й те, що в таких умовах поведінка фінансового ринку не завжди матиме ознаки виключно прогресивності, зокрема й через нарощування рівня спекулятивності, не здатної забезпечити мультиплікативний ефект. Тому вузька прикладна спрямованість та безсистемний характер змін на фінансовому ринку не припустимі, а мають враховувати можливість нерівноважних зворотних зв'язків, втілених в отриманні значних ризиків.

Висновки. Оцінюючи наведені тенденції й залежності, можна зробити три важливих висновки щодо процесів перетворення України в конкурентоспроможну на світовому ринку та бажану для входження у Європейський простір країну. По-перше, необхідно кардинально змінити стан, згідно якого ці процеси продовжують відтворюватися: а) на неефективній структурі економіки і відсутності суттєвих інноваційних перетворень, при збереженні значних ризиків щодо стійкості зовнішнього попиту та відсутності заходів щодо формування внутрішнього ринку. По-друге, не-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

достатня капіталізація реального сектора, дефіцит фінансового стану українських підприємств та неможливість їх нейтралізації у короткий період часу, вимагають створення комплексної системи фінансової підтримки інноваційної діяльності, у якій усі можливі джерела фінансування мають бути активізовані шляхом реального задіяння засобів державного впливу. По-третє, удосконалення діяльності фінансових установ та фінансових посередників слід безпосередньо пов'язати з рівнем інноваційності її форм, методів, стандартів і технологій, враховуючи при цьому загрози і ризики, об'єктивно закладених природою інновацій. Перебуваючи у тісному взаємозв'язку, ці чинники призведуть до перетворення інвестиційно-інноваційного розвитку до тих переваг України, що визнаються міжнародними ринком і соціумом.

Література

1. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
2. Кораблін, С. О. Доходи зведеного бюджету України та світова кон'юнктура на сировину / С. О. Кораблін // Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (25 березня 2016 р.) / Національний університет ДПС України, Навчально-науковий інститут фінансів, банківської справи. – Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2016. – 594 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
4. Фінансування інноваційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.lntu.info/book/fb/pesp/2012/12-40/page14.html>.
5. A confidence crisis? Restoring trust in financial services [Електронний ресурс] / edited by John Springford. – L.: SMF, 2011. – 131 p. – Режим доступу : <http://www.smf.co.uk/wp-content/uploads/2011/07/Publication-A-Confidence-Crisis-Restoring-trust-in-financial-services.pdf>.

References

1. Struktura balansu pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti Retrieved from : <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Korablin, S. O. (2016). Dokhody zvedenoho biudzhetu Ukrainy ta svitova koniunktura na syrovynu [Ukraine's consolidated budget revenues and the world conjuncture of raw materials]. Teoretychna ta praktychna kontseptualizatsiia rozvytku finansovo-kredytnykh mekhanizmiv v umovakh novoi sotsialno-ekonomichnoi realnosti : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii - Theoretical and practical conceptualization of financial and credit mechanisms in the new socio-economic reality: Proceedings of the International Scientific Conference. Natsionalnyi universytet DPS Ukrainy, Navchalno-naukovyi instytut finansiv, bankivskoi spravy – National State Tax Service University of Ukraine, Educational and Research Institute of Finance, Banking. Irpin : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy - The National State Tax Service University of Ukraine Publishing [in Ukrainian].
3. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from : <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Finansuvannia innovatsiinoi diialnosti [Financing Innovation]. Retrieved from : <http://lib.lntu.info/book/fb/pesp/2012/12-40/page14.html> [in Ukrainian].
5. John Springford (Ed.) (2011). A Confidence Crisis? Restoring Trust in Financial Services Retrieved from : <http://www.smf.co.uk/wp-content/uploads/2011/07/Publication-A-Confidence-Crisis-Restoring-trust-in-financial-services.pdf>.

Надійшла 30.05.2016

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 330.322:658.14

Л. С. Селиверстова, д. е. н., доцент

ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ПОРТФЕЛЮ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ КОРПОРАЦІЇ

Анотація. У статті обґрунтовано системний підхід до формування оптимального портфелю фінансових інвестицій корпорації, що дозволить приймати обґрунтовані інвестиційні рішення, надасть можливість оцінювати ефективність інструментів фінансового інвестування корпорацій.

Ключові слова: фінансова політика; фінансові інструменти; фінансові інвестиції; інвестиційний портфель; прибутковість.

Л. С. Селиверстова, д. э. н., доцент

ФОРМИРОВАНИЕ ОПТИМАЛЬНОГО ПОРТФЕЛЯ ФИНАНСОВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ КОРПОРАЦИИ

Аннотация. В статье обоснован системный подход к формированию оптимального портфеля финансовых инвестиций корпорации, что позволит принимать обоснованные инвестиционные решения и оценивать эффективность инструментов финансового инвестирования корпораций.

Ключевые слова: финансовая политика; финансовые инструменты; финансовые инвестиции; инвестиционный портфель; доходность.

L. S. Seliverstova, Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor**CREATING THE OPTIMAL PORTFOLIO OF FINANCIAL INVESTMENTS CORPORATION**

Abstract. In the article the author substantiates the systematic approach to the formation of the optimal portfolio of financial corporations, which will enable making informed investment decisions and evaluating the effectiveness of the financial tools of investment corporations.

Keywords: fiscal policy; financial instruments; financial investments; the investment portfolio profitability.

Актуальність теми дослідження. На фінансових ринках у інвестора завжди є альтернатива економічного вибору, яка визначає вигідне, раціональне застосування інвестиційних ресурсів.

З проблемою формування оптимального портфелю фінансових інвестицій стикається кожен інвестор. Теорія формування оптимального портфелю фінансових інвестицій корпорацій дає змогу визначити, як інвесторам слід розпоряджатися своїми коштами, які співвідношення цінних паперів різних видів та емітентів їм доцільно включити у свій портфель.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання економічного зростання фінансів корпорацій висвітлені в роботах вітчизняних вчених: Б. М. Андрушківа [1], І. О. Бланка [2], В. О. Євтушевського [3], І. А. Ігнат'євої [4], М. В. Романовського [6], І. Л. Сазонця [7], В. М. Суторміної [8] та ін.

Постановка завдання. Віддаючи належне вченим та фахівцям, які займаються дослідженням проблем економічного зростання фінансів корпорацій, багато аспектів залишаються дискусійними.

Дієвість фінансової політики в системі управління корпорацій має суттєве значення в питаннях забезпечення стабільності фінансової системи країни, стійкого економічного зростання.

Одним з напрямів підвищення ефективності розвитку корпоративного сектору та його економічного потенціалу, досягнення високого конкурентного рівня є формування дієвих програм, що реалізовували б стратегічні цілі та завдання, забезпечували найбільший результат від інвести-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

цій [10, с. 37]. Для обґрунтування рішення щодо вибору пріоритетних об'єктів фінансування важливим є використання механізму формування оптимальної програми фінансових інвестицій, що дозволяє приймати обґрунтовані інвестиційні рішення, надає можливість оцінювати ефективність інструментів фінансового інвестування корпорацій.

Метою дослідження є обґрунтування системного підходу до формування оптимального портфелю фінансових інвестицій корпорації.

Виклад основного матеріалу. Управління фінансовими інвестиціями корпорацій представляє систему принципів і методів забезпечення вибору найбільш ефективних фінансових інструментів вкладення капіталу і своєчасного його реінвестування, підпорядковане загальній інвестиційній політиці і спрямоване на досягнення стратегічних цілей [8, с. 161]. Процес управління фінансовими інвестиціями корпорацій здійснюється за наступними основними етапами (рис.1).

Аналіз стану фінансового інвестування у попередньому періоді.

На першій стадії аналізу проводиться оцінка інвестованого капіталу у фінансові активи, а саме: вивчається загальний обсяг інвестування капіталу у фінансові активи; визначаються темпи зміни цього обсягу; визначається питома вага фінансового інвестування в загальному обсязі інвестицій підприємства в передплановому періоді.

На другій стадії аналізу досліджуються основні форми фінансового інвестування, їх співвідношення, спрямованість на вирішення стратегічних завдань розвитку корпорацій.

На третій стадії аналізу вивчається склад конкретних фінансових інструментів інвестування, їх динаміка і питома вага в загальному обсязі фінансового інвестування.

На четвертій стадії аналізу оцінюється рівень прибутковості окремих фінансових інструментів і фінансових інвестицій в цілому, визначається сума фінансових інструментів (з коригуванням на індекс інфляції), до суми інвестованих у них коштів.

Проведений аналіз дозволяє оцінити обсяг й ефективність портфелю фінансових інвестицій підприємства у попередньому періоді.

Визначений обсяг фінансового інвестування диференціюється в розрізі довго-і короткострокових періодів його здійснення. Обсяг довгострокового фінансового інвестування визначається в процесі розв'язання задач ефективного використання інвестиційних ресурсів для реалізації фінансових інвестиційних проектів, страхових та інших цільових фондів підприємства, що формується на довгостроковій основі. Обсяг короткострокового фінансового інвестування визначається в процесі розв'язання задач ефективного використання тимчасово вільного залишку грошових активів (у складі оборотного капіталу підприємства), утвореного у зв'язку з нерівномірністю формування позитивного і від'ємного грошових потоків.

Вибір форм фінансового інвестування. Етап стратегічних завдань розвитку операційної діяльності пов'язаний з вибором таких форм фінансового інвестування, як вкладення капіталу в статутні фонди спільних підприємств, придбання цінних паперів (контрольного пакету акцій) окремих компаній, що представляють стратегічний інтерес для цілей диверсифікації цієї діяльності, розміщення депозитів в банках. Саме на цьому етапі з'являється множина портфелів-претендентів, які конкурують між собою, без врахування фінансових або інвестиційних обмежень.

Побудова системи обмежень і критерії відбору портфелів-претендентів в портфель фінансових інвестицій включають в себе оцінку інвестиційних якостей окремих фінансових інструментів.

В процесі оцінки докладно досліджуються фактори, що визначають інвестиційні можливості різних видів фінансових інструментів інвестування - акцій, облігацій, депозитних вкладів у комерційних банках, тощо. У системі такого аналізу отримують відображення оцінка інвестиційної привабливості галузей економіки та регіонів країни, в якій здійснює свою господарську діяльність той чи інший емітент цінних паперів.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

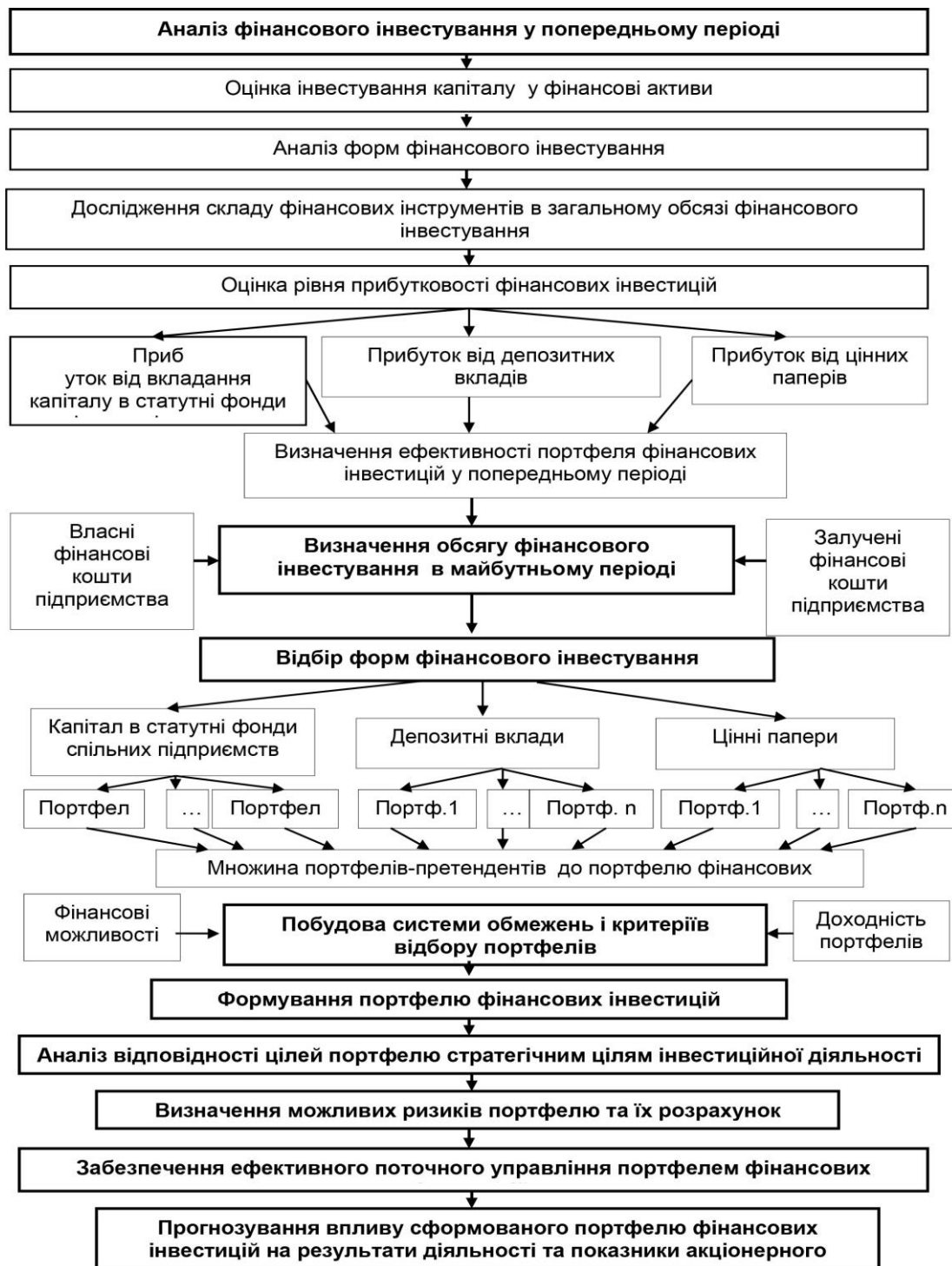

Рис. 1. Формування оптимального портфелю фінансових інвестицій корпорації [авторська розробка]

При необхідності підвищення цілеспрямованості портфелю в нього вносяться необхідні корективи.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Формування портфеля фінансових інвестицій. Це формування здійснюється з урахуванням оцінки інвестиційних якостей окремих фінансових інструментів. У процесі їх відбору у формований портфель враховуються наступні основні фактори: тип портфеля фінансових інвестицій, що формується відповідно до його пріоритетної мети; необхідність диверсифікації фінансових інструментів портфеля; необхідність забезпечення високої ліквідності портфеля та інші.

Наступною важливою стадією формування портфеля фінансових інвестицій є забезпечення відповідності цілей його формування стратегічним цілям інвестиційної діяльності в цілому. На цьому етапі доцільно оцінювати портфель по рівню доходності для того, щоб впевнитися в тому, що за своїми параметрами він відповідає тому портфелю, який визначений цілями його формування [9, с. 93]. Розрахунок доходності портфеля пропонується проводити за наступною формулою:

$$D_{\text{п}} = \sum_{i=1}^n D_i * \gamma_i \quad (1)$$

де D_i - доходність окремих фінансових інструментів портфелю;

γ_i – питома вага окремих фінансових інструментів в загальній вартості портфелю.

На наступній стадії слід розрахувати можливий ризик портфеля фінансових інвестицій. Пропонується використовувати наступну формулу:

$$P_{\text{п}} = \sum_{i=1}^n CP_i * \gamma_i + HP_i \quad (2)$$

де CP_i – систематичний ризик окремих фінансових інструментів (визначається за допомогою β -коефіцієнтів);

γ_i – питома вага окремих фінансових інструментів в загальній вартості портфелю;

HP_i - несистематичний ризик портфелю, досягнути в процесі його диверсифікації.

В умовах недостатньої розвиненості вітчизняного фондового ринку, оцінка рівня ризику повинна бути доповнена показником рівня ліквідності сформованого портфелю.

Забезпечення ефективного оперативного управління портфелем фінансових інвестицій. При істотній зміні кон'юнктури фінансового ринку інвестиційні якості окремих фінансових інструментів знижуються. У процесі оперативного управління портфелем фінансових інвестицій забезпечується своєчасна його реструктуризація з метою підтримки цільових параметрів його початкового формування.

Прогнозування впливу портфелю фінансових інвестицій на результати діяльності корпорацій та показники акціонерного капіталу пропонується поводити розрахунком абсолютного та відносного збільшення показників прибутковості (прибутку на власний капітал та рентабельності власного капіталу).

Таким чином, в процесі здійснення управління фінансовими інвестиціями визначаються основні параметри інвестиційної діяльності корпорацій в цій сфері та її найважливіші критерії.

Висновки. Одним з напрямів підвищення ефективності розвитку корпорацій, підвищення їх економічного потенціалу, досягнення високого конкурентного статусу є формування оптимальних інвестиційних програм, які б реалізовували цілі і задачі інвестиційної стратегії та забезпечували найбільшу віддачу від інвестицій.

Для обґрунтування рішення щодо вибору пріоритетних об'єктів фінансових інвестицій запропоновано алгоритм формування оптимальної програми фінансових інвестицій, що складається з послідовних етапів та дозволяє не тільки приймати обґрунтовані інвестиційні рішення, а й надає можливість опосередковано оцінювати сильні та слабкі інструменти фінансового інвестування корпорації. Розробка практичних механізмів зниження ризиків інвестицій у корпорації, оцінка конкретного внеску даних заходів у створення вартості компанії, рекомендації по інтеграції даних процесів в загальну стратегію є необхідними та своєчасними і зможуть принести корпораціям реальну і зрозумілу користь, відображену в конкретних показниках збільшення вартості бізнесу.

Література

1. Андрушків, Б. М. Корпоративне управління / Б. М. Андрушків, С. П. Черничинець. – К.: Кондор, 2011. – 528 с.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

2. Бланк, И. А. Финансовая стратегия предприятия / И. А. Бланк. – К.: Ельга, Ника-Центр, 2004. – 720 с.
3. Євтушевський, В. А. Основи корпоративного управління : підручник / В. А. Євтушевський – К.: Знання, 2006. — 406 с.
4. Ігнат'єва, І. А. Корпоративне управління / І. А. Ігнат'єва. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 600 с.
5. Мальська, М. П. Корпоративне управління: теорія та практика / М. П. Мальська, Н. Л. Мандюк, Ю. С. Занько. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 360 с.
6. Романовський, М. В. Корпоративні фінанси / М. В. Романовський. – СПб.: Питер, 2011. – 588 с.
7. Сазонець, І. Л. Корпоративне управління: досвід та механізми залучення інвестицій / І. Л. Сазонець. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 304 с.
8. Суторміна, В. М. Фінанси зарубіжних корпорацій / В. М. Суторміна. – К.: КНЕУ, 2004. – 566 с.
9. Черемушкин, С. В. Противоречивость конструкции моделей CAPM с односторонним риском / С. В. Черемушкин // Корпоративные финансы. – 2011. – № 4. – С. 90-111.
10. Шамраева, С. А. Издержки и выгоды корпоративной диверсификации / С. А. Шамраева // Корпоративные финансы. – 2010. – № 2. – С. 36-46.

References

1. Andrushkiv, B. M., Chernychynets, S. P. (2011). Korporatyvne upravlinnia [Corporate management]. Kyiv : Condor [in Ukrainian].
2. Blank, I. A. (2004). Finansovaia strategiiia predpriatii [Financial Strategies of an Enterprise]. Kyiv : "Elga" Nika-Tsentr [in Ukrainian].
3. Yevtushevskiy, V. A. (2006). Osnovy korporatyvnoho upravlinnia: pidruchnyk [Fundamentals of Corporate Management: Textbook]. Kyiv : Knowledge [in Ukrainian].
4. Ignatiieva, I. A. (2013). Korporatyvne upravlinnia [Corporate management]. Kyiv : Center of educational literature [in Ukrainian].
5. Malska, M. P., Mandiuk, N. L., Zanko, Yu. S. (2012). Korporatyvne upravlinnia: teoriia ta praktyka [Corporate governance: theory and practice]. Kyiv : Center of educational literature [in Ukrainian].
6. Romanovskiy, N. V. (2011). Korporativnyie finansy [Corporate Finance] Saint-Petersburg [in Russian].
7. Sazonets, I. L. (2008). Korporatyvne upravlinnia: dosvid ta mekhanizmy zaluchennia investytsii [Corporate governance: experience and mechanisms to attract investment]. Kyiv : Center of educational literature [in Ukrainian].
8. Sutormina, V. M. (2004). Finansy zarubizhnykh korporatsii [Foreign Corporations Finances]. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
9. Cheremushkin, S. V. (2011). Protivorechivost konstrukttsii modelei SARM s odnostoronnim riskom [Constructions of CAPM model with unilateral slash] *Korporativnye finansy - Corporate Finances*, № 4 (20), pp. 90-111.
10. Shamraeva, S. A. (2010). Izderzhki i vygody korporativnoi diversifikatsii [Costs and benefits of corporate diversification]. *Korporativnye finansy - Corporate Finances* № 2 (14), pp. 36-46 [in Russian].

Надійшла 20.06.2016

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 005.584:001.102

С. М. Шкарлет, д. е. н., професор,
М. В. Дубина, к. е. н., доцент,
М. В. Туник, к. е. н.

**СУТНІСТЬ КОНТРОЛІНГОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ОСНОВНІ
ВИМОГИ ДО ЇЇ ФОРМУВАННЯ**

Анотація. У статті розглянуто особливості формування системи обігу контролінгової інформації у межах діяльності суб'єктів господарювання різних сфер та галузей національного господарства, зокрема, визначено сутність контролінгової інформації. Також у статті здійснено класифікацію різних типів контролінгової інформації та виконаний їх опис. Застосування процесного підходу до дослідження особливостей виникнення, акумулювання та обробки контролінгової інформації дозволило ідентифікувати та описати основні вимоги до продукування, збору, передачі та обігу, обробки такої інформації.

Ключові слова: контролінг; інформація; контролінгова інформація; процес; класифікація; горизонтальна інформація; вертикальна інформація.

С. Н. Шкарлет, д. э. н., профессор,
М. В. Дубина, к. э. н., доцент,
М. В. Туник, к. э. н.

**СУЩНОСТЬ КОНТРОЛЛИНГОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И ОСНОВНЫЕ
ТРЕБОВАНИЯ К ЕЕ ФОРМИРОВАНИЮ**

Аннотация. В статье рассмотрены особенности формирования системы обращения контроллинговой информации в рамках деятельности субъектов хозяйствования различных сфер и отраслей национального хозяйства, в частности, определена сущность контроллинговой информации. Также в статье осуществлена классификация различных типов контроллинговой информации и выполнено их описание. Применение процессного подхода к исследованию особенностей возникновения, аккумуляции и обработки контроллинговой информации позволило идентифицировать и описать основные требования к продуцированию, сбора, передачи и обращения, обработки такой информации.

Ключевые слова: контроллинг; информация; контроллинговая информация; процесс; классификация; горизонтальная информация; вертикальная информация.

S. M. Shkarlet, Doctor of Economic Sciences, Professor,
M. V. Dubina, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
M. V. Tunyk, Candidate of Economic Sciences

**THE ESSENCE OF CONTROLLING INFORMATION AND
THE MAIN REQUIREMENTS FOR ITS FORMATION**

Abstract. The peculiarities of formation of management system controlling information in the framework economic entities activities of various spheres and sectors of the national economy are outlined in the paper; in particular, the essence of controlling information is defined. A classification of different types of controlling information and descriptions are carried out in the article. The use of a process approach to the study of the features of origin, storage and processing the controlling information enabled to identify and describe the basic requirements for the production, gathering, transmission, handling, and processing such information.

Keywords: controlling; information; controlling information; process; classification; horizontal information; vertical information.

МЕНЕДЖМЕНТ

Постановка проблеми. Ефективність функціонування підприємств різних сфер та галузей національного господарства завжди залежить від якості управління, що здійснюється у межах діяльності таких суб'єктів господарювання. Формування діючої системи управління можна віднести до таких важливих завдань для менеджерів та власників підприємств як і пошук ринків збуту продукції, налагодження операційної діяльності і т.д. Однак, у сучасних ринкових реаліях господарювання з урахуванням високого рівня трансформаційних процесів, що відбувається у межах національної економіки, досить важко постійно володіти актуальною інформацією, швидко її опрацьовувати та на базі отриманих висновків приймати виважені управлінські рішення. Саме тому, у сучасних умовах ведення господарської діяльності власники багатьох підприємств значну увагу приділяють формуванню ефективних систем обігу інформації різної природи у межах суб'єктів господарювання.

Контролінг як універсальна, ефективна система забезпечення управлінської ланки у межах підприємства необхідною інформацією, стає на сьогодні поширеним методом акумулювання, обробки та аналізу інформаційних потоків різної природи. У умовах активного розвитку інформаційної економіки та з урахуванням постійного продукування та нагромадження інформаційних ресурсів у межах окремих підприємств, контролінгу дозволяє цей загалом хаотичний процес організувати у складну, динамічну, але ефективно працюючу систему, мета якої формувати інформацію у такому вигляді, щоб вона була корисною для менеджерів у процесі прийняття управлінських рішень.

Враховуючи зазначена, на сьогодні досить актуальними залишаються питання щодо організації систем контролінгу на підприємствах різних сфер та галузей національного господарства, яка повинна враховувати специфіку таких суб'єктів господарювання. Дослідження сутності та особливостей виникнення, обігу та обробки контролінгової інформації є однією із складових вивчення особливостей та закономірностей створення систем контролінгу та забезпечення належного рівня їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Контролінг як ефективний засіб управління, що на сьогодні активно використовується у межах функціонування підприємств загалом, та особливості формування системи обігу контролінгової інформації зокрема, знаходяться у фокусі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, до числа яких варто віднести наступних: Акентьєва О. Б., Бланк І. А., Брехун Н. С., Кіпіоро І. М., Криворотько І. О., Маркіна І. А., Приймак С. В., Прокопенко О. В., Тельнова Г., Хайлук С. О. та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, теоретична компонента дослідження контролінгу не достатньо розвинута у частині вивчення особливостей побудови системи обігу контролінгової інформації. Ґрунтовного вивчення потребують питання ідентифікації сутності контролінгової інформації та її відмінності від інших інформаційних масивів, базові вимоги до формування такої інформації та дослідження особливостей її продукування та руху у межах суб'єктів господарювання.

Мета статті. Метою статті є дослідження сутності контролінгової інформації, аналіз особливостей її виникнення та обігу у межах суб'єктів підприємств та ідентифікація основних вимог до створення такого типу даних.

Виклад основного матеріалу. Створення системи контролінгу у межах функціонування підприємств різної діяльності є на сьогодні вимогою часу та дозволяє спростити процеси акумулювання та аналізу інформації різної природи, яка продукується у межах підприємства або надходить із зовнішнього середовища. Цілком погоджуємося з Приймак С. В., яка контролінг розглядає як систему інформаційної підтримки управлінських рішень на основі використання сукупності методів та процедур з фінансової діагностики, методичного та консультаційного забезпечення, а також щодо координації планування, обліку, контролю та ризик-менеджменту. Саме координація функціонування різних підрозділів через інформаційне забезпечення їх діяльності, на наше глибоке переконання, є однією з ключових функцій контролінгу [4]. Загалом, враховуючи постійне зростання інформаційного масиву, що відбувається сьогодні у сучасному суспільстві, вважаємо, що у майбутньому відділи та служби контролінгу стануть невід'ємною складовою

МЕНЕДЖМЕНТ

управлінської структури будь-якого суб'єкта господарювання. Загалом, у межах статті контролінг розглядатимемо як складову інфраструктури управління підприємством, основною метою якої є інформаційна підтримка процесу прийняття рішень.

Впровадження контролінгу на підприємстві та ефективне використання рішень, прийнятих за його допомогою, у всіх підрозділах підприємства на даному етапі розвитку економіки є досить актуальною проблемою. Контролінг забезпечує необхідною інформацією керівництво підприємства для прийняття управлінських рішень шляхом інтеграції процесів збору, обробки, підготовки, аналізу та інтерпретації інформації; надає інформацію для керування трудовими і фінансовими ресурсами; забезпечує виживання підприємства на рівнях стратегічного і аналітичного управління [9, с. 140].

Однак сама система контролінгу повністю ґрунтується на інформації, яка акумулюється, аналізується у межах такої системи з метою формування найбільш зручних та важливих даних з позиції прийняття рішень для менеджерів різних рівнів відповідальності. Таким чином, у статті з початку визначимо сутність категорії, «контролінгова інформація».

Взагалі під інформацією у науковому просторі прийнято розглядати сукупність різнобічних даних, які продукуються в межах окремих відділів суб'єктів господарювання певними спеціалістами. Також інформацію можна визначити як сукупність різнобічних сигналів, які виробляються певними системами для подальшого використання з метою удосконалення їх функціонування або інших систем. Таким чином, контролінгова інформація – сукупність різнобічних даних, які продукуються окремими структурними підрозділами суб'єктів господарювання, державними органами влади, іншими установами та організаціями та використовується у процесі підготовки звітів для керівників різних рівнів з метою прийняття ними правильних управлінських рішень.

Контролінгова інформація є складним поняттям, оскільки характеризує дані, що створюються у межах системи управління певними об'єктами. Для кращого усвідомлення правильності застосування тих або інших методів обробки такої інформації, її систематизації, групування, аналізу, важливим є процес класифікації такої інформації, що обумовлено відмінними характеристиками окремих видів контролінгової інформації. На (рис. 1) наведено класифікацію контролінгової інформації. Звичайно, окрім зазначених ознак, контролінгову інформацію можливо розподілити і за іншими характеристиками. Розглянемо зміст окремих видів більш детально.

Горизонтальна інформація – інформація, яка створюється у межах окремих структурних підрозділів підприємства для користування іншими структурними підрозділами, або надається для планування керівниками окремих відділів своєї роботи. Така інформація не подається керівництву, але може бути використана для формування аналітичних звітів для топ-менеджерів суб'єкта господарювання і тоді така інформація вже перетворюється у вертикальну за ієрархією призначення.

Вертикальна інформація – інформація, яка продукується у межах окремих відділів підприємства та надається керівництву на розгляд, тобто інформація проходить всі етапи вертикального управління, формується окремими спеціалістами, перевіряється їх керівниками, подається до відділу контролінгу (якщо варто її опрацювати попередньо), і надсилається або презентується керівництву. Звичайно, такий підхід не виключає можливості використання такої інформації і іншими відділами та структурними підрозділами суб'єкта господарювання, але основна мета підготовки даних – надання необхідної інформації керівництву.

Вхідна інформація – сукупність всіх даних, що надходять до підприємства від інших установ, організацій, клієнтів, державних органів влади. Вихідна інформація – загальний обсяг інформації, що продукується в межах окремого суб'єкта господарювання.

Дослідимо процес створення контролінгової інформації з метою більш детального вивчення особливостей виникнення такої інформації та її ролі у розвитку суб'єктів господарювання. На (рис. 2) наведено процесну схему контролінгової інформації з ідентифікацією окремих дій щодо її виникнення, опрацювання та використання. Зазначений підхід дозволяє у майбутньому деталізувати основні центри формування такої інформації та надасть можливість визначити її специфічні ознаки та вимоги до створення, аналізу та опрацювання.

МЕНЕДЖМЕНТ

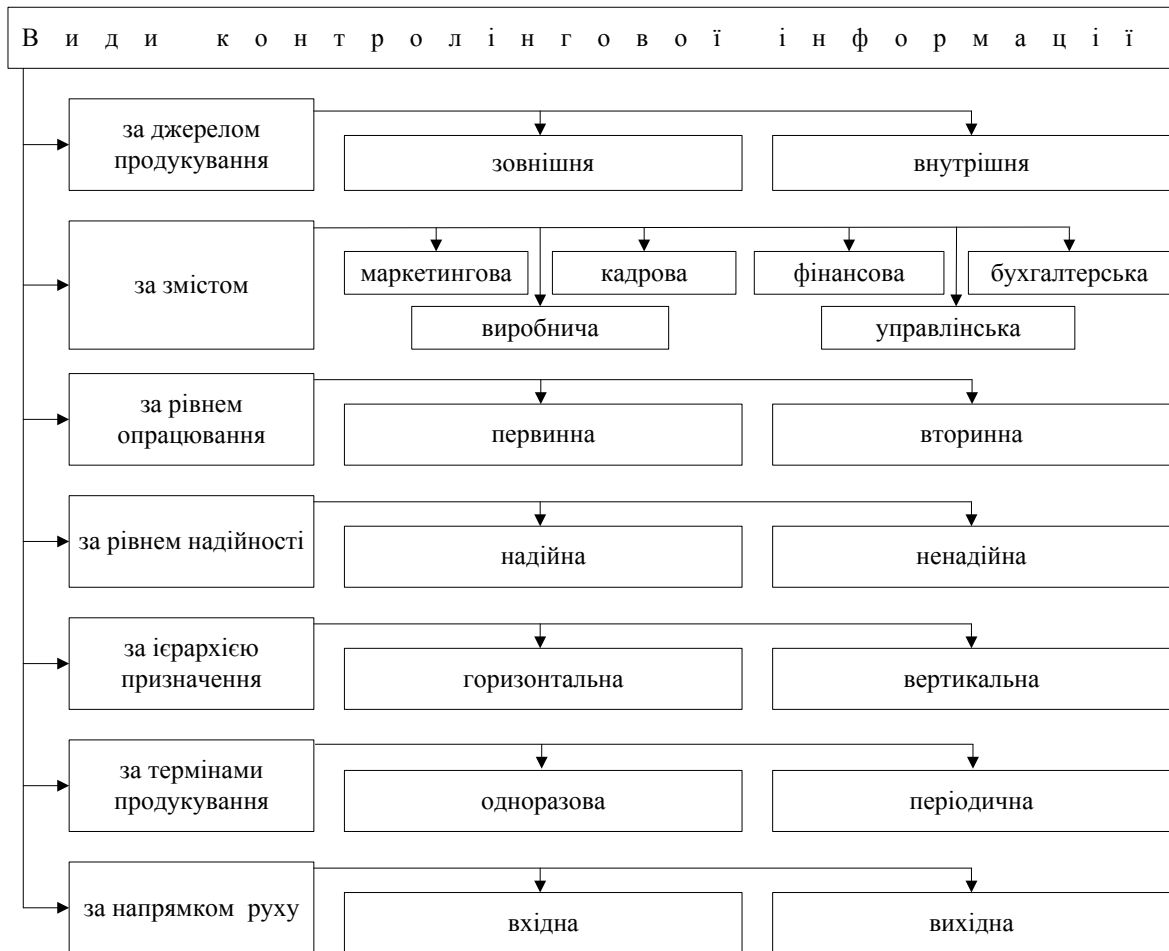

Рис. 1. Класифікація контролінгової інформації*
 * складено авторами

У відповідності до (рис. 2) фактично існує два джерела формування контролінгової інформації: внутрішні джерела її продукування та надходження від зовнішніх суб'єктів. Кожний із визначених напрямків має свої особливості формування, обігу та опрацювання. Зокрема, зовнішня інформація може потрапляти двома шляхами: через надходження інформації на адресу суб'єкта господарювання. У такому разі вона одразу потрапляє на розгляд до директора, який вже потім розписує своїм підлеглим, що з нею робити далі. Другий спосіб – це пошук такої інформації працівниками суб'єкта господарювання, спеціалістами служби контролінгу, у тому числі самостійно, з метою виконання покладених на них функцій. Однак, і у першому, і у другому випадку така інформація не є управлінською, оскільки має більш загальний, ознайомчий характер.

Внутрішня інформація, як правило, продукується у результаті функціонування окремих структурних підрозділів підприємства, його відділів. Варто зазначити, що не вся зазначена внутрішня інформація потрапляє до відділу контролінгу, а лише та, яка є важливою з точки зору управління. Фактично, вся попередньо отримана внутрішня інформація ще до моменту надходження до відділу контролінгу проходить попередню первинну обробку самими працівниками, які її формують через узагальнення, групування таких даних відповідними працівниками.

Наступним етапом є передача попередньо опрацьованої інформації зацікавленим особам та відділам, включаючи, насамперед, відділ контролінгу як центральну акумулюючу ланку щодо збору загальної інформації про діяльність суб'єкта господарювання.

МЕНЕДЖМЕНТ

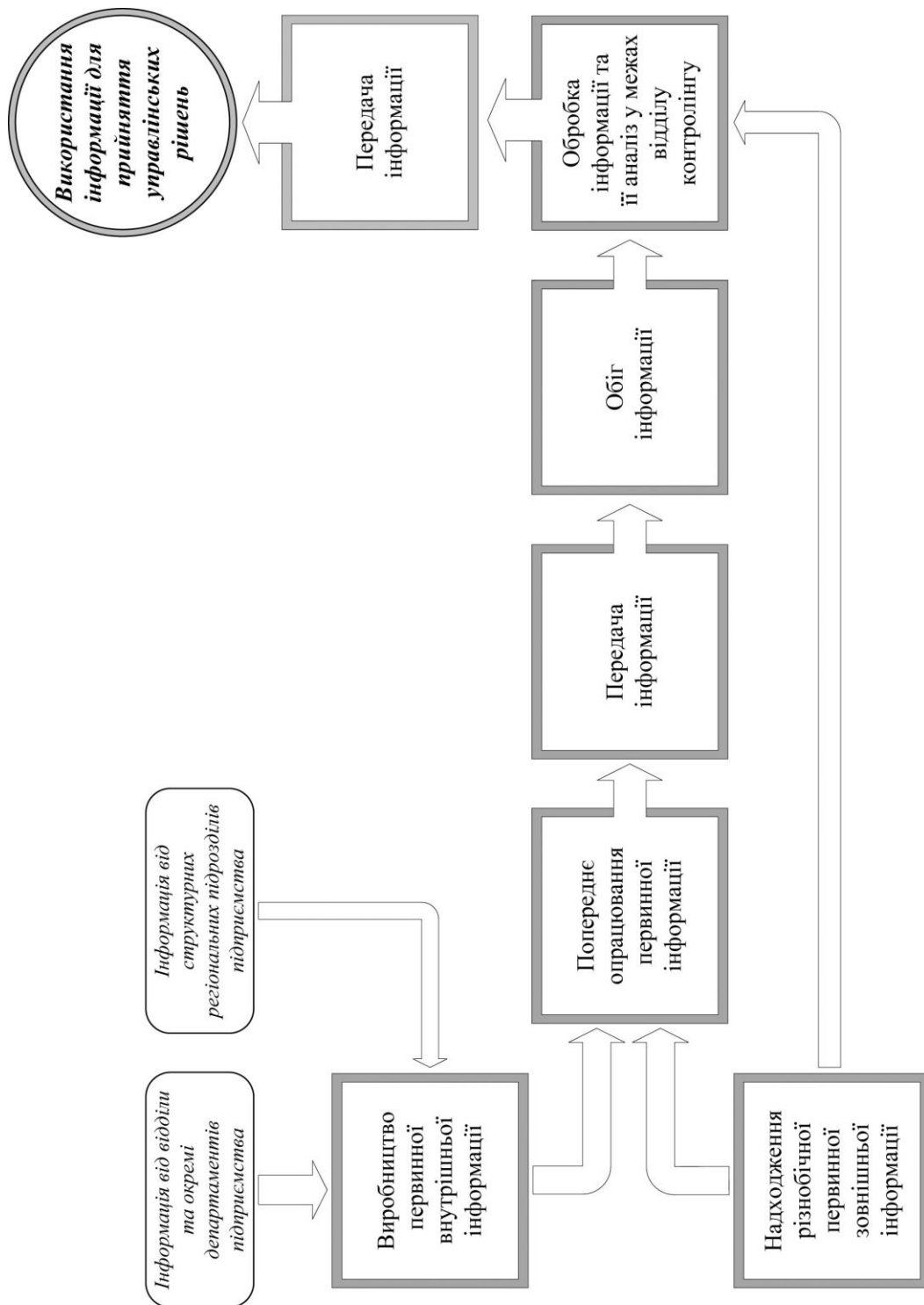

Рис. 2. Модель процесної схеми контролінгової інформації
 Джерело: складено авторами з урахуванням [1-3; 5-8]

МЕНЕДЖМЕНТ

Передача виконується або шляхом надсилання звітів за допомогою електронної пошти, внутрішньо фірмових механізмів обміну інформацією, наявність яких є досить важливим аспектом формування ефективної системи обігу даних, або шляхом внесення інформації у відповідне центральне програмне забезпечення підприємства, де кожний з відповідним доступом має змогу її використовувати. Обіг інформації здійснюється самостійно через загальні системи її обміну у відповідності до затверджених положень надання інформації, підготовки звітів для окремих категорій споживачів і т.д.

Уся контролінгова інформація повинна потрапляти до відділу контролінгу з метою її перевірки та подальшого опрацювання. Вже у межах зазначеного відділу виконується застосування основних інструментів контролінгу для опрацювання отриманих даних, їх детального аналізу у відповідності до вимог керівництва, працівників інших структурних підрозділів тощо. Особливого значення та важливості набувають аспекти стратегічного аналізу позицій підприємства на відповідному ринку, оцінка її конкурентних переваг та формування загальних аналітичних звітів щодо сучасного стану суб'єкта господарювання. Отримана інформація передається керівництву для прийняття управлінських рішень. Варто відмітити, що застосований підхід до дослідження сутності та особливостей обігу контролінгової інформації не означає, що безпосередньо начальник будь-якого підрозділу не може звернутися до керівництва підприємства з власними ідеями та необхідними даними для їх представлення. Концепція побудови системи обігу контролінгової інформації, насамперед, полягає у формуванні максимально можливого забезпечення обігу важливої для керівництва інформації, однак, якщо у керівника не має потреби у перевірці певних даних, їх детальному аналізу, то така інформація не є контролінговою, але є складовою управлінської інформації, яка також виконує важливу роль у процесі менеджменту підприємства.

Враховуючи запропонований процесний підхід до розгляду системи контролінгової інформації, пропонуємо розглянути основні вимоги, яких варто дотримуватися при формуванні зазначеної системи та з урахуванням специфічних особливостей, що притаманні окремим етапам обігу контролінгової інформації.

Отже, на етапі продукування, збору інформації бажано дотримуватися наступних вимог:

1) необхідно у першу чергу готувати інформацію у відповідності до плану звітності, який затверджений на підприємстві, окрім, випадків, коли у керівництва є нагальна потреба у певних даних, що вимагає підготовки звітів, які не прописані внутрішніми положеннями страховика;

2) бажано перевіряти зовнішню інформації при її застосуванні з різних джерел, з метою забезпечення її адекватності та відповідності реальним умовам розвитку суб'єкта господарювання;

3) чітко розуміти, яку інформацію необхідно підготувати для вирішення поставленої мети;

4) формувати дані за визначений період, які можна порівняти між собою при необхідності, зважаючи на їх розмірності та момент фіксування;

5) бажано мати універсальні звіти внутрішньої інформації в середині окремих відділів, що дозволило б спростити процес швидкої підготовки даних для керівництва і дало можливість директору департаменту завжди мати можливість контролювати функціонування окремих відділів;

6) при підготовці первинної інформації варто бути досить лаконічним та стислим у своїх оцінках, оскільки аналіз інформації можуть виконати і працівники служби контролінгу, пов'язуючи її з іншими даними та узагальнюючими показниками;

7) не варто у звітних даних висловлювати свою думку, власну позицію щодо результатів, які готуються і подаються керівництву, якщо цього не просили виконати, оскільки працівник витрачає власний робочий час на детальне роз'яснення, не розуміючи мети користувача такими даними;

На етапі передачі та обігу інформації варто дотримуватися таких вимог:

1) надсилати необхідну інформацію у першу чергу тим особам, які мали в ній потребу, при цьому не варто надсилати зазначені дані іншим працівникам, особливо керівникам, оскільки така ситуація може призвести до витрачання останніми значного обсягу часу на перевірку електронних листів та такої інформації;

МЕНЕДЖМЕНТ

2) варто у межах страхової компанії мати певну систему сповіщення про отримання інформації, вона не може бути простою, оскільки, як правило, керівництву не притаманно постійно відповідати на листи даними про їх отримання, але інші працівники, які просять у своїх колег підготувати певні дані, повинні сповіщати про їх отримання з метою уникнення непорозуміння внаслідок певних технічних збоїв;

3) необхідно чітко встановити для поточної внутрішньої звітності адреси отримувачів кожного виду документів та періоди такої розсилки даних;

4) потрібно визначити ті звітні дані, якими користується досить значна кількість працівників і не розсилати їх за посередництва електронної пошти, а, при можливості, надсилати їх на спільні інформаційні ресурси, де кожний може їх скопіювати та ознайомитися із їх змістом.

Такий підхід дозволить дещо спростити механізм нагромадження та дублювання однотипної інформації та покращити обмін внутрішніми даними між окремими департаментами.

При обробці інформації варто враховувати такі вимоги:

1) вторинна інформація повинна бути зрозумілою та легко сприйматися керівництвом;

2) вона повинна бути достовірною, тому варто досить ретельно виконувати аналіз;

3) необхідно бути лаконічним і не здійснювати занадто детальні та громіздкі аналітичні звіти, які важко сприймаються і вимагають значних обсягів часу на їх як підготовку, так опрацювання та усвідомлення;

4) варто використовувати складні інформаційні продукти для обробки даних з можливістю здійснення перехресної перевірки результатів, що дозволяє забезпечити високу якість аналітичної інформації та мінімізувати людський чинник виникнення різнобічних помилок при її підготовці.

Дотримання окреслених вище вимог забезпечує можливість формування ефективної системи обігу контролінгової інформації у межах діяльності окремих суб'єктів господарювання, дозволяє уникнути хаотичного обігу даних у межах таких підприємств, дійсно виокремлювати важливу інформацію з усього масиву даних та створювати ефективну та якісну аналітичну інформацію для керівництва.

Висновки. Отже, у статті поглиблено теоретичну компоненту дослідження особливостей впровадження систем контролінгу у діяльність окремих підприємств. Загалом розглянуто сутність контролінгової інформації, яку запропоновано розглядати як сукупність різнобічних даних, які продукуються окремими структурними підрозділами суб'єктів господарювання, державними органами влади, іншими установами та організаціями та використовується у процесі підготовки звітів для керівників різних рівнів з метою прийняття ними правильних управлінських рішень.

З урахування над складної природи контролінгової інформації, які формується під тиском значної кількості різних чинників, у роботі проведена класифікація такого типу даних та виїдені такі класифікуючі ознаки: за джерелом продукування, за змістом, за рівнем опрацювання, за рівнем надійності, за ієрархією призначення, за термінами продукування, за напрямом руху. Виконана конкретизація та уточнення сутності ідентифікованих типів інформації. Особливості виникнення та обігу контролінгової інформації дослідження за допомогою застосування процесного методу до її дослідження, що дозволило виділити базові вимоги до продукування, збору, передачі та обігу, обробки такої інформації у межах функціонування суб'єктів господарювання різних сфер та галузей національного господарства.

Література

1. Амосов, О. Ю. Контролінгові механізми в системі управління підприємством / О. Ю. Амосов // *Економіка и управление*. – 2012. – № 1. – С. 83-86.

2. Драгомірова, Я. К. Інформаційне забезпечення ефективного функціонування системи контролінгу на підприємстві / Я. К. Драгомірова // *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2011. – № 2, Т. 3. – С. 165-168.

3. Кіпіоро, І. М. Формування системи контролінгу на підприємстві [Електронний ресурс] / І. М. Кіпіоро // *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. – 2012. – № 22. – Ч. 2. – Режим доступу : [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/41.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/41.pdf).

4. Приймак, С. В. Діагностика фінансового стану підприємства в системі контролінгу : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / Приймак Світлана Вікторівна ; Держ. установа "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". – К., 2007. – 20 с.

МЕНЕДЖМЕНТ

5. Пушкар, М. С. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : монографія / М. С. Пушкар, Р. М. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 370 с.
6. Сыпко, Т. Д. Контроллинговая информация – инструмент эффективного управления предприятием [Електронний ресурс] / Т. Д. Сыпко, А. А. Михенько, Р. Решетник // Розвиток економічної науки в умовах сьогодення : науково-технічна конференція Національного університету кораблебудування. – Миколаїв, 2013. – Режим доступу : <http://conference.nuos.edu.ua/catalog//lectureDetail.jsessionid=929fbb1ee901081e7d7eb686a78e?lectureId=21735&conferenceId=19971&isProjectorView=false>.
7. Скар, А. О. Інформаційне забезпечення контролінгу : навчальний посібник / А. О. Скар. – К.: ДАККіМ, 2006. – 71 с.
8. Тунік, М. В. Сутність та основні функції системи контролінгу / М. В. Тунік // Чернігівський науковий часопис. Серія 1. Економіка і управління : електрон. зб. наук. пр. – 2014 – № 1. – С. 67-74.
9. Черкас, А. В. Проблематика впровадження контролінгу на вітчизняних підприємствах / А. В. Черкас // Экономика и управление. – 2013. – № 4. – С. 140-143.

References

1. Amosov, O. Yu. (2012). Kontrolinhovi mekhanizmy v systemi upravlinnia pidpriemstvom [Controlling mechanisms in the enterprise management system]. *Ekonomika i upravlinnie – Economics and Management* 1, pp. 83-86 [in Ukrainian].
2. Drahomirova, Ya. K. (2011). Informatsiine zabezpechennia efektyvnoho funktsionuvannia systemy kontrolinhu na pidpriemstvi [Information support for the effective functioning of the system of controlling at the enterprise]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 2, Vol. 3, pp. 165-168 [in Ukrainian].
3. Kipioro, I. M. (2012). Formuvannia systemy kontrolinhu na pidpriemstvi [system of controlling at the enterprise]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Proceedings of Kirovograd National Technical University. Economics.* # 22. – Part 2 Retrieved from : [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/41.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/41.pdf) [in Ukrainian].
4. Pryimak, S. V. (2007). Diahnostyka finansovoho stanu pidpriemstva v systemi kontrolinhu [Diagnosis financial situation of the company controlling the system]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
5. Pushkar, M. S., Pushkar, R. M. (2004). Kontrolinh – informatsiina pidsystema stratehichnoho menedzhmentu [strategic management information subsystem]. Ternopil : Kart-blansh [in Ukrainian].
6. Sytko, T. D., Mikhenko, A. A., Reshetnik, R. (2013). Kontrollingovaia informatsiia – instrument effektivnoho upravlenia predpriatiem [Controlling information - effective enterprise management tool]. *Rozvytok ekonomichnoi nauky v umovakh sohodennia : naukovo-tekhnichna konferentsiia Natsionalnoho universytetu korablebuduvannia – The Development of Economic Science Under Current Times: The Scientific and Technical Conference of the National University of Shipbuilding. Mykolaiv* Retrieved from : <http://conference.nuos.edu.ua/catalog//lectureDetail.jsessionid=929fbb1ee901081e7d7eb686a78e?lectureId=21735&conferenceId=19971&isProjectorView=false> [in Ukrainian].
7. Sknar, A. O. (2006). Informatsiine zabezpechennia kontrolinhu : navchalnyi posibnyk [Information support of controlling: a textbook]. Kyiv : DAKKіM [in Ukrainian].
8. Tunik, M. V. (2014).Sutnist ta osnovni funktsii systemy kontrolinhu [The essence and the basic functions of the controlling system]. *Chernihivskyi Naukovyi Chasopys. Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats. Seriya 1. Ekonomika i upravlinnia – Scientific Journal of Chernigov. Electronic collection of scientific papers.* Economics and Management, 1, pp. 67-74.
9. Cherkas, A. V. (2013). Problematyka vprovadzhenia kontrolinhu na vitchyznianskykh pidpriemstvakh [controlling at domestic enterprises]. *Ekonomika i upravlinnie – Economics and Management*, 4, pp. 140-143 [in Ukrainian].

Надійшла 19.06.2016

МЕНЕДЖМЕНТ

UDC 658.5:338.432

O. O. Krasnorutskyi, Doctor of Economic Sciences, Professor,
S. V. Rudenko, Assistant at the Department of Accounting and Auditing

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC ESTIMATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES PRODUCTION CAPACITY

Abstract. *The methodological approaches to the economic estimation of the production potential of the agricultural enterprises have been systematized in the article. Based on the studies of the economic essence of the production potential and its place in the activities of agricultural enterprises, methodical approach to its assessments proposed, which comprises three stages: assessment of resource security (land, human, material and technical, financial and information resources), evaluation of generation production capacity (technology and organization of production of agricultural enterprises) and the final stage - an integrated assessment of the productive capacity of the agricultural enterprises.*

Keywords: *agricultural enterprises potential; production capacity; evaluation of industrial potential; assessment of production capacity; the integrated assessment of the productive capacity of agricultural enterprises.*

О. О. Красноруцький, д. е. н., професор,
С. В. Руденко, асистент кафедри обліку та аудиту

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *У статті систематизовані методичні підходи щодо здійснення економічної оцінки виробничого потенціалу аграрних підприємств. Виходячи із дослідження економічної сутності виробничого потенціалу та його місця в діяльності аграрних підприємств, запропоновано методичний підхід до його оцінки, який включає три етапи: оцінку ресурсного забезпечення (земельних, кадрових, матеріально-технічних, фінансових та інформаційних ресурсів), оцінку генерування виробничих можливостей (технологій та організації виробництва аграрного підприємства) та заключний етап – інтегральну оцінку розвитку виробничого потенціалу аграрного підприємства.*

Ключові слова: *потенціал аграрних підприємств; виробничий потенціал; оцінка виробничого потенціалу; оцінка виробничих можливостей; інтегральна оцінка розвитку виробничого потенціалу аграрних підприємств.*

А. А. Красноруцкий, д. э. н., профессор,
С. В. Руденко, ассистент кафедры учета и аудита

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. *В статье систематизированы методологические подходы осуществления экономической оценки производственного потенциала аграрных предприятий. Основываясь на исследованиях экономической сущности производственного потенциала и его места в деятельности аграрных предприятий, предложен методический подход к его оценке, который включает три этапа: оценку ресурсного обеспечения (земельных, кадровых, материально-технических, финансовых и информационных ресурсов), оценку генерирования производственных возможностей (технологий и организации производства аграрного предприятия) и заключительный этап – интегральную оценку развития производственного потенциала*

МЕНЕДЖМЕНТ

аграрного підприємства.

Ключевые слова: потенциал аграрных предприятий; производственный потенциал; оценка производственного потенциала; оценка производственных возможностей; интегральная оценка развития производственного потенциала аграрных предприятий.

Relevance of the research topic. The problem of identifying opportunities for the development of economic activity is the key to successful implementation of the sustainable development model of agribusiness, primarily agricultural enterprises. Considering the peculiarities of the reproductive process in the agricultural production, the distinctiveness of the core activities of agricultural enterprises, the inertia of the socio-economic systems of agricultural areas, situational and indeterminate in the information aspect, nature of management decisions on development strategy and tactics, it is relevant to review and study the possible solutions to the mentioned issues in the light of the management of its economic potential and constituents, primarily production potential. And in its turn the implementation of management actions on components of the socio-economic system of the subject micro-level, that is, agricultural enterprises, requires reliable information about existing potential to ensure efficiency, competitiveness, the volume and quality of products and the like. At the same time the methodical approaches and ways of evaluation the production potential of agricultural enterprises, universal and relevant to the modern challenges, do not yet exist, but the available methodological tools mark contradictions of conceptual, methodological, methodical, analytical and applied nature, making it difficult to employ. The need to streamline the existing methodical techniques and ways, as well as the elimination of the corresponding contradictions determines the relevance of the study, the results of which are presented in this paper.

Problem statement. The current state of the agricultural sector, which is characterized by dynamic structural transformation processes and turbulence needs deeper economic research of sector economic activity, which will enable them to achieve sustainable competitive market position and increase the economic efficiency of core activities. In this context, the primary characteristic of systemic economic activity of agricultural enterprises is the production capacity, which reflects the opportunities and resources for timely adequate reaction under conditions and changes in the existing and projected environment of its activities. Managing the development of production potential is impossible without the transfer of this category from the abstract plane to the particular index plane, which can be evaluated primarily using economic-statistical methods.

Review of recent papers and research. Today the problems and tasks of scientific researches on production potential of agricultural enterprises are in sight of a wide range of agricultural economists, in particular a significant contribution to the development of productive capacity assessment was done by the following researchers: V. H. Andriichuk, I. Yu. Hryshova, O. I. Hutorov, S. O. Zaika, O. V. Mytiai, S. I. Plotnytska, O. D. Shafronov, I. O. Sharko, Ya. R. Yarema [1-7]. It should also be noted that the assessment of production potential is studied by scientists who deal other areas of the economy as well: engineering, food industry, services. However these developments possess very limited possibility of being introduced in the agricultural sector, since there it is unacceptable to replace lands with agricultural enterprises as the main means of production neither by labor nor by capital, that can be applied in other business areas and the assessment of their production potential considering the substitution of resources is taken into account in the studies. The study of the existing national and international research on methodological grounds of economic evaluation of the production potential of agricultural enterprises makes it possible to state the absence of a clear systematic approach to assessing the production potential at the stage of its formation, mobilization and implementation in the economic activity of agricultural enterprises, which is the essence of a particular complex scientific problem of identification of the corresponding methodic approaches.

Objective setting. The major objectives of the paper are systematization of the methodological foundations of performing economic evaluation of the production potential of agricultural enterprises, searching for unity and differences in the methods of evaluation and justification of rational methodological approaches that take into account the complexity and characteristics of the formation and use

МЕНЕДЖМЕНТ

of the information base for the management of opportunities and combinations of resources in a particular subject of economic relations in the agricultural sector.

Basic material presentation. Before proceeding to the study of methodological foundations of economic evaluation of the production potential of agricultural enterprises it is rational to justify the nature of the category of "agricultural production potential of the enterprise," to determine the structure of this indicator and its place in the economic activity of agricultural enterprises. This need arises from the lack of sustainability of scientific positions on this issue, and as a result, the significant amount of research approaches to assess the production potential under different understanding of the economic entity. Nowadays, we can count a lot of approaches to understanding the essence of the production potential of agricultural enterprises, whose analysis was carried out earlier. This has enabled us to maintain that the production potential of the agricultural enterprises is complex, multifaceted and multi-systemic characteristic of the company, which identifies its ability to obtain certain results of its activity in certain areas due to certain organizational and administrative actions in the combination of components of the resource potential of the technology, organization and production management in the company [8, с. 221]. Describing the place of production capacity in the system of economic activities of agricultural enterprises, it is also important to note that the transformation of productive capacity in the economy is to attract tools such as marketing and sales activities of the company and management, through which the company receives and implements the commercial activities with the produced production and completes the production and commercial cycle, turning back advances in the production of capital in cash.

The characteristic of the productive potential of agricultural enterprises underlie the methodological approaches to its economic assessment. Undoubtedly, production potential inherent somewhat abstract and complex structure that affects the application of methods and techniques for its evaluation. We agree with the point of L. O. Luhova, who while investigating the economic potential of agricultural enterprises, notes the multidimensionality, lack of comparability, specificity of individual components, interactions of their economic content and functional focus, the large number of quantitative and qualitative indicators characterizing economic potential, many possible options, combination of various elements complicating the construction of one integrated measuring and determining the overall size of the economic potential [9, p. 26]. Although this statement of the scientist concerned the economic potential, nevertheless it certainly is relevant to productive potential of agricultural enterprises.

We believe that the production potential of the company is formed as opening opportunities which remain unused or sold depending on the development and effectiveness of the control mechanism. Thus clearly distinguishes two stages - formation and realization of the productive potential of agricultural enterprises, and as a result, there is the possibility of evaluation of production potential at each of these stages.

Studies have shown that the existing methodological approaches to assess the production potential of agricultural enterprises can be grouped into three groups (Table. 1).

The most common and universal is the combination of methods used within cost. In addition, it is suitable to use both in the planning stages of various projects of companies that provide the generation of new opportunities, that is at the stage of production potential, and at the stage of implementation of the current evaluation capacity in the implementation of strategic and tactical solutions to the main activities and economic growth producers. Methodical basis of the mentioned approach is a set of methods for determining the costs concerning the implementation of development projects and ongoing activities, and probabilistic methods for assessing outcomes of implementation of these projects. Subject to relevant and comprehensive information base of this approach can make reliable results for usage in making appropriate management decisions.

Comparative and effective methodic approaches suitable for employing only in the stage of potential realization, since they suppose the availability of certain selected strategic alternatives of development and implementation of appropriate strategies. Particular statistical and probabilistic methods for assessing the market value of the company, scenario methods of strategic planning are at the basis of these approaches. The use of these methods in various combinations requires less detailed and

МЕНЕДЖМЕНТ

broad information base compared with the methods of the cost approach, however, the reliability of the results to management decisions are usually lower.

Table 1

Classification of methodological approaches to the economic evaluation of the production potential of agricultural enterprises *

Methodological approaches to economic assessment	Characteristics of the methodological approach	The possibility of using assessment methods on the stage:	
		Capacity building	The implementation of the potential
1. The Cost Approach	The Cost Approach is based on the postulate that a potential owner-user will not agree with the costs of development and implementation of their internal or external capacity greater than the value of the expected financial and property results. The methods of this group include resource assessment of all components of integrated land and the property, social and organizational complex of enterprises on the basis of accounting for all expenses necessary for its reproduction (substitution) a specific date in working condition.	+	+
2. A Comparative Approach	The Comparative Approach is based on information about recent market transactions of similar objects and its use as a basis for determining the value of the assessment. The method of the group charged with the assumption that the subjects of market relations enter into agreements similar to the customary traditions or previous experience.	-	+
3. The Results-Based Approach	The Results-Based Approach is based on dependence of the value of assessment object on the capabilities of its effective use, that is, possible results. This statement arises from the considerations that a potential owner-user does not pay for the facility more than he/she expects to receive from his/her economic use. Capacity assessment according to the Results-Based Approach concept comes from the position of the usefulness of certain features of the object.	-	+

* Developed by the author based on reference [10]

The unity of the approaches is caused by the complexity of the object as the possibility of development or growth of the company, which necessitates widespread use of scenario and probabilistic methods. In our view, the combination should be the basis of any methodological approach to assess the production potential of agricultural enterprises, because any opportunity is its main component, and the implementation or non implementation of enterprise opportunity now depends on a number of subjective and objective, external and internal factors, and thus is probabilistic in nature. Moreover, the final choice of the direction of the company, and thus its potential, carried by the owner and management of company, which also makes subjective and therefore also the probabilistic nature, selection of scenario. Last updates use scenario methods.

An important issue in the evaluation of company's production potential, in this case, there may be a situation when, for example, the company has significant opportunities, but at the same time, they may remain unfulfilled that loads the methodology for assessing potential during forming, in particular, makes it necessary to consider its risks. Given the peculiarities of modern business environment the main problem of methodologies for evaluating economic potential lies not so much in creating a new combination of methods within a particular approach, not in identifying the additional new hybrid, inte-

МЕНЕДЖМЕНТ

grated and comprehensive approach, but the justification of selection procedures within the existing approaches most rational combination of methods based on critical analysis of the availability of the information base and situational planning scenarios. Eliminating these differences may be on account of introduction of methodical approach that clearly delineates the definition of "ensuring productive activities" primarily resource and "productive capacity". This analytical research of resource provision enables the use of general scientific and specific methods that give reliable results in determination of the availability of resources, their changes in dynamics and more. In turn, the assessment of production technology, its organization by using less accurate methods of prevalence of peer reviews, comparisons and contrasts, the method of scenarios and more. The use of the combination and sequence of evaluation of the production potential proposed in (Fig. 1) is the most rational in view of the availability of the information base of such studies.

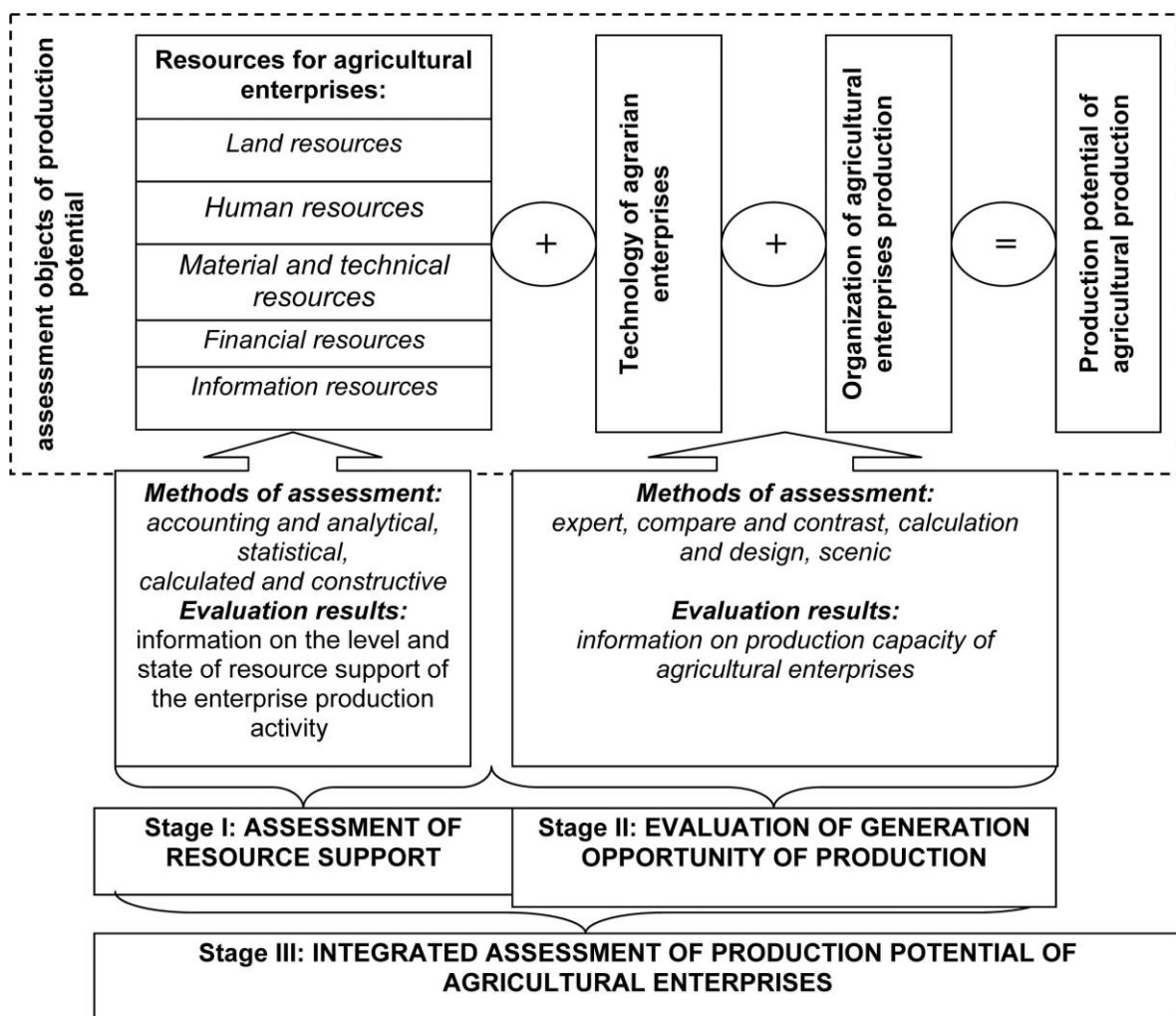

Fig. 1. The methodical approach to the economic evaluation of the production potential of agricultural enterprises

It should be noted that the estimated features of the production potential is the ability to now manufacture certain products in certain quantities and at a certain level of quality. Thus, it is important to understand that the economic evaluation of any phenomenon or process being implemented enterprise-level only if there is an adequate method of information base.

МЕНЕДЖМЕНТ

Conclusion. In the paper the methodological foundations of performing the economic evaluation of production potential of agricultural enterprises are systematized. The worked out methodical approach allows to avoid most of the identified methodological contradictions using decomposition of estimates of resource support, technology and the organization of production that determines the sequence of evaluation of production potential and enables to obtain reliable data on the possibilities of production of agricultural enterprises.

References

1. Andriychuk, V. H. (2005). Efektyvnist diialnosti ahrarykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz [The effectiveness of the agricultural sectors and enterprises: the theory, methodology, analysis]; KNEU, Kyiv (in Ukrainian).
2. Gryshova, I. Iu., Mytai, O. V., Kuzhel, V. V. (2015). Otsiniuvannia chynnykiv formuvannia finansovoho potentsialu ahrarynoho vyrobnytstva [Evaluation of financial potential development factors in agricultural production]. Aktualni problem ekonomiky – Actual problems of economics, 10 (172), 169-172 (in Ukrainian).
3. Gutorov, O. I., Sharko, I. O. (2012). Otsinka zemel i resurnoho potentsialu v silskomu hospodarstvi: teoretychni ta praktychni pidkhody [Estimation of lands and resource potential in agriculture: theoretical and practical approaches]. Khark. nats. ahrar. un-tim. V. V. Dokuchaieva. – Kharkiv : KhNAU; Vyd-vo «Tochka» (in Ukrainian).
4. Zaika, S. O. (2015). Investytsiinyi potentsial pidpriemstva ta varianty yohoformuvannia [Enterprise investment potential options and its formation]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. «Ekonomichni nauky» – Scientific Bulletin of Kherson State University. Avg.: Economics*, 13, 84-87 (in Ukrainian).
5. Plotnytska, S. I. (2015). Instrumentarii efektyvnoho upravlinnia vnutrishnimi resursamy ahrarykh pidpriemstv [Toolkit of efficient control internal resources of the agrarian enterprises]. – Kharkiv : Vydavnytstvo TOV «Shchedra sadyba plus» (in Ukrainian).
6. Shafronov, A. (2006). Otsenka efektyvnosti i potentsialaselskokhoziaistvennogopredpriatyia [Estimate of efficiency and potential of an agricultural enterprise]. *APK: ekonomika, upravlenie – AIC: economy, management*, 2, 62-86 (in Russian).
7. Yarema, Ya. R. (2015). Rozvytok potentsialu pidpriemstv ahropromyslovyrobnytstva [Development of potential of the enterprises of agro industrial manufacture]. Kharkiv : Vydavnytstvo TOV «Shchedrasadybaplus» (in Ukrainian).
8. Rudenko, S. V. (2015). Arkhitektura orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia rozvytkom vyrobnychoho potentsialu ahrarykh pidpriemstv [Organizational and economic mechanism architecture of the producing potential development management of the agricultural enterprises]. *Visnyk KhNAU – KHNAU Bulletin*, 5, 220-227 (in Ukrainian).
9. Luhova, O. I. (2014). Formuvannia rezultatyvnoi systemy upravlinnia ekonomichnym potentsialom pidpriemstv haluzisvynarstva [Forming the effective system of economic potential of the swine industry]. *Biznes-navihator – Business-navigator*, 1, 210-214 (in Ukrainian).
10. Kasianova, N. V., Solokha, D. V., Moreva, V. V., Bieliakova, O. V., Balakai, O. B. (2012). Potentsial pidpriemstva: formuvannia ta vykorystannia [Enterprise Potential: development and using]. Donetsk : Vyd-vo Tsyfrova typohrafiia (in Ukrainian).

Література

1. Андрійчук, В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Гришова, І. Ю. Оцінювання чинників формування фінансового потенціалу аграрного виробництва / І. Ю. Гришова, О. В. Митяй, В. В. Кужель // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 10 (172). – С. 169-172.
3. Гуторов О. І. Оцінка земель і ресурсного потенціалу в сільському господарстві: теоретичні та практичні підходи : монографія / О. І. Гуторов, І. О. Шарко ; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Х.: ХНАУ : Точка, 2012. – 254 с.
4. Заїка, С. О. Інвестиційний потенціал підприємства та варіанти його формування / С. О. Заїка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Вип. 13. Ч. 1. – С. 84-87.
5. Плотницька, С. І. Інструментарій ефективного управління внутрішніми ресурсами аграрних підприємств : монографія / С. І. Плотницька. – Харків : Щедра садиба плюс, 2015. – 330 с.
6. Шафранов, А. Оцінка ефективності і потенціала сільськогосподарського підприємства / А. Шафранов // АПК: економіка, управління. – 2006. – № 2. – С. 62-86.
7. Ярема, Я. Р. Розвиток потенціалу підприємств агропромислового виробництва : монографія / Я. Р. Ярема. – Харків : Щедра садиба плюс, 2015. – 265 с.
8. Руденко, С. В. Архітектура організаційно-економічного механізму управління розвитком виробничого потенціалу аграрних підприємств / С. В. Руденко // Вісник ХНАУ. – 2015. – № 5. – С. 220-227.
9. Лугова, О. І. Формування результативної системи управління економічним потенціалом підприємств галузі свинарства / О. І. Лугова // Бізнес-навігатор. – 2014. – № 1. – С. 210-214.
10. Касьянова, Н. В. Потенціал підприємства: формування та використання: підручник / Н. В. Касьянова, Д. В. Солоха, В. В. Морева, О. В. Белякова, О. Б. Балакай. – Донецьк : Цифрова типографія, 2012. – 257 с.

Received for publication 16.05.2016

МЕНЕДЖМЕНТ

UDC 658.016.8

O. I. Garafonova, Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor**«CHANGES» IN THE ENTERPRISE: GENESIS APPROACH TO THE DEFINITION AND CLASSIFICATION**

Abstract. The article concerns theoretical approaches to the definition of the notion "change". The classification of changes is provided, taking into account the approaches to its definition. A distribution of basic concepts of economic theory with regard to the author's point of view is made.

Keywords: changes; restructuring; reorganization; incremental changes; strategic changes; organizational changes; redesign; reconstruction.

O. I. Гарафонова, д. е. н., доцент**ПОНЯТТЯ «ЗМІНИ» У ПІДПРИЄМСТВІ: ГЕНЕЗИСНИЙ ПІДХІД ДО ЙОГО ВИЗНАЧЕННЯ І КЛАСИФІКАЦІЇ**

Анотація. У статті розглядаються теоретичні підходи до визначення поняття «зміна». Наводиться класифікація змін з урахуванням підходів до його визначення, а також представлений авторський розподіл основних понять економічної теорії.

Ключові слова: зміни; реструктуризація; реорганізація; поступові зміни; стратегічні зміни; організаційні зміни; модернізація; реконструкція.

O. И. Гарафонова, д. э. н., доцент**ПОНЯТИЕ «ИЗМЕНЕНИЯ» В ПРЕДПРИЯТИИ: ГЕНЕЗИСНИЙ ПОДХОД К ЕГО ОПРЕДЕЛЕНИЮ И КЛАССИФИКАЦИИ**

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические подходы к определению понятия «изменение». Приводится классификация изменений с учетом подходов к его определению, а также представлен авторское распределение основных понятий экономической теории.

Ключевые слова: изменения, реструктуризация, реорганизация, постепенные изменения, стратегические изменения, организационные изменения, модернизация, реконструкция.

Background information. Today, the crisis in the country hampers industrial transition to a qualitatively new level of development, and exacerbating the problem of rational use of national competitive advantages of domestic producers. In order to become effective enterprises, it is necessary to focus not on narrow functional specialization, but on diverse production based on new technologies, which is possible to provide only through integration processes in management.

Currently there is no single point of view on defining the words "change", "potential change", "change-management mechanism of the enterprise."

Problem statement. The article reveals the theoretical approaches to the definition of "change" and also gives the grounding for the classification of changes in the company.

Actual scientific researches and issues analysis. Various issues concerning the change management in industrial enterprises have become the subject of much research and debate both in Ukraine and abroad. A significant contribution to the development of theoretical and methodological aspects of change management gave the following well-known national and foreign scholars as I. Adyzes, M. Aistova, A. Amosha, A. Armenakis, S. Bai, N. Beliaev, Alexander Vinogradov, D. Voronkov, A. Hyde, V. Geyets, L. Hreyner, V. Griniova, Huiyar F., A. Gusev, George. Duck, R. Daft, S. Dovbnia, IV Ignatiev, James. Kelley, James. Cotter, T. Lepeyko, Lepa R., I. Mazur, I. Markin, Vladi-

МЕНЕДЖМЕНТ

mir Mikitenko, A. Mohnenko, A. Nalyvaiko, Otenko V., V. Ponomarenko, J. Pfeffer, A. Pushkar, G. Savin, B. Trenev, R. Hall, M. Hannan, C. Filonovych, K. Fraylinher, B. Shapiro, A. Szegdy, Z. Shershnev, G. Shirokova. However, paying tribute to the theoretical and practical value of the previous scientific achievements, we should note the need for generalized theoretical and methodological systematic study of scientific and theoretical problems of the process of change management in the enterprise.

The statement of basic materials. If considering the evolutionary theory of changes, change is defined as a category of a philosophical discourse that characterizes the state alternative to stability, the transition from one state to another, changing content over time. According to localization of changes in space and time we can define changes in space (mechanical motion) and change over time.

Differences in interpretation of time defining understanding of change - reversible and irreversible, directed, spontaneous, self-organized and organized. Any changes associated correlative with something invariant, stable, and, conversely, invariant patterns suggest variability.

A change is transformation into something else, conversion to another, the transition from one defined quality of life as defined qualitatively different existence.

Changing determined by the volume and direction, duration and speed. Change characterised by direction, intensity, speed and duration.

Changes may typically occur gradually (evolution) and fast or radical (revolution) (Fig. 1). In addition to the above table, it is important to reform as a kind of change. Aromorphosis, idioadaptation, degeneration associated with gradual changes taking place in the enterprise. Revolutionary changes occur quickly, usually even spontaneously. Reforms aimed at changes that their actions did not really hurt the content of the process of change. The reform - is the transformation (conversion process).

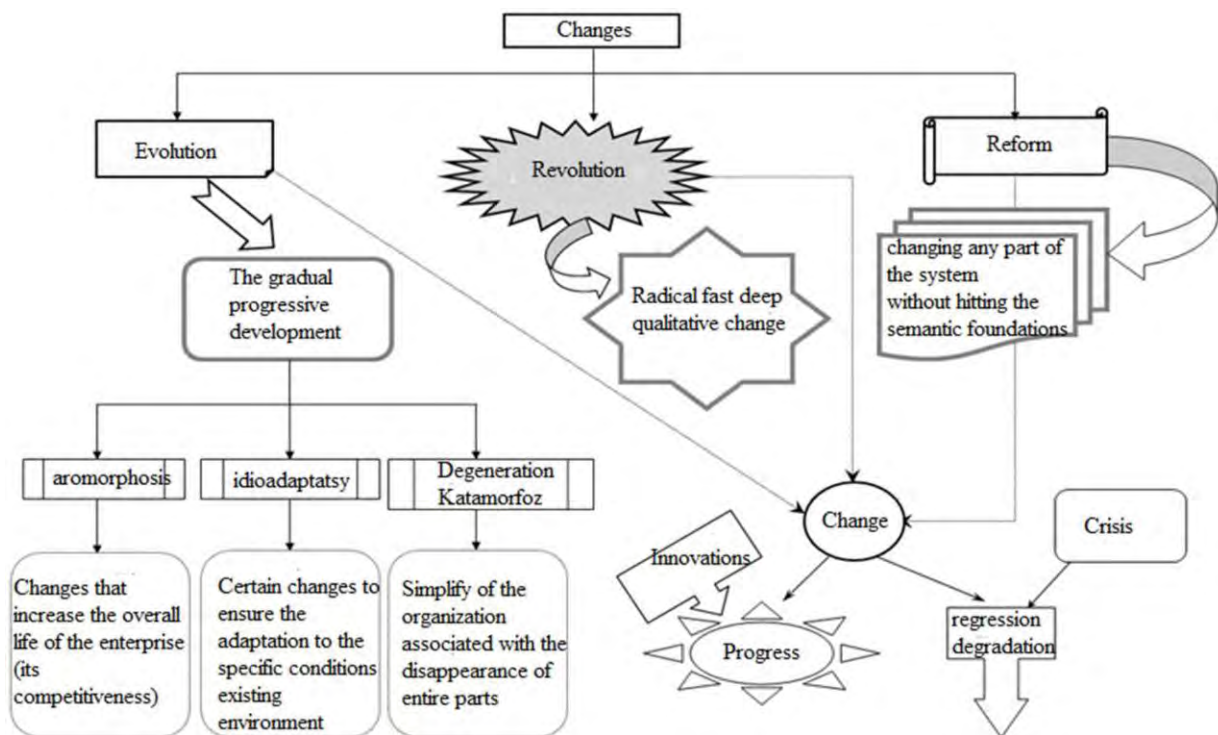

Fig. 1. Approaches to the definition of "change" * [1]

* Source: developed and constructed by the author.

МЕНЕДЖМЕНТ

Ancient Greek philosophers came to this determination very carefully. Heraclitus believed that the change should be interpreted as a movement of universal property. Anaxagoras, Empedocles, Democritus, Epicurus erected changes in the combination and dissociation constant of elementary particles (atoms). In the philosophy of Plato sensual things are in constant change, but their prototypes, ideas remain motionless. Aristotle, the first of the philosophers considered the problem of change as scientific, consisted of four types of change: change of place, quality, quantity, substance [2].

Change - a gradual or step process of transferring to a new level using existing ideas and concepts. Let's consider the main theoretical approaches in contemporary literature to the definition of "change."

Innovation- the process of developing new ideas and concepts and use them in a specific organization.

Convert (Eng. Transformation) - a big change, reform [3]; the process of rapid fundamental change in the methods of the organization caused by rapidly changing conditions environment.

Development - translational motion, evolution, the transition from one state to another. As a rule, opposed to the development of "creation", "bang", the appearance of nothing, and spontaneous formation of chaos and "catastrophic", implying sudden, one-stage replacement. In most cases of the development - (Eng. Development) - multidimensional process usually involves change of state from less to more satisfactory. This is a particular view of the normative concept because it has no single universally accepted definition. As a result, we have a new quality of state of the object of its composition or structure.

Reorganization - the transformation of the organizational and management structure of the enterprise while maintaining fixed assets and production potential of the company. Most scholars [4-6] consider the concept of restructuring as a process of transformation, restructuring [7].

Reforming - processing; alteration, conversion, change, reorganization, processing, reshaping [is based on 1, 4-6]. The result of this action is the reform and transformation. But reform largely relates to changes that occur in the industry.

Transformation - (from Lat. Transformatio - change) converting of the structures, forms and methods of economic activity, changing its target orientation [3].

Transformation - the process of organizational and economic transformation of the enterprise in which the changing composition of the entities involved in the transformations carried out restructuring of organizational and economic mechanism of their operation, including management system as a whole and organizational and management restructuring in particular.

Evolution - (Eng. Evolution) - is one of a number of words that mean such things as growth, development, change, natural change in the system or structure over time. However, the word evolution definite into a fixed meaning: gradual [1; 3].

The term "reframing" is derived from the Eng. frame - frame skeleton and associated with reproduction, redesign, reformulation and others. [8]. The term "frame" was introduced in 1974 an expert on artificial intelligence M. Minsk for better representation and modelling of the phenomenon of "speed" of the human mind. According to the theory of M. Minsky human mind contains a hierarchical (sub frame, frames, super frames) system frames.

The term "restructuring" literally means "to change the structure of something" [1]. Under the restructuring of enterprises around the world meant a continuous process of improving its competitiveness through the adoption of internal management of complex measures for adapting business management system to constantly changing market conditions.

Regardless of the conditions in which the company operates, restructuring interpreted as "internal restructuring"; "A radical change in the structure"; "Comprehensive transformation of"; "Adaptation way"; "Permanent manager"; "Way to ensure optimal functioning"; "Organizational, economic, legal and technical measures."

Restructuring - an important step that allows the company to achieve a level of efficiency that will provide him a fairly high level of competitiveness.

МЕНЕДЖМЕНТ

Under the reorganization we understand "the process of radical change in the structural components in the form of mergers and acquisition, division and separation, transformation» [7, p. 294]. From these positions L. Fedulova, R. Zakharchenko, N. Korsikova, L. Vodachek, S. Rummyantsev consider restructuring the company as its reorganization. Vladimir Kondratyev, V. B. Krasnov enterprise restructuring interpreted as "changing organizational structure" [1], equating the term "reorganization" and "restructuring".

It should be noted that the essence of enterprise restructuring is associated not only with the reorganization of the company, but also with the production and transformation processes. Although this process in the economy is always associated with the adjustment of enterprises in response to environmental changes in economic transition in Ukraine we have a different approach: fundamental changes are required, as is changing the foundations of the social system and the economic system as a whole.

So this point of view in some studies is not observed. Often the research content associated restructuring or reorganization purposes or with the ways and means of achieving these goals.

In addition to the reorganization, the term "restructuring" is often defined as the "re-engineering" [1; 3; 4-6], which completely contradicts the consistency of definitions. The term "business process reengineering" (BPR) came about in 1990 and still causes an active interest among specialists in management and information technology. The founders of the theory of reengineering M. Hammer and James Champy give the following definition to this: "Business process reengineering - is the fundamental rethinking and radical redesign of business processes to achieve sharp, intermittent improvements in current performance of the company, such as cost, quality, service and rates [9, p. 37]. A. G. Hriaznova considers reengineering as "fundamental transformation and radical redesign of the company and its most important processes» [1]. Unlike the restructuring of the company reorganization aimed solely at changing the organizational structure of management and reengineering - to "create entirely new and more efficient business processes without taking into account what was previously" [1]. It follows that the reorganization and re-engineering is only certain areas of restructuring that includes other aspects of restructuring, namely of financial recovery, improving information base, the investment policy [1]. Reengineering is a revolutionary change in industry (Fig. 1).

Redesigning usually concerns strategic rethinking business processes. In other words redesigning is closely linked to business process reengineering, which was discussed earlier.

In summary, we would say that each approach has its advantages and disadvantages. Each of them describes the concept of "enterprise restructuring" from different perspectives, but it is not a total content characteristics because they do not correlate this category to the other.

Modernization is synonymous with all progressive changes when society moves forward according to the accepted scale changes. The further modernization process of the enterprises is linked to the replacement of equipment, technologies that are absolutely innovative.

Reconstruction is a fundamental reorganization, improving something, rebuilding under new principles.

Generalization of theoretical positions presented in the economic literature on possible to distinguish between radical and evolutionary changes, such as "restructuring", "reform", "reorganization" and "re-engineering".

In modern literature the term "crisis in the company" characterizing various problematic factors in the enterprise from simple interference in the functioning of enterprises due to organizational problems to the complete destruction of the company.

Therefore, it should be noted that the principal difference between a systemic crisis from other crises is its comprehensiveness. Systemic crisis affects not only one subsystem, but the enterprise as a whole, making it difficult to communicate between different objects of the company and greatly complicating the management process. The only way out of a systemic crisis for the company is to use changes (internal and external).

It should be noted changing the depth distribution of the change process is of great importance. We believe that changes can be distributed on the following ground (Fig. 2):

- incremental changes ("cosmetic changes in the company");

МЕНЕДЖМЕНТ

- organizational changes ("capital gains the company");
- strategic changes ("radical changes in the company").

All other changes can be summarized in one system, leaving it with this distribution.

Strategic change is a revolutionary change (radical) aimed at deep structural transformation of the company to focus on further strategic activities of the company. Proved that modern structural change in this case is the restructuring, reengineering business processes that continue to affect both the formation of quality management system.

Organizational change is a change of the enterprise, its organizational structure on the basis of gradual evolutionary change, influenced by various environmental factors (both internal and external). Organizational changes in most cases accompanied by "capital fracture" of the organizational structure of the company, organizational culture, customary values and those that are shared by all employees, norms and patterns of action, as well as traditional methods of decision-making that become a barrier to a flexible strategic enterprise adaptation to the pace and market changes directions unstable environment.

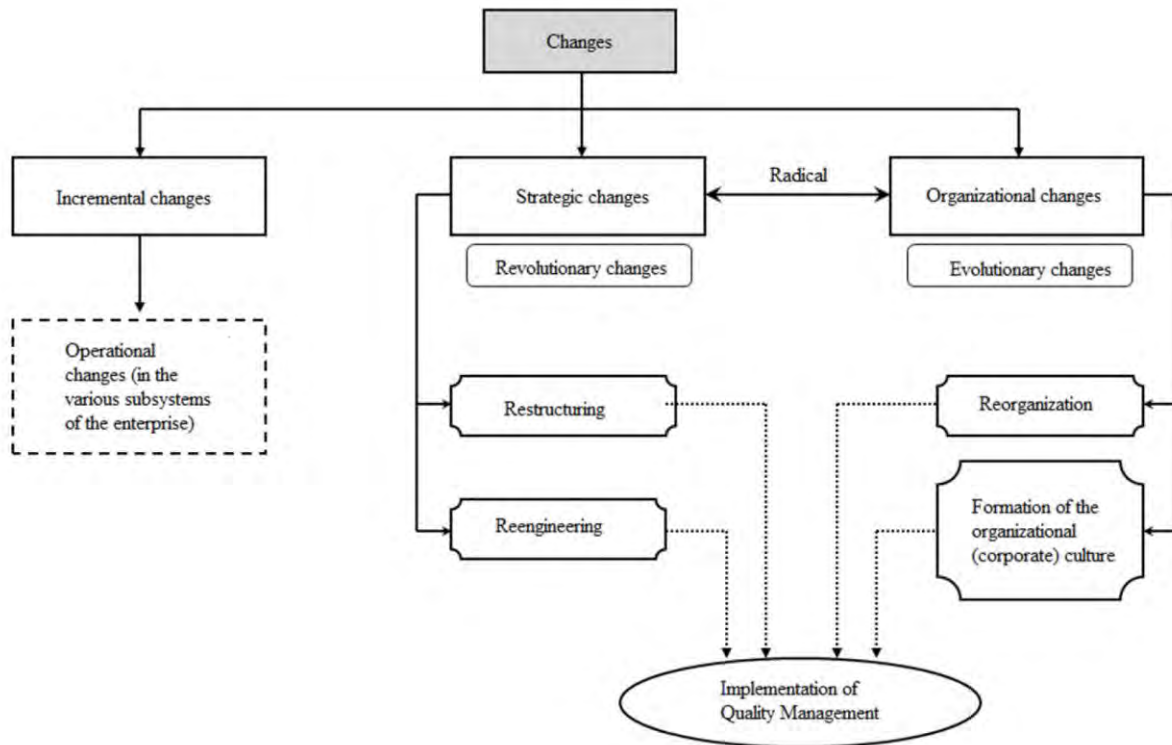

Fig. 2. Classification of changes on industrial enterprise*[1]

* Source: developed and constructed by the author.

Incremental changes also include any local changes occurring in the various subsystems of the company. It can be operational, financial, crisis, innovation, organizational, technical, technological, economic and personnel changes. In addition to these, we should also include anti-crisis changes that involve the use of methods of operative management, providing enterprise survival in times of crisis and post-crisis period.

Conclusions. The basis of the change management theory is a clear distinction and detection of the functioning of concepts such as transformation, redesign, reconstruction, modernization, crisis, restructuring, reengineering, restructuring, reform, development and so on. On these grounds the author defined her position and specified the category of "changes" to the company, namely under the changes is meant the transformation of one state of the enterprise to another, which, unlike the previ-

МЕНЕДЖМЕНТ

ous one, is characterized by the growth or decline as a result of varied impacts of set of exogenous and endogenous factors on the enterprise under specific external and internal environment. It is proved that the definition of conceptual and categorical apparatus is a necessary step for the formation of a process approach in the theory of change management.

References

1. Garafonova, O. I. (2014). Change Management: Theory, Methodology and Practice. Kyiv : KNUTD [in Ukrainian].
2. Ivin, A. A. (Ed.) (2004). Philosophy : Collegiate Dictionary. Moscow [in Russian].
3. Raizberh, B. A. (2000). Modern dictionary of Economics. Moscow : INFRA-M [in Russian].
4. Abdykeiev, N. M., Danko, T. P., Ildemenov, S. V., Kiselev, A. D. (2005). Reengineering business processes. Moscow : Eksmo Publishing House [in Russian].
5. Aistova, M. D. (2002). The enterprise reconstruction: management questions. Strategy, Coordination of structural parameters, Resistance Reduction conversion. Moscow : Alpina Publisher [in Russian].
6. Hidei, O. (2013). Formation mechanism of change management in light of industry enterprises. Candidate's thesis, Kyiv National University of Technology and Design. Kyiv [in Ukrainian].
7. Rumiantsev, Z. P. (2001). Global Management Organization (Theory and Practice). Moscow : INFRA-M [in Russian].
8. Bolman, J. Lee. (2005). Reframing organizations. Artistry, Choice and Leadership. (I. Trifonov, Transl). Saint Petersburg : [BI] [in Russian].
9. Hammer, M., James Champy. (1997). Reengineering corporations: manifesto revolution in business: (Russian edition) Saint-Petersburg : Saint-Petersburg University Publishing House [in Russian].
10. Garafonova, O. I., Nalyvaiko, A. P. (Ed) (2008). Crisis management based on innovation. *Economic Development Strategy for Ukraine: Science. Coll.*, Vol. 22-23, P. 91-97. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
11. Garafonova, O. I., Nalyvayko, A. P. (Ed) (2006). Approaches to the defining the category of "Restructuring». *Economic Development Strategy for Ukraine: Science. Coll.* Vol. 19, P. 126-133. Kyiv : KNEU. [in Ukrainian].

Література

1. Гарафонова, О. І. Управління змінами: теорія, методологія та практика : монографія / О. І. Гарафонова. – К.: КНУТД, 2014. – 364 с.
2. Філософія : Енциклопедичний словник / М. Гардаріки; під редакцією А.А. Івіна. – 2004. – 1072 с.
3. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг [и др.]. – 3-е изд., доп. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 480 с.
4. Реинжиниринг бизнес-процессов / Н. М. Абдикеев, Т. П. Данько, С. В. Ильдеменов, А. Д. Киселев. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 592 с. – (МВА).
5. Аистова, М. Д. Реструктуризация предприятий: вопросы управления. Стратегии, координация структурных параметров, снижение сопротивления преобразованиями / М. Д. Аистова. – М.: Альпина Паблишер, 2002. – 287 с.
6. Гайдей, О. О. Формування механізму управління змінами на підприємствах легкої промисловості : дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / Гайдей Олександр Олександрович; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. - К., 2013. – 215 с.
7. Румянцева, З. П. Общее управление организацией (теория и практика): учебник / З. П. Румянцева. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 304 с.
8. Болмэн, Ли Дж. Рефрейминг организаций. Артистизм, выбор и лидерство / Л. Д. Болмэн, Т. Е. Дил; пер. с англ. И. Трифонов. – СПб.: [б.и.], 2005. – 492 с.
9. Хаммер, М., Чампи Дж. Реинжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе: пер. с англ. / М. Хаммер, Дж. Чампи – СПб.: Изд-во С.-Пб. унив-та, 1997. – 332 с.
10. Гарафонова, О. І. Антикризове управління підприємством на основі інновацій / О. І. Гарафонова // Стратегія економічного розвитку України. – К.: КНЕУ, 2008. – Вип. 22-23. – С. 91-97.
11. Гарафонова, О. І. Підходи до детермінації категорії «реструктуризація підприємств» / О. І. Гарафонова // Стратегія економічного розвитку України. – К.: КНЕУ, 2008. – Вип. 19. – С. 126-133.

Received for publication 21.06.2016

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 65.015.11

В. М. Ковалів, к. е. н., доцент**ЕРГОНОМІКА УПРАВЛІНСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Анотація. У статті висвітлено вплив сучасних технологій на аграрне виробництво. Проаналізовано сучасний стан технічного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень. Обґрунтовано стратегію розвитку технічного оснащення галузі та запровадження новітніх технологій.

Ключові слова: управління; ергономіка; технології.

В. Н. Ковалев, к. э. н., доцент**ЭРГОНОМИКА УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ**

Аннотация. В статье показано влияние современных технологий на аграрное производство. Проанализировано современное состояние технического обеспечения процесса принятия управленческих решений. Разработана стратегия развития технического оснащения отрасли и внедрение новейших технологий.

Ключевые слова: управление; эргономика; технологии.

V. M. Kovaliv, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor

MANAGEMENT TECHNOLOGIES ERGONOMICS

Abstract. The article concerns the impact of modern technology on the agricultural production. The current state of technical support for management decision making have been analysed in the article and the strategy of development of technical equipment and introduction of new technologies is designed.

Keywords: management; ergonomics; technology.

Актуальність теми дослідження. Українська економіка все більше віддаляється від цивілізованого світу щодо впровадження новітніх технологій у виробничий процес і процес управління. Саме від системи менеджменту залежать результати господарювання, прибуток, швидкість обороту капіталу тощо. За майже 25 років незалежності в Україні не впроваджено справедливої системи державної підтримки, не спрощено системи обліку та не запропоновано системи збору та обробки інформації для обслуговування як підприємства, так і системи державного управління.

Постановка проблеми. Управлінські технології, що використовуються вітчизняними підприємцями є застарілі та не враховують вимог сучасного виробництва, швидкості обміну інформацією тощо.

Однозначно можемо ствердити, що технологія змінила ринок праці. На початку 2008 року у світі було тільки 3 мільйони телефонів Apple iPhone 4. В кінці 2013 року, за оцінками Гартнера, у світі було більш ніж мільярд користувачів смартфонів і більше 420 мільйонів мобільних пристроїв iPhone 5. У 2004 році Facebook мав один мільйон користувачів, 100 мільйонів в 2008 році, а у 2014 р. близько 1,23 млрд зареєстрованих. За оцінками Гартнера, ринкова вартість хмарних сервісів виростає з 41 млрд доларів в 2011 році до 241 мільярдів доларів до 2020 року. [14] Вже декілька років найбільшим попитом на ринку праці користуються працівники ІТ індустрії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Домінуючим економічним процесом є перехід розвинутих суспільств до ери інформаційної цивілізації. Масштаби цього процесу визначають чинники, які матимуть вирішальний вплив на конкурентність економік. [11, с. 50] На необхідність впровадження інформаційних технологій у сферу управління вказує Сажко Г. І. [5, с. 1], а саме

МЕНЕДЖМЕНТ

«сьогодні потрібен спеціаліст “нового типу”, який має глибокі знання не тільки у сфері професійної діяльності, але й в галузі інформаційних технологій і комп’ютерної техніки. Тому актуальною стає підготовка таких фахівців, що досконало володіють базовими знаннями в цій галузі і вміють їх відтворювати.» Шевяков О. В. [10, с. 52] стверджує, що «взаємодія людини й обчислювальної машини означає, що машині відводять роль не тільки надпотужного та швидкодіючого арифмометра, але і «кваліфікованого помічника», «співрозмовника», «вчителя». Важливого значення інформаційним технологіям та впливу ергономіки на організм людини надає Серіков О. Я. та ін [6]. Дослідження інформаційних систем набуло широкого поширення за кордоном. Підручник авторів Chaffey, D. і White, G. висвітлює підходи до вирішення проблем, звернувши увагу на питання, з якими стикаються менеджери у виявленні, отриманні та систематизації інформації для того, щоб поліпшити організаційну ефективність [12]. С. Graham та D. Cobham висвітлюють основи аналізу, побудови та практичних підходів до створення інформаційних управлінських систем. Окреслюють практичні підходи до створення комп’ютерних програм для бізнесу [13].

Однією з головних проблем вважається й інформаційне забезпечення інноваційних фінансових процесів. Вільний доступ до інформації про об’єкти інтелектуальної власності, можливості їх комерціалізації може стати тим інструментом, що призведе до інноваційних фінансових технологій. [1, с. 228]. В Україні вільний доступ до інформації про земельні ділянки пришвидшує пошук інвестора та відкриває можливості для впровадження інтегрованих систем, які використовують прив’язку до меж ділянок для ведення бізнесу.

Відсутність повної та оперативної інформації про фінансовий стан підприємства негативно впливає на ефективність та своєчасність прийняття рішень, а запропоноване визначення рівня фінансового стресу та методів управління ним [2], дасть змогу виразити проблеми підприємства у цифровому вигляді та спростити процес прийняття рішень.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Обґрунтування методики створення глобальної інформаційної системи для спрощення прийняття управлінських рішень в сільському господарстві.

Постановка завдання. Розгляд запропонованої проблематики дасть можливість розробити науково-обґрунтовані методи запровадження новітніх систем управління виробництвом, новітніх технологій у взаємовідносини між виробниками та переробниками продукції, дасть змогу створити необхідні бази даних для державної підтримки, спростити роботу фермера та підприємця на селі.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Федоренко В. Г. «у сучасному світі інформація та інформаційні технології в стратегічному плані важливіше мільйонів тон виплавленої сталі або десятків тон видобутого золота, автомобілів, верстатів, побутових приладів та всякої іншої продукції індустріального століття» [8, с. 4]. А отже, формування баз даних та використання їх в управлінні є дієвим засобом покращення системи управління та економіки країни в цілому.

Повноцінне та всебічне використання комп’ютерної техніки спонукає працівників до сумлінного виконання поставлених задач, зменшення негативних наслідків у взаємодії людина-людина, швидкості проходження інформації та здійснення аналізу. Автоматизація процесів повинна відбуватися всебічно і розпочинатися з побутових речей. Суспільству необхідно зрозуміти основні принципи, які відносяться до ефективного функціонування електронних систем, а саме відсутність корупції, можливість планування часу, наочного відображення результатів діяльності, можливість контролю за усіма процесами на усіх рівнях, можливості моделювання прийнятими рішеннями до початку їх практичного втілення тощо.

Впровадження інформаційних технологій у сільськогосподарське виробництво стикається з багатьма труднощами, серед яких: відсутність необхідної техніки на місцях, відсутність методики впровадження новітніх технологій, висока вартість пропонованих продуктів, необізнаність персоналу, відсутність відповідної системи обробки інформації на національному рівні.

Для розробки моделі запровадження новітніх технологій в сільськогосподарських підприємствах вдамося до основних засад науки «Ергономіка» з метою ефективного впровадження та інтеграції інформаційно-облікової системи та формування її основних засад.

МЕНЕДЖМЕНТ

Для впровадження у виробництво та управління інформаційних систем багато науковців пропонують використовувати сучасні потужні комп'ютери, що дасть можливість прискорити обробку інформації. Вважаємо, що для системи управління можна використовувати наявні засоби обробки інформації – це комп'ютер не найновішого покоління, планшет, мобільний телефон. На ринку програмного забезпечення існує безліч продуктів, які покликані спростити роботу менеджера, надати корисну інформацію фермеру та сформувати необхідну звітність.

Ергономічне забезпечення охоплює сукупність методів і засобів, призначених для створення оптимальних умов для ефективної діяльності системи управління підприємством.

Стосовно до ергономічного забезпечення при проектуванні системи управління визначається ступінь і рівень участі людини, вимоги до форми представлення інформації, оточуючого середовища, державних стандартів, порядку роботи і відпочинку персоналу, нормативи навантаження і надійності персоналу; вимоги до технічних засобів тощо. Особливо важливо сформулювати психологічне представлення у індивідуума про важливість застосування інформаційних систем та оцінити їх важливість для державного управління.

Однією з переваг існування інформаційного суспільства є швидкість проходження інформації. Сучасна економіка побудована на прийнятті ефективних рішень, що базуються на інформаційних потоках. Наприклад, для ефективного функціонування ринку сільськогосподарської техніки необхідна своєчасна інформація про наявність та потребу у техніці вітчизняних та закордонних виробників. Достовірну інформацію можемо отримати із офіційних статистичних джерел, які в Україні в електронному вигляді виходять із затримкою 2-3 місяці, а друковані джерела – 6-9 місяців. Це унеможливує оперативне реагування на потреби ринку та в певній мірі може призвести до зриву технології.

Така ж інформація в США виходить із затримкою всього в декілька днів. Інформацію в електронному варіанті про ринок сільськогосподарської техніки можна отримати через 5-10 днів після закінчення звітної періоду. Це результат побудованої системи збору та обробки інформації, яка інтегрована за вертикальним принципом.

В реальних інформаційних системах загальне число видів забезпечення, що підтримують достатнє та повне функціонування організації може бути і меншим. Обов'язковими складовими інформаційної системи є лише підсистеми інформаційного, програмного і технічного забезпечення. Функції інших видів забезпечення менш значимі і можуть об'єднуватися і групуватися або входити в основні підсистеми.

Як відомо, управління інформацією (Information management) – це вид організаційної діяльності з придбання інформації з одного або декількох джерел і розподілу цієї інформації між тими, хто її потребує, і визначення її кінцевого розташування через архівування або видалення.

Інформаційні системи пройшли довгий еволюційний шлях. Сьогодні більшість людей не можуть уявити свого життя без Інтернету, без миттєвого доступу до свого банківського рахунку через систему інтернет-банкінгу, купівлі товарів онлайн тощо. Як правило піонерами у впровадженні новітніх технологій, зокрема інформаційних систем, були і залишаються банки. Проаналізувавши наявні банківські технології, можемо припустити, що через декілька років кожне підприємство буде мати створену інформаційну систему, зареєстрованих у ній громадян, які зможуть через інтернет отримати доступ до інформації про продукцію, отримають можливість купівлі, замовлення або інших операцій. Створена мережа між підприємствами зможе надати можливість вільного обміну товарами та послугами.

Інформаційні системи корисні також при плануванні поточної та стратегічної діяльності підприємства (рис. 1), плануванні бюджетів різних рівнів, оптимізації виробничих процесів та технологій, пришвидшенню обміну інформацією всередині підприємства та із зовнішніми користувачами.

Система управління інформаційними потоками призначена для обробки даних для наступних потреб:

- отримання даних про загальні тренди в економіці;
- внутрігалузеві тенденції;
- дані про і для клієнтів;

МЕНЕДЖМЕНТ

- інформація для уряду та про урядові програми;
- інформація про ведення підприємницької діяльності, використанні технології, техніку та засоби;

Рис. 1 Місце менеджменту в процесі управління інформацією [15, с. 207]

- критичні фактори ведення бізнесу;
- ключові компетенції;
- дані про процеси та техніку;
- оптимізації процесу планування в управлінні;
- перелік технічних ІТ засобів;
- користувацька архітектура даних.

Після опрацювання даної інформації специфічні програми накопичують та передають відповідні потоки до користувачів.

Інформація, що використовується у системі управління носить різну функціональну значимість. Так, антисипативну інформацію можна структурувати за її характером на формалізовану та неформалізовану, тобто аналогічну та нову. В умовах існування неформалізованої інформаційної бази доцільно використовувати якісні розпізнавальні та прогностично-інтерпретаційні методи, що зумовлено якісним, суб'єктивним характером даних. Якщо у ретроспективному періоді були зафіксовані схожі, аналогічні дані до наявної інформації, то слід застосовувати кількісні (екстраполяційні) розпізнавальні та прогностично-інтерпретаційні методи, а також доцільним є поєднання якісних та кількісних методів. Якщо ж інформація є новою, незнайомою з попереднього досвіду, то виникає необхідність у формуванні обґрунтованих експертних суджень та висновків на засадах використання якісних розпізнавальних методів. [3, с. 67]

Зважаючи на вищенаведене окреслимо принципи оцінки комунікаційних систем аграрного сектора із ключовими ознаками їх результативності, що дозволить досягти ефективної побудови та функціонування комунікацій: [4]

- раціональність організаційної структури та системи корпоративного управління (у статичі);
- раціональність організації бізнес-процесів (у динаміці);
- відповідність загальним правилам удосконалення статички і динаміки для ефективної роботи аграрного підприємства.

Р. Фалмером запропоновано перелік ознак, що забезпечують ефективність комунікацій [7, 84-88], а саме повнота, лаконічність, конкретність, коректність.

Специфіка України проявляється у співставленні доцільності впровадження новітніх систем та технологій і співставлення двох важелів – доцільності впровадження та заощадження коштів. Оскільки вся економіка України побудована на тотальному заощадженні, тому і інвестиції у покращення технологічного оснащення не знаходять підтримки, оскільки не призводять до негайного створення додаткового продукту. Тому, пропонується нами загальнодержавна інформаційна система стане переконливим важелем для впровадження новітніх ІТ технологій у виробничу та управлінську систему вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Одним із елементів вдосконалення інформаційної системи є використання «хмарних технологій», що покликані створити єдину мережу збору та розповсюдження інформації. Ця технологія надає користувачам мережі Інтернет, доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервіса. Як результат її впровадження в Україні: непо-

МЕНЕДЖМЕНТ

трібні потужні комп'ютери; менше витрат на закупівлю програмного забезпечення і його систематичне оновлення; необмежений обсяг збереження даних; доступність з різних пристроїв і відсутня прив'язка до робочого місця; забезпечення захисту даних від втрат та виконання багатьох видів навчальної діяльності, контролю і оцінювання, тестування онлайн, відкритості освітнього середовища; економія коштів на утримання технічних фахівців. [9] Тобто запровадження «хмарних технологій» принесе не лише інформаційний, а й економічний ефект, економію ресурсів та стане підставою для прийняття обґрунтованих рішень.

Для запровадження єдиної системи обробки інформаційних потоків необхідно всі етапи виробництва продукції перевести в електронну форму. Цього можна досягти використавши передовий закордонний досвід. Вважаємо, що найкращим прикладом створення автоматичних систем є США.

Можемо запропонувати стратегічний план розвитку інформаційної галузі в управлінні сільськогосподарським виробництвом. Він включатиме наступні етапи:

1. Розробити та запропонувати нормативно-правове забезпечення використання електронних засобів в Україні. Основною ідеєю їх впровадження є інтерес усіх сторін суспільних відносин у використанні новітніх технологій.

На нашу думку, найважчим елементом буде переконання фермера у фінансовій доцільності придбання та використання певних програмних продуктів та «гаджетів». Вирішити це питання можливо за рахунок побудови принципово нових відносин між виробником продукції та державою. Для цього необхідно використати фінансові важелі впливу, а саме, якщо держава зацікавлена у зборі повної і достовірної інформації то певні цільові програми підтримки на селі мають бути спрямовані лише на осіб, що користуються обраними програмними продуктами.

Для фінансування пропонованих заходів можна сформувати фонд та створити Агенцію з модернізації сільського господарства за рахунок коштів державного бюджету (ліквідувавши певні відділи МінАПК) та коштів іноземних інвесторів (серед яких цільові програми щодо інформатизації суспільства та інвестори, які здійснюють виробничу діяльність на території України).

1. Електронізація усіх процесів та об'єктів.

Для запровадження обраного етапу необхідно створити передумови електронного документообороту, доступного електронного земельного кадастру, електронного самоврядування тощо. Перевівши усі процеси у електронну форму можна створити необхідну систему управління з можливістю миттєвого доступу до кожного з них. Електронізація управлінської діяльності повинна бути зосереджена на функціональних задачах, таких, як багатофакторне планування, розрахунок балансу, розробка нормативів, облік і контроль. Органи управління в режимі online повинні вирішувати складні і широкомасштабні інформаційні задачі, для чого вони повинні отримувати від об'єктів управління своєчасну, якісну, повну і достовірну інформацію; своєчасно обробляти її, створювати команди управління і видавати звітність і результати аналізу користувачам та розпорядникам інформації.

2. Впровадити інформаційні системи за типом закордонних аналогів.

Дослідження можливості застосування програм для українських підприємств (agrivi, agri360, landmark, GroMax – Contact farming), як елемента формування бази даних для створення системи державної підтримки та стимулювання розвитку галузей АПК, а також системи державних закупівель. На основі дослідження згаданих програмних продуктів ми зможемо створити пропозиції щодо створення необхідної програми в Україні та застосувати її для аграрних підприємств та фермерів. Особливо важливим є розробка такої програми та шляхів її запровадження для особистих селянських господарств, чия продукція є практично не обліковуваною.

В Україні пілотні проекти для створення інформаційних баз для управління підприємством запустили певні компанії, серед яких відомі продукти SAS та AgroIT, які пропонують практично пристосовані до українських реалій продукти, хоча, на нашу думку, ці продукти необхідно вдосконалювати шляхом інтеграції в державні інформаційні бази.

1. Поряд з впровадженням програмного забезпечення опрацювати та впровадити пристосовану до умов ЄС та законодавства України систему державної підтримки, яка б враховувала особливості, форму, територію господарювання, типи і види продукції, державне замовлення

МЕНЕДЖМЕНТ

тощо. Саме запропонована інформаційна система здатна диверсифікувати і збалансувати фінансові ресурси держави для збалансованого розвитку усіх форм господарювання, сформуванню необхідну базу для стратегічного та поточного планування діяльності підприємств.

Методологія впровадження інформаційної системи в управління відбудеться за наступними принципами:

- впровадження через програмне забезпечення найефективніших методів управління, які б забезпечували оптимальність стратегічних та поточних рішень, всебічне нагромадження і використання необхідної для цього інформації;
- автоматизація інформаційних та звітних видів діяльності;
- забезпечення управлінських комунікацій;
- методичний підхід до проектування інформаційних систем для усіх форм господарювання, а саме забезпечення рівних умов господарювання;
- однократність формування вихідної інформації і ввід її в систему, багатократне її використання і зберігання на протязі необхідного часу, доступ до інформації усіх зацікавлених користувачів, агрегування інформації по мірі її переміщення знизу вгору

Висновок. Отже, керуючись основами ергономіки вважаємо, що майбутнє сільськогосподарського виробництва не можливе без використання новітньої техніки, що спонукатиме використовувати новітні технології. Система управління є складовою стратегії підприємства, а тому використання новітніх засобів повинно складати основу прийняття рішень, а ІТ засоби мають стати вагомою часткою капіталу сільськогосподарських підприємств.

На нашу думку, країні на законодавчому рівні необхідно закріпити ідею використання «хмарних технологій» (cloud computing), що дозволить створити електронну інтелектуальну мережу формування баз даних та ведення підприємницької діяльності у всіх сферах. Це дасть можливість позбутися прецедентів, коли покупець та постачальник використовуючи різні програмні продукти не мають можливості обмінятися інформацією на користувачькому рівні, а зобов'язані вводити дані з паперових носіїв.

Література

1. Лавров, Р. В. Інноваційно-фінансові технології у банківській діяльності: сутність, проблеми і можливості розвитку / Р. В. Лавров // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 12. – С. 221-229.
2. Липчук, В. В. Фінансовий стрес як економічне явище / В. В. Липчук, В. М. Ковалів // Фінанси України. – № 3. – 2015. – С. 76-87.
3. Мельник, О. Г. Модель полікритеріального вибору методів антисипативного планування на підприємствах / О. Г. Мельник, М. Є. Адамів // Економіка та держава. – 2013. – № 4. – С. 64-67.
4. Метеленко, Н. Г. Основи побудови комунікаційної системи руху та регламентації потоку інформації промислового підприємства / Н. Г. Метеленко // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. – 2010. – № 1. – С. 385-400.
5. Сажко, Г. І. Методика формування ергономічних знань та умінь майбутніх інженерів-педагогів в галузі комп'ютерних технологій : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Сажко Галина Іванівна ; Українська інженерно-педагогічна академія. – Х., 2006. – 20 с.
6. Інформаційні технології у вирішенні завдань забезпечення безпеки життєдіяльності людини, ергономіки, охорони праці і навколишнього середовища : монографія [у 2 ч.]. Ч. 2. Вітроелектричні станції / Я. О. Серіков, В. Е. Лісцин, О. М. Діденко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ, 2014. – 183 с.
7. Фалмер Роберт, М. Энциклопедия современного управления: в пяти томах. Т. 3. : Выполнение как функция управления / Роберт М. Фалмер. – М.: ВИПКЭнерго, 1992. – С. 84-88.
8. Федоренко, В. Г. Інтелектуальний капітал – головний пріоритет XXI століття / В. Г. Федоренко // Економіка та держава. – 2013. – № 4. – С. 4-5.
9. Хмарні технології [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Хмарні_технології. – Назва з екрана.
10. Шевяков, О. В. Ергономіка в системі психології праці : навчальний посібник / О. В. Шевяков. – Дніпропетровськ : ДГУ, 2007. – 157 с.
11. Шлюсарчик, Б. Шанси і загрози, які створює перед Польщею світова економіка / Б. Шлюсарчик // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 4. – С. 48-52.
12. Chaffey, D. Business information management: Improving performance using information systems [Електронний ресурс] / D. Chaffey, G. White // Second. UK: Pearson Education. 2010. – Режим доступу : <http://eprints.uwe.ac.uk/14408>.
13. Graham, C. Business information systems: Analysis, design and practice. / C. Graham, D. Cobham // Pearson Education, 2008.
14. Trendy HR 2014: Jak przyciągnąć i utrzymać pracowników w XXI wieku [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl_Trendy_HR_2014.pdf.

МЕНЕДЖМЕНТ

15. Ward, J. Strategic Planning for Information Systems (3rd Edition) / J. Ward, J. Peppard / Chichester : Wiley. – 2002. S. 207.

References

1. Lavrov, R (2011). Innovatsiino-fiansovi tekhnologii ubankivskii diialnosti: sutnist, problemy i mozhlyvosti rozvytku [Financial innovation and technology in banking: the nature, challenges and opportunities of development]. *Aktualni problemy ekonomiky - Actual Problems of Economics*. - N 12. - P. 221-229 [in Ukrainian].
2. Lypchuk, V., Kovaliv, V. (2015) Finansovyi stres yak ekonomichne yavyshe [Financial stress as an economic phenomenon]. *Finansy Ukrainy - Finance of Ukraine*, № 3, pp. 76-87.
3. Melnyk, O., Adamiv M. (2013) Model polikryterialnoho vyboru metodiv antysypatyvnoho planuvannya na pidpriemstvakh [Model selection methods polikryterialnoho antysypatyvnoho planuvannya the enterprises]. *Ekonomika ta derzhava - Economy and State*, № 4, pp. 64-67 [in Ukrainian].
4. Metelenko, N. (2010) Osnovy pobudovy komunikatsiinoi systemy rukhu ta rehlamentatsii potoku informatsii promyslovoho pidpriemstva [Fundamentals of communication systems and regulation of traffic flow information industrial enterprises]. *Stratehiia i mekhanizmy rehuliuвання promyslovoho rozvytku - Strategy and mechanisms of regulation of industrial development*, № 1, pp. 385-400 [in Ukrainian].
5. Saghko G. (2006) Metodyka formuvannya erhonomichnykh znan ta umin maibutnikh inzheneriv-pedahohiv v haluzi kompiuternykh tekhnologii [Methods of forming ergonomic knowledge and skills of future engineers-teachers in computer technology]. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Serikov, O., Didenko A., Serikov I., Serikov J. (2013) Informatsiini tekhnologii u vyrishenni zavdan zabezpechennia bezpeky zhyttiediialnosti liudyny, erhonomiky, okhorony pratsi i navkolyshnoho seredovyscha [Lisitsyn Information technology in solving problems of human security, ergonomics, safety and environment] Kharkiv : KSAME [in Ukrainian].
7. Robert, M. Fulmer (1992) Entsiklopediia sovremennoho upravleniia: v piaty tomakh. T. 3. : Vypolnenie kak funktsiia upravleniia [Encyclopedia of Modern Management (in five volumes). V. 3. Performing as a function of management]. Moscow : VIPKenergo [in Russian].
8. Fedorenko, V. (2013) Intelktualnyi kapital – holovnyi priorytet XXI stolittia [Intellectual capital - the main priority of the XXI century]. *Ekonomika ta derzhava - Economy and State*, № 4, pp. 4-5 [in Ukrainian].
9. Khmami tekhnologii [Cloud technology] Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Хмарні_технології.
10. Sheviakov, A. (2007) Erhonomika v systemi psykholohii pratsi : navchalnyi posibnyk [The ergonomics of the system of labor psychology: Textbook]. Dnepropetrovsk : DGU [in Ukrainian].
11. Shlyusarchyk, B. Shansy i zahrozy, yaki stvoriuie pered Polshcheiu svitova ekonomika [Chances and threats to Poland creates the world economy]. (2008). *Aktualni problemy ekonomiky - Actual problems of economics*, N 4, pp. 48-52 [in Ukrainian].
12. Chaffey, D. and White, G. (2010) Business information management: Improving performance using information systems. Second. UK: Pearson Education. ISBN 9780273711797 Available from : <http://eprints.uwe.ac.uk/14408>.
13. Curtis, Graham, and David Cobham. Business information systems: Analysis, design and practice. Pearson Education, 2008.
14. Trendy HR 2014: Jak przyciągnąć i utrzymać pracowników w XXI wieku Retrieved from: http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl_Trendy_HR_2014.pdf [in Polish].
15. Ward, J. & Peppard, J., 2002. Strategic Planning for Information Systems (3rd Edition), Chichester : Wiley. p. 207.

Надійшла 08.06.2016

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 338.43:658.15

Д. В. Куліш, магістр фінансів

НЕОБХІДНІСТЬ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Анотація. У ході дослідження розглянутий стан галузі на макро і мікро рівнях, доведена необхідність запровадження бюджетування. Завдяки системному підходу доведений значний вплив зовнішньої середовища на діяльність підприємств АПК, обґрунтована необхідність її врахування під час планування діяльності. Результати дослідження можуть бути застосовані при плануванні діяльності підприємств АПК України.

Ключові слова: бюджет; бюджетування; системний підхід; агропромислове підприємство.

Д. В. Кулиш, магистр финансов

НЕОБХОДИМОСТЬ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА

Аннотация. В ходе исследования рассмотрено состояние отрасли на макро- и микро-уровнях, доказана необходимость внедрения бюджетирования. Благодаря системному подходу доказано значительное влияние внешней среды на деятельность предприятий АПК, обоснована необходимость ее учета при планировании деятельности. Результаты исследования могут быть применены при планировании деятельности предприятий АПК Украины.

Ключевые слова: бюджет; бюджетирование; системный подход; агропромышленное предприятие.

D. V. Kulish, Master of Finance

THE NEED OF BUDGETING IN THE AGRO-INDUSTRIAL COMPANIES

Abstract. A current state of the industry at the macro and micro levels is considered in the paper and necessity of implementing budgeting is substantiated. On account of the system approach, proved a significant influence of external environment on the activity of agricultural enterprises, and the necessity of its consideration during planning process were proved. Results of the study can be used in the planning of agricultural enterprises of Ukraine.

Keywords: budget; budgeting; systematic approach; agro-industrial enterprise.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні агропромислові підприємства зіткнулися з великими проблемами: зниження урожайності, кліматичні зміни, дефіцит води, землі та енергії, диспаритет цін. Дослідження доводять, що єдиним принципом забезпечення життєздатності агропромислового підприємства є комплексність управління. Це означає, що будь-яке підприємство АПК може забезпечити довготривалу прибутковість тільки за умови одночасної взаємодії із усіма підсистемами галузі, з одночасним врахуванням специфіки умов діяльності на ринку, яку охоплюють сезонність виробництва, тривалість операційного та фінансового циклів, взаємозалежності виробничо-економічних і природничо-біологічних процесів.

Постановка проблеми. Проблема покращення якості управління можна вирішити тільки через запровадження ефективної системи бюджетування. Адже бюджетування дозволяє точно аналізувати позитивні і негативні грошові потоки, попередити про можливі збитки, прогнозувати профіцит і дефіцит ресурсів та якісно аналізувати діяльність підприємства. В кінці кінців – забезпечити стабільність наших компаній, регіонів і всієї економіки.

МЕНЕДЖМЕНТ

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням бюджетування на підприємствах агропромислового комплексу приділялось недостатньо уваги. Розглядалися окремі питання фінансового планування у працях В. В. Савчука, О. О. Терещенка, Л. І. Федулової, О. В. Кобзія, Г. Г. Кірейцева, Т. П. Карова, А. Ю. Харко та ін.. Дефіцит методологічних розробок щодо бюджетування діяльності підприємств АПК робить наше дослідження ще більш актуальнішим.

Постановка завдання. Обґрунтувати необхідність застосування сучасних систем управління – насамперед бюджетування, на підприємствах АПК.

Виклад основного матеріалу. За останні кілька років сільське господарство стало провідною експортною галуззю української економіки. Але незважаючи на суттєві позитивні моменти, експорт орієнтованого напрямку розвитку, галузь все ж таки має ряд проблем, пов'язаних перш за все із прибутковості діяльності найважливішої ланки даної галузі – виробників сільськогосподарської продукції. Таблиця 1 аналізує результати діяльності українських агропромислових підприємств за останні роки. Фінансові результати діяльності за останні роки свідчать про досить великі проблеми. Кожен рік приблизно 20% всіх підприємств зазнають збитків.

Таблиця 1

Фінансові результати підприємств до оподаткування за сільськогосподарських підприємств 2009-2015

Рік	Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн
2015	-334,7	93,5	935,5	6,5	1 270,2
2014	21 677,4	84,2	52 171,0	15,8	30 493,6
2013	15 147,3	79,9	26 496,5	20,1	11 349,2
2012	26 992,7	78,3	33 906,7	21,7	6 914,0
2011	25 582,5	83,4	30 535,8	16,6	4 953,3
2010	17 391,1	69,8	22 267,5	30,2	4 876,4
2009	7 647,4	69,7	14 073,5	30,3	6 426,1
Середнє	16 300,5	79,8	25 769,5	20,2	9 469,0

Найголовнішим сьогодні для агропромислових підприємств, є створення ефективної бізнес-моделі, яка б забезпечувала оптимізацію витрат та призводила до максимізації прибутку.

Сучасний етап розвитку підприємств агропромислового комплексу України, то він характеризується появою великих об'єднань підприємств - вертикально-інтегрованих, диверсифікованих, які включають в себе весь цикл життєвого циклу товару: від виробництва сировини, її обробки, зберігання, переробки, фасування, доставки та реалізації кінцевому споживачу. Інтеграція - якісно новий етап розвитку підприємств АПК. Концентрація і тісне переплетення капіталів підприємств різних сфер економіки, проведення ними узгодженої політики дозволяє досягати нових конкурентних переваг, синергетичного ефекту, раціонального використання ресурсів. Стандартної системи управління цими великими об'єднаннями підприємств не існує. Залежно від частки участі окремих фірм в статутному капіталі об'єднання, ступеня їх диверсифікації та географічного розміщення підприємство може управлятися як одна фірма, тобто в режимі жорсткої підпорядкованості центру, може застосовуватися форма асоціативного управління, або змішана форма. Ефективність функціонування АПК забезпечується створенням інтегрованих організаційно-правових формувань, раціональним використанням ресурсного потенціалу, обґрунтованими міжгалузевими економічними відносинами, надійною державною підтримкою сільськогосподарського виробництва [1]. Одне робоче місце у сільському господарстві дає змогу організувати близько 10 робочих місць, а вироблена 1 гривня – одержувати понад 12 гривень продукції в інших

МЕНЕДЖМЕНТ

галузях; сільські території є місцем оздоровлення жителів країни, а сільське населення – оберегом національних звичаїв і традицій [2].

Необхідно зазначити, що управлінський облік та бюджетування на українських агропромислових підприємствах не отримали належного системного вивчення та досі знаходяться в процесі формування і розвитку. Системи бюджетування представлені тільки у великих підприємствах, які створили спеціальні підрозділи бюджетування. Відставання управлінського обліку від сучасних проблем і потреб спричиняють значні проблеми на підприємстві. Як доказ, планування в західних компаніях зосереджено на отриманні прийняттого прибутку, збереженні чи покращенні позицій на товарних і фінансових ринках, коли наші підприємства зосереджують уваги на покритті тільки поточних потреб ресурсів та демонструють суттєву нестабільність.

Дослідження практичних аспектів застосування систем бюджетування, проведене в 2012р. серед 42 вітчизняних компаній, що застосовують системи бюджетування, показало відсоткову частку основних бюджетних форм, які готують українські підприємства різних галузей економіки. Бюджет продажу – 54,8% Бюджет основних виробничих витрат –45,2% Бюджет витрат на персонал –45,2% Бюджет загальновиробничих витрат –54,8% Бюджет адміністративних витрат – 57,1% Бюджет витрат на збут – 52,4% Звіт про фінансові результати –50,0% Баланс –38,1%Звіт про рух грошових коштів –52,4% Бюджет капітальних інвестицій –50,0% Платіжний бюджет – 50,0% Інші бюджети – 19,0% Аналіз виявив, що на практиці найменш використовуваною бюджетною формою, в рамках бюджетного процесу є баланс. Такий стан пов'язаний із пріоритетністю короткотермінових цілей під час складання бюджетів, впливом фактору економічної невизначеності умов господарювання та незавершеності процесу формування комплексних бюджетних систем українських підприємств [3].

Ми вирішили проаналізувати фінансову звітність найбільших українських агропромислових компаній, які мають системи бюджетування, і порівняти результати їх діяльності із результатами діяльності малих та середніх агропромислових підприємств Запорізької області, які не застосовують бюджетування. Проаналізовані дані найбільших підприємств були зібрані з їх щорічних звітів за останні 8 років (2008 - 2015), які ми завантажили з їх офіційних сайтів. Головною метою було розглянути їх рентабельність продажів(NE), рентабельність активів (ROA), рентабельність капіталу (ROE) і динаміку зростання доходів (D). Формули, застосовані для розрахунків:

$$NE = (\text{Чистий прибуток} / \text{Валовий дохід}) * 100\%;$$

$$ROA = (\text{Чистий прибуток} / \text{Активи}) * 100\%;$$

$$ROE = (\text{Чистий прибуток} / \text{Власний капітал}) * 100\%$$

$$D = (\text{Дохід поточного року} / \text{Дохід минулого року})$$

Для кращого розуміння ми усереднили наші результати з 2008 по 2015 роки і сформували таблицю 2. Групу найбільших українських компаній представляють Миронівський хлібопродукт (МХП), Кернел, Астарта, та Індустріальна молочна компанія (ІМК). Кожне підприємство володіє значним земельним банком на українському аграрному ринку і займає провідні позиції в деяких спеціалізованих сегментах аграрного бізнесу (вирощування домашньої птиці, виробництво цукру і соняшникової олії тощо), диверсифікує свою діяльність.

Таблиця 2

Українські найбільші агропромислові підприємства								
Підприємство / Показник	ROA	SD	ROE	SD	NE	SD	D	SD
Кернел	8,95%	6,82%	16,73%	13,73%	8,22%	6,30%	124,11%	37,28%
МХП	4,63%	11,61%	9,42%	29,04%	7,58%	19,37%	107,19%	19,44%
Астарта	5,88%	11,33%	9,25%	22,71%	11,13%	18,29%	116,83%	28,18%
ІМК	6,08%	14,14%	-3,81%	70,28%	17,17%	25,22%	131,00%	37,92%
Середнє	6,38%	10,97%	7,90%	33,94%	11,02%	17,29%	119,78%	30,71%

Де, SD - стандартне відхилення.

МЕНЕДЖМЕНТ

Проаналізувавши дані річних звітів, ми бачимо, що прибутковість найбільших українських агропромислових підприємств трохи вище 11% вище. Крім того інші показники фінансової діяльності показують ще більш скромні результати. Українські підприємства мають низьку рентабельність капіталу й активів. У той же час українські підприємства демонструють значну волатильність кожного показника. На нашу думку це свідчить про досить слабкий рівень управлінського обліку на найбільших підприємствах – лідерах галузі. Якщо розглядати малі та середні підприємства Запорізької області, то показники їхньої діяльності за 2010-2015 роки наступні:

Таблиця 3

Малі та середні підприємства Запорізької області

Малі та середні підприємства Запорізької області								
Підприємство / Показник	ROA	SD	ROE	SD	NE	SD	D	SD
ТОВ "Берлен"	20,94%	15,96%	22,91%	15,90%	15,17%	8,57%	132,85%	74,11%
ПП Агрофірма "Родіна"	24,02%	13,06%	30,31%	15,84%	30,01%	15,73%	126,79%	41,07%
ФГ "Орбіта-СМ"	16,98%	13,63%	21,07%	15,56%	29,98%	20,98%	135,71%	57,97%
ФГ "Форт"	18,52%	16,23%	19,72%	17,30%	24,07%	19,18%	130,31%	57,14%
Середнє	20,11%	14,72%	23,50%	16,15%	24,81%	16,12%	131,42%	57,57%

Аналіз свідчить, що прибутковість малих та середніх підприємств вища ніж у вітчизняних найбільших підприємств, у той час коли волатильність показників є майже однаковою високою. Більш високі показники прибутковості малих та середніх підприємств на нашу думку можуть бути пояснені високим впливом зовнішньої середовища на великі підприємства, такі як динаміка курсів валют. Крім того можемо зробити висновок, що планування і бюджетування на українських підприємствах всіх розмірів ще досі залишається у стані розвитку і має низьку якість. Фінансове планування на більшості середніх і малих підприємств практично взагалі відсутнє, що ускладнює управління фінансовими потоками та прогнозування фінансових показників діяльності. У кращому випадку на підприємстві ведеться тільки короткострокове планування поточних потреб у ресурсах для виробничої діяльності та приблизна кількість продукції, яка повинна бути вироблена, її собівартість та приблизні потенційні споживачі.

Якщо ми йдемо до мети якісного управління підприємством агропромислового комплексу за допомогою бюджетування, то ми маємо розглянути бюджетування як раз за допомогою системного підходу – із поєднанням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на підприємство. Адже агропромисловий комплекс України має суттєвий зовнішній вплив, це перш за все пов'язане із тим, що за останні роки спостерігається стала тенденція до нарощування об'ємів виробництва і експорту товарів агропромислового комплексу. Протягом останнього десятиліття виробництво зернових зросло в 2,58 раз, у той час коли експорт зернових із України виріс у 24 рази. Якщо у 2000/2001 маркетингових роках доля експорту була 5,44% від валового виробництва, то в 2013/2014 роках ця доля вже становила 50,95%. За експортом зернових у 2013/2014 маркетингових роках Україна увійшла до трійки найбільших світових експортерів, пропустивши вперед США (72,3 млн. т) та ЄС (38,5 млн. т) [7]. До цієї статистики все ж таки треба додати певну ремарку про те, що Україна залишається все ж експортером насамперед агропромислової сировини, а не продуктів переробки.

Міжвідомча робоча група при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі прогнозувала валове виробництво зернових в Україні в 2014/2015 маркетинговому році на рівні 58 млн. т. проти 63 млн. т у 2013/2014 р. Основне скорочення прогнозу виробництва зернових пояснюється вилученням з нього обсягів продукції у Криму (в минулому сезоні ці обсяги враховувалися) [8]. Фактично ж у 2014/2015 маркетинговому році, відповідно до звіту міністра аграрної політики і продовольства, Україна отримала рекордні 64 млн тонн збіжжя, з яких 34,6 млн. т експортувала за кордон [9]. Рис. 1 Наглядно демонструє це зростання.

МЕНЕДЖМЕНТ

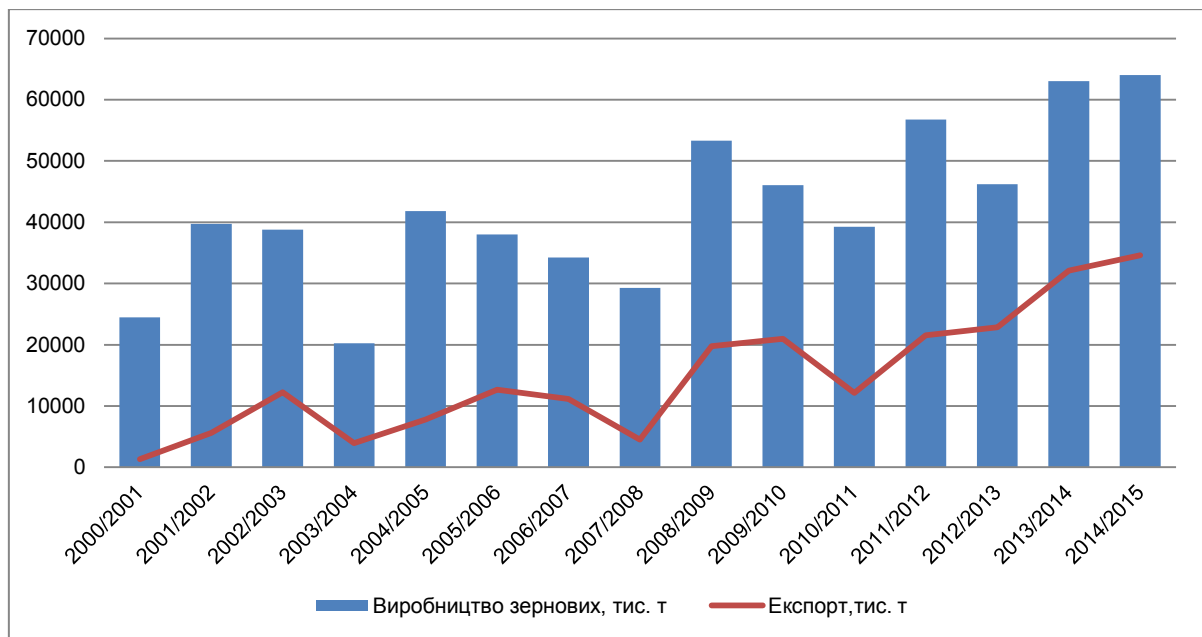

Рис. 1 Динаміка виробництва і експорту зернових України

Через те ми вважаємо, що зовнішній чинник має бути врахований в управлінських технологіях. Формування бюджету має включати внутрішні чинники (специфіку підприємства, його структуру, фінансовий стан і т. д.) і зовнішній фактор, який у свою чергу теж є комплексним. Саме зовнішній фактор є ціноутворюючим для агропромислового підприємства України, адже ціни реалізації формуються не на базі собівартості продукції плюс бажана норма прибутковості, а рефлексивно, спираючись на волатильність ціни на зовнішніх ринках.

Більшість минулих досліджень щодо бюджетування діяльності підприємств приділяло увагу контролю видатків та іншим внутрішніми чинникам діяльності підприємства. У нашому випадку ми приділяємо основну увагу зовнішнім - насамперед волатильності цін на внутрішнього ринку, які безпосередньо впливають на результати діяльності агропромислових підприємств. Адже ціна є головним фактором, який впливає на основні показники діяльності підприємства – прибуток, рентабельність тощо.

Ми проаналізували місячні коливання внутрішніх цін на пшеницю на українському Агро продовольчому ринку за період від липня 2009 року до грудня 2015 року. Дані були отриманні з агропромислових підприємств Запорізької та області, щоби перевірити дослідження відомого економіста Соренсена в умовах українського аграрного ринку. Карстен Соренсен в наслідок дослідження щотижневих ф'ючерсних цін на кукурудзу, сою та пшеницю на Чиказькій товарній біржі в період з 1972-1997 роки зазначив дві важливі основні риси сільськогосподарських цін на товари: ф'ючерсні ціни відображають сезонний характер і варіації повних далеких ф'ючерсних цін є нижчими, ніж близькі ф'ючерсні ціни. Крім того автор вказує, що ф'ючерсні ціни на кукурудзу і ф'ючерсні ціни на сою мають апогей в липні і досягають низу в грудні/листопаді. Для ф'ючерсів на пшеницю середні ф'ючерсні ціни досягають піку в березні і досягають низу в липні. Підсумовуючи написане в статті автора, ми можемо сказати, що пік ф'ючерсних цін на сільськогосподарські товари приходить на 2-3 місяці до врожайних періодів і досягають спаду в період після збору врожаю [10].

В свою чергу ми розглядали ціни за 12-місячний період, але з такою поправкою, що ціни були розглянуті з початку по кінець кожного окремого маркетингового року. У сільському господарстві прийнято визначати маркетинговий рік із 1-го липня поточного року по 1-е червня наступного року. Середня ціна продажу бралась на кожне п'ятнадцяте число кожного окремого місяця. Результати нашого дослідження наведені в таблиці 4.

МЕНЕДЖМЕНТ

Таблиця 4

Ціни реалізації пшениці у маркетингові роки 2009/2010-2014/2015

Пшениця, грн/т	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015
Липень	1 040	1 050	1 475	1 800	1 310	2 250	3250
Серпень	975	1 300	1 550	2 100	1 450	2 350	3200
Вересень	950	1 425	1 600	2 200	1 525	2 450	3150
Жовтень	1 125	1 600	1 525	2 225	1 400	2 340	3200
Листопад	1 225	1 600	1 425	2 240	1 575	2 400	3650
Грудень	1 250	1 500	1 475	2 240	1 575	2 800	3750
Січень	1 250	1 625	1 500	2 300	1 625	3 450	
Лютий	1 250	1 625	1 660	2 300	2 050	3 600	
Березень	1 175	1 825	1 715	1 850	2 050	4 000	
Квітень	1 175	1 925	1 715	1 850	2 450	3 700	
Травень	1 125	1 925	1 715	1 850	2 650	3 500	
Червень	1 150	1 525	1 525	1 675	2 550	2 900	

Результати нашого дослідження майже повністю доводять слова іноземного економіста. Дійсно, ціни на сільськогосподарську продукцію повністю спадають після початку сезону врожаю. Зазвичай ціни на пшеницю мінімальні на початок збору врожаю в липні, та досягають максимального значення в лютому-квітні.

У свою чергу якщо розглядати ціни реалізації пшениці малими та середніми підприємства Запорізької області, то вони проводять продажі товарів після врожаю саме за мінімальними цінами протягом маркетингового року. Інколи продажі проходять у січні чи лютому, за більш вигідними цінами, але все ж таки не за максимально можливими. Таблиця 5 наявно демонструє даний результат. Даний аналіз був проведений із офіційних звітів 50-СХ за 2010-2015 роки.

Таблиця 5

Ціна реалізації пшениці підприємствами Запорізької області у період 2010-2015 роки

Ціна реалізації пшениці, грн/т						
Підприємство / Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ТОВ "Берлен"		1 668		1 509	1 868	2 764
ПП Агрофірма "Родіна"	1 027	1 272	1 270	1 274	1 844	2 858
ФГ "Орбіта-СМ"	1 017	1 318	1 612	1 427	1 751	2 763
ФГ "Форт"			1 750	1 392	1 843	2 616
Середнє	1 022	1 419	1 544	1 400	1 826	2 751

З таблиці видно, що ціни мають сталу тенденцію до зростання із року в рік. При цьому виробнича собівартість цієї продукції, згідно до звітів 50-СХ, так само постійно зростає. Останні три роки продажні ціни сільськогосподарських підприємств зростають швидке, ніж собівартість продукції, що свідчить про збільшення маржинальності продажів.

Таблиця 6

Собівартість пшениці у період 2010-2015, грн/т

Собівартість пшениці, грн/т						
Підприємство / Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ТОВ "Берлен"		1 573		906	1 281	2 312
ПП Агрофірма "Родіна"	841	1 090	1 274	1 575	1 222	1 464
ФГ "Орбіта-СМ"	586	920	1 610	1 187	1 602	2 211
ФГ "Форт"			1 369	1 421	1 427	1 695
Середнє	714	1 194	1 418	1 272	1 383	1 920

МЕНЕДЖМЕНТ

Отже маржа від реалізації продукції:

Таблиця 7

Маржинальність продажів пшениці, грн/т						
Маржинальність пшениці, грн/т						
Підприємство / Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ТОВ "Берлен"		95		602	588	452
ПП Агрофірма "Родіна"	186	182	-5	-301	622	1 394
ФГ "Орбіта-СМ"	430	398	2	240	149	553
ФГ "Форт"			381	-28	416	922
Середнє	308	225	126	128	444	830

У відносному вигляді маржинальність продажів пшениці складає приблизно 19%.

Таблиця 8

Маржинальність продажів пшениці, %						
Маржинальність пшениці, %						
Підприємство / Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ТОВ "Берлен"		5,70%		39,91%	31,46%	16,35%
ПП Агрофірма "Родіна"	18,10%	14,29%	-0,36%	-23,61%	33,74%	48,77%
ФГ "Орбіта-СМ"	42,33%	30,18%	0,15%	16,84%	8,50%	20,00%
ФГ "Форт"			21,79%	-2,04%	22,56%	35,23%
Середнє	30,21%	16,72%	7,19%	7,77%	24,06%	30,09%

Аналізуючи результати продажів підприємств Запорізької області можна зробити висновок, що маржинальність продажів залишається відносно низькою, інколи виникають від'ємні значення продаж основних видів продукції рослинництва. Отже питання ефективного прогнозування цін залишається актуальним, тому що рішення стосовно ціноутворення в рамках діючої системи прийняття рішень можуть призвести не тільки до погіршення показників фінансово-господарської діяльності підприємств, але й вивести їх за рамки прийнятних значень, що врешті решт може призвести до банкрутства підприємства. Якісне прогнозування ціною динаміки в рамках бюджету може забезпечити суттєве зростання маржинальності продаж.

Висновок. Запровадження сучасної системи бюджетування є необхідною складовою розвитку всієї агро промисловості, оскільки це дає можливість: сформулювати цілі розвитку організації й оцінити практичні можливості їх досягнення; забезпечити раціональне використання матеріальних і трудових ресурсів; оптимізувати витрати та посилити контроль над виробництвом. Невід'ємною складовою цієї системи має стати посилення ролі менеджменту у процесі фінансового оздоровлення агропромислового виробництва й налагодження роботи з навчання та розвитку працівників, їх належної мотивації.

Література

1. Петрешина, Н. С. Агропромисловий комплекс України: Проблеми та перспективи розвитку / Н. С. Петрешина, І. А. Васильчук // Наука й економіка. – 2011. – № 2. – С. 109-114.
2. Болдуєв, М. В. Підвищення ефективності фінансово-кредитних важелів регулювання розвитку регіонального АПК / М. В. Болдуєв // Держава та регіони. – 2009. – № 5. – С. 26–30.
3. Каратонова, М. А. Особливості бюджетування діяльності підприємств в Україні / М. А. Каратонова, І. А. Ігнатієва // Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Черкаси, 29-31 березня 2013).
4. Бездітко, О. Є. Формування системного управління ризиками сільськогосподарських підприємств / О. Є. Бездітко // Вісник ХНАУ. – 2014. – № 5. – С. 88-97.
5. Мескон, М. Основы менеджмента : пер. с англ. / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1999. – 800 с.
6. Л. фон Бергаланфи Общая теория систем - обзор проблем и результатов / Л. фон Бергаланфи // Системные исследования : Ежегодник. – М.: Наука, 1969. – С. 30-54.
7. Аналіз ринку зернових [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://ukrselko.com/uploads/media/UkrSelko Grain Market Analysis_120918.pdf](http://ukrselko.com/uploads/media/UkrSelko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf) 49.

МЕНЕДЖМЕНТ

8. Экономическая правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/rus/news/2014/07/28/478366/50>. - (Дата перегляду : 28.07.2014).
9. Офіційний сайт міністерства аграрної політики і продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua/node/17647_51. - (Дата перегляду : 02.07.2015).
10. Sørensen, C. (2002). Modeling seasonality in agricultural commodity futures. *Journal of Futures Markets*, 22 (5), 393-426. doi:10.1002/fut.10017.

References

1. Petreshyna, N. S., Vasylichuk, I. A. (2011). Ahropromyslovyi kompleks Ukrainy: Problemy ta perspektyvy rozvytku [Agribusiness in Ukraine: Problems and Prospects of Development]. *Nauka y ekonomika – Science and Economics*, 2, pp. 109-114 [in Ukrainian].
2. Bolduiiev, M. V. (2009). Pidvyshchennia efektyvnosti finansovo-kredytnykh vazheliv rehuliuвання rozvytku rehionalnoho APK [Improving the efficiency of financial and credit levers of regulation of regional agrarian and industrial complex]. *Derzhava ta rehiony- State and Regions*, 5., pp. 26-30.
3. Karatonova, M. A, Ihnatiieva, I. A. (2013). Osoblyvosti biudzhetuвання diialnosti pidpriemstv v Ukraini [budgeting enterprise business activity in Ukraine]. *Perspektyvy upravlinskoї diialnosti subiektiv hospodariuvannia v konteksti ekonomichnoi bezpeky : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii - Prospects for management activities of economic entities in the context of economic security: Proceedings of the International scientific and practical conference. Cherkasy* [in Ukrainian].
4. Bezditko, O. Ye. (2014). Formuvannia systemnoho upravlinnia ryzykamy silskohospodarskykh pidpriemstv [Formation of the system of risk management of agricultural enterprises]. *Visnyk KhNAU-The bulletin of KHNAU*, 5, pp. 88-97 [in Ukrainian].
5. Meskon, M., Albert, M. Khedoury, F. (1999). *Osnovy menedzhmenta : per. s anhli.[Fundamentals of Management : translated from English] Moscow : Delo* [in Russian].
6. Analiz rynku zernovykh [Analysis of the grain market]. Retrieved from : http://ukrselko.com/uploads/media/UkrSelko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf [in Ukrainian].
7. Ekonomicheskai pravda [The economic truth]. Retrieved from : <http://www.epravda.com.ua/rus/news/2014/07/28/478366/50> [in Russian].
8. Ekonomicheskai pravda [The economic truth]. Retrieved from : <http://www.epravda.com.ua/rus/news/2014/07/28/478366/50> [in Russian].
9. Ofitsiinyi sait ministerstva ahrarnoi polityky i prodovolstva Ukrainy [The official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. – Retrieved from : <http://minagro.gov.ua/node/17647>.
10. Sørensen, C. (2002). Modeling seasonality in agricultural commodity futures. *Journal of Futures Markets*, 22(5), 393-426 [in English].

Надійшла 10.06.2016

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 658.005

Д. О. Ульченко, магістр

**РЕИНЖИНИРИНГ БИЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСУ
РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА**

Анотація. У статті розглянуто особливості процесу реструктуризації. Визначено реінжиніринг бізнес-процесів як напрям реструктуризації підприємства. Обґрунтовано підходи до процесу реструктуризації. Зазначено, що реінжиніринг є основою механізму змін на підприємстві.

Ключові слова: реструктуризація; реінжиніринг бізнес-процесів; зміни; організаційні зміни.

Д. О. Ульченко, магістр

**РЕИНЖИРИНГ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ПРОЦЕССА
РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Аннотация. В статье рассмотрены особенности процесса реструктуризации. Определены реинжиниринг бизнес-процессов как направление реструктуризации предприятия. Обоснованы подходы к процессу реструктуризации. Отмечено, что реинжиниринг является основой механизма изменений на предприятии.

Ключевые слова: реструктуризация; реинжиниринг бизнес-процессов; изменения; организационные изменения.

D. O. Ulchenko, Postgraduate

**BUSINESS PROCESS REENGINEERING IN THE CONTEXT OF ENTERPRISE
RESTRUCTURING**

Abstract. The features of the restructuring process are considered in the paper and a reengineering business processes as the direction of restructuring the company is determined. Approaches to the restructuring process are substantiated and it is noted that reengineering is the basis of the mechanism of changes in the company.

Keywords: restructuring; reengineering business processes; changes; organizational changes.

Актуальність теми дослідження. Сучасні підприємства забезпечують виживання на ринку, ефективне функціонування, збереження конкурентоспроможності не лише продукції, але й власне підприємства в цілому, а також розвиток в процесі безперервних змін видів діяльності, технологій, продуктів, ринків, організаційної культури тощо. Питанню формування організаційних змін та стратегічних змін останнім часом приділено дуже багато уваги. Ці зміни є основою реінжинірингу бізнес-процесів.

Постановка проблеми. Зміни на підприємстві, в тому числі і реінжиніринг БП, обумовлені станом підприємства, який пов'язаний із необхідністю виходу з кризового стану, етапом життєвого циклу підприємства, потенційним банкрутством, недостатньою ефективністю видів діяльності підприємства, виживанням та ефективним функціонуванням, і спрямовані на забезпечення розвитку підприємства в довгостроковому періоді в плані стратегічної діяльності підприємства на ринку.

Таким чином, основні цілі нашого наукового дослідження: встановити та розписати підходи до теорії реструктуризації, а також особливості реінжинірингу БП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теоретичних аспектів процесу реструктуризації та теорії реінжинірингу бізнес-процесів внесли такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: М. Аїстова [1], О. Гарафонова [5-8].

МЕНЕДЖМЕНТ

Постановка завдання. Встановити місце реінжинірингу бізнес-процесів в теорії реструктуризації підприємства. З цієї точки зору, основною метою дослідження є уточнення поняття «зміни» на основі критичного аналізу існуючих підходів до визначення понять «реструктуризація підприємства», «реорганізація», «реінжиніринг», «реформування», «редизайн», «криза», «модернізація», «трансформація» тощо.

Виклад основного матеріалу. Зупинимо увагу на розмежуванні основних економічних категорій в рамках дослідження теорії управління змінами. Узагальнюючи різні точки зору та думки більшості науковців, і вітчизняних, і закордонних, виокремимо такі поняття, що характеризують зміни (рис. 1): криза; перетворення; розвиток; модернізація; модифікування; редизайн; реконструкція; реорганізація; рефреймінг; реформування; трансформація; реінжиніринг; реструктуризація.

Насамперед розглянемо три терміни, що зустрічаються в літературі зі стратегічного менеджменту та організаційних інновацій, а саме: зміна, нововведення і перетворення.

Зміна – це поступовий або ступінчастий процес переведення організації на новий рівень з використанням існуючих ідей і концепцій.

Нововведення – процес вироблення нових ідей і концепцій і застосування їх в умовах певної організації.

Перетворення (англ. transformation) – велика зміна, реформа [251]; процес швидкої фундаментальної зміни в методах роботи організації, викликаний різко мінливими умовами обстановки.

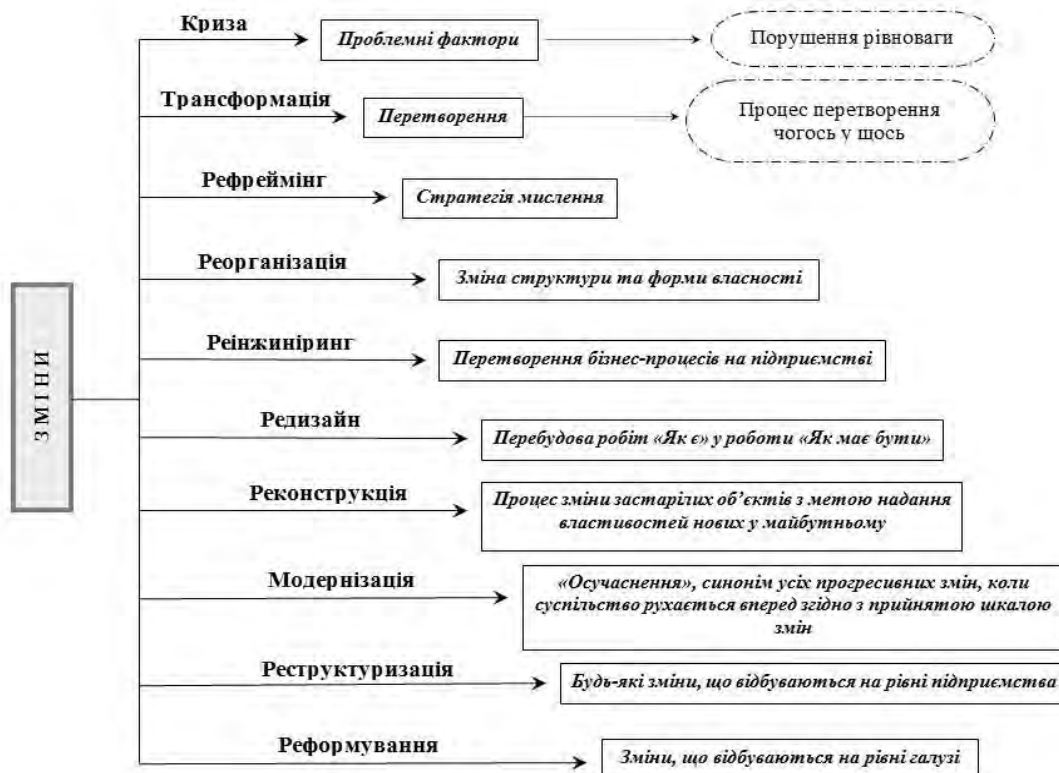

Рис. 1. Теоретичні підходи до визначення поняття «зміни» [8]

Розвиток – поступальний рух, еволюція, перехід від одного стану до іншого. Як правило, розвиток протиставляється «творінню», «вибуху», появи з нічого, а також спонтанному формуванню з хаосу і «катастрофізму», що припускає раптове, одномоментне заміщення. У більшості випадків розвиток – (англ. development) – багатовимірний процес, зазвичай припускає зміну стану від менш задовільного до більш задовільного. Це з певного погляду нормативна концепція, оскі-

МЕНЕДЖМЕНТ

льки вона не має єдиного загальноприйнятого визначення. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта його складу або структури.

Реорганізація – перетворення організаційної структури та структури управління підприємства при збереженні основних засобів та виробничого потенціалу підприємства. Більшість науковців [1-4] розглядають поняття реорганізації як процес перетворення, перебудови структури [8].

Реформування – переробка; перебудова, перетворення, зміна, перевлаштування, перероблення, перекроювання [складено на основі 1-6]. Результатом такої дії є реформа, перетворення. Але реформування більшою мірою стосується змін, що відбуваються на рівні галузі.

З цього приводу зазначимо, що у вітчизняній практиці господарської діяльності останнім часом широко використовується поняття «реформування підприємств», при цьому багато хто з дослідників або практиків поняття «реформування» намагаються трактувати по-своєму. В результаті виникає плутанина з поняттями «реформування» та «реструктуризація». В літературі, як правило, реформування визначається як зміна принципів дії підприємств, що спрямована на їх реструктуризацію. Водночас у колективній монографії «Реструктуризація підприємств та компаній» реструктуризація розглядається як один із основних засобів реформування підприємства [1].

Інші автори, такі як В. Н. Тренюв, В. А. Ірков, С. В. Ільдеменов, ототожнюють поняття «реформування» та «реструктуризація». З їхньої точки зору, реформування належить до стратегії та реорганізації підприємства, а реструктуризація – переважно до зміни структури підприємства та створеної ним продукції. Взагалі «реформування підприємства» є більш узагальнюючим поняттям, що охоплює численні складові господарської діяльності підприємств та напрямки її перетворення, в тому числі реструктуризацію, реінжиніринг бізнес-процесів [1].

Слід підкреслити, що в сучасній теорії та практиці поняття «реформування підприємства» є всеосяжним, що охоплює численні напрями господарської діяльності (складові частини, варіанти) та її перетворення, а саме: реструктуризацію, реорганізацію (виділення, розділення, придбання, злиття), зміну форми власності та технологій виробництва. Саме тому, на нашу думку, існує необхідність дати чітке визначення цих понять та структурувати їх в єдиній системі, тому що вони характеризують весь процес реформування для переходу на новий рівень розвитку вітчизняних підприємств.

Для з'ясування сутності поняття «зміни» важливо також розмежувати цю категорію з визначенням «реформування підприємства» та «реструктуризація підприємства». Реформування – це зміна принципів дії підприємства, яка сприяє покращенню управління, підвищенню ефективності виробництва та конкурентоспроможності продукції, що випускається, продуктивності праці, зниженню витрат виробництва, покращенню фінансово-економічних результатів діяльності (переважають виробничо-економічні аспекти) [1]; а реструктуризація – це процес зміни складу, пропорцій, співвідношення між окремими частинами, ланками системи та елементами майнового комплексу, виробничо-господарської, фінансово-економічної та соціальної сфер діяльності [8]. Отже, поняття «реформування» ширше за поняття «реструктуризація», тому що реформування частіше за все пов'язане з перетворенням, зміною, нововведенням у певній сфері суспільного життя, галузі, а реструктуризація стосується власне підприємства.

Трансформація – (від лат. *transformatio* – змінювати) перетворення структур, форм і способів економічної діяльності, зміна її цільової спрямованості [1].

Трансформація – процес організаційно-економічних перетворень підприємства, за яких змінюється склад юридичних осіб, що беруть участь у перетвореннях, здійснюється реструктуризація організаційно-економічного механізму їх функціонування, включаючи систему управління в цілому та організаційно-управлінської реструктуризації зокрема.

Еволюція – (англ. *evolution*) – це одне з низки слів, що означають такі поняття, як зростання, розвиток, зміна, тобто природна зміна системи або структури з часом. Однак за словом еволюція закріпилося цілком певне значення: поступове [2-4].

Термін «**рефреймінг**» походить від англ. *frame* — каркас, кістяк і пов'язаний із відтворенням, переконструюванням, переформулюванням та ін. [3]. Поняття «фрейм» було введено в 1974 р. фахівцем зі штучного інтелекту М. Мінським для кращого подання й моделювання феномена

МЕНЕДЖМЕНТ

«швидкодії» людського мислення. Відповідно до теорії М. Мінського людське мислення містить ієрархічну (субфрейми, фрейми, суперфрейми) систему фреймів. Теорія фреймів застосовується деякими вченими [2], які працюють над проблемами когнітивної психології та соціології, теорії організації. У цей час розроблені кілька варіантів рефреймінгу й кількість їх увесь час збільшується. Існують такі різновиди рефреймінгу: рефреймінг змісту (у двох видах – рефреймінг значення і рефреймінг контексту), рефреймінг переговорів та інші. Певною мірою рефреймінг забезпечує знаходження позитивного змісту будь-яких подій.

Використання рефреймінгу як інструментарію організаційних змін сучасних організацій і компаній пов'язують із роботами Лі Болмена й Терренса Діла (1984 р., 1990 р.). У сучасному поданні фрейм – це набір припущень, логічно пов'язаний комплекс ідей, що дозволяє більш чітко бачити й розуміти ситуацію [2]. Таким чином, рефреймінг, що становить стратегію мислення, орієнтований на зміни в уявленні організації, підприємства про те, чим воно є зараз і чого може досягти. Ці зміни відображаються в баченні перспектив, концепції, цілях, стратегії змін та стратегічних напрямках розвитку.

Термін «**реструктуризація**» буквально означає «зміну структури чого-небудь» [1]. Під реструктуризацією підприємства в усьому світі розуміється безперервний процес підвищення його конкурентоспроможності за допомогою прийняття менеджментом комплексу внутрішніх заходів щодо адаптації системи керування бізнесом до постійно мінливих ринкових умов. Незалежно від умов, у яких функціонує підприємство, реструктуризацію трактують як: «внутрішню перебудову»; «радикальну зміну структури»; «комплексне перетворення діяльності»; «спосіб адаптації»; «постійний інструмент керування»; «спосіб забезпечення оптимального функціонування»; «організаційно-економічні, правові й технічні заходи».

Реструктуризація – важливий етап, що дозволяє підприємству досягти такого рівня ефективності, що забезпечить йому досить високий рівень конкурентоспроможності.

Поряд з обґрунтуванням спільної риси щодо підходів до поняття «реструктуризація підприємства», слід зазначити, що існують наступні відмінності: по-перше, одна група науковців більше уваги приділяє власне процесу змін на підприємстві; по-друге, інші фахівці в галузі управління визначають лише напрямки реструктуризації або ототожнюють процес реорганізації з усім процесом реструктуризації підприємства.

З огляду на генезис цієї економічної категорії, враховуючи також спільні та відмінні риси існуючих в літературі узагальнень, виділимо наступні підходи до вищезазначеної категорії (рис. 2) [8]: організаційний підхід; процесний підхід; системний підхід; ситуаційний підхід.

1. Організаційний підхід спрямований на визначення сукупності заходів щодо здійснення процесів реструктуризації.

Спираючись на результати дослідження процесів реструктуризації, слід зазначити, що згідно з цим підходом система заходів може забезпечити конкурентоспроможність продукції та ефективність господарювання підприємства. М. Д. Білик, Л. С. Бляхман, В. Г. Крижановський розглядають реструктуризацію як комплекс заходів, але їх визначення не містять змістовної характеристики реструктуризації. Усе сказане дає змогу зробити висновок, що реструктуризація – це система заходів, а не їх комплекс, оскільки вона охоплює не лише фінансові, але й організаційні, правові, технологічні аспекти діяльності підприємства.

2. Процесний підхід. На підставі аналізу визначення «реструктуризація підприємства», звернемо увагу на те, що деякі науковці у сфері управління (В. Захарченко, Г. Портнова, Л. П. Бєлих, З. Є. Шершньова, А. Ковтун, В. Узунов, М. Д. Аїстова, G. Pohl, R. Anderson, S. Classens, S. Djankov розглядають реструктуризацію як процес трансформаційних змін підприємства. У такому разі трансформаційні зміни можуть стосуватися підсистеми конкурентоспроможності підприємства, фінансової та організаційної підсистем, системи взаємозв'язку підприємства з зовнішнім середовищем. На підставі аналізу сучасної літератури зазначимо, що не можна обмежитись лише послідовністю етапів здійснення реструктуризаційних заходів, не враховуючи при цьому існуючий стан підприємства та аналіз його діяльності.

МЕНЕДЖМЕНТ

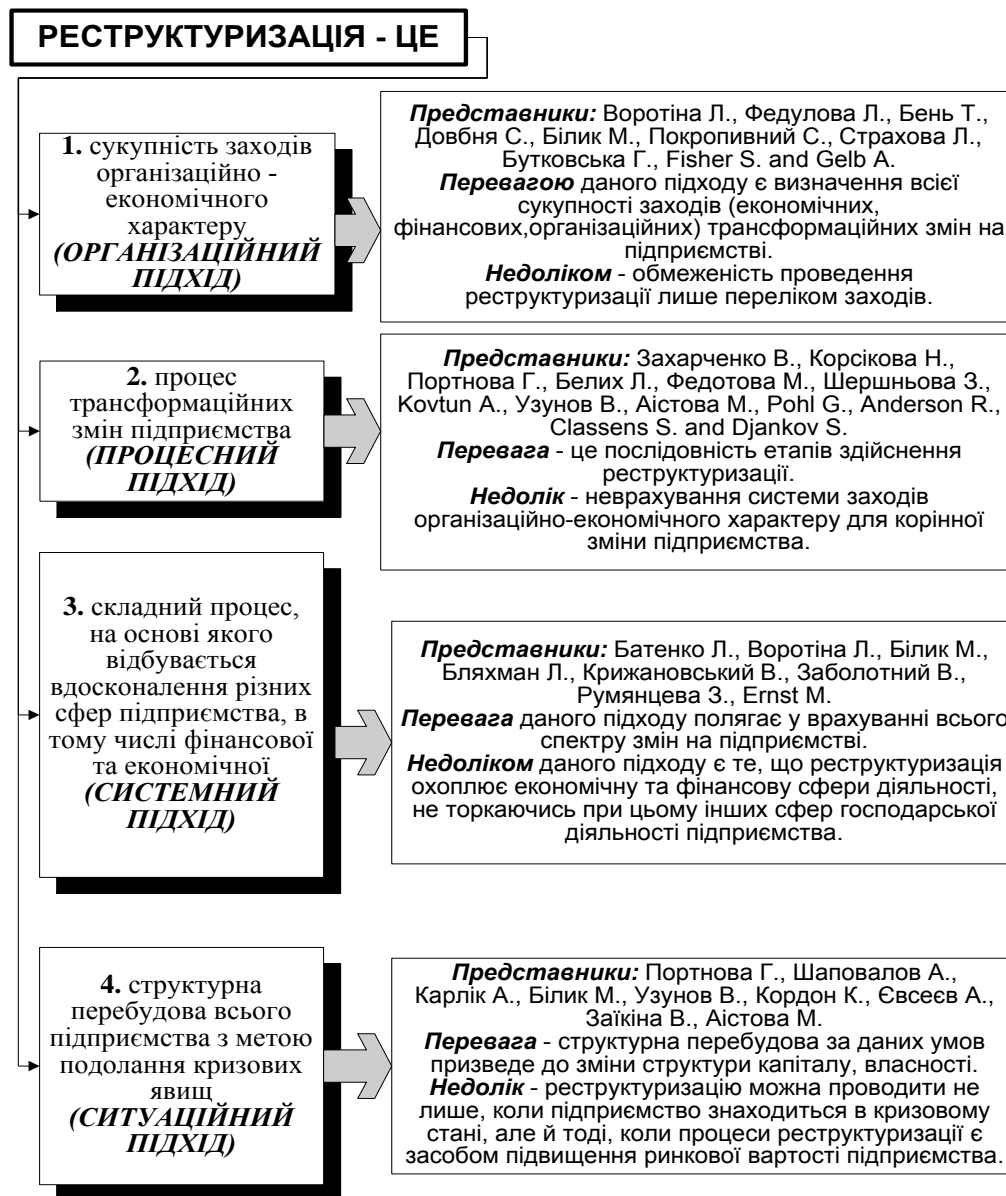

Рис. 2. Підходи до визначення поняття «реструктуризація підприємств» в контексті розвитку теорії управління змінами [8]

3. Системний підхід. Як було вже відзначено, в сучасній економічній та науковій літературі немає єдиного визначення поняття «реструктуризація підприємства». Частіше за все воно розкривається через зміст тієї діяльності, яка відображає цей процес. Наприклад, російські науковці І. Мазур, В. Шапіро розглядають реструктуризацію як високоефективний ринковий інструмент підвищення конкурентоспроможності [8].

Вони розуміють під реструктуризацією «комплексну оптимізацію системи функціонування підприємства у відповідності з вимогами зовнішнього оточення та відпрацьованої стратегії його розвитку, яка сприяє принциповому покращенню управління, підвищенню ефективності, конкурентоспроможності виробництва та продукції, що випускається, на базі сучасних підходів до управління, в тому числі методології управління якістю, реінжинірингу бізнес-процесів, інформаційних технологій та систем» [8].

МЕНЕДЖМЕНТ

Таке визначення більш повно характеризує процес реструктуризації, коректно визначаючи його мету, але надмірно наголошує на комплексній оптимізації системи управління.

4. Ситуаційний підхід. Можна також розглядати реструктуризацію як поняття, що направлене не на трансформацію системи управління підприємством, а на структурну перебудову всього підприємства з метою подолання його кризового стану.

Найбільш прийнятний підхід до визначення сутності реструктуризації як явища перебудови подано в дослідженнях Б. Мільнера, С. Ничипорука, В. Заболотного, які дії щодо адаптації до нових умов господарювання відзначають як головну характеристику реструктуризації.

Існують різні підходи зарубіжних вчених до визначення терміна «реструктуризація підприємства». У чеській літературі під реструктуризацією розуміють лише специфічні перетворення на рівні підприємства. На наш погляд, неправильно в теорії та на практиці зводити реструктуризацію підприємства до змін деяких складових його діяльності.

Зарубіжні науковці [1-3] зазначають, що загальними у визначенні поняття «реструктуризація підприємства» є такі положення, а саме:

- зміни макросередовища виступають спонукальними силами реструктуризації;
- з фінансової точки зору, реструктуризація підприємства направлена на досягнення комерційної життєздатності, що вимірюється прибутковістю або позитивним грошовим потоком, а також ефективністю виробництва;
- реструктуризація підприємства являє собою достатньо тривалий процес, а це означає, що вдосконалення адаптаційних можливостей підприємства та зростання його конкурентоспроможності виникають по ходу і не обов'язково відразу співпадають у часі із зростанням прибутковості.

Певна частина науковців, а саме Л. П. Федулова, В. Захарченко, Н. Корсікова, Л. Водачек ототожнюють поняття «реструктуризація підприємства» з поняттями «реорганізація» або «реінжиніринг». Як наслідок, згідно з цим підходом до поняття «реструктуризація підприємства» необхідним є з'ясування сутності вищеперерахованих понять.

Врахування зазначених особливостей дозволяє уточнити поняття **«реструктуризація»** як взаємопов'язаний в єдину систему інтеграційний комплекс організаційних, техніко-технологічних, економічних, фінансових та управлінських заходів, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності підприємства, а також збереження його стійкого положення на конкурентному ринку в довгостроковій перспективі й інноваційно-стратегічного розвитку в майбутньому.

У вітчизняній літературі для визначення змісту радикальних змін, що відбуваються в організаціях, частіше за все застосовуються два поняття: реорганізація та реструктуризація.

Під **реорганізацією** розуміють «процес радикальної зміни структурної компоненти організації у формі злиття та придбання, розділення та виділення, перетворення» [1]. Саме з таких позицій Л. І. Федулова, Р. Захарченко, Н. Корсікова, Л. Водачек, З. П. Румянцева розглядають реструктуризацію підприємства як його реорганізацію. В. В. Кондратьєв, В. Б. Краснова тлумачать **реструктуризацію підприємства** як «зміну організаційної структури підприємства» ототожнюючи поняття «реорганізація» та «реструктуризація».

Слід зазначити, що сутність реструктуризації підприємства пов'язується не тільки з реорганізацією підприємства, але також із трансформацією виробничо-технологічних процесів. І хоча цей процес в економіці завжди пов'язаний з коригуванням діяльності підприємств як реакцією на зміну зовнішнього середовища, в умовах перехідної економіки в Україні підхід інший: вимагаються кардинальні зміни, оскільки відбуваються зміни основ суспільного устрою й економічної системи в цілому. Саме такої точки зору в деяких роботах і не спостерігається. Найчастіше в дослідженнях зміст реструктуризації пов'язується або з цілями реорганізації підприємств, або зі способами та засобами досягнення цих цілей.

Окрім реорганізації, поняття «реструктуризація» часто визначають як **«реінжиніринг»** [1; 8], що повністю суперечить системності цих визначень. Поняття «реінжиніринг бізнес-процесів» (від англ. Business process reengineering, BPR) виникло приблизно в 1990 році дотепер викликає активну зацікавленість спеціалістів в області менеджменту та інформаційних технологій. Засновники теорії реінжинірингу М. Хаммер та Дж. Чампі дають наступне визначення: «Реінжиніринг бізнес-процесів – це фундаментальне переосмислення та радикальне перепроєктування діло-

МЕНЕДЖМЕНТ

вих процесів для досягнення різких, стрибкоподібних покращень у сучасних показниках діяльності компанії, таких як вартість, якість, сервіс та темпи [8].

А. Г. Грязнова розглядає **реінжиніринг** як «фундаментальні перетворення і радикальне перепроєктування підприємства та його найважливіших процесів». На відміну від реструктуризації підприємства реорганізація спрямована лише на зміну організаційної структури управління, а реінжиніринг – на «створення зовсім нових і більш ефективних бізнес-процесів без врахування того, що було раніше». Звідси випливає, що **реорганізація** та **реінжиніринг** – це лише певні напрямки реструктуризації, що включає й інші аспекти структурної перебудови, а саме: проведення фінансового оздоровлення, вдосконалення інформаційної бази, здійснення інвестиційної політики. Реінжиніринг – це революційні зміни на промисловому підприємстві.

Редизайн, як правило, стосується стратегічного переосмислення бізнес-процесів. Іншими словами редизайн тісно пов'язаний із реінжинірингом бізнес-процесів, про який йшлося раніше.

Підсумовуючи, слід сказати, що кожен підхід має переваги та недоліки. Кожний з них характеризує поняття «реструктуризація підприємства» з різних точок зору, але не дає повної його змістовної характеристики, оскільки не співвідносить цю категорію з іншими.

Модернізація – синонім усіх прогресивних змін, коли суспільство рухається вперед згідно з прийнятною шкалою змін. На підприємствах більшою мірою процес модернізації пов'язаний із заміною обладнання, технології, які є абсолютно інноваційними.

Реконструкція — це докорінна реорганізація, поліпшення чого-небудь, перебудова за новими принципами.

Узагальнення теоретичних положень, висвітлених в економічній літературі, дозволило розмежувати поняття щодо радикальних та еволюційних змін, таких як «реструктуризація», «реформування», «реорганізація» та «реінжиніринг», співвідношення між якими подано на (рис. 3) [8].

Усі види ресурсів (фінансові, матеріальні, інформаційні), а також продукти (конкретні товари та послуги, що виробляються та надаються підприємством) впливають на визначення напрямку реструктуризації. Технології та кадри є елементами процесу реструктуризації. Тільки завдяки кваліфікованому персоналу та правильно обраній технології може відбутися процес реструктуризації. Структури та функції як організаційні елементи реструктуризації визначають середовище, в якому буде відбуватись процес реструктуризації. Завдяки виробничій та організаційній структурам відбувається формування потенціалу підприємства. Реалізація загальних функцій управління спрямована на визначення послідовності здійснення трансформаційних заходів на підприємстві. Інструменти реінжинірингу (стратегія та бізнес-процеси) складають основу для процесу реструктуризації.

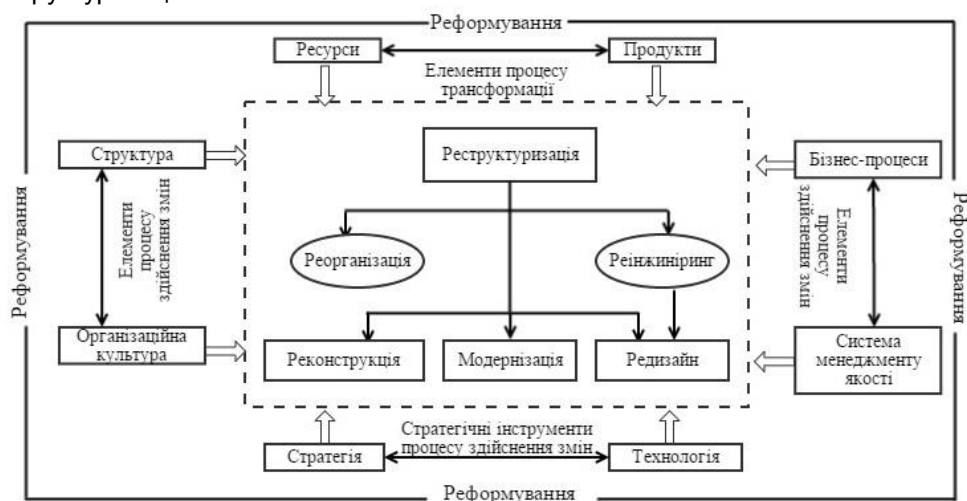

Рис. 3. Взаємозв'язок понять радикальних та еволюційних змін на підприємстві, а саме: реформування, реструктуризації, реорганізації та реінжинірингу [3]

МЕНЕДЖМЕНТ

Висновки. Завдяки правильно обраній стратегії (альтернативному способу досягнення цілей) та побудованим бізнес-процесам (визначення послідовних блоків діяльності підприємства) можна провести реінжиніринг та реорганізацію. Таким чином, реструктуризацію підприємства можна провести на підставі визначення кожної її складової (структури, стратегії, бізнес-процесів, кадрів, технології, продуктів, ресурсів, функцій).

Література

1. Аистова, М. Д. Реструктуризация предприятий: вопросы управления. Стратегии, координация структурных параметров, снижение сопротивления преобразованиями / М. Д. Аистова. – М.: Альпина Паблшер, 2002. – 287с.
2. Беляева, Н. Є. Управління організаційними змінами підприємства : дис... канд. екон. наук за спец. : 08.00.04 / Н. Є. Беляева. – Харків, 2009. – 264 с
3. Воронков, Д. К. Методологічні засади управління стратегічними змінами в діяльності підприємства : дис... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Воронков Денис Костянтинович; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2011. – 539 арк.
4. Воронков, Д. К. Управління змінами на підприємстві: теорія та прикладні аспекти : монографія / Д. К. Воронков ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Х.: ІНЖЕК, 2010. – 359 с.
5. Гарафонова, О. І. Легка промисловість України: структура, зміни та напрями розвитку / О. І. Гарафонова // Чернігівський науковий часопис ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка і управління : ел. зб. наук. праць. – 2014. – № 1 (5). – С. 13-21.
6. Гарафонова, О. І. Напрями забезпечення конкурентоспроможності продукції як основа для формування системи управління змінами на підприємстві / О. І. Гарафонова // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 5, Том 2. – С. 56-60.
7. Гарафонова, О. І. Управління змінами: теорія, методологія та практика / О. І. Гарафонова. – К.: КНУТД, 2014. – 364 с.
8. Гарафонова О.І. Створення потенціалу змін в системі управління промисловим підприємством / О. І. Гарафонова // Вісник КІБІТ. – 2014. – Випуск № 1 (23). – С. 40-44.

References

1. Aistova, M. D. (2002). *Restructurizatsiia predpriatii: voprosy upravleniia. Stratehii, koordynatsiia strukturykh parametrov, snizheniie soprotivleniia preobrazovaniiami* [Restructuring of enterprises: management issues. Strategy, coordination of structural parameters, reducing resistance transformations]. Moscow : Alpina Pabliher [in Russian].
2. Beliaeva, N. Ye. (2009). *Upravlinnia orhanizatsiinymy zminamy pidpriemstva* [Enterprise Organizational Change Management]. *Candidates's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Voronkov, D. K. (2011). *Metodolohichni zasady upravlinnia stratehichnymy zminamy v diialnosti pidpriemstva* [Methodological bases of management of strategic changes in the enterprise]. Luhansk [in Ukrainian].
4. Voronkov, D. K. (2010). *Upravlinnia zminamy na pidpriemstvi: teoriia ta prykladni aspekty* [Change management in the enterprise: the theory and practical aspects]. Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Garafonova, O. I. (2014). *Lehka promyslovist Ukrainy: struktura, zminy ta napriamy rozvytku* [Light Industry of Ukraine: the structure, changes and development trends]. *Chernihivskyyi naukovyyi chasopys ChDIEU. Serii 1, Ekonomika i upravlinnia : elektronnyi zbirnyk naukovykh prats. – Light Industry of Ukraine: the structure, changes and development trends. Chernigov scientific journal of Chernihiv National University of Economics and Management. Series 1, Economics and Management: the electronic collection of scientific papers*, 1 (5), pp. 13-21 [in Ukrainian].
6. Garafonova, O. I. (2013). *Napriamy zabezpechennia konkurentospromozhnosti produktsii yak osnova dlia formuvannia systemy upravlinnia zminamy na pidpriemstvi* [Ways of ensuring the competitiveness of products as the basis for the formation of the change management system at the enterprise]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, Serii «Ekonomichni nauky» – The Bulletin of Khmelnytsky National University*, 5, Vol. 2, 56-60 [in Ukrainian].
7. Garafonova, O. I. (2014). *Upravlinnia zminamy: teoriia, metodolohiia ta praktyka* [Change Management: Theory, Methods and Practice]. Kyiv : KNUITD [in Ukrainian].
8. Garafonova, O. I. (2014). *Stvorennia potentsialu zmin v systemi upravlinnia promyslovym pidpriemstvom* [Capacity changes in the industrial control system of the enterprise]. *Visnyk KIBIT - the bulletin of KIBIT*. Kyiv : Vydavnytstvo KIBIT, 1 (23), pp. 40-44 [in Ukrainian].

Надійшла 07.06.1016

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Абакуменко
Ольга Вікторівна** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів підприємств і установ Чернігівського національного технологічного університету;
<http://orcid.org/0000-0002-9977-633X>;
Researcher ID I-2653-2014
- Бабіна
Наталія Олександрівна** кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Київського національного університету технологій та дизайну;
<http://orcid.org/0000-0001-7298-1651>
- Бондаренко
Олена Сергіївна** кандидат економічних наук, доцент Херсонського національного технічного університету;
<http://orcid.org/0000-0002-5990-2522>;
Researcher ID: J-3212-2016
- Бурова
Тетяна Андріївна** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку та оподаткування Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського;
<http://orcid.org/0000-0001-9733-7053>
- Виговська
Валентина Вікторівна** кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансової діяльності суб'єктів господарювання і державних установ Чернігівського національного технологічного університету;
<http://orcid.org/0000-0001-8632-9656>
- Гарафонова
Ольга Іванівна** доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана;
<http://orcid.org/0000-0002-4740-7057>;
SPIN-код 6091-0184
- Гвоздецька
Ірина Василівна** кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу і товарознавства Хмельницького національного університету;
<http://orcid.org/0000-0003-0918-9949>
- Гончар
Михайло Васильович** аспірант кафедри обліку і аудиту Хмельницького національного університету;
<http://orcid.org/0000-0002-1329-6555>
- Гончар
Ольга Іванівна** доктор економічних наук, доцент, професор кафедри маркетингу товарознавства Хмельницького національного університету;
<http://orcid.org/0000-0003-3917-7586>
- Гришова
Інна Юріївна** доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту Законодавства Верховної Ради України;
<http://orcid.org/0000-0001-6276-7619>
- Дерій
Жанна Володимирівна** доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки Чернігівського національного технологічного університету;
Researcher ID F-3828-2014
- Дубина
Максим Вікторович** кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, докторант Чернігівського національного технологічного університету;
<http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>;
Researcher ID F-3291-2014;
SPIN-код 1183-5775
- Забаштанський
Максим Миколайович** кандидат економічних наук, доцент, декан факультету життєдіяльності, природокористування і туризму Чернігівського національного технологічного університету;

	http://orcid.org/0000-0001-9417-0163 ; Researcher ID G-6145-2014
Захарін Сергій Володимирович	доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри менеджменту і маркетингу Київського національного лінгвістичного університету; http://orcid.org/0000-0001-6221-5822
Зосименко Тетяна Іванівна	кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Чернігівського національного технологічного університету; Researcher ID F-5095-2014
Іванова Людмила Борисівна	кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування і аудиту Чернігівського національного технологічного університету; http://orcid.org/0000-0002-4993-5347
Кармазіна Наталія Вячеславівна	доктор економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування Академії Муніципального Управління м. Київ;
Ковалів Володимир Мирославович	кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту Львівського національного аграрного університету; http://orcid.org/0000-0003-2915-9990
Красноруцький Олексій Олександрович	доктор економічних наук, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка; http://orcid.org/000-0001-8689-1139
Куліш Дамір Валерійович	магістр кафедри фінансів, аспірант Запорізького національного університету; orcid.org/0000-0003-2224-1078 ; Researcher ID J-7303-2016
Левківський Василь Миколайович	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка; http://orcid.org/0000-0002-3263-9031 ; Researcher ID P-3564-2014
Литвин Світлана Володимирівна	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету; http://orcid.org/0000-0002-0530-1822
Митяй Оксана Василівна	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини; http://orcid.org/0000-0002-5331-2513
Натрошвілі Георгій Робертович	кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Київського національного університету технологій та дизайну; http://orcid.org/0000-0002-8036-2858
Онишко Світлана Василівна	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансових ринків Університету фіскальної служби України; Researcher ID 167003804
Онишко Сергій Володимирович	кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансових ринків Університету фіскальної служби України;
Пермінова Владислава Анатоліївна	кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного

	технологічного університету; http://orcid.org/0000-0002-5082-6308 ; Researcher ID F-9592-2016
Поліщук Ірина Ігорівна	кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри маркетингу і реклами Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету; http://orcid.org/0000-0001-6939-8529
Роговий Андрій Вітальович	кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів підприємств і установ Чернігівського національного технологічного університету; http://orcid.org/0000-0001-5445-214X ; Researcher ID F-7319-2016
Руденко Сергій Валентинович	асистент кафедри обліку та аудиту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка; http://orcid.org/0000-0002-2874-1957
Селіверстова Людмила Сергіївна	доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету http://orcid.org/0000-0002-2231-0558
Сікалюк Анжела Іванівна	кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування Чернігівського національного технологічного університету; http://orcid.org/0000-0002-6681-271X ; Researcher ID: F-4349-2016
Скиба Сергій Анатолійович	аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки Чернігівського національного технологічного університету; http://orcid.org/0000-0003-1939-9827
Стоянова-Коваль Світлана Савівна	кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Одеського державного аграрного університету; http://orcid.org/0000-0002-4557-0360
Тунік Марина Володимирівна	кандидат економічних наук, начальник першого міського відділення ЧОД АТ Райффайзен Банк Аваль; http:// orcid.org/0000-0003-2241-5015
Ульченко Дмитро Олегович	магістр з менеджменту корпорацій ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» ; http://orcid.org/0000-0001-6031-9855
Царенко Оксана Вячеславівна	доктор економічних наук, професор кафедри обліку і оподаткування Академії Муніципального Управління м. Київ;
Шкарлет Сергій Миколайович	доктор економічних наук, професор кафедри теоретичної та прикладної економіки, ректор Чернігівського національного технологічного університету http://orcid.org/0000-0003-2062-3662
Юрченко Марина Євгенівна	кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформаційних систем в економіці Чернігівського національного технологічного університету; http://orcid.org/0000-0002-4264-4977
Юрченко-Титаренко Артем Юрійович	студент механіко-математичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Ющенко Надія Леонідівна	кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Чернігівського національного технологічного університету;

<http://orcid.org/0000-0001-5213-8341>

AUTHORS DATA

- Abakumenko
Olha Viktorivna** Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Financial Activity of Business Entities and State Institutions at Chernihiv National University of Technology;
<http://orcid.org/0000-0002-9977-633X>
Researcher ID I-2653-2014
- Babina
Nataliia Oleksandrivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Economics at Kyiv National University of Technology and Design;
<http://orcid.org/0000-0001-7298-1651>
- Bondarenko
Olena Serhiivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at Kherson National Technical University;
<http://orcid.org/0000-0002-5990-2522>;
Researcher ID: J-3212-2016
- Burova
Tetiana Andriivna** Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation at Mykolaiv National University of V.O. Sukhomlynskyi;
<http://orcid.org/0000-0001-9733-7053>
- Vyhovska
Valentyna Viktorivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Financial Activity of Management Subjects and Public Institutions at Chernihiv National University of Technology;
<http://orcid.org/0000-0001-8632-9656>
- Garafonova
Olha Ivanivna** Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Management at Vadym Hetman Kyiv National Economic University;
<http://orcid.org/0000-0002-4740-7057>;
SPIN-code 6091-0184
- Gvozdetska
Iryna Vasylivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Marketing and Merchandising at Khmelnytsky National University;
<http://orcid.org/0000-0003-0918-9949>
- Gonchar
Mykhailo Vasylovych** Postgraduate Student at the Department of Accounting and Audit at Khmelnytsky National University;
<http://orcid.org/0000-0002-1329-6555>
- Gonchar
Olha Ivanivna** Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Marketing and Merchandising at Khmelnytsky National University;
<http://orcid.org/0000-0003-3917-7586>
- Gryshova
Inna Yuriivna** Doctor of Economic Sciences, Professor, Leading Researcher at Legislation Institute of The Verkhovna Rada of Ukraine;
<http://orcid.org/0000-0001-6276-7619>
- Derii
Zhanna Volodymyrivna** Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Theoretical and Applied Economics at Chernihiv National University of Technology;
Researcher ID F-3828-2014
- Dubyna
Maksym Viktorovych** Candidate of Economic Sciences, Associate, Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance, Doctoral Candidate at Chernihiv National University of Technology;
<http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>

-
-
- Zabashkanskyi
Maksym Mykolaiovych** Researcher ID F-3291-2014;
SPIN-code 1183-5775
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Dean of the
faculty of Tourism and Natural Resource Management at Chernihiv
National University of Technology;
<http://orcid.org/0000-0001-9417-0163>;
Researcher ID G-6145-2014
- Zakharin
Serhii Volodymyrovych** Doctor of Economic Sciences, Senior Research Officer, Professor at
the Department of Management and Marketing at Kyiv National
Linguistic University;
<http://orcid.org/0000-0001-6221-5822>
- Zosyenko
Tetiana Ivanivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the
Department of Theoretical and Applied Economics at Chernihiv National
University of Technology;
Researcher ID F-5095-2014
- Ivanova
Liudmyla Borysivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the
Department of Accounting, Taxation and Audit at Chernihiv National
University of Technology;
<http://orcid.org/0000-0002-4993-5347>
- Karmazina
Nataliia Viacheslavivna** Doctor of Economic Sciences, Associate Professor at the Academy of
Accounting and Taxation at Municipal Management Academy, Kyiv,
Ukraine
- Kovaliv
Volodymyr Myroslavovych** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the
Department of Land Management at Lviv National Agrarian University;
<http://orcid.org/0000-0003-2915-9990>
- Krasnorutskyi
Oleksii Oleksandrovych** Doctor of Economic Sciences, Professor at the Department of
Production, Business and Management Organization at Kharkiv Petro
Vasylenko National Technical University of Agriculture;
<http://orcid.org/000-0001-8689-1139>
- Kulish
Damir Valeriiovych** Master of Finance, Postgraduate Student at Zaporizhzhya National
University;
orcid.org/0000-0003-2224-1078;
Researcher ID J-7303-2016
- Levkivskyi
Vasyl Mykolaiovych** Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of
Social Economics at Chernihiv National Taras Shevchenko Teachers'
Training University;
<http://orcid.org/0000-0002-3263-9031>;
Researcher ID P-3564-2014
- Lytvyn
Svitlana Volodymyrivna** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the
Department of Foreign Languages of Professional Direction at
Chernihiv National University of Technology;
<http://orcid.org/0000-0002-0530-1822>
- Mityay
Oksana Vasylivna** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the
Department of Finance, Accounting and Economic Security at Pavlo
Tychyna Uman State Pedagogical University;
<http://orcid.org/0000-0002-5331-2513>
- Natroshevili
Heorhii Robertovych** Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the
Department of Economics at Kyiv National University of Technology
and Design;
<http://orcid.org/0000-0002-8036-2858>
- Onyshko
Svitlana Vasylivna** Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of
Financial Markets University of the State Fiscal Service of Ukraine;
-
-

Onyshko Serhii Volodymyrovych	Researcher ID 167003804 Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Financial Markets University of the State Fiscal Service of Ukraine;
Perminova Vladyslava Anatoliivna	Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer at the Department of Foreign Languages of Professional Direction at Chernihiv National University of Technology; http://orcid.org/0000-0002-5082-6308 ; Researcher ID F-9592-2016
Polishchuk Iryna Ihorivna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Marketing and Advertising at Vinnitsa Trade and Economics Institute of the Kyiv National Trade and Economics University; http://orcid.org/0000-0001-6939-8529
Rohovyi Andrii Vitalovych	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Financial Activity of Management Subjects and Public Institutions at Chernihiv National University of Technology; http://orcid.org/0000-0001-5445-214X ; Researcher ID F-7319-2016
Rudenko Serhii Valentynovych	Assistant at the Department of Accounting and Auditing at Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture; http://orcid.org/0000-0002-2874-1957
Seliverstova Liudmyla Serhiiivna	Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Finance at Kyiv National University of Trade and Economics http://orcid.org/0000-0002-2231-0558
Sikaliuk Anzhela Ivanivna	Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer at the Department of Foreign Languages of Professional Direction at Chernihiv National University of Technology; http://orcid.org/0000-0002-6681-271X ; Researcher ID: F-4349-2016
Skyba Serhii Anatoliiovych	Degree Seeker at the Department of Theoretical and Applied Economics at Chernihiv National University of Technology; http://orcid.org/0000-0003-1939-9827
Stoyanova - Koval Svitlana Savivna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Accounting and Auditing at Odessa State Agrarian University; http://orcid.org/0000-0002-4557-0360
Tunyk Maryna Volodymyrivna	Candidate of Economic Sciences, Head of the First Municipal Department at Public Joint-Stock Company Raiffeisen Bank Aval; http://orcid.org/0000-0003-2241-5015
Ulchenko Dmytro Olehovych	Postgraduate at Corporate Management at Vadym Hetman Kyiv National Economic University; http://orcid.org/0000-0001-6031-9855
Tsarenko Oksana Viacheslavivna	Doctor of Economic Sciences, Professor at the Academy of Accounting and Taxation at Municipal Management Academy, Kyiv, Ukraine
Shkarlet Serhii Mykolaiovych	Doctor of Economic Sciences, Professor at the Department of Theoretical and Applied Economics, Vice-Chancellor of Chernihiv National University of Technology http://orcid.org/0000-0003-2062-3662
Iurchenko	Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor

Maryna Yevhenivna

at the Department of Information Systems in Economics at Chernihiv National University of Technology;
<http://orcid.org/000-002-4264-4977>

**Yurchenko-Tytarenko
Artem Yuriiovych**

Student at the Department of Mechanics and Mathematics at Taras Shevchenko National University of Kyiv

**Yushchenko
Nadiia Leonidivna**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Accounting, Taxation and Auditing at Chernihiv National University of Technology;
<http://orcid.org/0000-0001-5213-8341>

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО ЖУРНАЛУ

1. Мова написання рукопису статті: українська, російська або англійська. У разі подання статті українською або російською мовами **обов'язкове надання перекладу статті англійською мовою** (відповідно до п. 2.9. Наказу "Про затвердження порядку формування переліку наукових фахових видань України" від 17.10.2012 р. № 1111) або подайте **анотацію структуровану** (1500-2000 знаків) англійською мовою на один абзац (Times New Roman, 14 пт., курсив). У разі подання статті англійською мовою **обов'язкове надання перекладу статті українською мовою та аотацію структуровану** (1500-2000 знаків) українською та англійською мовами на один абзац (Times New Roman, 14 пт., курсив). Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура аотації повинна містити:

- актуальність теми дослідження (**Urgency of the research**);
- постановка проблеми (**Target setting**);
- аналіз останніх досліджень і публікацій (**Actual scientific researches and issues analysis**);
- виділення недосліджених частин загальної проблеми (**Uninvestigated parts of general matters defining**);
- постановка завдання (**The research objective**);
- викладення основного матеріалу (**стисло**) (**The statement of basic materials**);
- висновки відповідно до статті (**Conclusions**).

2. Рукопис статті подається до редакції у такій формі:

- файл на дискеті (3,5") або CD-диску;
- один примірник роздрукованої статті (дивіться п. 5 «Форма подання статті» цих вимог).

3. Рукопис статті, підписаний авторами, супроводжується:

- **зовнішньою рецензією** із зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;
- **англомовним перекладом статті** завіреним фахівцем з англійської мови (бюро перекладів або викладачами англійської мови);
- **відомостями про автора (авторів)** (завантажити шаблон ви можете на сайті «Наукового вісника Полісся» у розділі «Правила оформлення та подання рукопису»);

4. Рукопис статті не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та експерти.

5. Форма подання статті:

- обсяг рукопису – 12-24 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків), включаючи рисунки та таблиці;
- кількість співавторів – не більше трьох.
- стаття повинна бути підготовлена за допомогою редактора **Word for Windows®** (версії 97, 2000, XP, 2003, 2007) або сумісного редактора;

- рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок із вільним розміщенням нумерації в листі;
- **формат аркуша** – А4 (210×297), орієнтація сторінки – «книжна»; поля: **ліворуч** – 2,5 см; **праворуч** – 2,5 см; **зверху** – 2,5 см; **знизу** – 3 см; **переплетіння** – 0 см; **інтервал між рядками** – 1,5 пт.; інтервал між абзацами «до», «після» – 0 пт; відступи «**праворуч**», «**ліворуч**» – 0 пт; відступ першої строки – 1,27 см;
- рисунки, фотографії, графіки слід **вставляти** в текст статті **як об'єкт**. Положення об'єкта – «**в тексті**»;
- рисунки, створені у вбудованому у WinWord редакторі рисунків, слід подавати як згруповані об'єкти.
- рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.

6. Фізичні величини повинні подаватися в одиницях системи СІ.

Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:

- **індекс УДК** у верхньому лівому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.);
- **ініціали та прізвища авторів** у верхньому правому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.). Порядок подання: **ім'я, по батькові, прізвище**;

- **науковий ступінь, вчене звання** (Times New Roman, 14 пт.);
- **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);
- **назва статті** – великими літерами, по центру, українською (або регіональною мовою), російською та англійською мовами (Times New Roman, 14 пт., **жирний**). Назва статті подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;

- **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);

- **анотація** (500-600 знаків) українською (або регіональною мовою), російською та англійською мовами на один абзац (Times New Roman, 14 пт., курсив); аотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті;

- **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);

- **ключові слова** (3-10 слів) українською (або регіональною мовою), російською та англійською мовами (Times New Roman, 14 пт., курсив);

- **актуальність теми дослідження** (Times New Roman, 14 пт.);

- **постановка проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);

- **аналіз останніх досліджень та публікацій** (Times New Roman, 14 пт.);

- **виділення недосліджених частин загальної проблеми** (Times New Roman, 14 пт.);

- **постановка завдання** (Times New Roman, 14 пт.);

- **виклад основного матеріалу** (можливий розподіл на підрозділи) (Times New Roman, 14 пт.);

- **висновки** відповідно до статті (Times New Roman, 14 пт.);

- **порожній рядок** (Times New Roman, 14 пт.);

– література (Times New Roman, 14 пт., жирний, по центру), обсяг до 10 джерел, детальна інформація щодо оформлення – п. 8;

– надійшла стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Times New Roman, 14 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);

7. Літературні джерела, що цитуються, повинні бути пронумеровані відповідно до порядку звертання до них у тексті. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: «... відомо з [4]. ...» або «... розглянуто у [4, С. 203] ...». Список літератури наводиться наприкінці статті відповідно до порядку звернення по тексту на мові оригіналу та згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

8. Список літератури англійською мовою повинен бути оформлений за міжнародним бібліографічним стандартом APA (<http://www.bibme.org/citation-guide/apa/>). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках.

9. Автор (автори) може бути ознайомлений з коректурою статті. Зміна верстки автором, за виключенням виправлення помилок, не допускається. Виправлену та підписану коректуру слід повернути до редакції протягом двох днів після її отримання.

10. Рішення про можливість публікації статті приймає редколегія.

11. Робота, що не відповідає вищезазначеним вимогам, буде повернена секретарем редколегії.

12. Редакція залишає за собою право не приймати статті у форматі **Word 2007 document (*.docx, *.doc)** (ZIP-ed native XML document) або **Word 2007 Macro-enabled document (*.docm, *.doc)**.

Адреса редакції:

Відповідальний за випуск:

Телефон:

E-mail:

14033, м. Чернігів, вул. Стрілецька, 1, к. 103

Мороз Наталія Вікторівна

(04622) 5-69-81

nauk_vish@ukr.net

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТРУКТУРОВАНОЇ АНОТАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

UDC 349.3:355.292

M. V. Chichkan, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor**SELECTED LEGAL ISSUES ON IMPLEMENTING OF PUBLIC POLICY
IN THE SPHERE OF SOCIAL PROTECTION OF WAR VETERANS**

Urgency of the research. In present-day conditions, the problems which are related to social protection of war veterans become especially topical and acute.

Target setting. Adequate funding of state guarantees for social protection of war veterans is absent and most of the legislation specific benefits and compensations for veterans either do not work or have lost their significance due to changing of social and economic relations.

Actual scientific researches and issues analysis. The issue of public policy in the sphere of social protection of war veterans became the subject of the scientific researches of N.B. Bolotina, S.M. Sinchuk, I.M. Syrota, B.I. Stashkiv, I.S. Yaroshenko and other native scientists.

Uninvestigated parts of general matters defining. Carrying out of the public policy on war veterans needs improvement of the social security legislation framework, ensuring the consideration and adoption of the draft laws aimed at the development of the retirement, housing and communal supply, transport and health services, prevention to amend the legislation which would contradict the Constitution of Ukraine and limit the rights of veterans.

The research objective. The purpose of this article is to study the legislative and regulatory framework for social protection of war veterans and to analyse the peculiarities of public policy on the subsistence of war veterans in the modern world.

The statement of basic materials. The Law of Ukraine "On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection" defines the legal status of war veterans, ensures creating appropriate conditions for their subsistence and contributes to the formation of respect for them in the society. Ukraine has a formed system of government aimed at providing and implementing public policy in the sphere of social protection of war veterans. This is the Cabinet of Ministers of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, the Advisory Council on improving of the social protection of war veterans and the State Service of Ukraine for war veterans and anti-terrorist operation participants in particular.

Conclusions. Public policy in the sphere of social protection of war veterans is a system of legal, social, economic and political measures and means which are put into effect directly or indirectly by public authorities and aim at creating appropriate conditions for life support and contributing to forming respect for veterans in the society.

Keywords: public policy, social protection, war veterans.

References

1. Syrota, I. M. (2011). Systema sotsialnoho zakhystu veteraniv Velykoi Vitchyznianoї viiny za zakonodavstvom Ukrainy [The system of social protection of Great Patriotic War veterans under the legislation of Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava - Actual problems of state and law*, 57, 121-127 [in Ukrainian].
3. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu: Zakon Ukrainy vid 22.10.1993 r. [On the status of war veterans, guarantees of their social protection: the Law of Ukraine of 10.22.1993]. (1993). *Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy - Bulletin of The Supreme Rada of Ukraine*, 45 [in Ukrainian].
4. Pro Kabinet Ministriv Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 27.02.2014r [On the Cabinet of Ministers of Ukraine: The Law of Ukraine of 27.02.2014]. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy - Bulletin of The Supreme Rada of Ukraine*, 13 [in Ukrainian].

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 336.711

О. В. Кудіна, к.е.н., доцент

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Анотація. Визначено необхідність дослідження банківського капіталу та проблем його регулювання у банківській системі України в контексті впровадження міжнародних стандартів банківської діяльності, що впливає на зміцнення банківської системи, підвищення її ролі у процесах економічних перетворень.

Ключові слова: капітал банку, банківська система, міжнародні стандарти.

О. В. Кудина, к.э.н., доцент

АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Аннотация. Определена необходимость исследования банковского капитала и проблем его регулирования в банковской системе Украины в контексте внедрения международных стандартов банковской деятельности, что влияет на укрепление банковской системы, повышения ее роли в процессах экономических отношениях.

Ключевые слова: капитал банка, банковская система, международные стандарты.

O. V. Kudina, candidate of economic sciences, associate professor

THE ANALYSIS OF BANK CAPITAL PROBLEM REGULATION IN UKRAINE

Abstract. In the article is determined necessity of bank capital research and problems of its regulation in the Ukraine bank system in the context of introduction of international bank activity standards that influence on strengthening bank system, increases its role in the economic relations processes.

Keywords: bank capital, bank system, international standards.

Актуальність теми дослідження. На сьогодні загальною проблемою для українських банків є підвищення ...

Постановка проблеми. Необхідність і значимість регулювання банківського капіталу визначається тим, що банки відіграють надзвичайно вагому роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У навчальній і науковій літературі розгляду понять «капітал банку» (або ж «банківський капітал») приділяється значна увага.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичні аспекти дослідження капіталу та проблем його регулювання у банківській системі України в контексті впровадження міжнародних стандартів банківської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Основою формування ресурсної бази банків та необхідною умовою її забезпечення

Висновок. На даному етапі Україна формує власну модель ринкової економіки, враховуючи ту ситуацію ...

Література

1. Дзюблук О. Активізація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в системі заходів із подолання фінансово-економічної кризи / О. Дзюблук // Світ фінансів. – 2010. – № 3. – С. 7–13.
2. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов / Р. Брейли, С. Майерс. - 2-е русск. изд. (пер. с 7-го междунар. изд.) - М.: Олимп-Бизнес, 2008. - 1008 с.
3. Островерхова Г. В. Сутність та структура організаційного забезпечення інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / Г. В. Островерхова // Цифровий репозиторій ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. - Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/29738/1/45.pdf>.
4. Інноваційна стратегія українських реформ / [Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П.]. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
- 5.

References

1. Dziubliuk, O. (2010). Aktyvizatsiia bankivskoho kredytuvannia maloho ta seredniogo biznesu v systemi zakhodiv iz podolannia finansovo-ekonomichnoi kryzy [Activation of bank lending to small and medium enterprises in the system of measures to overcome financial crisis]. *Svit finansiv*, 3, 7-13.
2. Brealey, Richard A., & Myers, Stewart C. (2003). *Principles of corporate finance*. 7th ed. Boston, Mass.: McGraw-Hill/Irwin.
3. Ostroverkhova, H. V. (n.d.). *Sutnist ta struktura orhanizatsiinoho zabezpechennia innovatsiinoi dialnosti [The essence and structure of organizational support innovation activity]*. Retrieved from <http://eprints.kname.edu.ua/29738/1/45.pdf>
4. Halchynskiy, A. S., Heiets, V. M., Kinakh, A. K., & Semynozhenko, V. P. (2002). *Innovatsiina stratehiia ukrainskykh reform [Innovation Strategy of Ukrainian reforms]*. Kyiv: Znannia Ukrainy.

Надійшла 09.02.2013

Науковий вісник Полісся

Науковий економічний журнал

Випуск 2(6)

Научный вестник Полесья

Научный экономический журнал

Выпуск 2(6)

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

За достовірність викладених фактів та коректний переклад статей іншими мовами відповідальність несе автор.

Головний редактор	Л. І. Гонта
Відповідальний редактор	Л. О. Коваленко
Технічний редактор	Н. В. Мороз
Комп'ютерна верстка	Н. В. Мороз
Дизайн обкладинки	І. М. Мекшун
Технічні редактори з питань комп'ютерного забезпечення	С. В. Злобін, І. М. Мекшун
Мовне редагування	З. Б. Абдулова
Друкар	Н. А. Тестова

Набір комп'ютерний. Підписано до друку 01.07.2016. Здано до друку 07.07.2016
Формат 60x84/16. Папір офсетний №1. Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 23,1. Обл.-вид.арк. 16,89.
Наклад 100 прим. Зам. № 16154.016.048.

Чернігівський національний технологічний університет
14027, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.

Scientific bulletin of Polissia

Scientific journal on Economics

Issue 2(6)

Pressed in an author's edition from the authors' original layouts.

Editorial Board is not always agreed with the authors' views.
An author is responsible for the given facts' authenticity.

Chief Editor	O. I. Honta
Responsible Editor	L. O. Kovalenko
Technical editor	N. V. Moroz
Computer typing	N. V. Moroz
Cover design	I. M. Mekshun
Technical editor and Computer Support	S. V. Zlobin, I. M. Mekshun
Language editing	Z. B. Abdulova
Printing	N. A. Testova

Computer typing. Signed to the press 01.07.2016. Sent to the press 07.07.2016.
Format 60x84/16. Offset paper № 1. Conventional pressed paper 16,89.
Edition 100 copies.

Chernihiv National University of Technology
14027, Chernihiv, Shevchenka Str., 95

State Registration Certificate of Printing Mass Medium
Series ДК № 4802 from 01.12.2014